

ivanov

roman

atlas contact

**hanna
bervoets**

IVANOV

Moskou, 1922: De tsaar is verdreven, de bolsjewieken hebben de macht gegrepen en de vooruitstrevende wetenschapper Ilya Ivanov heeft één droom. Hij insemineert chimpansees met mensensperma om zo een heel nieuw, hybride wezen te kweken: half mens, half aap.

New York, 1994: De aidsepidemie is op een hoogtepunt, de stad wordt geteisterd door bedbugs en de jonge, homoseksuele Felix van der Elsen komt aan op JFK Airport. Hij is hier voor een studie journalistiek, maar toch vooral om te worden wie hij altijd wilde zijn. Het lukt Felix alleen niet zijn draai te vinden, tot hij virologe Helena Frank ontmoet. Zij onderzoekt de oorsprong van het hiv-virus en is geobsedeerd door de fameuze kruisingsexperimenten van Ivanov. Felix is op zijn beurt gefascineerd door Helena en haar jongere assistente Lois, en raakt verstrikt in een gevaarlijke driehoeksrelatie: wat wil Helena van hem, wat wil hij eigenlijk van haar? En welk geheim verbergen de twee vrouwen?

Op soepele wijze vermengt Bervoets de bizarre maar waargebeurde geschiedenis van de Russische held Ivanov met de memoires van Felix. Dat maakt *Ivanov* tot een ontluisterende roman over de invloed van cultuur op ethiek en over de grenzen die we trekken om te bepalen wie of wat we zijn.

hanna

bervoets

ivanov

roman

Uitgeverij Atlas Contact

Amsterdam/Antwerpen

© 2016 Hanna Bervoets

Omslagontwerp en -illustratie [Roald Triebels](#)

Foto van de auteur [Marie-Jeanne van Hövell tot Westerflier](#)

E-book [Suzan Beijer](#)

ISBN 978 90 254 4646 8

D/2016/0108/501

NUR 301

www.atlascontact.nl

Dit e-book werd gemaakt op basis van de eerste druk, 2016, ISBN 978 90 254 4645 1

Kindia, Frans-Guinee, 28 februari 1927 – een uur of tien 's avonds: Syvette valt met een plof op de grond. Ze landt op haar rug, haar gekrijs moet tot ver buiten de botanische tuin te horen zijn. Twee hoenders schieten weg – Ivanov en zijn zoon horen de vogels in het struikgewas ritselen. Even houden ze hun adem in. ‘Nu,’ sist Ivanov zodra het weer helemaal stil is.

Ilya Ivanov junior werpt het net over Syvettes borstkas, precies zoals ze dat bij het Institut Pasteur geoeffend hebben. Maar de chimpansees in het Parijse laboratorium waren verdoofd, bij Syvette zijn alleen de benen bij elkaar gebonden. Ze slaat om zich heen, gromt en rukt in één woeste beweging het net van zich af; tussen haar vingers verandert het in een armoedige kluwen visdraad.

‘Verdomd!’

Ilya junior beschijnt Syvettes harige lichaam met zijn olielamp. Er loopt wat vocht uit haar neus. Haar borstkas beweegt snel op en neer nu, als bij een haasje dat in z'n rug is geschoten. Het net ligt nog maar half over haar heen.

Ilya kijkt zijn vader aan. Die knikt: doe maar.

Ilya bukt. Hij reikt met één arm naar het net, langzaam, langzaam, lánzaam nadert hij het – de traagheid van iemand die een vlieg gaat doodslaan. Zweet loopt over zijn rug: de juten veiligheidsjas die hij van Ivanov aan moet is veel te warm voor dit klimaat. Voorzichtig neemt Ilya een stuk net tussen duim en wijsvinger. Hij geeft een kort rukje. Maar dan, plotseling, begint Syvette met haar armen te maaien; hij voelt haar knokkels langs zijn slaap schrapen.

‘Ai aaaai!’

‘Wat, ben je geraakt?’

Ilya voelt aan zijn slaap: nat. Hij houdt zijn vingers vlak voor zijn gezicht: rood.

‘Ik ben ongedeerd.’

‘Weet je dat zeker?’

‘Ja, dat weet ik zeker.’

Voor het eerst is Ilya blij dat de parklantaarns niet ontstoken zijn. Zijn vader wilde het niet omdat het licht te veel aandacht zou trekken. De Afrikanen mogen niet weten wat ze aan het doen zijn vanavond. Ze zouden het niet begrijpen. In hun ogen is de aap inferieur aan de zwarte man, zoals de

zwarte man in de ogen van de Franse kolonist inferieur is aan de blanke man. Wie het superieure met het inferieure mengt, zal het superieure beschadigen, misschien zelfs kapotmaken.

‘Opnieuw!’ snauwt Ivanov. Hij heeft het derde net uitgerold. Dit is het laatste net dat ze bij zich hebben, nu moet het goed gaan.

Ivanov en zijn zoon staan nu ieder aan een zijde van Syvette. Alsof de aap een bed is dat ze samen gaan opmaken. Ivanov werpt het net over haar heen als een laken, Ilya junior grijpt de lus aan zijn kant vast, samen trekken ze de touwen strak. Syvette gromt. Maar Syvette zit vast.

‘Voort! Voort nu!’ roept Ivanov. Zijn zoon loopt naar Syvettes vastgebonden benen. De knieën trillen hevig.

‘Ze heeft toch geen toeval?’

‘Verdomd!’

Babette kreeg een toeval. Vlak nadat ze uit haar narcose ontwaakt was begon haar hele lichaam te schokken of ze door de bliksem geraakt was: haar hoofd sloeg zo hard tegen de betonnen vloer dat ze haar schedel hoorden kraken. Na veertien lange minuten stikte Babette in haar eigen braaksel. Ze hadden drie man nodig om haar lichaam van de kooi naar de jeep te verplaatsen.

Ivanov houdt zijn olielamp boven Syvettes gezicht. Ze kijkt angstig, maar haar ogen schieten niet op en neer zoals de ogen van Babette dat deden, en om haar mond staat geen speeksel, althans: geen speeksel zo dik en kleverig als schuimkoppen op een branding.

‘Alles is in orde!’

Ilya snijdt de touwen om Syvettes benen los: ze begint meteen te trappen. Als Ivanov haar hiel vol op de kin van zijn zoon ziet neerkomen grijpt hij in een reflex naar zijn holster. Even laat hij zijn vingers over het koele metaal van de Browning glijden. Moet hij vanavond vuren, dan was alles voor niets. Het zal nog maanden duren voor ze een volgende kans krijgen; voor Black oud genoeg is voor de procedure. Ivanov laat de holster los. Dan beseft hij dat zijn zoon naar zijn zweep reikt.

‘Niet doen!’ snauwt Ivanov hem toe. ‘We mogen haar niet onrustiger maken dan ze nu al is. Pak haar benen, nee: haar enkels. Draai haar enkels uit elkaar!’

Ilya doet wat zijn vader hem opdraagt. Het werkt; zodra hij haar enkels

beetpakt lijkt Syvettes verweer af te nemen.

‘Nog even,’ zegt Ivanov, ‘nog even.’

Ivanov hurkt en opent zijn dokterstas. Voor de eendenbek is nu geen tijd, de ingreep zal intravaginaal moeten gebeuren. Hij tilt een wollen lap uit zijn tas en rolt het stuk stof voorzichtig open. De reageerbuis is niet gebroken.

Geroutineerd schroeft Ivanov het buisje op zijn ijzeren spuit. Hij hoopt dat het warm genoeg is gebleven.

‘Spreid haar benen.’

Terwijl Ilya Syvettes knieën uit elkaar trekt, plaatst Ivanov de olielamp ter hoogte van haar pelvis in het zaagsel. Het vlammetje flikkert een paar keer. Syvettes ademhaling wordt steeds zwaarder. Met duim en wijsvinger duwt Ivanov haar schaamlippen opzij. De vagina is rood en gezwollen, ziet hij in het schaarse licht.

Voorzichtig schuift Ivanov de spuit naar binnen. Syvette krijst, Ivanov duwt, de spuit blijft steken – een stok in de modder –, Ivanov vloekt.

‘Wat gebeurt er, gaat alles goed?’

‘Ja, alles gaat goed.’

Ivanov probeert de spuit opnieuw naar binnen te duwen. Het lukt niet, de spuit stopt weer halverwege. Syvette brult en schokt met haar hele lichaam, alsof door honderd bijen tegelijk belaagd.

‘Ik houd het niet veel langer,’ roept Ilya.

‘Even nog!’

Met zijn vlakke hand slaat Ivanov op de achterkant van het buisje. En nogmaals. En nogmaals. Zijn hand is een hamer en de spuit een spijker en hij slaat en hij slaat en hij slaat tot de spijker helemaal in Syvette verdwenen is.

‘Ze wil weer schoppen, ik houd het niet meer!’

Ivanov duwt het buisje door de spuit. Syvette kreunt, Ilya laat haar benen los, kreunt eveneens.

‘Is het gelukt, vader?’

Toen Ivanov het sperma eerder die dag door zijn microscoop bekeek, leek minstens veertig procent van de spermatozoa beweeglijk. ‘De donor is een jonge, gezonde man van rond de dertig,’ had hij in zijn logboek geschreven. ‘Hij beweert vrijgezel te zijn. Of hij al eerder kinderen kreeg, weet ik niet.’

Geheimen willen we altijd kwijt. Ja, uiteindelijk vertelt iedereen elkaar altijd alles. Ik heb me vaak afgevraagd waarom. Waarschijnlijk is het omdat juist dat wat anderen niet van ons weten, ons maakt tot wie we zijn; onze uitzonderlijkheid bewijst. Zo dragen we onze geheimen mee als een zak glimmende edelstenen. Het is een onopvallende zak, die we bewaren op een onopvallende plek. Tot er per ongeluk iemand over struikelt, de zak opent, nog net iets ziet blinken voor we zijn hand wegduwen – nee, dit mag jij niet weten. Maar wanneer de fonkeling eenmaal ontsnapt is, wordt de verleiding groot; willen we pochen met wat we bij ons dragen en zullen we de zak alsnog opentrekken: kijk dan, hier zijn ze, mijn edelstenen, edelstenen die alleen ik heb, die maken dat ik ben geworden wie ik nu ben. Het snelst trekken we de zak open voor de mensen om wie we geven, want nog meer dan de ander willen zien, betekent liefde dat je jezelf aan de ander wilt laten zien, is het niet?

En toch.

De eerste keer dat ik Jonas over Helena vertelde, was ook meteen de laatste keer.

We kenden elkaar nog maar een paar weken. Het was een warme, droge zomer. Jonas zou met vrienden naar Italië gaan maar had die vakantie één dag voor vertrek afgezegd. Omdat hij geen zin had, beweerde hij. Omdat hij mij had leren kennen, wist ik. Vanaf dat moment zagen we elkaar dagelijks. We spraken af in parken en op stadse terrassen, tot we de ogen van anderen niet meer nodig hadden om onze afspraakjes een zekere ongedwongenheid te verschaffen. Daarna zaten we vooral op mijn balkon. Wanneer de onderburen niet thuis waren dronken we bier en mojito's tot laat in de avond, en vertelden we elkaar onze levensverhalen; telkens opnieuw, steeds andere details, alsof onze levens routes op een landkaart waren die we nauwkeurig moesten volgen met onze wijsvingers, omdat iedere afslag een nieuwe karaktertrek, een nieuw geheim zou kunnen prijsgeven.

Zijn jeugd in Brabant: vader kweker, moeder huisvrouw, één zus, twee broers, een warm gezin ('maar ook beklemmend'), met neefjes de maïsvelden in om elkaar af te trekken, als tiener het dorp uit, Architectuur in Antwerpen ('eigenlijk begon mijn leven daar pas').

Mijn jeugd in Rotterdam: enig kind van alleenstaande moeder, vaak op straat, voetballen, skateboarden en schuimblokken stelen uit de supermarkt, duistere puber met paars haar, drie studies begonnen, drie studies niet afgemaakt.

En dan, de kruispunten waar we allebei voor gestaan hadden: uit de kast komen in Brabant versus uit de kast komen in Rotterdam ('volgens mij is het makkelijker dáár'), voor het eerst uit in de Regulierdwarstraat ('vreselijk!' – 'fantastisch!') verhuizen, reizen, vrienden ('maar als jij Elias kent, ken je vast ook Paul en Rico?'), eerste bijbaantjes, stages, eerste echte banen, collega's, voormalige vriendjes (hij overdreef zijn hoeveelheid exen terwijl ik de mijne juist te bescheiden voorstelde), levensinstelling, opgegeven hobby's, huidige ambities, vrienden met kinderen, kinderen, dromen, doelen, spijt, therapie, de band met onze moeder, de band met onze vader, dingen die we nog wilden meemaken en landen die we nog wilden zien – ik geloof dat we er zo op kwamen.

'Welke stad zou jij nu het liefst bezoeken?'

Ik herinner me niet eens meer wie de vraag stelde. Wel weet ik nog precies waar we zaten: het overvolle terras van Vertigo, een klein wankel tafeltje onder de punt van een parasol. Toen Jonas zag dat mijn onderarmen in de zon lagen, haalde hij meteen een tube zonnecrème uit zijn rugtas. Hoewel ik wist dat mijn armen nooit verbrandden, nam ik de tube grijnzend aan.

'New York,' zei Jonas resoluut, 'daar zou ik heel graag een keer heen willen.'

Ik knikte, langzaam. Ondertussen smeerde ik me in, veel te dik, de haren op mijn arm veranderden in een vette witte vacht. 'Ja,' zei ik zonder op te kijken, 'New York is een hele mooie stad.'

'Ben je er geweest?'

'Ik heb er gewoond.'

'Echt? Wanneer?'

'Acht jaar geleden, ik deed een minor journalistiek.'

'Journalistiek, jij?'

'Dat leek me toen iets voor mij.'

Dat laatste zei ik licht spottend. Maar toen ik opkeek zag ik dat Jonas me geïnteresseerd aanstaarde, zijn hoofd een beetje schuin, ogenschijnlijk doof voor mijn hoon. Later zou ik hem ervan verdenken dat hij die blik van zijn

psycholoog had overgenomen. De keer dat we daar met z'n tweeën op de sofa zaten, keek die man precies zo.

‘Waarom ben je daar niet mee doorgedaan? Met journalistiek, bedoel ik.’

Ik gaf de tube terug. ‘Gewoon niet.’

‘Kom op!’

Ik had van alles kunnen zeggen. ‘Te ongeduldig voor hoor en wederhoor’, ‘Nieuwsgaring lag me niet’, ‘Ik hield meer van schrijven dan van feiten’. In plaats daarvan zei ik haar naam. ‘Er was een docente, Helena. Zij heeft het me destijds nogal moeilijk gemaakt.’

Jonas trok een wenkbrauw op. Het wás ook een vaag antwoord. En het klopte wel, mijn antwoord, maar helemaal waar was het niet.

Met het noemen van New York was hij op mijn zak edelstenen gestuit en bijna, ja, bijna had ik de zak voor zijn ogen opengetrokken. Tot ik me realiseerde dat vertellen over Helena zijn liefde voor mij niet zou vergroten, eerder ondermijnen.

‘Laten we er samen heen gaan, jij en ik naar New York!’ zei ik daarom vlug. Jonas lachte. Hij boog zich over ons tafeltje. Zette zijn eigen zonnebril af en schoof de mijne van mijn neus, mijn voorhoofd over mijn haar in; vastberaden, alsof hij een hendel overhaalde. Even keek hij me recht in de ogen aan. ‘Ja, laten we samen naar New York gaan.’

Tot mijn verrassing begon Jonas er daarna vrij vaak over. Steeds weer vroeg hij: ‘Wanneer gaan we nou eens naar New York, knapkop?’ Steeds weer zei ik: ‘Snel, lief.’ Steeds weer zag ik dat Jonas me niet geloofde. En dat hij juist daarom niet doorvroeg.

Mijn weerzin tegen New York groeide toen ik terug in Nederland was. Twintig jaar geleden nu, een week voor mijn drieëntwintigste verjaardag, werd ik wakker in een krappe grijze stoel. Voor me stond een plastic dienblad, daarop een emailen bakje afgedekt met aluminiumfolie. Een slaappil had de vliegreis draaglijk gemaakt. Maar nu ik naar de kreukels in het zilverfolie staarde, de gezagvoerder in de verte krakend de landing hoorde aankondigen, begon het. Ik dacht opnieuw aan wat ik het afgelopen jaar meegemaakt had. En voelde mijn maag uitzetten. Ja, mijn afschuw was een meegereisde parasiet, een beest in mijn buik dat groeide wanneer ik het herinneringen voerde. Herinneringen aan New York, maar vooral: gedachten aan Helena. In de maanden die volgden werd het beest in mijn buik steeds groter, het kreeg knagende tanden, een schurende vacht en een woest

zweepende staart. Want bij alles, echt álles wat ook maar zijdelings met haar te maken had, dacht ik aan haar.

De zware, nootmuskaatachtige geur van wierook: Helena, in die vreemde, net iets te grote avondjurk.

‘Doll Parts’ van Hole op Kink FM: Helena, de avond dat Lois me haar adres gaf.

Twee mensen in het park, naast elkaar, zij net iets langer dan hij: Helena en ik, onze laatste middag samen.

Een televisiedocumentaire over Afrika, over het regenwoud of over primaten: Helena, Helena, Helena (afzetten!).

Proberen niet aan haar te denken hielp niet. Bewust niet aan haar denken betekende immers aan haar denken en dát betekende weer dat ik de controle over mijn eigen gedachten kwijt was, een falen dat me meer frustreerde dan al mijn herinneringen bij elkaar en het prikken van de hoorntjes op het beest in mijn maag.

Op een dag besloot ik me er niet langer tegen te verzetten: Helena’s witte labhandschoen, Helena onderuitgezakt in haar bureaustoel, Helena die een bruine papieren zak van me aanpakt, Helena die zwaait, wenkt, lacht: ‘Felix, kom eens hier! Ik wil je wat laten zien.’ Uiteindelijk begon ik zelfs te wennen aan haar spookgezelschap. Al waren er ook momenten dat mijn eigen gedachten me deden kermen.

Er was die februariochtend. Mijn hoofd leek leeg geschraapt en opgevuld met natte watten: ik was te brak om overeind te komen. Dus bleef ik liggen. En begon ik te masturberen. Ik sloot mijn ogen en dacht aan waar ik altijd aan dacht wanneer ik snel klaar wilde komen. Ik, in een discotheek, er staat een jongen aan de andere kant van de bar: zijn T-shirt zo strak dat de opgerolde mouwen in zijn biceps snijden. De jongen is hetero, althans, zo doet hij zich voor; hij staat te grijnzen naar een groep meisjes. Zodra hij doorkrijgt dat ik naar hem kijk wendt hij vlug zijn gezicht af, maar ik zie dat het hem opwindt; mijn blik, mijn aandacht. Bij de pisbakken kom ik hem weer tegen, de zogenaamde hetero. Hij negeert me, maar wanneer we naast elkaar voor de spiegel staan, draai ik me naar hem toe. Even kijk ik hem aan. Dan laat ik mijn blik langs zijn lichaam omlaag glijden, van zijn hals naar de borst- en buikspieren die door zijn nat gezwete T-shirt schijnen. Ik leg een hand op zijn heup – gewoon een hand. De jongen krijgt meteen een stijve. Samen kijken we naar de bobbel in zijn broek; hij met schaamte, ik met een zelfverzekerde grijns. Dan druk ik de jongen tegen de muur. Zoen zijn nek, zijn wang, zijn

lippen. En de jongen zoent terug, eerst voorzichtig, dan steeds sneller, ruwer, agressief haast, wild van lust en zelfhaat, ik voel zijn penis tegen mijn been kloppen – op dat moment kom ik meestal al klaar.

Zo niet die katerige februariochtend. Net toen ik de jongen tegen de muur wilde drukken, kwam Helena voor me staan. Niet in het mannentoilet van een discotheek maar in haar eigen woonkamer, de donkere etage op de tweede verdieping van West 48th Street, Peruaans kleed aan de muur, een massief granieten theepot op tafel. Ze droeg een wijde katoenen broek, haar lange donkere haar los om haar schouders. Langzaam liep ze naar me toe.

Hier opende ik mijn ogen. Ik ademde in, mijn hand nog altijd om mijn penis. Ik sloot mijn ogen opnieuw. En even, heel even, stond ik weer in de discotheek. De jongen keek omlaag, ik grijnsde, maar daar was Helena alweer, in haar katoenen broek kwam ze op me af gefladderd, ze nam mijn slappe piemel in haar hand en ik liet een vreemd geluid ontsnappen, iets dat het midden hield tussen gerochel en een schreeuw van afschuw: eeeeugggg! – ik hoopte dat mijn huisgenoten het niet zouden horen, die koude februarimorgen.

Na dat eerste jaar werden dingen beter. Ik ging weer studeren – Bedrijfskunde ditmaal –, maakte nieuwe vrienden, verhuisde een paar keer, ontmoette Diederik en daarna Mark en daarna Haroon en uiteindelijk Jonas. Ondertussen namen de gedachten aan New York en Helena vanzelf af. Ik begon zelfs te geloven dat het beest in mijn buik gekrompen was, de bescheiden grootte van een bacterie had aangenomen.

Wat ik vergat, is dat bacteriën zich te allen tijde kunnen delen. Is de voedingsbodem optimaal, zijn ze binnen no time met velen, zullen ze alsnog toeslaan, hun gastheer infecteren en opnieuw tot waanzin drijven.

Dat gebeurde toen Jonas en ik ruim een jaar samenwoonden.

De zus van Jonas lag in scheiding, wij pasten een week op haar zoontjes. Timo en Luca, toen negen en zeven, halfbloedjes: Timo de getinte huid van zijn Italiaanse vader, Luca de blonde krullen van zijn Brabantse moeder, beiden gezegend met een schijnbaar onuitputtelijk energiereservoir. Timo, de oudste, hing nog wel eens een paar uur achter elkaar over zijn Nintendo, maar Luca was een diertje. Hij sprong zo van de bank op de salontafel, wikkelde zich in ons badkamertapijt, sloot zichzelf op in de gangkast, sloeg pinda's door de woonkamer met het badmintonracket dat hij in die gangkast gevonden had. Toen een pinda mijn slaap raakte – echt: alsof iemand met een katapult een kei tegen mijn hoofd schoot – had ik Luca ferm bij zijn arm

gepakt en door elkaar geschud. Zelf leek Luca het wel te begrijpen: ‘Sorry, oom Felix.’ Maar Jonas keek me boos aan. ‘Morgen gaan we iets leuks doen,’ zei hij op een toon die niet bij de aard van de mededeling paste.

De volgende ochtend poseerden we met z’n vieren voor het hek van Artis. Jonas stond rechts, ik links, Luca en Timo naast elkaar tussen ons in. Ik vroeg me af wat het meisje met de fotocamera zag. Twee oude vrienden, broers misschien, een dagje op stap met beider zoons. Luca, met zijn blonde krullen, was overduidelijk van Jonas. Dat betekende dat Timo van mij was. Mijn bruine haar, zijn donkere ogen – het kón, als hij de neus van zijn moeder had. Ja, bedacht ik, wanneer mensen vandaag naar me keken, zagen ze waarschijnlijk een vader. Een onbeholpen vader: zodra de fotografe ‘perfect’ gemompeld had, schoten de jongens de promenade op, als knikkers uit een omgekieperde pot. Luca rolde naar links, richting de dromedarissen, Timo de andere kant uit, naar het rekje ansichtkaarten voor de souvenirwinkel.

‘Hoe moet dit?’ vroeg ik. Het zal paniekerig hebben geklonken, want Jonas legde lachend een kalme hand op mijn arm. ‘Komt goed,’ fluisterde hij. Even raakten zijn lippen mijn oorschelp.

Jonas stelde regels op. Luca en Timo mochten om de beurt een dier kiezen, acht dieren in totaal. Daar zouden we dan rustig naartoe wandelen en onderweg zouden we netjes bij elkaar blijven. De jongens pikten het. Ze zagen het zelfs als uitdaging om fysiek zo dicht mogelijk bij ons in de buurt te blijven, ik moest mijn best doen niet over ze te struikelen.

Luca wilde als eerste naar de leeuwen. Daarna koos Timo de tapir – hier betrapte ik mezelf op een gevoel van triomf; trots dat het kind dat het meest op mij leek zo’n eigenzinnige keuze maakte. Het duurde wel even voor we de tapir gevonden hadden. Het park stond vol wegwijzers, maar de bordjes verwezen uitsluitend naar dieren waar knuffels van gemaakt worden. De Olifanten. De Giraffen. De Zeeleeuwen.

En ja: De Apen.

Steeds zocht ik als eerste dát bordje. Het ging haast automatisch; stonden we voor een wegwijzer, dan gleden mijn ogen gejaagd langs de dierennamen tot ik de pijl richting het chimpanseeverblijf ontdekte. Als op een borrel waarvan je wéét dat er iemand is die je niet wilt spreken, een vervelende ex of collega: je kijkt de ruimte rond tot je hem gelokaliseerd hebt, pas dan begin je aan je ronde langs vrienden en kennissen.

Na de tapir kwamen de olifanten. Na de olifanten koos Timo het vliegend hert, na het vliegend hert bezochten we de giraffen, en na een lange,

vermoeiende zoektocht naar de zeesterren riep Luca dan toch: ‘Nu wil ik naar de apen!’

‘Goed,’ zei Jonas, ‘dan gaan we die zoeken.’ Zelf zei ik niets. Al wist ik allang waar we wezen moesten.

Het buitenverblijf bleek een grote stalen kooi. Er lagen wat hooibalen op de grond, in de nok hingen twee autobanden aan touwen. Ze hingen volkomen stil, de touwen stijf als de spijlen waar ze aan vastgeknoopt zaten. Verder was de kooi leeg: geen verzorgers, geen chimpansees. ‘Ze zitten vast binnen,’ mompelde Jonas.

Bij het openduwen van de zware deuren klapte er iets dicht in mijn borstkas. Ik pakte Timo’s hand vast. Hij liet het toe, kneep zelfs even in mijn vingers. Ik kneep terug.

Het binnenverblijf had glazen wanden, als een aquarium. Ook hier hingen autobanden. Netten en touwladders leidden naar plateaus met stalen bakjes sinaasappelpartjes. De apen zelf lagen op de grond te slapen. Althans, dat vermoedde ik; vanaf waar wij stonden zagen we alleen de ruggen, ellebogen en goedgevulde shoppers van mensen die zich tegen het glas gedrukt hadden.

Terwijl we richting de ruggen liepen ontdekte Jonas een harige arm, links, in het hooi. ‘Kijk, daar ligt er één!’ fluisterde hij tegen de jongens. Hadden we voor een ander dier gestaan – de tapir in z’n hol of de zeester achter koraal – had ik het waarschijnlijk aandoenlijk gevonden dat Jonas zich zo liet meeslepen en vast plagerig naar hem gelachen.

Nu stakte ik.

Als een wandelaar die tijdens het oversteken ziet dat het stoplicht op oranje springt: terug of vooruit, de twijfel verlamt, maakt dat hij midden op het zebrapad stilstaat. Timo trok nog even aan mijn hand: ‘Kom dan!’ Zodra hij merkte dat ik niet meegaf, liet hij los en stoof hij met Luca naar het glas. Jonas keek me vragend aan. Maar rende toen de jongens achterna, die zich inmiddels tussen vreemde vrouwenheupen probeerden te wringen.

Zelf staarde ik maar naar die apenarm. De witte apenhuid onder het dunne apenhaar. De handpalm, kussentjes onder iedere vinger, keurig korte nagels. Ik stelde me voor hoe twee man de aap in bedwang hielden terwijl een derde die nagels probeerde te knippen. Ik zag het beest blazen, zijn lippen omkrullen, krijsend en briesend zijn arm losrukken. De arm die nog altijd stil in het hooi lag. Bewegingloos. Doods.

Wat als dat dier inderdaad niet meer leeft? schoot het door me heen. Hoe

zou het er dan uitzien? Zijn ogen niet per se gesloten. Zijn wangen grauw, zijn huid een vage gele ondertoon, zijn lippen paars en anders dan wanneer hij slaapt een klein stukje van elkaar: witte schilfers in zijn mondhoeken.

En opeens wist ik het zeker: de aap was dood. Ook al bewoog zijn hand nu, verscheen er een oor en een oksel vanachter de ruggen voor het glas: de aap was dood, morsdood, paarse lippen, mond een stukje open, witte schilfers.

Mijn benen begonnen te tintelen. Alsof er mieren langs mijn kuiten omhoog kropen, een hele kolonie, ik was in hun nest gaan staan en nu vraten ze aan me, met duizend kleine, prikkende mierenhapjes verorberden ze mijn enkels, kuiten en schenen tot ik begon te wankelen en zeker wist dat ik zou vallen. Met twee handen klampte ik me vast aan de betonnen rand van een plantenbak.

Alles draaide nu. De plantenbak, de glazen kooi, de harige arm die nu naast een even harig lichaam bungelde, ruggen, ellebogen, strandtassen, Timo, Luca en het achterhoofd van Jonas: alles schoot omhoog, of dook ik zelf omlaag? – in de verte hoorde ik gelach. Het klonk hol en galmend, als in een zwembad. Ik wilde iets zeggen, misschien iets roepen naar Jonas, maar het was alsof er een touwtje om mijn luchtpijp zat. Steeds wanneer ik naar adem hapte werd dat touwtje aangetrokken en sloot mijn luchtpijp zichzelf af: naar buiten, naar buiten moest ik.

Het was gaan waaien. Ik kreeg er kippenvel van op mijn armen. Maar ik voelde geen kou, ik rook alleen mijn eigen zweet. Met mijn rug leunde ik tegen de achterwand van het apenverblijf. De muur was ruw; het soort muur waaraan je als kind je elleboog openhaalde als je er tijdens het voetballen per ongeluk langs schampte. Nu laafde ik me er juist aan. De koele, krachtige wand die mijn wankele lichaam rechtop hielp staan. Ik sloot mijn ogen, draaide mijn gezicht opzij zodat ook mijn wang het koude, ruwe beton zou raken.

‘Felix? Wat doe je nou híér?’

‘Felix!’ zei Luca Jonas na. ‘Wat doe je nou híér?’

‘Even een sigaretje roken,’ zei ik.

Timo begon te lachen.

‘Dat mag hier niet,’ siste Jonas.

Echt ruzie kregen we ’s avonds pas.

Jonas verweet me dat ik na ons bezoek aan het apenhuis nauwelijks iets

gezegd had. En zoals vaker in die tijd leidde dit specifieke verwijt tot een meer algemene onenigheid waarbij we om de beurt opgekropte ergernissen opsomden. Ik klaagde over zijn regeldrift, hij over mijn onverschillige houding jegens zijn familie, ik over zijn nalatigheid wanneer het op overleg aankwam, hij over mijn gebrekkige communicatie. Een ruzie als een lawine was het, waarbij de oorspronkelijke aanleiding onder oud zeer bedolven raakte. Ik vond het niet erg. Nu hoefde ik tenminste niet te praten over wat ik die dag werkelijk gevoeld en gedacht had. Maar nadat Jonas en ik die nacht drie keer gevreeën hadden – zijn woede en lust niet beide het product van hartstocht? – stond ik voor het eerst in jaren weer in haar woonkamer.

Helena liet een hand over haar Peruaanse wandkleed glijden. Ze begon de stof te aaien, met grove streken, alsof het de flank van een paard was. Haar rode avondjurk fladderde om haar heupen, slokte haar borsten helemaal op: was ze afgevallen of had ze de jurk te groot gekocht?

‘Kom,’ zei Helena: ‘Kom voelen.’ Ik schudde mijn hoofd, onrustig, omdat ik wist dat ik bijna te laat was:

‘Ik moet naar Jonas, we hebben om vier uur afgesproken’ – ik keek de kamer rond en zag nergens een klok. Helena haalde haar schouders op:

‘Dit is je laatste kans, hoor.’ En ze bleef maar aaien, de grauwe, donkere Peruaanse vacht; steeds langzamer, als bij een kat die in slaap aan het vallen is.

‘Kom dan, Felix!’ Helena pakte mijn arm. Haar dunne lange vingers boeien om mijn pols, zo trok ze me richting de wand: ‘Voel dan!’ Er verscheen nu een glooiing in het Peruaanse kleed. Een bobbel die groeide tot het kleed haast leek te knappen, en toen weer inzakte, en weer groeide, en weer inzakte, op het ritme van mijn eigen hartslag. Ik drukte mijn oor tegen het kleed. Ik hoorde de wanden kloppen.

‘Goedemorgen,’ zei Jonas, ‘mooie dromen?’ Hij grijnsde, zijn hand lag om mijn ochtendstijve.

Die middag bracht Jonas onze neefjes terug naar hun moeder.

Ik bleef thuis en dacht aan Helena.

Ik sloeg een boek open en weer dicht. Zette een serie op maar keek niet. Mijn gedachten kwelden zoals honger kwelt: ik kon ze niet negeren, ze bleven maar knagen; dwingend en klagend, vragend om verzadiging. En voor ik het wist zat ik op de grond. In kleermakerszit, op het tapijt van de kleine kamer naast de keuken: ‘onze toekomstige kinderkamer,’ hadden we gegrapt toen we

ons huis betrokken. Sindsdien fungeerde de extra ruimte als depot voor onuitgepakte verhuisdozen en overmoedig aangeschafte Ikea-pakketten.

Ik verplaatste die ochtend wat planken, tilde wat dozen op en stuitte zo op het onderstel van een ladekastje. Een plateautje op wieltjes was het, Jonas moest het in elkaar hebben gezet. Het had iets verdrietigs, dit half afgemaakte kastje; de tristesse van een pop zonder kop. Ik schoof het onderstel opzij, de wieltjes rolden stroef over het stoffige tapijt. Daar, achter het kastje, stond de doos die ik zocht.

De tape om het karton was broos geworden, ik trok het er zo af. Stof stoof op toen ik de doos opende.

Twee lege dummy's van Moleskine. Een computermuis, een volgeschreven kladblok, drie zware multomappen en wat losse cd-roms waarvan ik niet wist wat erop stond; ik legde het allemaal naast me op de grond. En tilde toen *Unthinking Eurocentrism: Multiculturalism and the Media* uit de doos. Met duim en wijsvinger trok ik een dubbelgevouwen stuk papier tussen de bladzijden vandaan. Ik vouwde het open. De randen die uit het boek hadden gestoken waren vergeeld, en vormden nu een statige lijst rondom de tekst:

Ilya junior beschijnt Syvettes harige lichaam met zijn olielamp. Er loopt wat vocht uit haar neus. Haar borstkas beweegt snel op en neer nu, als bij een haasje dat in z'n rug is geschoten. Het net ligt nog maar half over haar heen.

Ilya kijkt zijn vader aan. Die knikt: doe maar.

Ilya bukt. Hij reikt met één arm naar het net, langzaam, langzaam, lángzaam nadert hij het – de traagheid van iemand die een vlieg gaat doodslaan. Zweet loopt over zijn rug: de juten veiligheidsjas die hij van Ivanov aan moet is veel te warm voor dit klimaat.

Het lezen van mijn eigen woorden was of ik mijn stem terughoorde op een memorecorder: even gênant als vervreemdend. En bij het zien van haar naam, onderaan in de laatste alinea, rukten de mieren die de dag daarvoor aan mijn benen hadden gevreten nu op tussen mijn schouderbladen. Met honderden marcheerden ze omlaag langs mijn ruggenwervel, ik zag het uitgeknipte artikel trillen tussen mijn vingers. Vlug vouwde ik het weer dubbel. Ik stopte het stuk papier terug in het studieboek, legde het studieboek onder in de verhuisdoos, vulde de verhuisdoos met Moleskines en multomappen, klapte de flappen dicht, duwde de doos in een hoek en schoof het onderstel van het ladekastje ervoor; de gemankeerde soldaat die de boel moest bewaken.

Zo ging het een paar weken door. Ik was snel geïrriteerd, sliep slecht,

droomde over kooien en autobanden aan touwen. Misschien, dacht ik, was dit een teken. Als het verleden me meer deed dan het heden, lag dat dan niet óók aan dat heden?

Ik ging op kickboksen. Ik accepteerde een nieuwe baan; een vaste aanstelling als coach bij een groot IT-bedrijf. En toen Jonas vertelde dat hij voor zichzelf wilde beginnen, stelde ik voor onze ‘kinderkamer’ te verbouwen tot huiskantoor – een klus die me wekenlang volledig in beslag nam.

Daarna volgde een goede periode. Jaren waarin Jonas en ik steeds minder ruziemaakten en, na een aantal lange gesprekken over gezamenlijke toekomst en individuele wensen, een samenlevingscontract tekenden.

Ondertussen was ik degene die het meest van ons huiskantoor gebruikmaakte. ’s Avonds, wanneer Jonas met zijn laptop op zijn borst op de bank lag, rolde ik in onze bureaustoel over de nieuwe houten vloer van onze werkkamer. Ik werkte aan korte verhalen, een hobby die ik na mijn studententijd had laten varen, maar nu weer opgepakt had.

Fictie schreef ik. Aanvankelijk vooral over de overspannen managers en droevige directeuren die ik dagelijks op mijn werk zag, later ook steeds vaker over vrouwen. Een vrouw die haar dode kind mee naar een pretpark neemt. Een vrouw die alleen nog gras eet. Een vrouw die gelooft dat ze in een lieveheersbeestje veranderd is, of doet ze maar alsof? – een knipoog naar Kafka’s *De gedaanteverwisseling*.

‘Ik schrijf alleen voor mezelf, hoor,’ zei ik tegen Jonas. Maar wanneer ik een verhaal uitzonderlijk goed vond, zette ik het stiekem op een site waar anderen het konden beoordelen. Om zeker te zijn van een objectieve lezing publiceerde ik telkens onder een ander pseudoniem, en koos ik altijd namen die mijn geslacht niet zouden verraden. Robin S. Mighty. Bobbi P.J. Eames. Lieve Michiels. Welk pseudoniem ik ook gebruikte, mijn verhalen werden stevast positief gewaardeerd – altijd drie of meer sterren. Het stelt niets voor, zei ik tegen mezelf. Wat sterren van de paar verstokte sitebezoekers die de tijd hebben om naast het oneindige aanbod boeken, kranten, blogs en posts de probeersels van amateurs als ik te lezen: dat moesten wel sterren van werklozen wezen, sterren waarschijnlijk van mensen naar wie nooit geluisterd werd. Dus waarom zou ik dat nu wel doen? En toch. Kreeg een van mijn verhalen gemiddeld vier of zelfs vijf sterren, raakte ik in jubelstemming. Zat ik boven mijn toetsenbord te grijnzen, kocht ik op weg naar huis een fles dure wijn waar ik tijdens het avondeten veel meer van dronk dan Jonas. Waaróm ik zo uitgelaten was, vertelde ik niet. Ik wilde niet dat Jonas dacht dat ik mezelf serieus nam, waarschijnlijk omdat ik mezelf serieus nam. En alleen wie

zichzelf serieus neemt kan zichzelf in zijn eigen ogen voor gek zetten; zich schamen voor de dingen die hij gedaan of gemaakt heeft – in die zin is schaamte misschien een bijproduct van zelfvertrouwen. Maar wie zichzelf serieus neemt, wil dat bijproduct vermijden.

Pas toen ik een halfjaar bezig was, en *De vrouw die dacht dat ze stippen had* unaniem beloond werd met vijf sterren, besloot ik Jonas over mijn bescheiden online successen te vertellen. Ik zou hem het verhaal laten lezen, bedacht ik in de trein naar huis. Ik vroeg me af wat hem het meest zou verrassen: dat ik zulke absurde verhalen verzong, of dat ik er technisch toe in staat was ze te maken.

Bij de slijterij op het station kocht ik een fles Duc-de-Chambord. ‘Ha Joon, er is iets geestigs, je weet toch dat ik verhalen schrijf?’ Zo zou ik het hem vertellen. Ik keek uit naar zijn ongeloovige blik, één wenkbrauw theatraal opgetrokken – maar dan: zijn glimlach terwijl hij mijn tekst las. En zag hoe goed die beoordeeld was.

Ik hou van hem, dacht ik terwijl ik mijn fiets vastzette. Na tien jaar hou ik nog steeds van hem, want ik wil nog steeds dat hij me ziet. Mijn edelstenen, hun schittering.

‘Ha, lief,’ zei ik toen ik binnenkwam. Ik gaf Jonas een vlugge zoen op zijn wang. ‘Er is iets geestigs.’ Ik zette de wijn in de koelkast en trok mijn jas uit. ‘Je weet toch dat ik wel eens een verhaal schrijf?’ Toen het stil bleef, draaide ik me om. Nu pas zag ik hoe ernstig Jonas keek. Een blik die waarschuwde dat enthousiasme ongepast was; zo kijken ouders wanneer een kind niet aanvoelt dat oma te moe is. Het was alleen niet een oma die Jonas in bescherming moest nemen.

‘Er is een brief,’ zei hij zacht. Ik volgde zijn blik naar de keukentafel.

De zwartomrande envelop lag keurig naast de fruitschaal.

Achteraf zou ik vermoeden dat Jonas lang getwijfeld had voor hij besloot ook déze envelop op ons vaste postplekje te leggen. Verkleint routine verdriet, of bagatelliseert zij het?

‘Heb je enig idee?’ vroeg Jonas.

‘Nee,’ zei ik. Ik hoorde mijn eigen stem trillen.

Jonas knikte begripvol en verdween in de keuken zodat ik in m’n eentje kon lezen.

Het was maar een klein kaartje. Naam, geboortedatum. De dag van

overlijden, vier dagen geleden. Ik bekeek de envelop. Er stond geen afzender op. Alleen een sticker: EXPRESS MAIL.

‘En?’ vroeg Jonas voorzichtig vanuit de deuropening naar de keuken.

‘Een kennis uit Amerika,’ zei ik.

‘Kende je hem goed?’

‘Haar.’

Jonas liep naar me toe. Sloeg een arm om mijn middel, drukte me tegen zich aan zodat onze wangen elkaar heel even raakten.

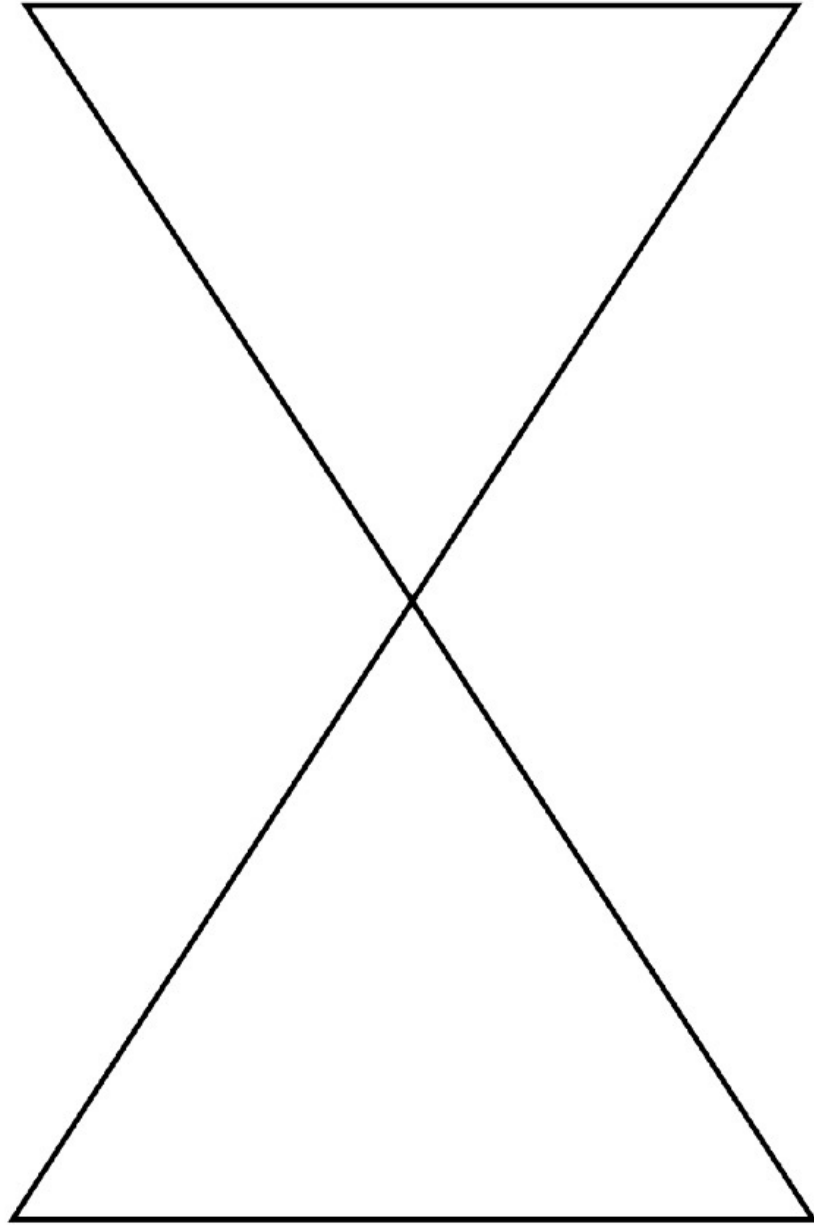
‘Ga je naar de begrafenis?’ fluisterde hij.

De mogelijkheid was nog niet bij me opgekomen. Maar, besepte ik nu, degene die de sticker met EXPRESS MAIL op de envelop geplakt had, wilde blijkbaar dat ik erbij zou zijn.

‘Ja,’ hoorde ik mezelf zeggen. ‘Ja. Ik ga.’

Nog één keer liet ik mijn ogen over de in zwart gepreegde letters glijden. *Saturday* – dat was over drie dagen.

Over drie dagen zou ik aan het graf van Helena staan.

Op 30 augustus 1994 kwam ik, Felix van der Elsken, toen tweeëntwintig, voor het eerst aan in Amerika.

Ik heb die datum niet onthouden. Ik heb hem moeten opzoeken in het online archief van *The New York Times*, op basis van iets wat ik nog wel wist: de dag vóór mijn aankomst overleed er een jongetje in New York. Raheem Young was zeven jaar oud en woonde in Brooklyn met zijn oma. Op 29 augustus speelde hij met wat vriendjes in de liftschacht van zijn achterstandsflat. De jongens sprongen vanuit het trapportaal op de liftcabine en lieten zich zo omhoog voeren: ze deden wie er het laatst van afsprong. Raheem won. Want Raheem sprong helemaal niet: zijn lichaam werd verbrijzeld tussen de cabine en het schachtdak.

Het artikel stond in *The New York Times* die ik op Schiphol gekocht had. Ik las het in het vliegtuig, maar in de aankomsthal van JFK International Airport ging het verhaal gewoon door: ‘Grootmoeder kapot na dodelijk ongeluk kleinzoon’ kopten de lokale kranten in de taxfreekiosk. De grootmoeder heette Victoria Junious, maakte ik uit de fotobijschriften op.

Toen ik later die middag mijn koffer over de smalle stoepen van Soho rolde, keek Victoria me aan, vanachter de vensters van bakken waar je voor vijftig cent een *New York Post* of *Daily News* uit mocht pakken. Droeve ogen, die ook iets strijdlustigs hadden – Victoria zou de eigenaren van het *housing project* natuurlijk aanklagen. En nog meer dan de *yellow cabs*, *deli's*, *subway stations*, *hot dog stands*, *bell boys* of *skyscrapers* die aan me voorbijgleden, gaven de ogen van Victoria me het gevoel dat ik eindelijk was waar ik zijn moest. *New York City, center of the universe*: plek waar wat je elders leest gebeurt.

Het gebouw waar ik de komende zes maanden zou wonen was inderdaad zo makkelijk te vinden als de welkomstbrief van NYU beloofde. 110 East 14th Street, één *block* van Union Square Park: de *doorman* hoefde alleen mijn paspoort te zien voor hij me m'n sleutel gaf.

Mijn *dorm* was kleiner dan ik me voorgesteld had. In ieder geval kleiner dan mijn studentenkamer in Rotterdam, en die hoefde ik niet eens te delen. Twee smalle kasten, twee bureaus, twee bedden; dat was het. De inrichting was perfect symmetrisch: zou je een lijn door het midden van de kamer trekken,

kreeg je twee identieke appartementen.

Mijn roommate – ‘Jason Branks (AUS)’, volgens de welkomstbrief – was er niet. Maar hij moest er wel geweest zijn, want op zijn bed lag een vest, en op zijn bureau stond een televisie.

Het toestel was aan. Vreemd, vond ik op dat moment nog. Maar ik zou al snel ontdekken dat dit doorgaans het eerste was wat Jason na binnenkomst deed: met uitgestrekte arm snelde hij naar de *on button*, alsof het een lichtknopje was en het indrukken ervan een even vanzelfsprekende als noodzakelijke handeling betrof – eerst de tv aan, dan pas de jas uit. Het televisietoestel zou een derde huisgenoot worden, een gangmaker die zo hard zong, schreeuwde en grappen maakte dat Jason en ik nog maar nauwelijks met elkaar hoefden te praten; misschien wel het effect waar Jason op uit was. Zelfs wanneer hij de dorm verliet – om de toiletten op de gang te bezoeken of om achtenveertig uur achter elkaar uit te gaan: je wist het niet – liet hij onze extra huisgenoot blèrend achter.

De middag dat ik aankwam stond het toestel op MTV. Ik ging op het lege bed zitten, staarde vermoeid naar het scherm. Een clip van Bruce Springsteen: ‘Streets of Philadelphia’, ook in Nederland had het liedje weken op nummer één gestaan. *At night I could hear the blood in my veins, it was just as black and whispering as the rain*, zingt Bruce. Ondertussen scharrelt hij in een leren jas door de achterbuurten van een grote stad, langs zwervers, muren met graffiti, en schoolpleinen vol donkere kinderen in versleten kleding. En dan, uit het niets, verschijnt het hoofd van Tom Hanks: een kale, uitgemergelde kop: *I can feel myself fading away, so receive me brother with your faithless kiss, or will we leave each other alone like this* – ik wilde de televisie op een andere zender zetten, zoals ik thuis ook altijd deed zodra deze specifieke clip begon. Maar dit was mijn televisie niet.

Dus stond ik op. Uit een zijvak van mijn koffer viste ik de plattegrond van Manhattan. Toen ik de deur achter me dichttrok hoorde ik Bruce Springsteen me zachtjes nahummen.

Over wat er de maanden daarna gebeurde, heb ik twee verhalen.

Het eerste is een reeks anekdotes, dingen die ik vertelde wanneer mensen me na thuiskomst vroegen ‘hoe New York geweest was’. Na een tijdje wist ik precies wat werkte; welke anekdotes mensen aan het lachen maakten en welke juist jaloezie opwekten. Wat ik vertelde hing dus af van wie de vraag stelde. Wanneer ik indruk wilde maken zei ik dingen als: ‘In de East Village kan je zelfs op dinsdagavond uitgaan, en echt: ook dan dansen er mensen tot

zeven uur 's ochtends op de bar met een indianentooi op. En dan bedoel ik dus: met alléén een indianentooi op.' Of: 'Het uitgaansleven in New York is zoveel beter dan hier in Nederland. Er zijn daar restaurants die vierentwintig uur open blijven en dan heb ik het niet over McDonald's.'

Wilde ik iemand voor me innemen met vertoon van zelfspot, dan haalde ik juist mijn schouders op: 'Ik heb me ook wel eens heel eenzaam gevoeld, hoor. Zat ik daar, aan de kade, vanaf een bankje in de schemering naar het Statue of Liberty te staren. Eén keer heb ik er van zelfmedelijden zelfs een traan uit weten te persen.' Wat in dezelfde categorie ook altijd werkte: 'Ach, zo glamoureuus was het niet, hoor. Ik werd een keer wakker van de jeuk, onder de rode bultjes zat ik. Op mijn lakens zaten bloedvlekken, ik zag nog net een beestje over m'n matras wegschieten: bleek ik *bedbugs* te hebben, parasieten die zich uitsluitend voeden met mensenbloed. Ik moest m'n kamer uit, heb twee nachten bij een lerares op de bank geslapen en de verdelgers honderdvijftig dollar moeten betalen.'

Hoe ranzig sommige anekdotes ook waren, wanneer ik ze achter elkaar vertelde, vormden ze een verhaal dat suggereerde dat mijn verblijf in New York precies was wat ik er van tevoren van gehoopt had. *Sex, drugs and soul searchin'*. Maar: het waren anekdotes zonder context. Ik had ze zorgvuldig geselecteerd, zoals uitgevers en musicalproducenten de paar positieve zinnen uit slechte recensies vissen, om die onder elkaar op een poster te zetten: 'Veel speelplezier.' 'Mooie aankleding.' 'Goede momenten' – niets over de kritische noot van de recensenten.

Nu wil ik Helena geen kritische noot noemen. Ze is geen kanttekening, maar de spil van mijn tweede verhaal over Amerika; een verhaal dat op dit moment nog geen verhaal is, want uiteindelijk is het met verhalen niet heel anders dan met schilderijen, of kettingen of stoelen of vazen: iemand moet ze *vervaardigen*, dáárna bestaan ze pas.

Het einde van het verhaal Helena ken ik inmiddels. Maar nu ik het héle verhaal probeer te vervaardigen, merk ik dat ik niet goed weet wat het begin is.

Niet onze eerste ontmoeting, daarvoor had ik op dat moment al te veel over Helena gehoord. Misschien begint het verhaal dus wel op de avond dat Lois me haar adres gaf. Of was het de dag dat ik Lois ontmoette? Of het college waarin ik mezelf zo naïef opwierp een artikel aan Helena te wijden? Wat zeker is: al die zaken waren het resultaat van een keuze die ik mijn tweede dag in New York maakte.

Jason Branks zat die ochtend al vroeg achter zijn bureau. Toen ik mijn ogen opende was het eerste wat ik zag die vreemde, brede rug. Ik voelde me meteen opgelaten. Ontwaken is iets kwetsbaars, besefte ik: misschien wel ons meest kwetsbare moment van de dag. Een fractie van een seconde zijn we beroofd van ons bewustzijn, weten we niet waar we ons bevinden of wie we zijn. Iemand zien ontwaken is dus intiemer dan iemand zien huilen of boos worden of klaarkomen. Want wie iemand ziet wakker worden, weet even, heel even, meer dan degene die zijn ogen opendoet. Er was sinds mijn kindertijd zelden iemand getuige geweest van mijn ontwaken en het besef dat Jason Branks, een wildvreemde Australiër, mij vanaf nu iedere ochtend mijn meest kwetsbare moment zou kunnen zien beleven, deed iets in mijn maag hard en zwaar worden.

Ik ging rechtop zitten. Jason draaide zich niet om. Maar de televisie stond aan, het geluid uit – dat laatste verraadde dat Jason zich wel degelijk bewust was van mijn aanwezigheid. Er was een clip van Nirvana bezig. Kurt Cobain, die zich een paar maanden eerder door het hoofd geschoten had, keek nu indringend in de camera. Met zijn trillende handgebaren, manische blik en malende kaken leek hij zijn publiek te willen waarschuwen.

Ik stapte uit bed. Jason keek nog altijd niet op. Ik trok mijn spijkerbroek van de vorige dag aan, graaide een T-shirt uit mijn tas: Jason Branks bleef zitten waar hij zat. Pas toen ik volledig aangekleed mijn keel schraapte, draaide Jason zich om.

Zijn gezicht was verfijnder dan je op basis van zijn brede schouders en geschoren nek zou verwachten. Klein neusje, grote ogen: een gedecideerd wasbeertje.

‘Hoi, ik ben Felix,’ zei ik.

Jason knikte: ‘Dat weet ik.’

Hij keek vragend, alsof hij nog een mededeling verwachtte.

Ik had geen mededeling. ‘Weet jij misschien waar het Office of Global Services is?’ vroeg ik daarom maar.

Jason knikte, kort, snel, een paar keer achter elkaar: ‘De straat uit, een paar blokken omlaag, achter het grote bruinrode gebouw daar.’

Thanks! – You’re welcome, Jason Branks draaide zich weer om: het was de langste conversatie die we zouden voeren die maand.

Het NYU Office of Global Services stond tussen de NYU Library en Tisch School of the Arts, en lag daardoor altijd in de schaduw. Het was een klein,

laag gebouw, dat me deed denken aan het noodlokaal waar ik mijn brugklasjaar in had doorgebracht. Toch was het kantoortje niet onbelangrijk, had ik opgemaakt uit de folder die aan mijn welkomstbrief vastgeniet zat. Het NYU Office of Global Services was de plek waar alle buitenlandse studenten zich moesten melden, waar ze zich voor vakken konden inschrijven. Daarnaast was het gebouwtje het verzamelpunt voor de rondleidingen om en over de campus, en werden er in het weekend facultatieve cursussen American Cultural Attitudes gegeven, waar men, zo hoorde ik later, geleerd werd dat Amerikanen minstens twee keer per week hun haar wassen en die frequentie ook van hun gasten verwachten.

De autochtone studenten – de jongens en meisjes die de afgelopen zomer vanuit Alabama, Ohio, Nebraska of Texas op de achterbank van hun ouders naar New York gereden waren – namen ondertussen deel aan een apart introductieprogramma. Ze hadden aparte welkomstborrels, aparte kamers, en aparte gebouwen ten behoeve van inschrijving en administratie. Wij, de *internationals*, zouden hen, de *natives*, niet zien voor de colleges begonnen waren.

De wij waartoe ik nu behoorde bestond vooral uit Aziaten. Rijke Chinese twintigers die op de hoog aangeschreven NYU Business School afkwamen: de ochtend dat ik het NYU Office of Global Services voor het eerst binnenliep, stond er een hele rij voor de balie.

Achter de hoge desk zat slechts één medewerker. Een vrouw met een telefoon in haar nek, haar hoofd scheef zodat de hoorn niet van haar schouder zou glijden; dacht je de telefoon weg, dan zat daar een gebochelde.

Ik ging achter in de rij staan en keek om me heen. Aan een van de beige muren hing een poster van het Vrijheidsbeeld, het papier vergeeld, kleine barstjes aan de randen – het was het eerste Vrijheidsbeeld dat ik zag sinds ik in Amerika was. Ondertussen hoorde ik hoe de vier Chinezen voor me zich aan een Zuid-Amerikaan voorstelden.

My name is Brandon.

Hi, I'm Brenda.

Dylan!

Hi, I'm Kelly.

Uit het gesprek dat volgde maakte ik op dat Chinese studenten na aankomst in Amerika een nieuwe naam aannamen en zich bij hun keuze lieten inspireren door televisieseries. Ook in China keken ze graag naar *Beverly*

Hills, 90210.

Dat kan dus gewoon, dacht ik. Nieuw land, nieuwe naam: het klonk aantrekkelijk. Want hoezeer we ook beweren dat we reizen om onszelf te ontwikkelen, onszelf tegen te komen, onszelf te worden – iets met ons zelf te beleven: uiteindelijk reizen we toch vooral om dat zelf te vergeten. Weg van onze vertrouwde omgeving, weg van de mensen die ons kennen. Ja, we reizen om ons zelf bij die mensen achter te laten en ergens aan de andere kant van de wereld iemand anders te kunnen zijn; iemand die we bij mensen die ons nog niet kennen als ons zelf kunnen voorstellen.

Welke naam zou ik noemen als ik aan de beurt was?

Ik deed een stap opzij om de rij te kunnen overzien. Zo ontdekte ik dat het onrustig was voor de balie. *But I came for this!* – ‘Ik ben hier speciaal voor naar dit land gekomen,’ schreeuwde een jongen in een Oost-Europees accent. Twee Chinese meisjes voor in de rij begonnen nu druk met elkaar te overleggen – in gebrekkig Engels, wat me deed beseffen dat ze waarschijnlijk niet allebéí Chinees waren. Tijd om bij mijn eigen vooroordeel stil te staan had ik niet; de vrouw achter de balie stond plotseling op. Woest zwaaide ze met haar armen, alsof ze in haar eentje op een reddingsbootje stond en nu de aandacht van een tanker probeerde te trekken.

Everybody listen up!

De rij viel stil. De vrouw zuchtte diep voor ze verderging. ‘Het kan zijn dat de vakken die je graag had willen volgen, vol zitten. Jullie zijn laat, de inschrijving is een maand geleden van start gegaan. Verzin dus nu alvast wat je tweede en derde keuzes zijn.’ De vrouw zuchtte opnieuw, dit keer om aan te geven dat ze uitgepraat was. En terwijl zij weer ging zitten steeg er een druk geroezemoes op uit de rij; gezocht en gesis en gemompel in verschillende talen, een klaagzang van Babel.

Zelf had ik er geen moment bij stilgestaan dat de vakken die ik wilde volgen wel eens vol zouden kunnen raken. Ik had ook geen idee wat mijn tweede of derde keuzes waren, op het briefje in mijn broekzak stonden maar vier vakken: Interview and Research Techniques, Investigating Journalism, History of American Journalism (één theorievak was verplicht), en: Debating. ‘Debating?’ had mijn moeder twee weken voor mijn vertrek gevraagd. ‘Dat is toch meer iets voor politici dan voor journalisten?’

Ik rolde met mijn ogen: ‘In Amerika volgt zo’n beetje iedere student debatklassen. Het is daar onderdeel van het gedeelde curriculum.’

‘Hmm,’ deed mijn moeder. ‘Maar Interviewtechniek klinkt wél heel leuk.’
Ik rolde opnieuw met mijn ogen.

Toen ik mijn moeder voor het eerst vertelde dat ik een jaar naar Amerika wilde, had ze bedenkelijk gekeken. ‘Vind je het niet leuk?’ had ik gevraagd. Het was even stil gebleven. ‘Het lijkt me zo duur,’ zei mijn moeder uiteindelijk – en bij dat argument was ze gebleven. Terwijl: het geld dat mijn opa me had nagelaten was bedoeld om te studeren, dat had hij nota bene speciaal in zijn testament laten zetten. ‘Maar dat was voor je gehéle studie,’ wierp mijn moeder een paar keer tegen, ‘niet om er in één keer doorheen te jassen.’

Haar protest had geen zin; ik zette door. En mijn moeder hield me uiteindelijk niet tegen. Dat deed ze nooit, al op mijn zestiende mocht ik voor het eerst alleen uit in Amsterdam; zolang ik maar weer thuiskwam en de volgende dag de biobak op tijd buitenzette.

‘Ik vertrouw Felix volledig,’ hoorde ik haar in die tijd tegen een tante zeggen: ‘Ik zou zijn ontwikkeling nooit in de weg willen staan.’ Ze zei het vrij hard en moet hebben geweten dat ik in de buurt zat. Toen stoorde me dat. Ik vond dat ze pronkte met haar ruimdenkendheid, alsof mijn vrije opvoeding een dure sjaal of avant-gardistische jas was. Inmiddels vermoed ik dat ze haar onrust simpelweg voor mij verborg. Mijn moeder moet op z’n minst hebben gehuiverd wanneer ze haar puberzoon voor zich zag: drinkend, dansend, wankelend, omringd door oudere mannen die hem wel even zouden opvangen – ze liet het nooit blijken.

Pas in de dagen voor mijn vertrek naar New York zag ik mijn moeder voor het eerst écht bezorgd. De middag dat ze me liet zien hoe haar koffer werkte, schoot haar stem een paar keer ongecontroleerd omhoog, alsof ze van tevoren een heliumballon had leeggezogen. ‘Let goed op jezelf, hè?’ zei ze steeds weer. ‘Je zoekt daar geen gevaarlijke situaties op, toch?’

In de trein naar het vliegveld zei ze zelfs niets anders meer. ‘Let daar goed op, hè?’ ‘Je past op jezelf, toch?’ – ze bleef het maar herhalen, als een mantra, een gebed dat niet langer aan mij gericht was maar aan iets hogers.

Ik rolde niet met mijn ogen. Daarvoor leek mijn moeder, mijn sterke, onafhankelijke moeder, nu te kwetsbaar. Maar toen ze in de broodjeszaak op Schiphol, nog vóór ik ook maar een hap van mijn baguette ham-kaas genomen had, vroeg of ik me ‘écht veilig’ zou ‘gedragen daar’, knapte er wat.

‘Hou op,’ siste ik. ‘Ik heb de boodschap begrepen, oké?’

‘Felix...’

‘Hou op, zeg ik toch!’

Ik dacht te weten waar mijn moeder aan dacht. Haar enige zoon ging naar New York, center of the universe, stad van de vrijheid, vooruitgang en onbeperkte mogelijkheden, stad van Frank Sinatra, Al Pacino en *Cagney & Lacey*. Maar ook: stad waar *Achter het nieuws* en *NOVA* de afgelopen jaren steeds meer reportages over maakten.

Items over mannen met rode plekken op hun billen en armen. Mannen met bleke wangen. Dansende mannen, ook, maar toch vooral huilende mannen: mannen die de as van hun overleden partner in een ebbenhouten doosje tegen hun borstkas drukten. Ook deze mannen hadden moeders. Moeders die ver buiten the center of the universe woonden, in de even eenzame als afgelegen sterrenstelsels van Toledo, Great Falls of Poughkeepsie. Moeders die zich nu afvroegen of ze hun zoon vaak genoeg gevraagd hadden of hij zich wel echt, écht veilig zou gedragen, dáár.

Was dát waar mijn moeder aan dacht? Ik wist het natuurlijk niet zeker, maar ik vermoedde dat het zo was. En dat maakte me boos. Want nu ik dacht dat mijn moeder dát dacht, werd ik zelf ook weer herinnerd, aan dát.

Bij de douane omhelsde ze me. Dat deed ze anders nooit. Ze was er ook niet goed in. Ze drukte me maar heel even tegen zich aan en gaf me een kort klopje op m'n rug: alsof ze een baby een boertje wilde doen laten. Toch stonden we zeker een minuut in elkaars armen.

Omdat ik maar niet los wilde laten.

Sorry – ‘Debating zit al helemaal vol. Je zult iets anders moeten kiezen.’

De vrouw achter de balie keek me zo verontschuldigend aan dat ik haast medelijden met háár kreeg. ‘Hier is een lijst met alternatieven.’ Ze gaf me een gestencild A4'tje, een overzicht van de nog beschikbare vakken binnen de School of Arts & Humanities. Vluchtig bekeek ik de mogelijke *courses*. Alles binnen Journalistiek, Sociologie, Creative Writing en Literatuurwetenschap zat vol. African American studies leek daarentegen minder populair, bij Gender and Sexuality Studies was zelfs nog volop plek.

◇ - Cultures and Contexts: The Black Atlantic

◇ - Black Feminism

◇ - Women and the Media

◇ - Minorities and The Media

◇ - Faces of Sexuality & Gender in Greece and Rome

◇ - Medicine, Race, & the Body

◇ - Children, Media, and Technology: Postfeminist Childhoods?

Het zei me allemaal weinig. Of ik de mooiste steen mocht kiezen uit een bak even grillig gevormde keien.

◇ - Gender, Race, and Sexuality: an Introduction to Social and Cultural Analysis

Bij dat vak bleven mijn ogen hangen, zij het vooral om wat er tussen haakjes achter stond: '(verplicht voor studenten African American Studies en Queer Theory)'

Queer. Ik was het woord de afgelopen twee dagen al een paar keer tegengekomen. *Queer nightclub* hier, *Queer bar* daar, *Queer movies* tot 3 am, *Queer? Call 1800-HOTMEN*.

Een woord als een rode pijl was het: het trok meteen mijn aandacht, vertelde me waar ik moest zijn. Maar scheidde me zo ook van de rest van de maatschappij. Mijn houding tegenover dat hele queer was dan ook ambivalent.

Of misschien vond ik dat mijn houding ambivalent zou moeten zijn.

'Heb je een keuze kunnen maken?' vroeg de vrouw achter de balie.

Vlug zette ik een kruisje. Voor Gender, Race, and Sexuality: an Introduction to Social and Cultural Analysis (verplicht voor studenten Queer Theory).

Daar. Dat moment, voor de balie, een voorgedrukt vierkantje: streepje van de linkerbovenhoek naar de rechterbenedenhoek, streepje van de linkerbenedenhoek naar de rechterbovenhoek – ik geloof dat ik een balpen gebruikte, het kan ook een marker of potlood geweest zijn, hoe dan ook: dat ene kruisje was bepalend.

Al zou ik niet willen zeggen dat het verhaal Helena bij dat kruisje begon.

Dingen zijn altijd al begonnen wanneer ze beginnen, en dat moment bij die balie was natuurlijk het resultaat van een reeks eerdere gebeurtenissen, toevalligheden en keuzes, voortkomend uit mijn besluit om naar Amerika te gaan.

Waaróm ik zo graag naar New York wilde, zou me na aankomst zelden gevraagd worden, in ieder geval niet door Amerikanen. New Yorkers die hun hele leven immigranten hebben zien aankomen vragen zich niet af waarom

mensen juist hún stad uitkiezen, het is iets vanzelfsprekends geworden: water dat van hoog naar laag stroomt.

Je bent een klein Rotterdams jongetje. Je kijkt elke week naar *Cagney & Lacey*. Je knipt de vrijheidsbeelden uit de Jan Doetsvakantiegidsen, je krijgt van je opa een poster met wolkenkrabbers cadeau – vanaf dat moment val je iedere nacht in slaap met de skyline van Manhattan boven je hoofd. En zo fantaseer je je hele kindertijd over dáár zijn, tussen de wolkenkrabbers aan het water, dáár wonen, dáár groot worden en dáár werken als brandweerman, en later, wanneer je je middag na middag in je slaapkamer opsluit om naar The Smiths en The Cure te luisteren, ‘Asleep’ en ‘Boys Don’t Cry’ op repeat – veel vrienden heb je toch niet – dan denk je aan dáár in het park liggen en dáár vrienden maken en nog later, wanneer de poster opgerold tegen de schimmelige muur van je nieuwe kamer staat, en je na een lange nacht ’s ochtends onverrichter zake thuiskomt, en je aftrekt op de jongen waar je aan het begin van de avond toch zo leuk mee stond te praten, dan dus, of eigenlijk daarná, dan denk je aan dáár dansen en dáár uitgaan en dáár iemand ontmoeten en meenemen naar je kamer dáár, dus zodra je het geld hebt boek je een ticket, vlieg je daarheen, ga je dáár in de rij staan, wacht je, schuifel je voetje voor voetje naar voren, tot je voor de balie staat. En dan knik je, frons je, twijfel je.

En dan, dan zet je een kruisje.

●

Een paar blocks van mijn *dorm building* zat een café, ik geloof dat het Lombardi heette, het kan ook Lombardini geweest zijn. Wanneer ik er langsliep, soms wel twee keer op een dag, keek ik altijd even naar het terras: een stuk stoep dat was afgezet met rode linten – als er geen stoeltjes hadden gestaan had het een *crime scene under investigation* geleken. De mensen achter de rode linten oogden anders dan de studenten met wie ik dagelijks in de collegezaal zat. Op de stoep voor Lombardi (of Lombardini) geen goedkope polo's, sportschoenen met verende zolen of rugzakken, maar elegante broekpakken. En witte blouses van zijde, de bovenste knoopjes open bij haar én bij hem, daaronder een spijkerbroek met draderige gaten; ooit een teken van rebellie, nu een blijk van conformering, maar daarmee niet minder sexy. In mijn herinnering nipten de mensen achter het rode lint immer lachend uit piramidevormige cocktailglazen. In samenstellingen die maar weinig over hun onderlinge verhoudingen verraadden: twee meisjes en een jongen, vier mannen en twee vrouwen, drie jongens en twee meisjes. Het soort ensembles dat je destijds veel op billboards voor modemerken zag; moderne tableau vivants die uitnodigden tot uiteenlopende interpretaties over romantische betrekkingen tussen de modellen, en die voor wie het wilde zien een zeker liberaal ideaal promootten. Maar anders dan de modellen op zulke posters hadden de mensen op het terras van Lombardi iets natuurlijks. Hun bezoek aan dit café was geen incident of speciaal uitje, nee, ze kwamen hier regelmatig, in kleding die ze de hele dag al aanhadden, tijdens hun werk als galerieassistent of fotografe. En al was dat niet zo, al waren ook deze jonge mensen gewoon studenten die zich speciaal voor dit terras hadden opgedirkt en hier veel harder praatten en lachten en gebaarden dan ze normaal deden, dan was dit een pose die hun paste. Is zoeken naar wie we zijn niet gewoon zoeken naar een passende pose?

Ja, Lombardi was zo'n plek waarvan ik me in Nederland had voorgesteld dat ik er zou zitten. En ik had er ook kunnen gaan zitten, die eerste weken in New York. In mijn witte shirt met v-hals zou ik nauwelijks van de andere bezoekers te onderscheiden geweest zijn; wanneer ik in de spiegel keek en mijn kin genoeg naar voren duwde, zag ik wel degelijk een aantrekkelijke jongen.

Toch ging ik nooit voor Lombardi zitten. Eén jongen alleen aan een tafeltje waar wel vier klanten aan pasten, daar zat de uitbater natuurlijk niet op te

wachten. Dat ik niet in mijn eentje naar het café ging was dus niet laf, zei ik tegen mezelf, maar galant van me.

Een andere gedachte waarmee ik mijn zelfbeeld behoeftte voor barsten: dat ik niemand had om mee te vragen naar Lombardi lag niet aan mij, maar aan het weinig energerende gezelschap waar ik tot dan toe in verkeer had.

De internationals had ik na de rondleiding door de NYU Library niet meer gezien, het aanbod toe te treden tot de speciale studievereniging voor buitenlanders had ik afgeslagen. Maar ook de Amerikaanse studenten bleken fundamenteel andere types dan ik. Waar men in Nederland studeerde om te leven (ofwel: om ook op werkdagen vóór vier uur 's middags bier te mogen drinken), leefde men in Amerika om te studeren, zo leek het. Nog nooit had ik jonge mensen zo geconcentreerd aantekeningen zien maken. Alsof de *professor* niet over de uitvinding van de telegraaf praatte, maar het geheim voor een lang en gelukkig bestaan zonder angsten of verstopte doucheputjes dicteerde. En om de paar minuten stak er wel iemand zijn hand op. De vraag die dan volgde had vaak de vorm van een kort referaat, vol voorbeelden, stellingen en subargumenten die soms slechts zijdelings met het oorspronkelijke onderwerp te maken hadden. Aanvankelijk snapte ik niet dat leraren dit toestonden, maar later leerde ik dat tussentijdse opmerkingen niet werden gezien als verstoring maar als vorm van participatie, die bovendien meetelde bij de eindbeoordeling: wie nooit iets zei, kreeg nooit een A.

Ik zei nooit iets. Ik zat achter in de zaal en maakte wat aantekeningen en vertrok na ieder college meteen weer richting mijn dorm, in de veronderstelling dat anderen dit ook deden. Tot ik op een dag wat studenten Journalistiek samen de net geopende Starbucks binnen zag gaan. Ze zwaaiden naar me maar wenkten me niet. Na afloop van het college daarop probeerden ze het geloof ik alsnog goed te maken. *Wanna come and grab a coffee?* Ik sloeg het aanbod af, *sorry, got things to do*. Onderweg naar huis vervloekte ik mezelf dat ik niet gewoon meegegaan was.

Van woensdag tot zondag klonk er 's nachts gestommel op de gang voor mijn dorm. Zingende jongens, giechelende meisjes, de doffe ploffen van lamme lichamen die op de stoffige houten planken neerkwamen. Eén keer dacht ik de stem van Jason Branks te horen. Het moet drie, vier uur 's nachts geweest zijn. Hoewel ik wist dat niemand op me lette, liep ik zo nonchalant mogelijk de gang door, zogenaamd richting de toiletten. Voor de kamer waar de stemmen vandaan kwamen hield ik mijn pas in. Ik keek opzij, de deur stond op een kier. Twee, drie paar voeten zag ik, op de vloer wat kleine plastic zakjes. Voor ik kon bepalen of Jason Branks hier was, duwde een van

de voeten de deur dicht.

En zo bracht ik mijn eerste maand in New York voornamelijk alleen in mijn dorm door. Dat is althans hoe ik het me herinner. Twee bedden, twee kasten, één televisie, urenlang MTV: ik moet honderden videoclippen hebben gezien. Hoor ik nu een liedje dat destijds populair was – ‘Creep’ van TLC of ‘Loser’ van Beck of ‘Zombie’ van The Cranberries – dan ben ik weer even alleen in die kamer. Ik ruik de muffe lucht van de matras. Ik zie de brandtrappen voor het raam zigzaggen. Ik hoor de nachtvlinders paniekerig met hun vleugels tegen de tl-buis klapperen.

Mijn afzondering had me behoeftig gemaakt, denk ik achteraf. Hongerig naar contact, naar een *praatje*, een *blokje* om. Geef iemand drie weken niets te eten en hij zal een toegeworpen kuipje margarine in één keer leeg lepelen, ook al is het weinig gezond en zal het zijn eiwit- en vitaminetekort waarschijnlijk niet verhelpen.

Dat kuipje margarine was Lois.

Dat ik Lois leerde kennen was een direct gevolg van het kruisje dat ik 31 augustus aan de balie van het Office of Global Services zette. Maar onze ontmoeting werd vervolgens bevorderd door het feit dat ik drie weken avond aan avond alleen geweest was. Ja, waarschijnlijk was dát de reden dat ik helemaal met haar meeliep, zelfs op haar bleef wachten voor Kinko's Copyshop.

Wanneer was de eerste keer dat ik Lois zag? Het moet tijdens het welkomstcollege Gender, Race, and Sexuality: an Introduction to Social and Cultural Analysis geweest zijn. Lois was een *major* Sociologie, dus ik kende haar nog niet, maar mijn eerste indruk van haar verschilde niet veel van de eerste indruk die ik van mijn medestudenten Journalistiek had opgedaan: ik vond haar een enorme streber. Ieder college stak ze minstens eenmaal haar hand op. Kreeg ze de beurt, begon ze stevast over O.J. Simpson. Of eigenlijk: over de berichtgeving rond O.J. Simpson, de voormalig honkballer die een paar maanden eerder gearresteerd was op verdenking van moord en nu – samen met de rest van Amerika – in afwachting van zijn proces was.

Yes, Lois?

‘Baudrillard stelt dat beelden op den duur alleen nog naar elkaar zullen verwijzen, wat als we dit idee op de berichtgeving rond O.J. Simpson toepassen? Dan zien we dat kranten opvallend veel over andere kranten schrijven. Gister nog, een commentaar in *The New York Times* over het portret van Simpson dat *TIME* op z'n cover zette: de foto zou expres extra

donker gemaakt zijn – zo is discussie over een schuldvraag een debat over beelden aan het worden.’

Good point, Lois.

‘Fiske introduceert het begrip *media event* om aan te tonen dat we in een postmoderne wereld niet langer uit kunnen gaan van een stabiele relatie dan wel duidelijke scheiding tussen een gebeurtenis en de representatie ervan: het idee dat de gebeurtenis belangrijker of meer waar is dan de representatie moeten we laten varen, wat als we dit op de berichtgeving rond O.J. Simpson toepassen? Dan lijkt hier sprake van een event dat op zichzelf staat en een scala aan betekenissen promoot.’

That is indeed an interesting suggestion, Lois.

‘Hall stelt dat er samenhang bestaat tussen de populariteit van een narratief en het aantal counterhegemonische betekenissen dat het publiek hieraan kan toekennen, wat als we dát op de berichtgeving rond O.J. Simpson toepassen? Is geloof in Simpsons onschuld dan een counterhegemonische interpretatie? En wat zegt het dat deze interpretatie ván de media dóór diezelfde media aan een specifiek deel van haar publiek wordt toegeschreven? Iedere krant drukt nu polls af die aangeven dat het vooral *African Americans* zijn die in Simpsons onschuld geloven. Is dit incorporatie van een counterhegemonisch narratief? Of is het een vorm van “ritueel”, zoals beschreven door Turner; een praktijk die de status quo handhaaft, in dit geval de gewoonte om nieuwsverhalen langs raciale tegenstellingen te lezen, zonder rekening te houden met religie, gender, seksualiteit of opleidingsniveau van kijkers?’

Well noted, Lois!

Ik geef toe, na een paar van dit soort interrupties luisterde ik nauwelijks nog naar wat Lois precies zei. Ik wachtte vooral tót ze het zei: *wat als we dit idee op de berichtgeving rond O.J. Simpson toepassen?* Het kreeg iets grappigs, als een flauwe mop waar je vanzelf om gaat lachen als iemand hem maar lang genoeg blijft herhalen (Klop, klop, wie is daar? – *wat als we dit idee op de berichtgeving rond O.J. Simpson toepassen?*)

Tijdens het derde college ging het mis.

We bespraken een tekst van Donna Harraway, *Cyborg Manifesto*, waarin de filosofe betoogt dat we moeten streven naar een toekomst waarin de mens zijn tekortkomingen met technologie compenseert, waardoor we allemaal in hybride cyborgs veranderen en het beknellende onderscheid tussen man en vrouw kan worden opgeheven.

Het concept was op geen enkele manier aan O.J. Simpson te verbinden. Leek me. Maar vlak voor het einde van het college stak Lois toch haar hand op.

‘Harraway zegt dat de grenzen tussen organismen en machines nu al aan het vervagen zijn, wat als we dit idee op de berichtgeving rond O.J. Simpson toepassen?’

Ik lachte. Of nee: ik liet een kreet ontsnappen die me even van mezelf vervreemde: ‘Whaaaah’ – vlug sloeg ik mijn hand voor mijn mond.

Woedend draaide Lois zich om.

Ze was knap, besefte ik nu pas. Grote ogen, hoog voorhoofd; schattig op een jongedierenmanier. Later zou ik bedenken dat dit waarschijnlijk haar botte gedrag verklaarde. Lois was een weinig schattig meisje gevangen in een schattig lichaam. Ze vocht dus niet zozeer tegen anderen, als wel tegen het beeld dat anderen van haar hadden, of eigenlijk: het beeld waarvan zij geloofde dat anderen het van haar hadden. In die zin vocht Lois misschien vooral tegen zichzelf.

Niet dat ze nu al naar me uithaalde. Na een zacht gemompeld sorry van mijn kant draaide ze zich weer om.

‘Donna Harraway dus...’

Op dat moment vond ik haar verrassend volwassen. Maar ik oordeelde te vroeg. Het college daarop sloeg Lois alsnog toe.

Dit keer ging de discussie niet over O.J. Simpson, maar over *The Real World*: een documentairereeks van MTV waarin zes jongeren met diverse achtergronden in één huis worden gezet. Het programma was bezig aan zijn derde seizoen: *The Real World San Francisco*, ik had er wel eens stukjes van gezien. Zo wist ik dat er een Aziatisch ogend meisje meedeed dat later graag dokter wilde worden. Er woonde ook een conservatief latinomeisje in het huis, en een moslimjongen, een African American muzikant, een blauwogige, racistische klootzak en een jonge homo die als bootvluchteling van Cuba naar Amerika was gekomen.

Die jongen heette Pedro. En ja: Pedro trok mijn speciale aandacht. Maar wanneer hij over zijn verlaagde weerstand en T-cellen begon zette ik stevast een andere zender op.

De discussie ontsproot voor in de collegezaal.

Een jongen – ik herinner me alleen nog dat hij een vrij doorsnee

Amerikaans uiterlijk had; blank, donkerblond, een postuur dat voor zowel mollig als gespierd kon doorgaan afhankelijk van wie er naast hem zat – vond dat *The Real World* multiculturalisme uitbuitte: ‘Vertegenwoordigers van minderheden worden bij elkaar gezet met als enige doeleinde hen te laten botsen op basis van hun achtergronden. Dit is geen viering van de melting pot, dit is een anti-campagne.’

De opmerking bleek het startschot voor een discussie die wat weg had van een legeroefening. Om de beurt stonden de studenten op en vuurden hun mening af, alsof ze die al weken paraat hadden voor het geval het ooit tot *combat* zou komen.

‘Uiteindelijk ontstaan er mooie vriendschappen in dat programma, hoe kun je daarop tegen zijn?’

‘Het zijn geforceerde vriendschappen die de bewoners nooit waren aangegaan zónder camera’s.’

‘Wat maakt het uit hóé een vriendschap ontstaat? Wat we zien is mensen die hun onderlinge verschillen opzijzetten: zien tolereren, doet tolereren.’

‘Maar tolerantie is repressie! Degene die tolereert, heeft de macht. Tolerantie kan weer ingetrokken worden; het is geen recht, het is een machtssituatie.’

‘Precies! En de personages, want dat zijn het, worden daarbij gereducéerd tot hun zogenaamde verschillen; het idee dat identiteit volledig samenvalt met achtergrond is een mythe die hier hartgrondig wordt gepromoot. Sam ís een Asian American, Mohammed ís een moslim, Rachel ís een republikein...’

‘Maar Mohammed ís ook een moslim, een moslim die spreektijd krijgt op primetime, dat is uniek.’

‘Spreektijd gemonteerd door blanke mannen met commerciële belangen; spreektijd als handelswaar! MTV is geen ngo, het is een corporatie, een bedrijf dat het ideaal van diversiteit verkoopt zoals het gypsen verkoopt.’

‘Wat doet de intentie van de makers er in godsnaam toe? Het enige wat telt is wat de kijkers met de beelden doen, *agency, making meaning*, de betekenis die zij aan *The Real World* toekennen.’

‘Ik ben een kijker. Ik zie een geforceerde poging om de wereld mooier voor te stellen dan hij is. Een blanke man die een immigrant knuffelt...’

‘Pedro? Die is hartstikke populair, ook bij de kijkers. Drie miljoen mensen die iedere week het verhaal van een immigrant te horen krijgen, een

homoseksuele immigrant nog wel, eentje die ook nog eens ziek...'

'Nou, die Pedro gedraagt zich anders behoorlijk stereotiep.'

Dat laatste zei ik.

Ik was zelf ook verbaasd. Ik had nog nooit iets gezegd en nu ik de vorige spreker plots fel onderbrak, draaiden alle studenten zich om. Ze keken me aan alsof ze me voor het eerst zagen en misschien was dat ook wel zo.

'Dat zware accent van Pedro,' zei ik, 'ik kan me voorstellen dat Cubaanse kijkers daarvan balen.'

De studenten bleven me aankijken. Zwijgend, sommigen met half dichtgeknepen ogen, of ze mijn uitspraak collectief wogen maar niet konden bepalen naar welke kant het metertje uitsloeg: richting 'Interessante opmerking' of...

Racist! – dat was Lois. 'Wat een eurocentristische gedachte!' In plaats van me aan te kijken, richtte Lois zich tot de zaal: 'Jij stelt accentloos Engels voor als de norm, en wie niet aan de norm voldoet faalt; dát is wat je zegt wanneer je voorstelt dat het *vanzelfsprekend* is dat Cubanen zullen balen wanneer ze een andere Cubaan met een accent horen praten. Heb je erbij stilgestaan dat de mééste Cubaanse immigranten met een accent praten? Het is wat ze maakt wie ze zijn, een fundamenteel onderdeel van hun identiteit. Ja, ze klinken ánders dan de gemiddelde westerling, maar dat maakt het niet mínder. In de binaire tegenstelling tussen accent en accentloos zou accent het niet mogen afleggen.'

Nu pas draaide Lois zich om naar mij. *But oh well* – deed ze: '*I can't blame you*. Het is echt iets voor een blanke westerse heteroseksuele man om zichzelf als de maat der dingen te nemen.'

Dat laatste klonk als een ingestudeerde revanche, iets waarvan Lois na onze vorige aanvaring had bedacht dat ze het de volgende keer tegen me zou zeggen. Nu ze dat had gedaan, kreeg ik het warm. Niet van schaamte, maar van opwinding. Was dit een pokermatch, dan had Lois net triomfantelijk haar carré neergelegd. Terwijl ik wist dat ik een straight flush in mijn handen had. Ja, ik wist dat ik met wat ik nu ging zeggen haar kaarten van tafel kon vegen en al haar chips zou mogen innemen, een vooruitzicht dat me ongetwijfeld deed grijnzen.

'Blank, vooruit. Man, jazeker. Maar hetero? Nee, hoor.'

Opnieuw bleef het stil in de zaal. Lois keek me onbewogen aan, haar gezicht vertoonde geen enkele emotie. Juist daarom vermoedde ik dat ik haar

in verlegenheid had gebracht. Normaal deed ik er alles aan om dit soort ongemak bij anderen weg te nemen. Vroeg iemand of ik een vriendin had en antwoordde ik dat ik liever een vriend had, dan poneerde ik daarna meteen een grap of wedervraag; alles om de gêne van de ander weg te poetsen. Tegenover Lois hield ik mijn gezicht strak. Ja, ik liet haar ongemak welig tieren, haar omstrengelen en opslokken als een boa constrictor – zoiets was mijn bedoeling althans.

Na afloop van het college pakte ik zo snel mogelijk mijn spullen in. Binnen een paar passen was ik bij de deur en ik verliet de zaal net vóór Lois de gang op kwam. Ik wist wat ik aan het proberen was. Ik wist alleen nog niet waarom.

Abrupt draaide ik me om. Lois had inderdaad achter me gelopen, en stond nu recht tegenover me. Ze keek me aan vanonder dikke, borstelige wenkbrauwen die ze waarschijnlijk expres door de war had gekamd.

‘Ja,’ zei ze. En ze knikte, alsof ik al iets gezegd had. ‘Het spijt me. Ik was bevooroordeeld.’

Oh, well, zei ik zo nonchalant mogelijk: ‘Wat kan ik erop tegen hebben om ook eens tot een bevoorrechte meerderheid te worden gerekend?’ – het kwam er minder scherp uit dan ik gehoopt had.

‘Ja ja,’ zei Lois, ‘ik was een *cunt*, oké?’ Opzichtig keek ze naar de deur aan het einde van de gang. ‘Mag ik er nu langs?’

Zodra ik een stap opzijgezet had sjeesde Lois de gang uit, de trap af, de hoge schuifdeuren door, de straat op. En ik sjeesde achter haar aan. Zo liepen we plots naast elkaar over straat, gehaast: twee toeristen die de matinee van *Les Misérables* wilden halen, twee *brokers* op weg naar een deli (*lunch time is money!*), twee studenten te laat voor een volgend college (had Lois een volgend college?). We keken beiden naar de grond en zwegen, alsof communicatie onze missie in gevaar zou brengen, al had ik geen idee wat onze missie was.

Lois was klein, viel me op nu ik naast haar liep. Haar benen misschien wel twee keer zo kort als de mijne; ik moest mijn pas soms inhouden om haar niet voorbij te lopen. Maar haar straffe tempo deed mij, mijn lichaam, geloven dat er daadwerkelijk haast was, en toen we een kruispunt met een knipperend stoplicht naderden, trok ik in een reflex een sprintje over het zebrapad.

Zo stonden Lois en ik plots ieder aan een kant van de weg, gescheiden door een trage stroom personenauto's, bestelbusjes en toeterende taxi's.

Lois keek wat om zich heen terwijl ze op het stoplicht wachtte, deed of ik er nooit geweest was. Van een afstand leek ze groter dan van dichtbij. Haar postuur viel voor veel mannen waarschijnlijk in de categorie *doable*: grote borsten, smalle taille, haar voeten ongetwijfeld bescheidener dan haar witte Dr. Martens ze nu deden lijken. Wat zou zij zien wanneer ze naar de overkant keek?

Lang, bleek, te oud voor een Twinky, doch aantrekkelijk genoeg om zich met succes in verschillende gay niches te bewegen, knap gezicht wel, lekker symmetrisch – maar waarom volgt hij me in godsnaam, en hoezo staat hij me nu op te wachten als een freakin' Patrick Bateman?

Vlug liep ik naar de pretzelkar op de hoek van de straat. Ik betaalde met *dimes* en *quarters* die ik een voor een in mijn handpalm legde en voor de ogen van de verkoper nog eens uitgebreid natelde. Tegen de tijd dat ik mijn deegwaar met zoete mosterd had bespoten, was Lois het kruispunt overgestoken.

‘Lekker?’ vroeg ze zodra we weer naast elkaar liepen.

‘Jazeker, wil je soms een hapje?’

Zonder me aan te kijken stak Lois haar hand uit; een chirurg die wacht tot zijn assistent de incisietang overhandigt. Ik gaf haar de helft van mijn pretzel. Waar ik er steeds kleine stukjes vanaf gebroken had, propte Lois de deeglus in één keer in haar mond; met twee, drie happen was de pretzelhelft verdwenen. Ik dacht aan hoe reptielen muizen wegkanen en ik weet niet wat me meer verbaasde: dat Lois zo stoïcijns voor zich uit bleef staren, of dat ze zich niet verslikte en stikte.

‘Nou, dag, hè.’

Even plotseling als kordaat liep Lois een winkel binnen. Voor ik kon beslissen of ik mee wilde sloeg de witte klapdeur dicht in m'n gezicht.

‘Kinko's,’ las ik op de ruit.

Ik brak een stukje van m'n pretzel. Ik wachtte niet, ik at. Als ik dat dan toch staand moest doen, dan toch tenminste in stilstand – dat ik hier stond was niet raar, het was *beschaafd*. Maar met het slinken van mijn pretzel groeide mijn ongemak. Ik zag niet wat Lois binnen aan het doen was. En wat zou ik zeggen wanneer ze straks weer naar buiten kwam?

Sta je hier nou nog, Bateman?

Ik veegde mijn handen aan m'n broek af. Vervloekte mezelf om het feit dat

ik niet rookte. Maar net op het moment dat ik weg wilde lopen, zwaaide de witte klapdeur open.

Lois droeg een plastic tas met Kinko-logo. Zo te zien zat er een zwaar pakket in; de hengsels rekten uit als oorlellen onder al te groteske hangers.

‘Hier,’ zei ze en ze trok een groen A4’tje uit de tas. Een soort flyer, het lettertype zo compact dat de vette kop nauwelijks leesbaar was.

‘Wat is dit?’

‘Heb je niet gehoord over professor Frank?’

‘Welk vak geeft hij ook alweer?’

Lois schudde haar hoofd: ‘Niet van gehoord dus.’

Ze haalde een tweede, identieke flyer uit haar tas. Zwijgend begon ze te lezen, alsof een ander haar het velletje in handen gedrukt had. ‘Dit,’ zei ze terwijl ze haar ogen langs de letters liet glijden, ‘is voor professor Helena Frank, toponderzoeker aan de faculteit Medische Wetenschappen. Ze heeft daar acht jaar gewerkt, zich volledig aan de wetenschap gewijd, haar privéleven opgegeven en nog wel meer dan dat. Al die tijd heeft ze minder salaris, minder respect, en minder erkenning gekregen dan haar mannelijke collega’s. Het kon haar niet schelen, haar onderzoek was het enige waar ze om gaf; in de afgelopen jaren publiceerde ze in verschillende gerenommeerde vakbladen.’ Hier keek Lois op: ‘En nu,’ zei ze, een tikje gedragen: ‘nu is professor Frank ontslagen. En weet je waarom?’ – de stilte die Lois liet vallen was te kort om haar vraag te beantwoorden; een retorisch trekje dat ik inmiddels als typisch Amerikaans aanmerkte – ‘Professor Frank is ontslagen omdat ze het beter deed dan alle anderen. Ze stond op het punt een baanbrekend onderzoek af te ronden, een studie die van groot belang is voor de *community*. Maar de grijze heren met hun vette pens konden het niet hebben; voorbijgestreefd door een vrouw, een mooie vrouw, een jonge vrouw; een vrouw die ze waarschijnlijk maar wat graag in hun eigen huis achter het gasfornuis zouden zetten.

Ze treiterden haar. Eerst subtiel, daarna ook in het openbaar. Niemand die er iets tegen deed. Maar professor Frank, die werkte gewoon door. Tot de laatste dag. De dag dat werken haar door haar eigen universiteit onmogelijk werd gemaakt.’

Bij het woord *community* had Lois me veelbetekenend aangekeken, maar over welke gemeenschap ze het had begreep ik niet. Daarbij luisterde ik maar half naar wat ze zei, omdat ik zo geïntrigeerd was door de manier waarop ze

het zei. Hier, zo op papier, ogen haar woorden misschien als een speech: retorische vragen, zelfverzekerde stellingname, woordherhaling; de pijlers van emotionele manipulatie.

Maar Lois sprak niet alsof ze een speech voorlas. Ze klonk oprecht aangedaan, of ze het over haar eigen familie had; vader, moeder en een zusje, van huis verjaagd door een meedogenloze vijand, vader in zijn rug geschoten, zusje verkracht, tranen in haar ogen wanneer ze aan haar geboortestreek terugdacht.

‘Kende je professor Frank goed?’ vroeg ik voorzichtig.

Lois schudde haar hoofd: ‘Dat doet er niet toe.’

‘Klinkt wel echt... *fucked up*’ – ik had meteen spijt van mijn woordkeuze. Maar Lois knikte: ‘Ja,’ fluisterde ze, ‘dat is precies wat het is.’

Even stonden we zwijgend naast elkaar voor Kinko’s copyshop. Op de stoep, zij aan zij, als twee geheim agenten die veinsden dat ze elkaar niet kenden.

‘Hé,’ zei ik uiteindelijk, ‘heb je zin iets te gaan drinken? Een kop koffie of iets? Bij, hoe heet het, Lombardi’s?’

Lachen was het niet. Nee, Lois *gnuifde* om mijn voorstel. De zachtheid in haar stem was alweer verdwenen, ze keek me even ontzet aan als nog geen uur geleden, vlak voor haar uithaal in de collegezaal: ‘Die yuppentent waar ze bekers schaafijs als cocktails slijten? Waar een kop koffie de prijs van een metrodagkaart heeft en het terras vol zit met types die er zitten zodat de andere types die er zitten ze zien zitten? Die mensen kijken elkaar alleen aan wanneer ze in andermans zonnebrilglazen willen zien hoe hun haar zit. Paspoppen zijn het, in een etalage vermomd als terras. Waarom zou iemand daarbij willen horen?’

Lois liet haar blik opzichtig van mijn torso naar m’n benen glijden; een uitsmijter die wil aangeven dat je er met deze look niet in komt vanavond.

Voor ik iets kon zeggen, draaide ze zich om.

Ik keek haar na terwijl ze de straat uit liep. Ze droeg het plastic tasje in haar rechterhand, de hengels nog steeds zo uitgerekt dat ik dacht dat ze zouden gaan knappen.

Bij het stoplicht zag ik Lois het tasje met beide handen vastpakken.

Ze nam het pakket in haar armen, leek het even te wiegen. En drukte het tegen haar borstkas voor ze het zebepad overstak.

Nola, Ubangi-Shari, maart 1927: Ivanov loopt door de grootste zaal van het houten gebouw op palen. De bedden staan hier dicht op elkaar, worden niet, zoals in het ziekenhuis van Conakry, gescheiden door linnen gordijnen. Wie hier op zijn zij ligt, ziet de patiënt in het bed naast zich kwijlen, hijgen, ijlen.

‘Ze vinden het geen probleem,’ zegt dokter Cézanne. Hij wijst naar twee donkere mannen op matrassen die elkaar haast raken. ‘Slaapziekte is niet besmettelijk, bovendien zijn ze het gewend. Thuis liggen ze ook dicht op elkaar, het zijn en blijven groepsdieren.’

Dat laatste bedoelt Cézanne niet ironisch, weet Ivanov. Dit is hoe de Fransen over Afrikanen praten. De Fransen hier, en de Fransen in Frankrijk. Les Africaines zijn wild, rudimentaire, de mannetjes maar toch vooral de vrouwtjes worden gedreven door désir sexuel en maak je ze boos, dan worden het bêtes, ja, de Afrikanen zijn fundamenteel anders dan blanken: ze zijn de evolutionaire schakel tussen mensen en apen.

Ivanov weet niet of dit laatste waar is. Hij heeft Russische collega’s die het idee in twijfel trekken, maar zelf zou hij dat nooit doen waar Fransen bij zijn; tornen aan het rassenonderscheid is tornen aan hun heerschappij. In zijn Franse subsidieaanvraag heeft hij het zelfs extra benadrukt: de Afrikanen zijn genetisch verwant aan de apen. Het heeft hem tot nu toe een hoop gebracht. Dat hij hier loopt bijvoorbeeld, dokter Cézanne aan zijn zij.

‘Die?’ Cézanne knikt naar een meisje in een van de bedden. Haar ogen zijn gesloten, haar donkere voorhoofd nat van het zweet; een grote glanzende kiezelsteen.

‘Te mager.’

Cézanne knikt. ‘Die dan?’ Hij wijst op een meisje dat een been mist.

‘Niet geschikt.’

Ivanov weet precies waar hij naar op zoek is.

Brede heupen, haar middel wat ranker, grote borsten een pre. Niet te jong, maar ook zeker niet te oud: een jaar of zestien, zeventien misschien. Ze moet zo gezond mogelijk zijn, of toch ten minste perspectief hebben op genezing. Daarbij zou het gunstig zijn wanneer ze reeds gebaard heeft. Dat betekent dat haar lichaam het aankan. En dat een zwangerschap haar niet zal beangstigen.

‘Moet ze bedlegerig zijn?’ vraagt dokter Cézanne.

Ze staan weer bij de deur van de zaal. Achter hen klinkt zacht gekerm, voor hen het ruisen van de palmen buiten.

‘Nee, dat hoeft niet. Zolang ze hier nog maar een tijdje is.’

Cézanne knikt. Hij wenkt Ivanov mee de trap af.

Voor het ziekenhuis is een open plek, de bomen zijn er weggekapt. Om houten tafels hangen blanke mannen, personeel waarschijnlijk. Op de grond zitten drie Afrikaanse meisjes. Ze ogen levendig, lachen. Maar hun ingevallen wangen verraden een povere gezondheid.

Cézanne wijst: ‘Slaapziekte, tweede stadium. Volledig in de war toen ze hier aankwamen. ’s Nachts zaten ze rechtop in bed, overdag konden ze geen stap verzetten. Die linker had geen idee meer wie ze was of waar ze zich bevond. Ze had het in geen geval gehaald als we haar hier niet hadden binnengebracht.’

De meisjes plaatsen om de beurt kiezeltjes in een bakje. Ivanov kent het spelletje, het personeel van de botanische tuin in Kindia deed het ook wel eens. Maar de keer dat hij vroeg hoe het gespeeld werd, hadden ze de steentjes meteen in hun zakken gestopt.

‘En die daar,’ Cézanne wijst naar het meisje rechts, ‘zij kon niet meer lopen, zo hevig trilden haar benen.’

‘Waarom zitten ze buiten?’

‘Ze zijn bijna genezen, maar de behandeling duurt nog even. Om de twee weken krijgen ze een injectie Tryparsamide toegediend, als we de ingreep niet blijven herhalen komt de ziekte terug. En de meisjes wonen ver van hier, hun ouders werken aan de Congo Spoorlijn. Zodra ze helemaal beter zijn, brengen we ze daarheen.’

‘Naar hun ouders?’

‘Naar de spoorlijn.’

Ivanov knikt. Niet om wat Cézanne zegt. Hij knikt om wat hij denkt. De spoorlijn is een afschuwelijke plek. Eén op de vier arbeiders sterft, zo niet aan uitputting, dan wel aan malaria. Hij heeft het een gouverneur zelf horen zeggen: ze slepen de lijken van het spoor daar. De meisjes die hij vandaag uitkiest, wordt een vreselijk lot bespaard. Zo bezien is hij hier niet alleen als professor, hij is hier ook als redder.

‘Die middelste,’ zegt Ivanov: ‘de volste.’

Cylia had ze allang gezien. De truc is om ze niet aan te kijken: wie aandacht

schenkt krijgt aandacht, zo gaat dat. Maar Lili en Marion zijn geiten, keken natuurlijk meteen op toen ze de blanke mannen ook maar hoorden praten. Dus nu komen ze ook, ja: nu komen ze aangelopen.

Dokter Cézanne kent ze, hij gaf haar de eerste injectie. Maar wie is die man naast hem? Hij draagt te veel kleding. Misschien is het een missionnaire, zoals de man die hier vorige maand was. Hij zei haar dat ze haar handpalmen tegen elkaar moest duwen om zijn oppergod te eren: voor het eten, voor het slapen, na het opstaan – ze heeft het niet één keer gedaan.

‘Ze vragen hoe je heet!’

Geiten.

‘Ik vertel u mijn naam niet’ – ze zegt het in de taal van haar grootouders. En ze kijkt de mannen nog altijd niet aan, maar ze hoort hoe de langste, de vreemdeling, haar woorden probeert te herhalen.

Lili en Marion blaten.

‘Cylia! Ze heet Cylia!’

‘Hoe oud is ze?’

‘Ik ben vijftien’ – ze zal de geiten niet langer voor haar laten spreken.

‘Heb je al eens een baby gekregen?’

Cylia kijkt op. Dokter Cézanne glimlacht, precies zoals hij deed toen hij haar de eerste injectie gaf. De man naast hem kijkt nog altijd nors. En begint plots over zijn buik te wrijven: ‘Baby, oui? Baby?’

Hij doet of ze achterlijk is. Dat was ze misschien, even. Maar nu is ze genezen. En dat zal ze bewijzen.

‘Ja, ik heb een baby. Een jongetje, hij woont bij mijn tante.’

Lili en Marion kijken verbaasd. Ze hoopt dat de vreemde man haar gelooft. Want wat als hij geen missionnaire is?

Moeders hoeven ze nooit.

Nola, diezelfde avond: ‘Ook haar ondergoed.’

Cylia kijkt hen woedend aan.

‘Het duurt niet lang,’ zegt dokter Cézanne.

Bij het vorige meisje ging het makkelijker. Maar zij was dan ook een stuk zeker, slaapziekte stadium één; de koorts maakte haar even daas als

gehoorzaam.

‘Vort nu, Cylia, doe wat de professor vraagt!’

Ivanov heeft een witte ziekenhuisschort aangetrokken. Het was nog lastig hem daartoe over te halen: Ivanov zag niet in waarom dat nodig was. Maar die schort staat voor gezag, zonder dat ding snappen ze niet wat je gaat doen, dat je een dokter bent. ‘Ik ben ook geen dokter,’ had Ivanov gemompeld. Daarna had hij toch de schort aangenomen.

Cylia trekt haar ondergoed uit.

‘Goed zo, ga liggen.’

Dieu merci, ze gehoorzaamt; Cylia hijst zich op de brancard en draait op haar rug nu Ivanov daar om gebaart. Dokter Cézanne kijkt toe hoe hij haar enkels beetpakt en een stukje uit elkaar plaatst.

‘Speculum?’

‘Speculum.’

Het is lang geleden dat hij voor het laatst iemand assisteerde. Maar naast een man als Ivanov staat hij met trots. Bovendien schijnt de professor banden met het ziekenhuis van Conakry te hebben. Het moet raar lopen, wil zijn hulp zich niet in een hogere aanstelling vertalen.

Ivanov kijkt tevreden. Hij geeft de eendenbek terug. En steekt nu zijn wijsvinger in Cylia’s vagina. Zijn duim, zijn middelvinger: haar gezicht vertrekt, dokter Cézanne kijkt weg. Hij hoort Cylia kreunen wanneer Ivanov zijn hand terugtrekt.

‘Pincet?’

‘Nee,’ zegt Ivanov, ‘ik weet genoeg.’ Hij veegt zijn vingers af aan een katoenen doek.

‘Dit meisje is geschikt. Zorg jij ervoor dat ze opgenomen blijft?’

Cézanne knikt. Dan kijkt hij naar Cylia.

Het meisje zit rechtop op de brancard. Met haar ogen volgt ze de doek waar Ivanov zijn handen aan schoonveegt, hoe hij het ding uitklopt, in het mandje onder de werkbank werpt.

Dan duwt Cylia haar handpalmen tegen elkaar.

●

Het Beest keek me met zijn blauwe ogen aan. Hij had de horens van een springbok, de slagstanden van een everzwijn, de manen van een leeuw: de bierbuik van een Mexicaan. Of kwam Gulio uit Puerto Rico?

‘Deze is vooral populair bij de kleintjes,’ zei hij terwijl hij het masker van zijn gezicht trok. ‘Écht Disney.’ Gulio toonde me het label.

‘Hebben jullie Belle ook?’

Nu schudde Gulio zijn bezwete hoofd – *no not the girl no*.

Ik bekeek de rubberen opzetmaskers aan het rek achter hem. Freddy Krueger, Michael Myers, Homer Simpson, Beavis, Butt-Head, Bush, Batman – trofeeën leken het; de kopstukken van de popcultuur onthoofd, leeggebloed en naast elkaar gehangen. Vrouwelijke krijgsgevangenen ontbraken inderdaad. Misschien omdat vrouwen rustig mannenmaskers kochten waar mannen nooit een vrouwenmasker zouden aanschaffen. ‘Deze doet het dit jaar ook goed.’

Bill Clinton draaide een rondje voor me. Zijn konen rond, rood en groot, zijn neus idem dito.

‘Wil je meer zien? Achter heb ik nog andere politici.’

‘Nee, het is goed zo.’

Het was één week voor Halloween en ik had gefaald. Gulio’s Party Store Queens was de negende feestwinkel die ik die dag aandeed, maar er was geen verhaal.

‘Wil je de indianentooi nog kopen?’ vroeg Gulio. Hij begon al naar de kassa te lopen.

Ik wilde de indianentooi niet kopen. Gulio wist dat ik de indianentooi niet wilde kopen. Toch kocht ik de indianentooi.

Ik liet Gulio het ding in een grote zwarte plastic tas stoppen; de grootste tas die hij had, graag.

Tijdens de terugweg in de metro lag de tooi stijf op mijn schoot en bij iedere halte controleerde ik of er geen gekleurde veertjes uit de zak staken. Er waren mensen die dit soort tooien zeer aanstootgevend achtten, had ik een paar dagen eerder op *FOX News* gezien. In Arizona waren de ruiten van een

kostuumverhuurbedrijf ingegooid en de rolluiken van een feestwinkel beklad. Dat Amerikanen de heilige veren als kostuum gebruikten getuigde van dedain voor een religie en gebrek aan respect voor een bevolkingsgroep die toch al een geschiedenis van onderdrukking en vernedering achter de rug had, vertelde een woordvoerder van NAAR – *Native Americans Against Racism* – in het journaal. Ik had gehoopt dat dergelijk sentiment ook in New York leefde. Bedreigde kostuumverhuurders, bommeldingen in feestwinkels, dode vogeltjes door de brievenbus. Maar toen ik de eigenaren van Bob's Costume Shop, Manhattan Party City, en The Village Party Store ernaar vroeg, wist geen van hen waar ik het over had.

Journalisten liegen wanneer ze beweren dat ze de wereld *a better place* willen maken, besloot ik toen mijn metro het donker van de Steinway Tunnel in raasde. Journalisten zijn gebaat bij een *worse place*; een slechte wereld is voor een journalist wat een rottend stuk vlees is voor een vlieg – ja, ik had toen al mijn bedenkingen bij mijn potentieel toekomstige professie. En dat terwijl het praktijkgedeelte van Investigating Journalism nog maar een maand geleden begonnen was.

Met twintig studenten zetten we iedere week een krant in elkaar: *NYU Weekly, newspaper* over New York, de stad en haar bewoners – zo stond in het officiële redactiestatuut. Ons klasje werd begeleid door *mister* Cattlebee, een zachtaardige, aimabele man die ooit voor *The Times* had gewerkt maar die baan na een paar jaar weer had opgezegd. 'Om les te gaan geven,' zei Cattlebee toen hij zich aan ons voorstelde, 'omdat de druk te hoog was', verraadde de zucht die volgde.

Cattlebee liet ons werken in shifts. De ene week pleegden we eindredactie over de teksten van medestudenten, dan weer schreven we zelf een artikel – dat was de bedoeling althans; ik had na vier weken nog helemaal niets geschreven. De eerste twee lessen had ik me opgegeven voor eindredactie, de derde les was ik afwezig om redenen waar ik toen over loog, en die ik ook hier liever achterwege laat omdat ze volgens mij weinig toevoegen aan dit verhaal. De vierde les had ik nog steeds geen artikel, maar wel een idee: *De strijd om de tooi*. De komende, vijfde les zou ik moeten vertellen dat ik gefaald had.

Ik stak mijn hand in de zwarte zak op mijn schoot. Terwijl de metro schokte en schudde, aaide ik de synthetische veertjes aan de tooi.

Het ergste aan mijn falen, bedacht ik, was dat *mister* Cattlebee het waarschijnlijk goed zou praten. In plaats van me bestraffend toe te spreken, zou hij me aanmoedigen, zoals hij dat eerdere lessen gedaan had: 'Natuurlijk

mag je nog een week eindredactie doen.’ ‘Geen probleem dat je er vorige week niet was.’ ‘De strijd om de tooi, wat een mooi idee, Felix!’ Tegenover andere studenten zag ik Cattlebee een stuk strenger optreden. Alleen bij mij, de *exchange student* met een vermeende taalachterstand, heette falen niet ‘nalatigheid’, maar: een kans. De situatie deed me denken aan mijn neefje Coen, die bij zijn geboorte een hersenbeschadiging had opgelopen. Coen zat in een rolstoel en drukte zijn handjes als verkrampde klauwtjes tegen z’n borstkas. En hoewel ik niet bovenmatig met Coen begaan was, brak mijn hart toen ik mijn moeder op een dag zag klappen voor een tekening die hij voor haar gemaakt had: twee penstrepen, vlekkerig kronkelend door het constant trillen van zijn vingers.

Nog erger dan iets verprutsen is een applaus dat verraadt dat men gelooft dat je met verprutsen op de toppen van je kunnen zit. En het zal ongetwijfeld overdreven geweest zijn, maar toen ik twee dagen later aanschoof aan de ovale redactietafel die mister Cattlebee speciaal voor zijn cursus ons lokaal in had laten takelen, hoorde ik mijn moeder klappen en mijn neefje kermen.

‘Het belangrijkste is dat je het geprobeerd hebt,’ zei Cattlebee. ‘Doorgaan tot het lukt, én doorgaan tot het niet lukt, dát is journalistiek.’

Ik zag wat meisjes bemoedigend knikken.

‘Het was gewoon geen goed idee,’ mompelde ik. Maar Cattlebee schudde z’n hoofd en trok met een groots gebaar de dop van zijn pen: ‘Gelukkig is er tijd. Heb je al een nieuw onderwerp?’

‘Ik ben ermee bezig...’

De waarheid was dat ik de afgelopen dagen vergooid had aan het verzinnen van invalshoeken die mijn tocht langs feestwinkels alsnog journalistiek rendabel zouden kunnen maken, maar zelfs het meest concrete idee – ‘Wat zijn de tien populairste Halloweenkostuums van Manhattan?’ – zou het vooroordeel over de gemankeerde *exchange student* slechts bevestigen.

Ik dacht na. Wat was er in godsnaam nieuwswaardig? Iedereen om de tafel keek me aan nu, blikken vol medelijden, of ik daar als een neef Coen zat te kwijlen.

‘Kunnen we al iets noteren, Felix?’

Ik weet niet hoe ik erop kwam, maar op het moment zelf leek het een goddelijke ingeving, een high five van het onderbewustzijn. In één krachtige beweging zwiepte ik m’n rugtas op tafel. Ik ritste het zijvak open, en trok er triomfantelijk een groen A4’tje uit dat ik er een maand eerder in gepropt had.

‘Ik neem aan dat jullie allemaal van professor Frank hebben gehoord?’

Ik zag mijn medestudenten elkaar vragend aankijken en begon de flyer voor te lezen.

Mister Cattlebee stemde niet meteen in. ‘Ik twijfel nog enigszins aan de journalistieke relevantie,’ zei hij, waarmee hij waarschijnlijk bedoelde dat het idee vrij waardeloos was.

Het waren, uiteindelijk, de andere studenten die me bijstonden, zij het vermoedelijk eerder uit sensatiezucht dan uit medelijden. Ze begrepen natuurlijk dat een stuk over de schorsing van een docent een heuse misstand binnen onze eigen universiteit zou kunnen blootleggen. Hoe zou het bestuur reageren? Kwam ik ermee weg? Misschien wel niet, maar des te beter. Een confrontatie tussen David en Goliath moedig je ook aan wanneer je vermoedt dat Goliath David in één slag tegen de grond zal duwen om zijn ogen in z’n kassen te duwen – júíst dan. En dus schermde mijn medestudenten met termen als ‘luis in de pels’ en ‘controlerende macht’, waarop Cattlebee ten slotte toegaf.

Ik zou schrijven over de schorsing van Helena Frank, en mocht zelf bedenken hoe. Omdat het me het minste werk leek, koos ik voor de vorm van een interview. Het enige wat ik nu hoefde te doen, was professor Frank vinden.

Het eerstvolgende college Gender, Race, and Sexuality hoorde ik nauwelijks wat de Britse gastdocent over normoverschrijdende genderrollen in Bollywoodmusicals vertelde. Ik lette alleen op Lois, een paar rijen voor me; haar rug, haar schouders, haar knotje en hoe ze daar kleine krulletjes uit lostrok.

Na onze *stand off* voor Kinko’s copyshop had ik haar niet meer gesproken. Het college daarop was ze er niet, de week daarna was ik, zoals gezegd, zelf niet komen opdagen, de les dáárna was Lois te laat geweest. Ruim een kwartier na aanvang kwam ze de zaal binnenschuifelen, haar gezicht bleek, zweetplekken onder de oksels van haar lichtblauwe ruitjesblouse. Een kater, dacht ik toen. Nog geen halfuur later had ze haar spullen gepakt en was ze de zaal uit gespurt – ik zag nog net hoe het meisje voor me een vinger in haar keel stak en een groteske braakbeweging maakte.

Ook nu leek Lois me wat bleek, maar misschien was dat verbeelding. Ze gedroeg zich vrij normaal, voor haar doen: ze maakte wat opmerkingen-vermomd-als-vragen, sprak andere studenten een paar keer fel tegen en haalde overal Baudrillard bij. Ik bleef al die tijd geconcentreerd naar haar

achterhoofd staren; haar knotje een muisje dat niet weg mocht schieten, in een kiertje zou verdwijnen zodra ik weg zou kijken. Toen de bel klonk stoof ik op. Mijn armen trilden, mijn hart bonkte of ik vier koppen koffie had gedronken: ‘Lois!’ riep ik – mijn stem sloeg nog net niet over.

En zo stonden we opnieuw tegenover elkaar in de gang, precies zoals we vier weken eerder hadden gestaan.

‘Mag ik wat vragen?’

‘Dat doe je al.’

‘Ik was benieuwd hoe je flyeractie voor professor Frank is afgelopen.’

‘Niet.’

‘Niet?’

‘Ik heb ervan afgezien. Door zo’n kabaal te maken zou ik professor Frank alleen maar in een slachtofferrol duwen.’

‘Maar ze is nog steeds geschorst, toch?’

‘Ja, ze is nog steeds geschorst.’

‘Ha, mooi.’

‘Dat vind je mooi?’

Ik had de hele ochtend geoefend op wat ik zou zeggen en nu kwam het er alsnog uit of ik een botte klootzak was – iets wat, bedacht ik terwijl ik Lois’ verveelde gezichtje bekeek, misschien niet eens zo onvoordelig was.

‘Ik zou graag een artikel over haar schrijven, het is voor de *NYU Weekly*.’

‘Ik ken jullie krantje.’

‘Weet jij hoe ik professor Frank kan bereiken?’

‘Wat ik net zei: ze heeft er geen behoefte aan als slachtoffer te worden neergezet.’

‘Dat is ook niet mijn intentie. Ik wil háár kant van het verhaal horen.’

‘Jij wilt haar beschuldigingen ontlokken en het conflict op de spits drijven.’

‘Ik wil weten waar ze mee bezig is, haar onderzoek...’

‘Ze wil niet met je praten.’

‘En hoe weet jij dat? Ben jij haar woordvoerder, haar secretaresse?’

Lois werd steeds bleker. Haar voorhoofd glom. Maar ik mocht nu niet

opgeven.

‘Hier,’ zei ik, terwijl ik het adres van mijn dorm in m’n kladblok krabbelde. ‘Zeg haar dan tenminste dat ik haar wil spreken.’ Ik scheurde het velletje uit en drukte het Lois in handen.

‘Zul je het vragen, ja?’

Lois draaide zich om zonder te antwoorden.

Zag ik haar achterhoofd instemmend op en neer gaan? Ja?

Ja?

Het probleem is dit: we zijn haast allemaal figuranten. De meesten van ons spelen slechts een bijrol in de marge van het verhaal, dat maakt ons optreden doorgaans even onopmerkelijk als overbodig. Het wrede is dat we dat zelf zelden doorhebben. Ergens tussen crèche en kleuterschool zijn we gaan geloven dat ons een hoofdrol toebedeeld werd, en vanaf dat moment vertolken we ons leven ieder op een eigen hoekje van het podium, met grootse gebaren, gierend om onze eigen grappen, snikkend om onze eigen problemen; onze rug naar de dingen waar het eigenlijk om gaat.

Lois draaide zich die middag niet om omdat ze van mij af wilde. Lois draaide zich om omdat ze op tijd het toilet wilde bereiken. Tegen de tijd dat ik zou inzien wat de echte reden voor haar spurt was, was het stuk dat zich achter me afspeelde al halverwege. En ik te diep verzonken in mijn bijrol om nog in te grijpen.

De rest van die middag zat ik in Cattlebees redactielokaal, dat altijd openbleef voor studenten die aan stukken wilden werken. We hadden er drie telefoons tot onze beschikking, en meerdere potjes Tipp-Ex.

Ik belde om te beginnen de baliemedewerkster van de faculteit Mediastudies en liet me doorverbinden met de baliemedewerkster van de faculteit Medische Wetenschappen, die me weer doorverbond met de kamer van professor Frank, waarop ik na een paar korte en enkele langere *peeps* opnieuw de baliemedewerkster van de faculteit Medische Wetenschappen aan de lijn kreeg, die me vertelde dat er in de kamer van professor Frank niet werd opgenomen en me vervolgens doorverbond met de baliemedewerkster van de faculteit Mediastudies opdat ik haar kon vragen of ze wellicht een telefoonboek te leen had.

Ik voelde me een echte journalist.

In de *White Pages* stonden zo’n dertig Franks, waarvan twee met een H als

initiaal. Beiden bleken Henry te heten en beiden dachten er hardop over na of ze niet misschien een verre nicht of aangetrouwde oudtante Helena hadden; ik hoorde het ze allebei aan hun vrouw vragen en beide keren ‘geen idee’ schreeuwen.

Nu restte me nog achtentwintig Franks die hoogstwaarschijnlijk Helena niet waren. Maar: wie weet zat er eentje tussen die haar kende. En zo had die lijst telefoonnummers iets van een kraslot; resultaat was onwaarschijnlijk maar niet onmogelijk, en bij het openkrassen van ieder nieuw vakje – *Hello, my name is Felix van der Elsen and I work for NYU Weekly* – voelde ik precies wat ik eerder die middag gevoeld had toen ik Lois aansprak: een mengeling van hoop en hebzucht.

Misschien, dacht ik, verschilt het vak van journalist niet veel van dat van beurshandelaar, autodealer of makelaar. Het draaide in alle gevallen om winst en op de weg naar succes veranderden de mensen om je heen plots in pionnen die je moest verzetten, herschikken of van het bord moest gooien om de finish te bereiken. Het verschil tussen journalist en beurshandelaar was waarschijnlijk dat van de eerste verwacht werd dat hij verantwoording voor zijn zetten aflegde, en van de tweede dat hij nooit meer naar zijn pionnen zou omkijken. Dus was het verschil tussen journalist en beurshandelaar niet slechts een verschil in perceptie van noblesse?

Uiteindelijk stoorde ik een stuk of twintig mensen bij het bereiden dan wel nuttigen van hun avondmaaltijd. Meestal klonken ze geïrriteerd en geen van hen kende Helena.

‘Staan alle New Yorkers hierin?’ vroeg ik de vrouw achter de balie toen ik het telefoonboek teruggaf. Haar glimlach had iets moederlijks, alsof mijn naïviteit haar ontroerde: ‘Nee schat, alleen de mensen die daar toestemming voor hebben gegeven. Dertig procent van de inwoners misschien; ik in ieder geval niet.’

Buiten sloeg de motregen me in het gezicht. De kans was groot dat ik opnieuw zou falen, wist ik. Geen professor Frank, geen interview. En ik rilde, keek plots op tegen de avondspits; natte regenjassen en druipende paraplu’s in een dampend metrostel.

Ik trok mijn kraag op en besloot te lopen.

Het was de avond voor Halloween en de straten leken drukker dan normaal. Men deed op het laatste moment inkopen, begreep ik toen ik mensen met plastic tasjes vol afgehakte hoofden, ledematen en boa’s zag rondlopen. Voor The Village Party Store stond zelfs een rij die de hoek om knikte. Bij de deur

strooide een Batman met kortingscoupons, langs de rij wachtenden dartelde een King Kong die vooral bij vrouwen halt hield om op zijn borst te roffelen of op z'n hoofd te krabbelen – dat laatste vond ik meer iets voor tekenfilmappen, King Kong onwaardig. Waren ze in een pretpark, dan hadden de mensen vast om dit tafereel gelachen, maar hier, in de motregen, opeengepakt tegen de gure gevels, keken de wachtenden weg zodra ze King Kong zagen naderen. Ik begreep het. Dit was geen uitje, dit was een serieuze aangelegenheid. Mensen stonden één, misschien wel twee uur in de rij om morgenavond heel even iemand anders te kunnen zijn. King Kong herinnerde ze er slechts aan dat die wens even banaal als vergeefs was. Het apenpak oogde goedkoop nu het nat was; de synthetische haren kleefden aan elkaar, de mouwen sloten niet goed op de plastic klauwen aan en onthulden polsen waarop ongetwijfeld kippenvel stond – ik zag een man het verregende wezen vol afschuw van zich af duwen.

Ik liep de rij voorbij en ging een deli binnen.

‘Een sixpack, alstublieft.’

De Pakistaan achter de toonbank vroeg niet eens om identificatie.

Onder de luifel van de deli trok ik een blikje open. Het was de eerste keer dat ik dronk sinds de avond voor de week dat ik op geen enkel college was verschenen, en de alcohol stemde me prettig melancholisch.

‘Een journalist gaat door tot het lukt maar ook tot het niet lukt,’ prevelde ik terwijl ik LaFayette overstak. En ja, ik liep hier dan wel in m'n eentje door de regen, maar was regen niet een kattenbelletje van de goden? – weet een mens niet dat hij lééft wanneer hij het water langs zijn slapen voelt stromen? Wat ertoe deed was dat ik in *freakin'* New York door de regen liep, en niet in Spangen of Hoogvliet.

Voor ik mijn dorm building binnenging kneep ik mijn blikje Budweiser in elkaar. Ik wierp het richting een gedoofde vuurkorf: in één keer raak.

Jason Branks is thuis, dacht ik toen ik de deur van mijn kamer op een kier zag staan. Ik zou Jason een biertje kunnen aanbieden, misschien was vanavond een mooie gelegenheid elkaar eens wat beter te leren kennen.

‘Hey!’ riep ik terwijl ik de deur met m'n schouder openduwde, de zak bier tegen m'n buik gedrukt.

‘Hey,’ klonk het uit m'n kamer.

Dit was niet de stem van Jason Branks.

Zijn bed was leeg, zag ik toen ik binnenstapte. Op mijn eigen bed zat een meisje met een kleurige indianentooi op. De zwarte zak waar het ding in gezeten had lag naast haar op de matras.

‘Wat doe jij hier?’

‘Op jou wachten,’ zei Lois. ‘Je kamergenoot heeft me binnengelaten. Hij zei dat ik hier wel even mocht zitten, leuke jongen wel.’ Een ander meisje had hier misschien guitig geknipoogd, Lois hield haar gezicht strak.

‘Maar waarom, wat wil je?’

‘Jij wilde professor Frank toch interviewen over waar ze mee bezig is? Nou, dat vindt ze goed.’ – ze zei het zo nonchalant dat het iets uitdagends had.

‘O,’ antwoordde ik zo kalm mogelijk, ‘en wanneer kan ze?’

‘Zondag. Bij haar thuis. Ze heeft een halfuur de tijd en zal alleen praten over haar onderzoek.’ En waarom ze dat niet meer mag doen, voegde ik er in gedachten aan toe.

‘Hoe laat?’

Lois gaf me een briefje, dat wil zeggen: ze strekte haar arm en ik boog voorover om haar dubbelgevouwen post-it aan te pakken – zij op het bed, ik ernaast, alsof dit háár kamer was en ik een klant die wat dope kwam halen.

Omdat zij niet opstond ging ik naast haar zitten. Haast automatisch draaiden onze hoofden naar het flikkerende televisiescherm achter ons, bloemkelken naar de zon. Zwijgend keken we MTV. ‘Doll Parts’ van Hole, zangeres Courtney Love zat in een lege kamer op een leeg bed met een gitaar tussen haar blote benen.

‘Ze zeggen dat niet Courtney Love maar Kurt Cobain de liedjes voor Hole heeft geschreven,’ zei ik toen de clip halverwege was.

‘Dat zeggen ze, ja. Maar het is niet waar. Luister eens naar die tekst.’

Ik luisterde. Ik hoorde geschreeuw dat verdacht veel op het geschreeuw van Cobain leek.

I am doll eyes, doll mouth, doll legs, fluisterde Lois. Ze sloot haar ogen: *bad skin, doll heart: big veins, dog bait* – ‘Zou een man dat schrijven?’

Ik haalde mijn schouders op: ‘Waarom niet?’

Lois zuchtte opzichtig, er dwarrelde een minuscuul groen veertje van de tooi. ‘De suggestie dat Love het album niet zelf schreef getuigt van weergaloos seksisme, alsof een vrouw niet in staat zou zijn iets rauws te

maken, iets goors, iets aanstootgevends.'

'Je bent fan van Hole?' vroeg ik.

'Niet bepaald. Ik vind ze nogal overschat.'

Ik lachte. En meende dat Lois een giechel onderdrukte.

'Wil je een biertje?' Ik hield m'n bruine zak op.

Lois schudde stellig haar hoofd en er dwarrelden opnieuw wat kleurige pluusjes van de tooi, alsof een kabouterdje zijn sprookjeskussen uitschudde.

'Nee,' zei Lois, 'ik drink niet.'

Nooit, dacht ik dat ze bedoelde.

Mijn rug naar het midden van het podium.

Lois was ondertussen overeind gekomen. Zelfs nu ze rechtop stond hingen de veren tot over haar billen.

'Ik zou uitkijken als ik jou was,' zei ik. 'Van de echte indianen mag je dat ding niet dragen.'

Lois haalde haar schouders op. 'Wie zegt dat ik geen echte indiaan ben?'

●

Weet u nog wat u dacht toen u uw huidige beste vriend voor het eerst zag? Kunt u zich herinneren hoe u zich voorstelde aan de collega die u later zo zou tegenwerken? En het moment dat u uw grote liefde ontmoette, wat ging er toen door u heen?

Zelf vind ik het altijd lastig me zulke zaken helder voor de geest te halen.

Die momenten speelden zich immers af in een vacuüm, hadden weinig te maken met wat daarna kwam. Jullie waren fundamenteel andere mensen, mede doordat jullie elkaar niet kenden en júíst dat, het feit dat jullie vreemden voor elkaar waren, bepaalde jullie gedrag, dat ongetwijfeld werd gekenmerkt door beleefdheden, de rollen die vreemden tegenover elkaar aannemen – ‘de eerste impressie’ is zo overschat. Onze eerste indruk wordt immers verwoest door de tweede indruk. Die weer wordt vervangen door de derde indruk die wordt vervormd door de vierde indruk en zo door, ja: iedere nieuwe indruk is een granaat die eerder opgedane indrukken opblaast, het slagveld dat we ‘leren kennen’ noemen. Wat ons na iedere ontploffing rest zijn slechts de herinneringen aan eerdere impressies, zij het flink beschadigd door brokstukken en granaatscherven die ‘de kennis van nu’ naliet.

Zo staan de gedachten aan de eerste ontmoeting los van de gedachten aan het vriend- of vijandschap dat er al dan niet direct uit voortkwam, en is de eerste indruk vaak niet meer dan een vervormde appendix van het geheugen, die we negeren zoals we ook nooit denken aan de bonen waar onze koffie van gemalen werd, de dieren die ons vlees voortbrachten: de eerste, wankelste stapjes van het jong gevlekte hertje dat nu als gewei boven onze haard hangt.

West 48th Street deed shabby aan, in mijn herinnering. Scheuren in het asfalt, wasrekken aan de brandtrappen, vuilniszakken op de weg; sommige waarschijnlijk geopend door daklozen op zoek naar blikjes. Helena zou volgens het briefje van Lois aan het einde van de straat wonen, op de tweede verdieping van een relatief laag *apartment building* – de benedendeur stond open.

Ik belde aan en het bleef stil.

Binnen was het donker.

Voorzichtig liep ik de smalle trap op. De leuning gaf mee toen ik er zachtjes aan trok.

Op de eerste verdieping stond een deur op een kier. Via het appartement viel wat daglicht de gang in, waardoor ik een krabpaal ontwaarde. Het ding was flink toegetakeld, ooit ruw en hard, nu pluizig en zacht gekrabd – ik stapte er voorzichtig omheen. Ondertussen rook ik een zoete geur, die sterker werd naarmate ik de tweede trap besteeg.

Op Helena's verdieping heerste volledige duisternis. Ik twijfelde of ik de deur links of rechts moest hebben, en probeerde te voelen waar de deurbellen zaten. De zoete geur – kaneel, cake; appeltaart, vermoedde ik – leek afkomstig uit het linker appartement. Had de hoogleraar Medische Wetenschappen een taart voor mij gebakken? Het leek me onwaarschijnlijk – wetenschap en bakkunst leken me even afzonderlijke als onverenigbare terreinen – maar net toen ik bij het rechter appartement wilde aanbellen, kraakte de deur achter me.

‘Ben jij Felix?’

‘Bent u professor Frank?’

Vooruit, mijn eerste indruk, een poging: lang, haar uitstraling jonger dan je op basis van haar leeftijd zou verwachten, mager, toen al; haar beige ribbroek slobberde om haar benen, haar sleutelbeen scheen door haar blouse heen. Iemand die slecht voor zichzelf zorgde, kortom.

Of iemand die juist net iets te goed voor zichzelf zorgde?

‘Heeft de onderbuurvrouw de voordeur open laten staan? Dat doet ze voor haar kinderen, de kleinste kan niet bij het sleutelgat. Maar kom toch binnen, geef me je jas!’

In ieder geval iemand die erg aardig was.

‘Ga zitten, neem de bank maar, ja. Wil je een stuk pompoentaart?’

Mijn eerste indruk van het appartement vind ik nog lastiger terug te halen. Viel het me op dat het uitzonderlijk klein was, of is deze observatie een granaatsplinter in mijn aanvankelijke herinnering? Toen Helena met een taart in haar handen de ruimte uit kwam waar ze even daarvoor met mijn jas in was verdwenen, moet ik hebben begrepen dat de kapstok in de keuken stond. Had ik op dat moment al gezien dat er een hendel uit haar bank stak, en maakte ik daaruit op dat haar woonkamer ook als slaapkamer dienstdeed?

Verbaasde ik me niet over dat esthetisch gezien weinig toereikende wandkleed?

Ik nam ons gesprek op met een DAT-recorder.

Een apparaat van walkmanformaat waarop de play- en record-knop tegelijkertijd moesten worden ingedrukt om een opname te maken; aandoenlijk artefact uit de tijd dat de bediening van machines hun werking nog verraadde. Ik heb het cassettebandje onlangs voor het eerst in twintig jaar afgedraaid.

Helena's stem klonk ongeveer zoals ik me die herinnerde: kalm, zelfverzekerd, ze sprak hooguit iets lager en langzamer dan ik zou hebben ingeschat. Even dacht ik dat dit aan de afgenomen kwaliteit van de cassette lag, tot ik mezelf aan het woord hoorde: een ronduit hyperactieve jongen, zijn stem hoog en schel, zijn spreektempo niet ver onder dat van Bart Simpson. De jongen is constant aan het kuchen en slikken, vraagt op cruciale momenten niet verder en praat Helena het hele interview lang naar de mond: *Dat snap ik! Wat bijzonder! Meent u dat? Wat goed, zeg!*

Ik zal zenuwachtig zijn geweest. Maar daarnaast zal ik oprecht hebben gedacht dat bescheidenheid bij mijn rol paste. Ik was de interviewer, zij de geïnterviewde, zij gaf, ik nam.

En ik at háár pompoentaart.

Play-knop, record-knop:

'Kunt u me om te beginnen vertellen waar uw onderzoek precies over gaat?' – mijn eerste vraag op het bandje.

'Heeft Lois je dat niet verteld?' – dit klinkt oprecht verbaasd.

'Niet helemaal' – ik bedoel hier: helemaal niet. En ik schaam me. Toen Lois twee dagen eerder op mijn bed zat had ik haar kunnen, nee, móéten vragen waar Helena's onderzoek precies om draaide. In plaats daarvan liet ik me beïnvloeden door haar coole gedrag; wilde ik bewijzen dat ik net zo laconiek als zij was, de sfeer niet saboteren met zo'n suffe, praktische vraag.

'Het geeft niet. Waar zal ik eens beginnen?' – Helena blijft vriendelijk.

'Bij het begin misschien?' – ik praat niet, ik piep.

'Goed idee.' – maar Helena lijkt zich niet te storen aan het feit dat ik zo slecht voorbereid ben. Ze glimlacht, recht haar rug, stroopt de flodderige mouwen van haar zijden blouse op. En ze begint te vertellen, bevlogen en enthousiast, of ze geen hakkeland studentje voor zich heeft, maar een hele zaal.

'Het begin, eens even denken, ik denk dat dat zo'n vijftien jaar geleden is. In 1979 ben ik gepromoveerd op eiwitstructuren, om precies te zijn de

eiwitmantel om een specifiek griepvirus dat aan het celmembraan bindt voor het een cel binnendringt; een saai verhaal voor jou.

Ik gaf in die periode ook les aan eerstejaarsstudenten, stuk voor stuk jonge, blakende, bezielde mensen; ik dronk na college graag een biertje met ze. Er waren twee jongens die ik in het bijzonder mocht. Marshall en Jonah heetten ze. Marshall had een rugbybeurs, Jonah was meer geïnteresseerd in poëzie en muziek, maar ondanks hun verschillen leken de jongens het goed met elkaar te kunnen vinden. Op een dag zag ik Jonah een lang gedicht van Walt Whitman aan Marshall voorlezen: buiten, op een bankje tussen de herfstbladeren. Ik weet nog dat Marshall zijn hoofd schudde bij het horen van die gedragen woorden. Maar hij bleef wél luisteren. En gaf Jonah een por in z'n zij toen het gedicht uit was. Het beeld van die twee jongens ontroerde me, al wist ik toen niet precies waarom. Nu zie ik ze daar nog zitten, samen in de nazomerzon.

Datzelfde semester werden Jonah en Marshall vlak na elkaar ziek. Er verschenen vreemde rode plekken op hun armen en benen. Jonah kreeg last van black-outs, Marshall was constant aan het overgeven: binnen twee maanden was de grote brede rugbyspeler in een schrielig mannetje veranderd.

De officiële diagnose luidde huidkanker. Maar het leek toen al onwaarschijnlijk dat Jonah en Marshall allebéí door zo'n relatief zeldzame aandoening getroffen waren. Ondertussen werden ze steeds zieker. Marshall werd in het ziekenhuis opgenomen, maar Jonah bleef nog lang naar college komen. De laatste keer dat ik hem zag was zijn gezicht zo ingevallen dat zijn ogen uit hun kassen leken te puilen. Ik vroeg hem hoe het met Marshall ging. En ik zal nooit meer vergeten hoe Jonah zijn grote bolle ogen sloot: 'Hij wil me niet meer zien. Want ik was als eerste ziek.'

Binnen een jaar waren ze allebei dood. *Gay cancer*, gonsde het vervolgens over de campus. Dat is hoe men het toen noemde. Eerst *gay cancer*, daarna *GRID: gay related immuno deficiency*, en pas in 1982, toen men ontdekte dat de ziekte zich ook onder heteroseksuele hemofiliepatiënten manifesteerde: aids.

Zodra duidelijk werd dat *gay cancer* door een virus veroorzaakt werd, besefte ik dat ik met mijn specialisatie aan het onderzoek naar genezing zou kunnen bijdragen. Ik vroeg meteen een beurs aan bij NYU, om onderzoek te kunnen doen naar de mutatiesnelheid van de eiwitmantel om de hiv-deeltjes.

Het geld kreeg ik, maar resultaat boekte ik niet meteen. Ik had slechts één assistent tot m'n beschikking en om rond te komen moest ik ook colleges

blijven geven. Pas na twee jaar hadden we goed zicht op de mutatiesnelheid, en genoeg data verzameld voor een publicatie. We waren alleen niet de enigen die onderzoek deden naar dit specifieke onderwerp. In Boston werkte een onderzoeker die een staf van negen man tot zijn beschikking had. Op de dag dat ik de eerste opzet voor mijn publicatie aan een collega liet lezen, publiceerde *Nature* een uitgebreid stuk over de bevindingen in Boston.

Ik zal niet te veel in detail treden, maar het kwam erop neer dat onze resultaten haast exact overeenkwamen met die van de concurrerende onderzoeksgroep. Dat was natuurlijk mooi, het betekende dat we het waarschijnlijk bij het rechte eind hadden. Maar onze publicatie was waardeloos geworden, en de faculteitsmanager zag een investering verdampen: geen scoop, geen prestige. Het universiteitsbestuur liet haar teleurstelling duidelijk blijken.

Was al ons werk dan voor niets geweest? Niet helemaal, ontdekte ik. Er was iets waar het artikel uit Boston niet over repte: de oorsprong van het virus. Waar kwam die specifieke structuur vandaan? Dat had ik niet onderzocht, maar ik had wel een vermoeden. De structuur van hiv deed me denken aan een apenvirus dat ik tijdens mijn promotieperiode onderzocht had. Ik had de overeenkomst tussen hiv en het toen nog niet-geclassificeerde apenvirus in de conclusie van mijn artikel over de mantelmutaties willen aanstippen. Nu besloot ik dit mijn nieuwe onderzoeksgebied te maken. Dus ging ik opnieuw de papiermolen door; hypothese formuleren, voorstel uitwerken, universiteitsgelden loskrijgen, particuliere fondsen aanvragen. Het lukte, ik vergaarde een budget en deed vier jaar onderzoek.

En weet je wat er toen gebeurde? De geschiedenis herhaalde zich. Op het moment dat ik voldoende data had verzameld om de link tussen het mens- en apenvirus hard te maken, publiceerde een team van Franse onderzoekers een uitgebreid artikel waarin het ontstaan van hiv werd toegeschreven aan een mutatie, uit, jawel: een apenvirus. “Siv”, noemden de Franse onderzoekers het. Het siv-virus zou al eeuwen rondwaren in westelijk Afrika. Chimpansees, gorilla's en makaken lopen het op bij paring en de manier waarop het zich in hun lichaam manifesteert lijkt verdacht veel op het verloop van aids, schreven de Franse onderzoekers.

Je begrijpt: bij NYU waren ze niet blij met deze publicatie. Er werd me gevraagd waarom ik mijn bevindingen niet eerder openbaar had gemaakt. Maar dat was simpelweg onmogelijk; ik wilde zeker weten dat mijn theses juist waren, dat vergt tijd en precisie. Uiteindelijk publiceerde ik mijn stuk alsnog, maar *Nature* haalde ik niet, het werd *Journal of Molecular Biology*:

een minder prestigieuze titel, maar interessant genoeg om mijn beurs te behouden.

Sindsdien werk ik aan een vervolgonderzoek. Men weet nu dat het hiv-virus een mutatie van het siv-virus is, die op de een of andere manier van aap naar mens is overgedragen, ergens aan het begin van deze eeuw, vermoedelijk in westelijk Afrika. Maar wanneer en hoe dit precies gebeurde, daar heeft nog nooit iemand over geschreven. Dat is wat ik wil doen.

In antwoord op je vraag nu: ik onderzoek wanneer en onder welke omstandigheden het siv-virus in het hiv-virus gemuteerd is. En ik denk dat ik het antwoord weet.'

Zoals ik het hier opschrijf, zo ging het niet.

Op de cassette is te horen hoe Helena een paar keer pauzeert om te vragen of ik nog volg wat ze zegt, waarop ik telkens *yeah* of *sure* of *yeah, sure* mompel.

In werkelijkheid volg ik misschien net de helft van wat ze zegt. Bij de woorden *gay cancer* gaat het eigenlijk al mis. Ik kijk naar mijn half verorberde stuk pompoentaart en het voelt of die bruine ribbelkorst en oranje romige vulling in mijn buik beginnen te gisten – hiv dit en aids dat; bij ieder woord word ik misselijker.

Ik probeer me op de DAT-recorder te concentreren. Het rode lampje. *Eerst gay cancer*. De roterende tape in het cassettebandje. *Daarna GRID: gay related immuno deficiency*. Maar Helena praat en praat maar, de spoelen in de DAT-recorder draaien en draaien maar, *chimpansees, gorilla's, makaken; ze lopen het op bij paring*, en ik probeer te luisteren maar hoor alleen suizen, verlies de grip op het gesprek, de spoelen in de cassette wielen van een voertuig dat nu zonder mij een berg af rolt: *we weten nu dat het hiv-virus vermoedelijk een mutatie van het siv-virus is*.

Ik ben in de val gelokt, denk ik in een flits. Al weet ik niet goed wat die val dan is en wie hem heeft gezet; ik heb toch echt zelf aangedrongen op dit interview en het was mijn eigen schuld dat ik niet op de hoogte was van het onderwerp.

'Ik hoop mijn publicatie binnenkort af te ronden.' – stilte.

'Dus dat is waar ik op dit moment mee bezig ben.' – stilte.

'Sorry, praat ik te snel?' – Helena kijkt bezorgd nu. Hoelang heeft ze al door dat ik niet luister? *Pats!* Haar wantrouwende blik werkt als de klap in het gezicht van de drenkeling, ik kijk haar aan, glimlach, herpak me: 'Een

publicatie over de oorsprong van hiv?’

‘Zo zou je het kunnen stellen.’

‘Wilt u daar iets meer over vertellen?’

‘Jawel...’ – Helena pauzeert even, peinst waarschijnlijk over een juiste formulering: ‘Ik hoop wel dat je beseft dat het bijzonder is dat ik dit aan jou ga vertellen. Hier heeft nog niemand over geschreven, de pers weet nog van niets.’

‘O, maar natuurlijk beseft ik dat!’ – ik schreeuw haast nu ik begrijp dat Helena mijn ongemak voor desinteresse aanziet. ‘Ik ben ontzettend blij hier te zijn, zou het een eer vinden wanneer u uw theorie met mij zou delen.’

‘Het is een lang verhaal’ – bescheiden glimlach.

‘Ik heb de tijd’ – grote grijns.

‘Goed. Zoals ik al zei koester ik een hypothese over hoe het apenvirus siv in hiv geëvolueerd is. Ik vermoed dat hier één man in zijn eentje verantwoordelijk voor is. Zijn naam is Ilya Ivanov, ik denk niet dat je hem kent?’

Ivanov was een Russische wetenschapper, geboren in 1870 en rond de eeuwwisseling een van de bekendste biologen van Europa; hij behoorde tot het kliekje van Shimkevich en Pavlov, als dat je wat zegt. Ivanovs specialiteit was kunstmatige inseminatie. Toen hij zijn loopbaan begon was dit een nogal omslachtig proces; dieren raakten zelden zwanger wanneer sperma kunstmatig ingebracht werd. Maar in de jaren tien wist Ivanov de techniek te perfectioneren. Dankzij zijn onderzoek werd het mogelijk een hele kudde koeien te bevruchten met het sperma van één stier. Een geweldige sprong vooruit voor de vee-industrie, destijds een van de belangrijkste pijlers van de Russische economie. De tsaar was dan ook blij met Ivanov, voorzag hem jarenlang van onderzoeksgelden. Tot in 1917 de Russische Revolutie uitbrak: de bolsjewieken kwamen aan de macht, universiteiten werden verwoest en laboratoria geplunderd. Om onder het nieuwe regime subsidie te krijgen, moest Ivanov zijn onderzoeksgebied uitbreiden. En hij wist meteen waarmee.

Dankzij zijn verbeterde inseminatietechniek was het inmiddels mogelijk verschillende diersoorten met elkaar te kruisen. Ivanov had al eens een ezel geïnjecteerd met het sperma van een zebra. Dit had een zezel opgeleverd: een paardachtig wezen met het bovenlijf van een ezel en poten met zebrastralen. Later kruiste Ivanov een wolf met een hond. Het resultaat was een wolfhond, een woest dier dat zijn onderzoekers aanviel. Ivanov had dit kruisen van

soorten altijd als hobbyproject beschouwd, maar nu de bolsjewieken aan de macht waren besloot hij het zijn hoofdterrein te maken. Hij wist ook al wat zijn volgende stap zou zijn. Ivanov wilde een geheel nieuw, hybride wezen kweken: een kruising tussen een mens en een aap. Ja, Ivanov wilde een aap met mensensperma insemineren. Hij begreep dat dit de wetenschap vooruit zou helpen, daar het slagen van zo'n kruising Darwins evolutietheorie zou ondersteunen. En juist de bolsjewieken deden er op dat moment alles aan het darwinisme te promoten, in hun strijd tegen de kerk.

Ivanovs onderzoeksvoorstel kreeg meteen financiële bijval. Maar het geld van de bolsjewistische regering was niet genoeg. Ivanovs experimenten zouden veel tijd in beslag nemen en vergden kostbare dieren en materialen. Dus reisde Ivanov naar Frankrijk, om ook daar subsidie aan te vragen.

Aan het Institut Pasteur in Parijs werden Ivanovs plannen enthousiast ontvangen. Maar: deze universiteit had geen apen. Daarom werd Ivanov uitgenodigd zijn onderzoek voort te zetten op de universiteitsdependance in Guinee, een Afrikaans land dat op dat moment in Franse handen was.

In 1926 vertrok Ivanov met zijn tweeëntwintigjarige zoon Ilya Ivanov junior naar Afrika. In Guinee kregen ze alles wat ze nodig hadden. Ivanov liet wat chimpansees vangen en bracht ze onder in de kooien van de botanische tuin; dat was ook de plek waar hij zijn experimenten zou uitvoeren. Binnen een halfjaar wilde hij ten minste één hybride gekweekt hebben, in de hoop dat het wezen hem zou helpen bij het binnenhalen van nieuwe onderzoeksgelden.

Uiteindelijk insemineerde Ivanov drie chimpansees met mensensperma. Niet dat het iets opleverde: de eerste, Babette, bezweek tijdens de behandeling aan een toeval. Syvette verzette zich vervolgens te hevig, en tijdens de inseminatie van Black waren de omstandigheden niet optimaal. Ivanov had niet al zijn materieel bij zich. En de experimenten moesten 's nachts in het donker uitgevoerd worden omdat de plaatselijke bevolking ze misschien zou afkeuren.

Toen zijn subsidie dreigde op te raken besloot Ivanov zijn onderzoek over een andere boeg te gooien. Hij keerde de opstelling om: in plaats van apen insemineren met mensensperma, wilde hij Afrikaanse vrouwen nu insemineren met het sperma van apen. Mensen zullen misschien sneller zwanger raken, moet hij gedacht hebben, en omdat mensenvrouwen langer zijn dan mensapen, zullen ze een hybride organisme makkelijker kunnen dragen en baren.

Al snel vond Ivanov een Afrikaans ziekenhuis dat bereid was mee te

werken; het stadshospitaal van Nola, een plaatsje in de Franse kolonie Ubangi-Shari. De directie stemde toe, er werden gedetailleerde afspraken gemaakt. Het plan was dat Ivanov vrouwen die toch al in het ziekenhuis lagen, voorzichtig zou insemineren met het sperma van een volwassen chimpansee. Hij zou de vrouwen niet vertellen waartoe de ingreep diende, omdat ze dan misschien zouden weigeren; Ivanov voorzag waarschijnlijk dat Afrikanen het belang van zijn onderzoek niet zouden begrijpen.

Met medewerking van de directie bezocht hij het stadshospitaal een paar keer, telkens om geschikte vrouwen uit te zoeken. In hoeverre Ivanov zijn experiment heeft kunnen uitvoeren, is niet duidelijk gedocumenteerd. Het enige wat we weten is dat hij door een Franse gouverneur werd teruggefloten, die het onverantwoord vond dat de vrouwen niet werden ingelicht over wat hun te wachten stond. Hij verbood Ivanovs experiment; dat moet een vreselijke klap voor hem geweest zijn.

In de lente van 1927 reisden Ivanov en zijn zoon terug naar Rusland. Ze namen twee orang-oetans en tien chimpansees mee. Black en Syvette stierven onderweg, de overige apen overleden in Rusland, waar ze zich niet aan het klimaat konden aanpassen. Na een paar weken had Ivanov nog maar één chimpansee over: Tarzan, een mannetje.

Er kwam een nieuw onderzoeksplan. Ivanov wilde Russische vrouwen nu insemineren met het sperma van chimpansee Tarzan. Dit moest vrijwillig gebeuren, benadrukte hij, ik vermoed omdat hij bij zijn vorige poging was teruggefloten.

Ivanov stelde een onderzoeksteam samen en begon met het werven van Russische vrouwen die een nakomeling van Tarzan zouden willen dragen. Hoe dat in z'n werk zou gaan was opmerkelijk goed uitgedacht: de vrouwen zouden een jaar lang onder toezicht staan van de projectleiders, en elk hun eigen vrouwelijke gynaecoloog toegewezen krijgen, die bij ze zou komen wonen en hen minimaal een jaar zou begeleiden.

Ivanov en zijn team vonden in ieder geval één vrouw die bereid was om mee te werken. Georgieva, heette ze. Zij schreef de onderzoekers een brief, vertelde dat haar leven weinig voorstelde en ze de wetenschap graag verder wilde helpen. Ondertussen praatten Ivanov en zijn team met tenminste vier andere vrouwen over deelname. Maar nog voordat Ivanov zijn experiment kon starten, stierf Tarzan aan een breininfectie.

En de jaren daarop nam de Culturele Revolutie een nogal desastreuze wending. Een groep radicale bolsjewieken oefende terreur uit jegens een

bevolkingslaag die zij beschouwden als elite: gerenommeerde wetenschappers werden nu plots gezien als conservatieve krachten. Ivanovs collega's werden vervolgd, vermoord, hun laboratoria verwoest. Ivanov zelf vluchtte naar Alma-Ata, de hoofdstad van Kazachstan.

En dat, Felix, was ook de plek waar hij zou sterven. In 1933 overleed Ivanov aan de gevolgen van een hersenbloeding. Zijn onderzoek heeft hij nooit af kunnen maken.'

Ook dit is weer niet helemaal hoe het ging. In het daadwerkelijke gesprek onderbreek ik Helena op momenten dat ik haar niet zou moeten onderbreken en zwijg ik waar ik door zou moeten vragen, maar bovenstaande weerslag is, ondanks wat kleine omissies waar het mijn eigen geraaskal aangaat, verder een griezelig accurate weergave van wat er op de cassette staat. Helena kent alle jaartallen uit haar hoofd. En vertelt alsof ze het verhaal dagelijks voor een groep schoolkinderen afsteekt: vloeiend, maar ook of de routine haar van alle emotie beroofd heeft.

Op dat moment vind ik het zelf, voor zover ik me het kan herinneren (of wil ik het me zo herinneren?), nogal weerzinwekkend wat ze vertelt. De zezel, het apensperma, de inseminaties. De Russische vrouw die zich vrijwillig opgaf als draagmoeder van een – ja, een wat eigenlijk?

Maar Helena blijft zakelijk opgewekt, als een witgoedverkoper die de verschillen tussen grillmagnetrons uitlegt:

'En nu vraag je je natuurlijk af hoe dit hele verhaal met het ontstaan van hiv samenhangt.'

'Ja, inderdaad.'

'De tijd en plaats, Felix, de tijd en plaats. Volgens het Franse onderzoeksteam ontstond hiv begin deze eeuw in westelijk Afrika. Ik zeg: 1927, Nola.'

'Maar hoe...'

'Zoals ik al zei is het nog altijd onduidelijk in hoeverre Ivanov de geplande experimenten in het ziekenhuis van Nola heeft kunnen uitvoeren. Maar wat we wel weten is dat de ziekenhuisdirectie hem in januari haar fiat gaf, en dat de Franse gouverneur het onderzoek eind maart pas verbood. Het lijkt me onwaarschijnlijk dat een gedreven man als Ivanov in de tussentijd heeft zitten afwachten. Ik vermoed dat hij wel degelijk Afrikaanse vrouwen heeft geïnsemineerd met apensperma, al dan niet met het gewenste resultaat. Wat ik wil zeggen: als Ivanov daadwerkelijk het sperma van een chimpansee een

menselijke baarmoeder ingeleid heeft, is de kans zeer groot dat het siv-virus in de bloedbaan terechtgekomen is. Mijn hypothese is nu dat het daar, op een ziekenhuisbed, in het lichaam van een jonge Afrikaanse vrouw, een meisje misschien nog, is gebeurd. Het siv-virus kwam in haar bloed terecht, bond aan een menselijke cel, muteerde. En hiv was geboren.'

'Is dat...'

'Ik heb mijn vermoedens voorgelegd aan een Russische geschiedkundige, Kirill Rossiianov, de grootste Ivanov-kenner ter wereld. Rossiianov heeft een proefschrift over het leven van Ivanov geschreven en zelfs hij beaamt dat het vreemd is dat Ivanovs aantekeningen van januari tot maart 1927 in ieder archief ontbreken. Rossiianov ondersteunt dan ook mijn hypothese dat Ivanov zijn gegevens uit die periode heeft vernietigd of verborgen. Wil je zijn naam opschrijven, zal ik het spellen, Rossiianov? Wacht, ik geef je zijn proefschrift mee, daar staat alles in wat ik je net over Ivanov verteld heb.' – hier staat Helena vrij plotseling op. Ze verdwijnt naar de ruimte die ik eerder voor keuken aangezien heb, maar wellicht toch geen keuken is daar Helena er met een stapel kopietjes vandaan komt.

'Alsjeblieft, het proefschrift van Rossiianov, hier kun je alles in nalezen.' – nu doet Helena iets dat me verwacht. In plaats van weer naast me te komen zitten op de bank, blijft ze voor me staan. Ze steekt haar arm uit zodat ik het gekopieerde proefschrift van Rossiianov kan aanpakken. Maar ook wanneer ik het pakket in mijn rugtas gestopt heb, komt Helena niet meer naast me zitten.

Uit ongemak sta ik op, een onbewuste poging tot herstel van het evenwicht, hetzelfde proces dat me twee dagen eerder op mijn bed heeft doen neerzigen toen Lois maar niet overeind kwam; noem het sociale osmose. Ook wel een cruciale fout, weet ik zodra ik tegenover Helena in de krappe huiskamer sta. Het vertrek is ingezet, en dat vraagt om een vlugge afwikkeling van ons gesprek.

'Je mag alles wat ik je verteld heb gebruiken.' Helena klinkt nu plots gehaast.

'Fijn, dank. Ik had nog één vraag.' – en ik: ronduit opgejaagd.

'Ja?'

'Kunt u mij vertellen waarom u geschorst bent?'

'O, dat akkefietje? Laten we zeggen dat ze bij NYU hun geduld verloren. Ze hebben veel geld in mij gestoken. Het resultaat liet te lang op zich wachten, geloof ik.'

‘Maar u staat toch op het punt resultaat te boeken?’

‘Ja, precies.’

‘Had uw schorsing iets met uw geslacht te maken?’

‘Pardon?’

‘Er gaan geruchten dat het bestuur en uw collega’s u seksistisch hebben bejegend.’

‘Ik ben een wetenschapper, ik houd mij niet met geruchten maar met feiten bezig.’

‘Weet u al wanneer u weer welkom bent?’

‘Nee, dat weet ik niet. Maar ik weet wel dat die schorsing me er niet van zal weerhouden mijn onderzoek af te ronden; NYU is niet almachtig, er zijn andere fondsen, ik ben al in gesprek met particuliere sponsors. Zodra het budget rond is, wil ik naar Centraal-Afrika om het ziekenhuis van Nola te bezoeken, het schijnt er nog altijd te staan, wie weet hebben ze daar archieven bewaard. Ook dat mag je allemaal opschrijven. En dat particulieren die willen bijdragen aan de genezing van een van de meest verwoestende ziektes van dit moment, zich bij mij kunnen melden. Zal ik je jas even halen?’

‘Is dat de keuken?’

Hier slaat de DAT-recorder af.

Ik weet niet meer hoe we precies afscheid namen, maar wel hoe ik me voelde toen ik weer op straat stond. Beetgenomen, denkt u misschien? Welnee. Ik was euforisch.

Licht van opluchting zweefde ik naar het treinstation: het was gelukt, ik had professor Frank gesproken, er zou hoe dan ook een artikel komen. Ja, ik was nogal overvallen door dat hele verhaal over hiv, en nee, Helena had niet héél veel willen loslaten over haar schorsing, maar ik had me er al met al redelijk doorheen geslagen, de dingen gevraagd die ik wilde vragen en daarmee was mijn taak volbracht.

Op het metroplatform van Penn Station zat een zwerver. Toen ik ontdekte dat ik geen kleingeld bij me had, gaf ik hem vijf dollar.

Dit is wat er daarna gebeurde.

Ik kocht een kop koffie, verschanste me in de universiteitsbibliotheek, vertrok niet voor ik het interview uitgewerkt had.

De eindredactie had nauwelijks aanmerkingen en dat leek me een goed

teken.

De week daarop kwam de redactie onder leiding van Cattlebee samen om de eerste *NYU Weekly* van november te bespreken.

Mijn stuk stond op pagina 4.

‘Ah ja,’ zei Cattlebee. Hij duwde z’n leesbrilletje over zijn neusbrug: ‘De eerste bijdrage van meneer Felix van der Elsken.’

De concentratie om de tafel leek meteen wat te verslappen, ik zag verschillende studenten geometrische figuren in hun kladblok krabbelen.

‘Well...’ deed Cattlebee.

Well?

‘Het is in ieder geval lekker opgeschreven. Je hebt de onderzoeksplannen van professor Frank helder uiteengezet en dat is knap, schrijven over wetenschap is niet makkelijk...’ – Cattlebee drukte z’n bril opnieuw tegen z’n neusbrug, al leek het montuur sinds het vorig ingrijpen nauwelijks vergleden – ‘Het is me alleen niet helemaal duidelijk waar dit interview nou precies over gaat. Je insteek was Franks schorsing, maar daarover word ik niet veel wijzer. Ik lees nu vooral over wat ze gedaan heeft en waar ze mee bezig is.’

Ik zag het meisje naast me appeltjes in een boompje tekenen.

‘Dat is zo,’ zei ik langzaam, ‘maar waar professor Frank mee bezig is leek me ook relevant.’

Het was een slap verweer en ik wist het. Het vervelende was dat Cattlebee me geloofde.

‘Ik begrijp het, Felix. Ik kan me voorstellen dat je Franks onderzoek persoonlijk belangrijk vindt, dat het je aan het hart gaat. Maar ik vrees dat je je een beetje door dit onderwerp hebt laten meeslepen. Eigen achtergrond mag geen voorrang krijgen op journalistieke relevantie.’ – weer die vinger tegen die bril. En in mijn herinnering legden de andere studenten op dit moment tegelijkertijd hun pen neer: gekletter op het gelakte tafelblad. Jongens en meisjes hieven synchroon hun hoofd en keken me aan, meelevend, nee, medelijdend, alsof ik voor ze op de grond zat, mijn ogen ten hemel geslagen: een bloedhoestende minnaar in mijn armen.

‘Ik wist van tevoren niet eens waar professor Frank onderzoek naar deed! We zouden over haar schorsing praten, toen begon ze opeens over andere dingen, over Russen en apen en aids.’

Cattlebee knikte, tergend begripvol. ‘In dat geval lijkt het erop dat professor

Frank je een beetje gebruikt heeft. Wat ik hier lees' – hij hield pagina 4 omhoog – 'is promotie voor een onderzoek, een publieke oproep aan particuliere geldschieters. "Particulieren die willen bijdragen aan de genezing van een van de meest verwoestende ziektes van dit moment, kunnen zich bij mij melden." Stond dit artikel in mijn krant, dan zou ik denken dat professor Frank ervoor betaald had. Sorry, Felix, ik ben even eerlijk. Gelukkig kunnen we allemaal van dit soort dingen leren. Ik denk dat je wel degelijk een interessant verhaal op het spoor bent, maar dat een andere vorm zich beter leent dan...'

Ik luisterde al niet meer. Er raasde een granaat over me heen. Het ding schoot het raam uit, de straten over, rakelings langs voetgangers en autoruiten, links, rechts, een steeg door, de hoek om, 6th Avenue uit, West 48th Street in, dwars door wasrekken aan brandtrappen via het raam op de tweede verdieping een woonkamer in.

Ik zag de gastvrije, bevlogen vrouw die ik dat weekend ontmoet had bukken. De granaat oprapen. Van dichtbij bekijken, omdraaien. Waarop het ding in haar handen ontplofte en ik niet langer zag wie ze was. Haar gezicht: een bloederig gat.

●

Ik wilde zo snel mogelijk weg maar het hagelde.

Een plotselinge bui was het, die me overviel zoals duisternis of vloed kunnen overvallen, of een extra, onaangekondigd rondje in een kermisattractie: nee, meneer, u gaat nog niet.

Ik stak een hand uit. Hagelstenen kletterden op mijn vingers, mijn knokkels kleurden rood. Ik trok mijn hand terug. Besluiteloos stond ik in het minuscule halletje. Toen ik merkte dat de hagel tegen m'n broekspijpen sloeg, zette ik een stap naar achteren.

Aan de overkant opende nu ook een deur, zag ik. Op de overloop verscheen een man. Hij stak zijn hand uit zoals ik gedaan had, en trok hem even vlug weer terug. Keken die man en ik nu allebei voor ons uit, dan zouden we elkaar aanstaren. Dus keken we niet voor ons uit maar langs en over elkaar heen. Even tuurde ik naar het verweerde wegdek tussen ons in: West 48th Street, bezaaid met witte korrels, als de bodem van een duistere sneeuwbol. Toen ik opkeek zag ik de man aan de overkant op zijn polshorloge turen. Misschien wilde hij zijn geforceerd wegsturen compenseren met een handeling die oprecht zou kunnen overkomen, misschien wilde hij echt weten hoe laat het was. Vijf uur, zag ik op mijn eigen horloge.

Ik kon hier zo niet langer blijven staan.

Ik keek om. Het trapgat was nog altijd donker. Had ik die zweem kattenpis bij binnenkomst ook geroken? Ik probeerde te horen of de bewoners van het rechter appartement op de eerste verdieping waren thuisgekomen, maar als zij al geluid maakten werd het overstemd door het gekletter van hagel op brandtrappen en autodaken.

De man aan de overkant keek opnieuw op zijn horloge. Drie over vijf, ik moest echt gaan nu, hoe langer ik hier stond, met mijn rug naar het trapgat, hoe onrustiger ik werd; de gejaagdheid van een kind dat op blote voeten naast zijn bed staat en gelooft dat er ieder moment twee stakerige armen onder vandaan kunnen komen om zijn enkels te grijpen.

Ik stapte naar buiten, trok de deur achter me dicht en keek niet om.

De hagel sloeg tegen mijn wangen en voorhoofd, ijskoude klompjes smolten mijn kraag in. In een reflex hief ik mijn armen. Het zal er ongetwijfeld

hebben uitgezien of ik een vlamvend huis uit liep en zelf ook in lichterlaaie stond.

De man in de deuropening aan de overkant maakte handgebaren toen hij me zag naderen. Of hij me wenkte of wegstuurde kon ik niet zien, de hagelbui gedroeg zich als een zandstorm; verblindde me volledig.

‘Sorry,’ zei ik zodra ik naast de man in het halletje stond. En ik merkte het meteen. Misschien was het zijn houding, misschien was het zijn spijkerjack. Misschien was het de opluchting in zijn gezicht nadat hij mij eens goed bekeken had en aan mij zag wat ik nu aan hem zag.

‘Sorry,’ zei ik nogmaals, en ik wees naar buiten: ‘Dat viel een beetje tegen.’

‘Vooruit,’ zei de man. Hij knipoogde. ‘Wacht hier dan maar even.’

Zwijgend stonden we naast elkaar. Het geruis van de hagelbui verschaftte de stilte een zekere vanzelfsprekendheid, of we samen naar een concert luisterden. Een concert dat vrij plotseling in de crescendofase raakte – het begon nog harder te hagelen.

‘Heftig,’ zei ik.

De man knikte. ‘Woon jij nu aan de overkant?’

‘Nee,’ zei ik. Ik twijfelde. Toen zei ik: ‘Ik was op bezoek. Bij mijn lief’ – *my lover*, zei ik: ‘Of misschien is het inmiddels mijn ex. Ik weet het niet. Het ging niet erg goed, net.’

‘Wat naar,’ zei de man, hij klonk begaan. ‘Kennen jullie elkaar al lang?’

‘Nee, nog niet zo heel lang.’

‘En wat heeft zij, hij...?’

‘Hij,’ zei ik, en de man lachte – ja ja, hij had het goed gezien.

‘Laten we zeggen dat hij er een dubbelleven op na hield,’ zei ik.

De man zuchtte nu: ‘Jongens kunnen hartstochtelijk wreed zijn op die leeftijd’ – *passionately cruel*; dit ging duidelijk over eigen pijn – ja ja, ik had het ook goed gezien. En hoewel ik niet zeker wist waar deze man geboren was, voelde het of we landgenoten waren die elkaar in een exotisch oord tegenkwamen; onze onderlinge verschillen vele malen groter dan die ene overeenkomst, maar in de ogen van anderen – en misschien ook in onze eigen ogen – anders en daarom aan elkaar verwant.

De man stak zijn hand uit: ‘Ik ben Anish, maar vrienden noemen me Chuck.’ De man knipoogde, ik lachte.

‘Felix’ – het was het eerste wat ik zei dat niet gelogen was en het voelde goed, of ik een strike gooide waar al mijn eerdere ballen in de goot geploft waren.

‘En hoe heet hij, je lief, daar aan de overkant?’

Even dacht ik dat Anish naar Helena’s raam keek. Maar nee, hij knikte naar het gebouw in zijn geheel.

‘Marshall,’ zei ik. ‘Zijn naam is Marshall.’

‘Die ken ik niet. Woont hij daar al lang?’

‘Hij woont daar niet. Hij logeert bij een tante.’

‘Clarice met die katten?’

‘Clarice met die katten. Vreselijk hoor, die beesten. Ze pissen alles onder. Maar Marshall heeft nog geen woning gevonden. Hij is hier ook maar tijdelijk. Hij loopt stage bij een platenmaatschappij.’

Samen keken we naar het balkon dat vermoedelijk van Clarice met die katten was. De hagelbui leek bijna voorbij, op de treden van de brandtrappen glansden witte korrels in de zon; hun schittering een laatste groet voor ze hun vaste vorm voor een middelmatig bestaan als drab zouden verruilen.

‘En jij,’ vroeg Anish, ‘wat doe jij hier? Ik hoor een accent, geloof ik.’

‘Ik kom uit Nederland, ik loop hier stage bij een krant, *The New York Post*.’

‘Die lees ik nooit.’

‘Dat zegt iedereen die hem leest.’

Anish lachte, schudde zijn hoofd en knikte weer naar de overkant: ‘En hoe hebben jullie elkaar ontmoet – of is dat te persoonlijk?’

‘Helemaal niet,’ zei ik. ‘Ik zal het je vertellen.’ Ik stopte mijn koude handen in mijn zakken: ‘Een paar maanden geleden interviewde ik Marshall voor de krant, ik schreef een stuk over jonge talenten in de muziekindustrie. We spraken af op het terras van Battery Park, praatten wat over Marshalls stage, maar het gesprek nam een wending toen Marshall vroeg waar ik eigenlijk vandaan kwam. We bestelden allebei een stuk pompoentaart en voor ik het wist zat ik Marshall mijn levensverhaal te vertellen. En ik wilde dat hij het zou kennen, helemaal, alle details, de plekken waar ik gewoond had, de naam van mijn beste vriend, hoe oud ik was toen mijn vader mijn moeder verliet, dat ik niet van kaas hield; wanneer je dat soort dingen aan een vreemde kwijt wilt, hoop je waarschijnlijk dat hij geen vreemde blijft. Toen we afscheid

hadden genomen bij het metrostation en ik de trap af liep, dacht ik: Ik ga de verkeerde kant op. Bovengronds moet ik zijn, naast Marshall, in de zon. Dus keerde ik om.'

'Dat is een mooi verhaal, zeg,' zei Anish.

Ik knikte.

'En hoe kwam je erachter, van dat dubbelleven? Als ik te ver ga moet je het zeggen, hoor...'

'Helemaal niet, Anish. Ik kwam erachter toen ik gisteren bij Marshalls kantoor langsging.'

Nog geen vierentwintig uur eerder had ik voor de werkkamer van A.L. Masters, faculteitsmanager Medische Wetenschappen, gestaan. Een wat oudere man, verwachtte ik, met de dikke pens waar Lois het weken eerder tijdens haar tirade op de stoep voor Kinko's over had gehad. Ik knoopte het bovenste knoopje van mijn overhemd open, trok het hemd eronder omlaag en knoopte het bovenste knoopje weer dicht toen ik constateerde dat het hemd boven het overhemd uit bleef komen.

'Kom binnen, de deur is open.'

Er zat geen man met dikke pens achter het bureau. Er zat een vrouw met dikke pens achter het bureau.

'Bent u A.L. Masters?'

'Dat is de naam die op het bordje staat, nietwaar?' Ze zei het niet eens onaardig. Ik had blijkbaar een veel voorkomende fout gemaakt en haar glimlach vertelde me dat ik de kans kreeg die te herstellen. Zij het niet meer dan één kans, begreep ik toen haar lach ook snel weer verdween; haar vriendelijkheid vermoedelijk vluchtig als ether.

'Ik ben Felix, van *NYU Weekly*.'

'Goedemiddag, Felix. Wat brengt je hier?'

Laat me proberen te verwoorden wat me daar bracht.

Mijn motivatie bestond uit verschillende componenten, denk ik. Ik wilde Cattlebee bewijzen dat ik me níét door mijn 'achtergrond had laten meeslepen' (*eigen achtergrond mag geen voorrang krijgen op journalistieke relevantie, Felix*). Ik wilde wraak nemen op Helena, of haar toch in ieder geval doen voelen dat ik me niet zomaar liet gebruiken (*in dat geval lijkt het erop dat professor Frank je een beetje gebruikt heeft*). Ik streefde, vrij desperaat, journalistiek succes na (*ik denk dat je wel degelijk een interessant*

verhaal op het spoor bent). Allemaal vrij banale zaken, ja. Maar tel woede, wanhoop en bewijsdrang bij elkaar op en je krijgt een jongen die met gestreken overhemd en gekamde haren bij A.L. Masters, faculteitsmanager Medische Wetenschappen, aanklopt.

‘Ga zitten. Dan zien we wel hoe ver we komen, oké, Felix?’

A.L. Masters deed me aan iemand denken. Haar korte, zwarte haar. Brede schouders, lage stem, streng-doch-rechtvaardige uitstraling. Doeschka Meijzing, zou ik halverwege het gesprek beseffen. A.L. Masters leek op Doeschka Meijzing, en in mijn huidige herinnering zit ik niet met Masters maar met Meijzing aan tafel – blijkbaar is het geheugen niet in staat twee sterk gelijkende vreemden los van elkaar op te slaan; een gebrek dat je met een beetje goede wil als bewonderenswaardig staaltje efficiëntie zou kunnen zien, al geldt dat misschien voor alle menselijke gebreken.

Ook dit interview nam ik op met mijn DAT-recorder. Wanneer ik het terugluister, hoor ik nog altijd Doeschka Meijzing spreken.

‘Kunt u mij vertellen waarom professor Helena Frank geschorst is?’

‘Dat kan ik je zeer zeker vertellen, Felix. Professor Frank is tijdelijk op non-actief gesteld vanwege oneigenlijk gebruik van universiteitsmateriaal.’

‘Zou u dat willen toelichten, oneigenlijk gebruik van universiteitsmateriaal?’

‘Ik kan niet veel meer zeggen dan dat professor Frank verschillende van onze instrumenten voor andere zaken inzette dan waarvoor ze bedoeld waren. Dat wil zeggen: andere zaken dan de zaken die Frank in haar onderzoeksoepzet voorgesteld had.’

‘Bedoelt u het onderzoek dat professor Frank deed naar het ontstaan van hiv uit siv?’

‘Je bent goed op de hoogte, hoor ik. Heb je Frank soms ook gesproken?’

‘Alleen over haar onderzoek. De schorsing kwam slechts zijdelings aan bod. Daarom zit ik hier. Bronnen vertellen me dat Franks vertrek voortkwam uit een conflict met mannelijke collega’s?’

‘Beweert Helena dat?’

‘Nee, bronnen.’

‘Ik weet niets van een conflict. Als er al iets dergelijks speelde, dan staat dat los van haar schorsing. Maar laten we zeggen dat haar gemoed niet altijd even stabiel was. En als je het dan echt wilt weten: haar mannelijke collega’s

vroegen een stuk minder aandacht' – hier klinkt een klik en moet ik het bandje omdraaien.

'Terug naar de reden van de schorsing dan. Kunt u mij vertellen wat dat oneigenlijk gebruik van materiaal precies inhield?'

'Nee, het spijt me.'

'Heeft u dan enig idee of en wanneer professor Frank weer welkom is?'

'Nee, dat ook niet.'

'Heeft u onlangs nog contact met haar gehad?'

Het spijt me, nee, helaas, nee, dat is gevoelige informatie: nadat ik het 'conflict met mannelijke collega's' ter sprake had gebracht, gaf A.L. Masters niet langer antwoord op mijn vragen. Al hoeft het een niet met het ander te maken te hebben gehad. Ik vroeg naar details en de vrouw tegenover me wilde ze niet geven, misschien omdat ze wist: een verhaal zonder details is als een kruisboog zonder pijlen; de aanblik zal misschien wat ophef veroorzaken, uiteindelijk zal er niemand gewond raken: 'Zal ik je even uitlaten?'

Op de gang probeerde ik te resumeren wat de faculteitsmanager gezegd had. Ik was een paar meter van de deur van haar werkkamer gaan staan, alsof ik bang was dat ze me binnen zou kunnen horen denken.

'En als je het dan echt wilt weten: haar mannelijke collega's vroegen een stuk minder aandacht.' Was dit het seksisme waar Lois het over had gehad? Wanneer een man de woorden had uitgesproken hadden ze misschien wat misogyn geklonken, maar getuigden ze ook van discriminatie nu een vrouw ze gezegd had?

Natúúrlijk! Vrouwen zijn misschien wel de meest seksistische wezens op aarde; het dedain waarmee ze over elkaar spreken en het venijn waarmee ze met elkaar omgaan is niet te vergelijken met de onhandige opmerking die witte mannen zich sporadisch laten ontvallen. Vrouwenhaat zit diep hoor, bij vrouwen. Het is nogal seksistisch te veronderstellen dat zij daar niet toe in staat zijn! – Ik hoorde het Lois al betogen (en Baudrillard zou het ook vinden!). Maar eerlijk gezegd was het niet wat me het meest interesseerde. Wat had de faculteitsmanager bedoeld met 'oneigenlijk gebruik van universiteitsmateriaal'? Wat had Helena met petrischaaltjes en pipetten gedaan wat niet mocht, wat had ze door de microscoop bekeken waardoor die microscoop niet langer tot haar beschikking stond?

Oneigenlijk gebruik van materiaal, dát is je verhaal: mister Cattlebee had Lois van mijn schouder verjaagd.

‘En wat deed je toen?’ vroeg Anish. Hij had zijn handen in zijn zakken gestoken en vouwde de flappen van zijn spijkerjack over elkaar, als een vleermuis voor het slapengaan.

‘Ik deed iets heel, heel ergs.’

Anish knikte samenzweerderig: ‘Doorzocht je Marshalls spullen?’

‘Het was laat in de middag, Marshalls collega’s leken al naar huis. Die kantoorverdieping had iets vreemds, het deed me denken aan een hotel of een ziekenhuis; zo’n lange smalle gang met deuren aan weerszijden. Op iedere deur hing een naambordje. En voor ik het wist liep ik de gang af, onbewust op zoek naar Marshalls initialen.’

‘Onbewust?’ – Anish schudde lachend zijn hoofd en pulkte een pakje sigaretten uit zijn broekzak: ‘Rook je?’

‘Nee. Misschien niet helemaal onbewust.’

De luxaflex waren naar beneden, maar de deur zat niet op slot. Helena had haar werkkamer professioneel achtergelaten; gesloten voor bezoekers, open voor de schoonmaker. En ook die schoonmaker had zijn of haar werk goed gedaan. De prullenbak was leeg, het bureaublad, post-it-doosje en toetsenbord vrij van stof. Ik bekeek de ruggen van de dikke zwarte multomappen in Helena’s wandkasten. Cijfers, data, ik twijfelde. Niet over wat ik zou doen – nu ik de mogelijkheid had, wist ik dat ik Helena’s documenten ook daadwerkelijk zou bekijken. Maar wat betekende dit? Deed ik aan een geoorloofde vorm van nieuwsgaring of maakte ik me schuldig aan inbraak?

Journalistiek is doorgaan tot je vindt wat je zoekt! – Cattlebee zou het zo kunnen zeggen, vond ik. *Journalistiek kent grenzen, en die grenzen staan vermeld in het wetboek* – ook dat klonk als iets wat uit zijn mond zou kunnen komen. En inmiddels vermoed ik dat die goede oude Cattlebee dat laatste gezegd zou hebben, als ik hem ooit over mijn ‘bezoek’ aan Helena’s werkkamer verteld had. Maar op het moment zelf dacht ik aan Woodward en Bernstein, Wolff en Capote: helden omdat ze slaagden, niet omdat ze probeerden; succes heiligt de middelen, maar de middelen leiden niet per definitie tot succes en ik kon, kortom, maar beter iets vinden.

‘En, vond je iets?’ Anish nam een trek van zijn sigaret. Bij het uitblazen wendde hij hoffelijk zijn hoofd af maar de wind joeg alsnog een koude nicotinewalm in mijn gezicht.

‘Ja,’ zei ik, ‘ik vond iets.’

‘Wat?’

‘Het is zo banaal.’

De brief lag gewoon op haar bureau.

De envelop opengescheurd en gekreukt; iemand – A.L. Masters, Helena zelf? – had het epistel er met kracht uit getrokken en na lezing vluchtig terug gepropt; zo oogde het. De brief was niet de enige post. Er lag een heel stapeltje op de hoek van het tafelblad. Een nieuwsbrief van NYU, iets dat op een rekeningoverzicht leek, een wetenschappelijk tijdschrift met meer tabellen dan illustraties. Maar de geopende envelop lag bovenop.

‘Later bedacht ik dat de schoonmaker dat stapeltje misschien gemaakt had. Wie weet lagen die brieven verspreid over het bureau of zelfs op de grond, omdat Marshall zijn kantoor gehaast of onrustig verlaten had.’

‘Maar wat voor brief was het? En van wie kwam hij?’

Denzel. Helena moest de man persoonlijk kennen, want hij had met alleen zijn voornaam ondertekend. De brief was getypt op een tekstverwerker. En hoewel de inhoud suggereerde dat Denzel een dokter dan wel onderzoeker was, wees het ontbreken van een stempel of briefhoofd erop dat hij de brief in privé-tijd had geschreven.

Dear Helena,

Ik heb niet erg lang over je verzoek hoeven nadenken. Ik vermoed dat je zelf ook wel begrijpt dat ik geen praktische medewerking kan verlenen. Eerlijk gezegd geloof ik nauwelijks dat je zelf van plan bent dit onderzoek voort te zetten. Wat wil je ermee bereiken? Wat dénk je ermee te bereiken?

Dit onderzoek, ook in de gewijzigde opzet, zal je carrière schaden. En ik voel me een dwaas je dit te zeggen omdat je het zelf toch zeker al bedacht moet hebben en het blijkbaar geen probleem acht.

Of begrijp ik het verkeerd, en is het je slechts te doen om een theoretische exercitie, een onderzoek naar de mogelijkheid van een onderzoek? Ik hoop dat dit het geval is.

Dan je vraag. Je snapt denk ik wel dat ik enigszins huiverig ben deze te beantwoorden. Maar ik zal eerlijk zijn. Ja, mijns inziens is de behandeling die je voorstelt uitvoerbaar, inderdaad door middel van intracytoplasmatische injectie. Maar bij de opzet die jij beschrijft lijkt de kans op afstoting mij aanzienlijk, om nog niet van eventuele neonatale afwijkingen te spreken.

Nogmaals: ik hoop niet dat het je menens is. Zelfs een theoretische

verhandeling over dit onderwerp zal hevige aanstoot geven. Je weet hoe het Williams verging. En zijn onderzoek was nog niet half zo onethisch als jouw voorstel. Helena, laten we binnenkort afspreken. Ik zou graag eens goed met je praten.

Je weet me te vinden.

Yours sincerely,

Denzel

‘Ik weet niet meer precies wat er in de brief stond. Ik heb hem denk ik twee keer gelezen maar durfde hem niet mee te nemen.’

Anish knikte, leek een hand op mijn schouder te willen leggen, maar liet zijn arm weer zakken. ‘Was het erg kwetsend?’

‘Verwarrend, vooral.’

‘Hadden Denzel en Marshall...’

‘Ik wilde het Marshall zelf vragen. Maar ik besloot er eerst een nacht over te slapen.’

Jason Branks ademde zwaar die nacht. Dat deed hij wel vaker, vooral wanneer hij gedronken had. Dit keer was het niet zijn geronk dat me wakker hield.

Waarom had de brief van Denzel (dokter Denzel? professor Denzel?) zo openlijk op Helena’s bureau gelegen? Had Helena de brief zelf eigenlijk wel gezien, of was hij onderschept door collega’s, commissieleden? Ik kon me niet herinneren of er een datum op had gestaan. In de metro naar huis had ik in een kladblok genoteerd wat ik me van de brief herinnerde maar ik was onzeker over de toon. Was die wel echt zo gealarmeerd geweest? En had er niet nog meer in de brief gestaan? Wat stond er überhaupt?

Injectie. Afstoting. Ik hoop niet dat het je menens is. Hoe ik de mededelingen ook groepeerde, rekening houdend met alternatieve betekenissen van ieder afzonderlijk woord, telkens kwam ik tot dezelfde conclusie: er speelde iets dat vele malen aanstotelijker was dan oneigenlijk gebruik van universiteitsmateriaal.

‘Hoe ik deze ochtend doorgekomen ben, weet ik niet. Ik was volkomen alert, maar mijn focus ontbrak.’

Anish knikte: ‘Dat ken ik. Of je met vijf koppen koffie op achter je bureau zit.’

‘Na mijn werk ben ik meteen hierheen gekomen’ – ik wuifde naar de overkant: ‘Al had ik geen concreet plan.’

‘Marshall confronteren, lijkt me?’

‘De benedendeur stond open; dat doet een buurvrouw altijd voor haar kinderen.’

Op de eerste verdieping was het licht gemaakt.

De krabpaal stond nog precies waar hij de vorige keer had gestaan. Bij het zien van het ding overwoog ik om te draaien. De trap af, dit gebouw uit, terug naar mijn veilige dorm: dag Helena, dag injectie, dag Denzel; tot nooit. Het was volkomen absurd dat ik hier stond; onuitgenodigd andermans woning – nu ja: trappenhal – binnengegaan was. Ik wist niet eens wat ik precies kwam doen. *Ik ben hier voor een vervolginterview* – dat zou ik Helena zeggen, ja. En dan?

Ik legde een hand op de krabpaal. Het ding kwam tot mijn middel, de bovenkant was ruw en hard, ik dacht aan de kokosmat die mijn moeder op een dag voor onze balkondeur gelegd had. Pas halverwege de paal staken wat draadjes uit en werd het oppervlak iets zachter, aaibaar haast. Ik wreef er met mijn vingers overheen en stelde me voor hoe kleine kattenklauwtjes in uitstekende lusjes bleven haken.

‘Kan ik u helpen?’ – de vrouw in de deuropening moest Clarice zijn. Vlug trok ik mijn hand van de paal en wees omhoog: ‘Ik kom voor haar.’

Clarice keek me na terwijl ik de trap op ging. Ze sloot haar deur pas zodra ik helemaal boven was.

Helena’s deurmat lag over haar drempel. Het maakte dat haar deur niet dichtviel, alsof ze bezoek verwachtte of even weg was om vuilnis buiten te zetten.

Ik klopte aan: ‘Helena?’

Ik ben hier voor een vervolginterview, schikt dat nu?

Ik klopte nogmaals.

We kunnen natuurlijk ook een andere afspraak maken, maar ik heb wat nieuwe feiten die ik je graag wil voorleggen.

Voorzichtig duwde ik de deur open.

O pardon, ik dacht dat je mijn geklop niet hoorde, ik ben hier om... – Helena was er niet. En haar bank, haar poef, haar wandkleed en bijzettafeltje;

haar hele interieur oogde naakt, kwetsbaar, nu ik er zo opeens tussen stond; of ik de meubels had betrappt terwijl ze zich stonden af te drogen. Misschien is dat wat schuldgevoel doet: je kent je omgeving schaamte toe waardoor je eigen schaamte groeit. En ik weet niet hoelang ik daar gestaan heb, alleen, midden in Helena's huiskamer, berispt door het gegrom van de bank en de bestraffende blik van het bijzettafeltje, maar ik denk echt, écht dat ik me omgedraaid had.

Als ik niet plots de burenen had horen praten.

Twee vrouwen waren het, hun geklets kwam van rechts: van achter de muur waar het wandkleed hing. Voorzichtig zette ik een paar passen richting het geluid. Ik verstond niet wat er werd gezegd, maar toon en intonatie duiden op een serieus gesprek. Zodra de stemmen even verstomden verstijfde ik, om pas weer verder te schuifelen toen de vrouwen hun gesprek hervatten; Annemaria Koekoek zonder tegenstanders.

Het wandkleed was stugger dan ik had verwacht. Geiten, zou ik later horen; Peruaanse berggeitenvacht. Ik legde mijn oor tegen het kleed en de stof schuurde straf.

De stemmen klonken heel dichtbij nu. Het leek of de ene vrouw de andere gerust probeerde te stellen; haar zinnen schoten de hoogte in als wanneer een ouder zich tot een weifelend kind richt.

'Rustig nu,' dacht ik te verstaan. En deze stem kende ik, ja, ik wist het nu zeker, aan de andere kant van de muur zat Helena. Ze was op bezoek bij de buurvrouw, daarom had ze haar deurmat over de drempel gelegd; 'ik ben maar heel even weg.'

Ik drukte mijn oor nog iets fermer in het kleed, de geitenharen prikten in mijn oorschelp. Helena's stem klonk een stuk zachter nu. Ze leek haast te fluisteren, alsof ze wist dat iemand meeluisterde. Even viel het gesprek zelfs volledig stil en durfde ik me niet meer te bewegen, bang dat zij aan de andere zijde hun oren net zo spitsten als ik.

Hoorde ik iemand kreunen? Ik wist het niet zeker, maar zo leek het. Een zacht kermen, Helena was het niet. 'Ah,' klonk het, 'au' misschien; een bescheiden blijk van genot dan wel pijn, daarna weer Helena: 'Bijna, doorzetten nu, heel even nog.'

Ik drukte mijn hele lichaam in het wandkleed. Mijn slaap, mijn zij, mijn schouder en arm; ik perste ze tegen de muur om zo dicht mogelijk bij het geluid te kunnen zijn. Konden de meubels het navertellen, zouden ze zeggen dat het oogde of ik door dat kleed wilde worden opgenomen; ermee probeerde

te versmelten. Welnee, zou het bijzettafeltje misschien opmerken, die jongen wilde zich gewoon eens goed laten omhelzen.

Wat het ook was dat ik probeerde, het lukte niet. Want er prikte iets in mijn heup. Iets dat uit de muur stak en een bobbel in het kleed veroorzaakte. Met duim en wijsvinger vouwde ik de zware stof een stukje om.

Als kind had ik een ansichtkaart met een tekening van een oude vrouw, een beetje een kenau; haar gezicht ontsierd door extreem dunne lippen en een groteske kin. Keek je wat langer naar de afbeelding, dan zag je dat de groteske kin ook de hals van een jongere vrouw kon zijn, en de dunne lippen een verfijnde parelketting. Toen ik de jonge vrouw eenmaal in het plaatje zag, snapte ik niet hoe ik ooit die oude vrouw had kunnen zien. Zij het vooral omdat die oude vrouw zo afstotelijk was, haar kin zo ongeloofwaardig uit proportie – hoe vreemd was het geweest wanneer de muren in Helena's appartement zo dun waren dat je de burens op fluisterton kon horen praten? Ik had het wandkleed onterecht voor een groteske kin aangezien. Maar het was onderdeel van iets anders, bewees de deurklink die eronder zat; een beeld dat ik nog niet in z'n geheel overzag. Tijd om het van een afstandje te bekijken had ik niet, die klink kon ieder moment omlaaggaan omdat Helena en haar bezoek zich afvroegen wat dat gestommel in de woonkamer veroorzaakte.

In twee, drie passen was ik bij de voordeur. De twee trappen stoof ik af met de voorzichtige vaart van iemand die een instortend gebouw verlaat met een jong katje tegen zijn borstkas. De laatste paar treden sloeg ik over, met kracht trok ik de voordeur open.

‘Ik wilde zo snel mogelijk weg, maar het hagelde.’

Anish schudde zijn hoofd. Eerder als bevestiging dan uit ongeloof. Ja, leek hij met zijn opgetrokken wenkbrauwen te willen zeggen: ja, jongen, er is jou groot onrecht aangedaan: ‘Was het Denzel, bij Marshall op de slaapkamer?’

‘Dat vermoed ik.’

Anish knikte nu, met dezelfde overtuiging als waarmee hij zojuist zijn hoofd geschud had. Zijn drift werkte aanstekelijk, ik ging vanzelf meeknikken.

‘En nu wil je hier natuurlijk blijven wachten, om te zien of die Denzel naar buiten komt.’

Anish had het nog niet gezegd of de deur aan de overkant zwaaide open.

Iemand stak een hand naar buiten, de vingers gespreid, de palm ten hemel geheven als een bedelaar. Het was droog, leek de eigenaar van de hand te

constateren. En er stapte een wit paar Dr. Martens over de drempel. Korte benen, verwassen spijkerbroek; opgerold tot net onder de welgevormde kuiten.

‘Dat is hem niet,’ zei Anish. Hij zuchtte als blijk van solidariteit.

‘Nee,’ zei ik, ‘dat is hem niet.’ En ik zette een stap naar achter, in de hoop dat Lois me niet zou zien.

●

Ik weet nu niet goed meer wat ik zag als ik in november 1994 in de spiegel keek. Een vroeger spiegelbeeld laat zich nu eenmaal lastig voor de geest halen, waarschijnlijk juist omdat we ons spiegelbeeld dagelijks bewonderen; wat we zien telkens een fractie anders dan de dag ervoor. Schilder een tuinhek elke dag in een tint donkerder en het is onmogelijk uit het hoofd vast te stellen welke kleur dat hek drie jaar geleden rond Valentijnsdag had; wie iets wil zien veranderen moet niet te vaak kijken.

Probeer ik de jongen die ik ruim twintig jaar geleden was terug te halen, dan denk ik dus niet aan mijn spiegelbeeld, maar aan een foto die mijn moeder een maand voor mijn vertrek moet hebben genomen. Ik sta op haar balkon, tegen de reling geleund, mijn rug naar de galerijflat aan de overkant. Mijn haar is halflang, ik heb een rood shirt aan en ik lach – zij het waarschijnlijk omdat mijn moeder me vroeg ‘een beetje vrolijk’ te kijken. Denk ik aan de maanden daarna, de maanden in Amerika, dan zie ik in eerste instantie die jongen op het balkon voor me. Met zijn halflange haar en rode shirt wandelt hij door de straten van New York, kijk, daar gaat hij: zijn kamer uit, de straat op, Second Avenue af, een *sports bar* in. Wanneer ik naar hem kijk, die wat slungelige gestalte, die aangemeten lach, dan stel ik vast dat hij even moedig als overmoedig was, even dapper als naïef en soms gewoon laf. Eigenschappen die de jongen in het rode shirt zelf waarschijnlijk niet genoemd had, wanneer iemand hem had gevraagd hoe hij nu precies in elkaar zat. Dus wie ben ik om te veronderstellen dat ik hem beter begrijp dan hij zelf? Laat ik eerlijk zijn: wat sommige zaken betreft vind ik de jongen in dat rode shirt behoorlijk ondoorgrondelijk. En ik kan niet ontkennen dat het me soms frustrereert: ik wás die jongen, dus waarom deed hij andere dingen dan ik zou doen? Een irritatie die waarschijnlijk voortkomt uit mijn neiging mijn huidige capaciteiten – mijn oplossend vermogen, mensenkennis, vooruit: mijn wijsheid – aan de jongen in het rode shirt toe te kennen. Maar ik ben die jongen niet.

Ouder worden is transformeren, en dan heb ik het niet over veranderen, nee, ik bedoel iemand ánders worden: niet per se iemand met meer kennis, eerder in iemand met ándere kennis, andere karaktertrekken – een groter empathisch vermogen misschien. Maar met dat vermogen groeit ook de overschatting van de omvang ervan, zozeer dat we denken dat we in staat zijn het op onze jongere zelf toe te passen: dit en dat zal hij gedacht hebben, ja ja, ik snap hem.

En dat, precies dát verklaart ons falen wanneer het op het begrijpen van ons jongere ik aankomt: we denken dat we het over onszelf hebben, maar we moeten ons in een ander verplaatsen; wanneer dat niet lukt is dat geen kwestie van geheugenverlies maar van gebrek aan inlevingsvermogen.

En weet u, nu ik dit verhaal vertel, merk ik dat ik er niet altijd uitkom. Dat ik de jongen in het rode shirt soms gewoon iets zou willen vragen. Klopt mijn beeld van jou met jouw beeld van jou? Projecteer ik mijn hang naar rationeel handelen volgens heldere motivaties niet te veel op jouw impulsieve inborst? Waarom ging je zo ver? Wat dacht je, wat vóélde je?

En o: wanneer wist je het?

Had je al een vermoeden toen je bij A.L. Masters aanklopte? En werd dat vermoeden vervolgens bevestigd toen je die brief van Denzel vond? Vielen ‘de stukjes op hun plek’ in de portiek met Anish? Of snapte je het pas die avond, in je dormbed?

Het maakt niet uit hoor, ik noem je niet naïef of zoiets. Ik ben gewoon nieuwsgierig, Felix.

Ik lag die avond onder mijn dekbed, mijn kleren nog aan. Dat was hoe ik destijds masturbeerde. Niet de meest comfortabele positie; de gewoonte moet een overblijfsel uit mijn puberteit geweest zijn, waarin ik al dan niet bewust besloten had dat liggen de handeling een zekere vanzelfsprekendheid verschafte en daarmee legitimeerde, zoals sommige mensen chips eerst in een saladebak schudden voor ze de hele zak leegeten. Dit keer fantaseerde ik niet over de dingen waar ik in deze houding gewoonlijk over fantaseerde. In plaats daarvan dacht ik terug aan de voorgaande middag; aan hoe ik in het appartement van Helena gestaan had, mijn oor tegen het zachtruwe wandkleed. Ik weet niet wat ik erbij dacht (wat dacht je erbij, Felix in je rode shirt?), ik weet alleen dat het me opwond (maar hoezo, Felix, hoezo?). Dingen aanraken die niet van mij waren?, dingen horen die ik niet mocht horen?, dat vage gekerm waarnemen? – ik geloof dat ik snel klaarkwam. En het zal niet veel later dan een uur of zeven ’s avonds geweest zijn, maar de doorwaakte nacht daarvoor wreekte zich.

Ik werd wakker van Helena.

En ik schreeuwde.

Ze moet een paar keer hebben aangeklopt en pas binnen zijn gekomen toen ze zag dat ik wakker werd, maar dat was niet hoe ik het ervoer. Ik opende mijn ogen en daar zat ze, op het lege bed van Jason Branks, in een lange grijze wollen jurk die haar hele verschijning, nee: *verschijnen*, perfect

spookachtig maakte.

Mijn gêne over mijn geschreeuw sloeg direct om in woede, maar Helena reageerde niet op mijn boze blik.

‘Ik dacht dat je nog wakker zou zijn op dit tijdstip.’

‘Ik sliep ook nog niet.’

Ik kwam rechtop zitten. Zodra ik besepte waarom ik mijn trui nog aanhad – en wat ik dan waarschijnlijk niet aanhad – trok ik mijn dekbed over mijn middel.

‘Ik had je willen bellen,’ ging Helena verder. ‘Maar ik had geen telefoonnummer. Daarom ben ik naar je toe gekomen. Ik moet je wat vragen.’

Ze sprak streng maar geduldig, wist duidelijk precies wat ze wilde zeggen: een schooljuf die haar leerlingen voor de zoveelste keer uitlegt waarom ze de krijtjes terug in het bakje moeten leggen.

‘Er is vanmiddag iemand in mijn huis geweest. De deur stond plotseling open, het wandkleed was verschoven.’ Hier boog Helena iets naar voren, alsof ze iets vertrouwelijks ging prijsgeven: ‘Mijn assistente Lois heeft jou zien staan, aan de overkant.’

Mijn assistente. Zo had Helena Lois niet eerder genoemd. Maar misschien had Helena Lois sowieso nooit eerder genoemd, ik wist het opeens niet zeker (stond je daar op dat moment bij stil dan, Felix?).

‘Anne heeft me gebeld,’ zei Helena toen ik me niet verweerde.

‘Anne?’

‘Anne Masters, van de faculteit Medische Wetenschappen. Ze zei dat je bij haar langs geweest bent; ze wilde weten wat ik jou over mijn schorsing verteld heb.’ Helena boog nog iets verder voren; had ik hetzelfde gedaan, waren onze voorhoofden tegen elkaar geketst, als twee harde eitjes.

‘Wat wil je weten, Felix?’

‘Ik wil weten of het waar is.’

‘Of wat waar is?’

‘Ik denk dat je het experiment van Ivanov wilt herhalen. Ik denk dat je een mens met een aap wilt kruisen.’

Daar. Je wist het dus gewoon. En nu ik dit opschrijf, verbaas ik me er opnieuw over. Niet zozeer over het feit dat je erachter kwam – zo lastig was

het puzzeltje niet – , als wel over de branie waarmee je Helena confronteerde, haar volledig overviel. Zij was ongevraagd je woning – of wat daarvoor doorging – binnengekomen; niet geheel ongepermitteerd, aangezien jij eerder háár werk- en woonruimte was in geslopen. Maar nu ze daar zo tegenover je zat, je met grote uilenogen aanstaarde en ondervroeg, voelde je je in een hoek gedreven en haalde je uit, siste, krabde, spuugde je terug. Ik weet niet eens hoezeer je zelf geloofde wat je beweerde. Misschien was het slechts een van de vele betekenissen die je aan de gebeurtenissen van de afgelopen dagen toegekend had. Ja, misschien spuugde je met je ogen dicht maar je spuugde raak, Felix.

Zij aan zij liepen we over Second Avenue. Het was koud en het was donker, de lichtbakken boven cafédeuren compenseerden de afwezigheid van straatlantaarns. Helena had voorgesteld ‘deze dingen’ ergens anders te bespreken. En hoewel dit in wezen mijn buurt was, nam zij de leiding; ik volgde haar toen ze de straat overstak en het duurde even voor ik doorkreeg dat Helena net zomin als ik enig idee had waar we heen moesten. Even bleef ze voor een klein café staan. Door de ruit keek ze naar binnen, ze legde haar handen plat op het glas; een kind dat een aquarium in tuurt.

Er zaten hooguit vier, vijf mensen aan de bar, een prima plek om ‘deze dingen’ te bespreken. Maar Helena zei: ‘Nee, hier niet’, en liep alweer richting de neonletters van een volgende eetgelegenheden. Zo zou het een tijdje doorgaan. Steeds wanneer we voor een bar of restaurant stonden, keek Helena naar binnen – haar handen op de ruit, haar neus haast tegen het glas – waarop ze afkeurend haar hoofd schudde. Toeristen zullen we geleken hebben; zij wilde per se naar een etablissement waar louter locals zaten, hém kon het niet zoveel schelen als ze maar steak aten. Vooral zij leek het koud te hebben.

Helena droeg een omslagdoek om haar schouders en verder alleen die lange wollen jurk; een soort boerka, zou men tegenwoordig zeggen – die avond deed Helena me vooral aan Popeyes Olijfje denken. Rillend liep ze naast me, haar armen om haar borst geslagen. En het kan zijn dat het een act was, dat Helena tijd probeerde te rekken om te verzinnen wat ze tegen me zou gaan zeggen. Maar zo doortrapt kwam ze op dat moment niet over (‘op dat moment’, Felix? Dacht je ‘op dat moment’ erg diep na over hoe ze overkwam?). Haar kieskeurigheid had eerder iets kwetsbaars, maakte dat ik haar omslagdoek nog net iets strakker om haar frêle schouders wilde wikkelen.

‘Goed, zullen we hier dan maar eens naar binnen,’ zei ik toen we onder de zoveelste lichtbak stonden. En Helena knikte, enigszins bedeesd; of ik haar

ergens op betrapt had: ‘Ja, laten we hier maar eens naar binnen.’

Het café was geen goede keuze.

Het bleek een sports bar, met boven iedere tap en aan iedere wand een televisie. Waar je ook zat, je had altijd uitzicht op The Yankees versus The Mets; hoefde maar even over de schouder van je gesprekspartner te gluren om te zien wat de stand was. We waren nog niet binnen of een groep jongens joelde een van de barmeisjes toe het geluid harder te zetten – *turn it up, come on!*

Zwijgend namen we naast elkaar plaats aan de bar. Ik schoof een paar keer over m’n barkruk, zocht onder de toog een haakje voor m’n jas.

‘Wat gezellig,’ zei Helena, ‘dit hebben we goed uitgekozen.’ Ze knipoogde. Het verbaasde me dat ze een grapje maakte, maar ik was haar dankbaar. ‘Ook wel handig,’ zei ik terwijl ik naar een van de schermen boven de toog knikte. ‘Als ik even verveeld raak door je apenverhaal kan ik altijd nog kijken of er iemand een homerun geslagen heeft.’

Even was ik bang dat ik te ver gegaan was. Maar Helena schudde lachend haar hoofd en maakte een v-teken naar een barman, die twee *supersized* bierpullen op de bar kletste.

We proostten zonder dat onze glazen elkaar raakten.

‘Het is waar,’ zei Helena terwijl ze haar pul met een klap terug op de bar zette. ‘Ik doe oriënterend onderzoek naar de mogelijkheid tot het kruisen van mensen en mensapen.’ *Humans and anthropoids* – zo zei ze het, dat woord ‘anthropoids’ bracht me in verwarring. (O ja, was dat het? Was je niet gewoon van je stuk omdat Helena het onderwerp zo abrupt ter sprake bracht?)

‘Je bedoelt: net als Ivanov?’ vroeg ik voorzichtig.

‘Nou,’ zei Helena, ‘min of meer net als Ivanov. De bevruchting, de *eventuele* bevruchting bedoel ik, zou in dit geval idealiter buitenbaarmoederlijk plaatsvinden, bijvoorbeeld in de vorm van IVF, of een nieuwe techniek: intracytoplasmatische sperma-injectie.’

‘Daarom schreef je Denzel!’ – ik zei het net iets te snel.

‘Wat weet jij van Denzel?’

Helena keek me dwingend aan nu, ik wendde mijn blik af. Op het scherm achter haar ging een jonge man op een vierkante verhoging staan.

‘Heb je Denzel gesproken? Heeft Anne je over hem verteld?’

De man hurkte, in zijn rechterhand had hij een bal vast waarmee hij een paar keer tegen de leren handschoen aan zijn linkerhand sloeg.

‘Ik ben in je werkkamer geweest.’

De jonge man op de vierkante verhoging gooide.

‘Ah,’ zei Helena, ‘jij gaat wel ver, hè?’ – ik zag haar blik verglijden.

En hoewel Helena en ik in verschillende richtingen staarden, zagen we hetzelfde: een bal, die in een bescheiden boog door de lucht vloog, het hout van een knuppel raakte en met kracht werd weggeslagen, meters ver, over kunstgras en palen, mascottes en pompons, langs honderden joelende mensen met vlaggen, spandoeken en sjaaltjes.

Waarom, Felix? Waarom vroeg je haar niet waarom? *Wat bezielt u precies om een vreemd experiment als dat van de heer Ilya Ivanov te herhalen?* Ja, ze zou je een paar dagen later iets over haar zogenaamde beweegredenen prijsgeven. Maar wat zou er gebeurd zijn als je er dáár, onder de flikkerende televisies in de sports bar al naar gevraagd had?

Waarom, Helena, waarom?

Soms denk ik dat de dingen dan anders gegaan waren. Je zou kritisch hebben geleken. Helena zou jou – pardon voor de banale bewoording – gevaarlijk hebben geacht. Of in ieder geval minder ongevaarlijk. Maar na die avond in de sports bar moet je voor haar zijn veranderd in iets dat ze kon aaien, oppakken, misschien zelfs over zijn buikje kon wrijven. Niet iets dat zijn nagels zou uitslaan, laat staan zou gaan blazen. En het kan zijn dat Helena het juist had. Misschien was je ook daadwerkelijk ongevaarlijk, en een stuk minder kritisch dan ik me je graag zou voorstellen.

Ik vraag me af waar jullie het de rest van de avond over gehad hebben. Jullie moeten nog een tijdje aan de toog gezeten hebben, in ieder geval tot die idiote pullen leeg waren. Ik neem aan dat Helena over Ivanov sprak. Over hoe belangrijk en baanbrekend zijn experimenten destijds waren. Of vertelde ze die avond voor het eerst over haar opa en oma, die in zestien dagen per stoomschip de Oceaan overgestoken waren en onderweg van al hun bezittingen werden beroofd? Over haar moeder die haar in haar eentje opgevoed had, en nog jarenlang iedere ochtend Poolse cake voor haar klaarzette? Als het gesprek inderdaad toen al zo persoonlijk was, vertelde jij vast ook iets over wie je was en waar je vandaan kwam. En maakte je jezelf volstrekt onschadelijk door met Helena over jouw moeder te praten.

Kan het zijn dat ze ondertussen je pols vastpakte, en met haar vingertoppen

over je arm streek wanneer ze vond dat je iets aandoenlijks gezegd had?

Of kwam dat allemaal later pas?

Hoe het ook zij, ik vermoed dat jullie díé avond de deal sloten.

Jij krijgt de scoop, Felix, jij mag als enige over mijn experiment schrijven, zolang je niets publiceert voordat het onderzoek afgerond is.

Ik geef toe, ik herinner me niet concreet dat Helena het voorstelde of dat jij ermee instemde. Maar de woorden moeten zijn uitgesproken. Daar, aan de bar, lege pullen op de toog, je jas over je schoot. Want nog geen drie, wat was het, vier dagen later stond je alweer in haar woonkamer. En schoof zij voor jou een wandkleed opzij.

Haar ‘thuislab’ was niet wat ik me ervan voorgesteld had sinds Helena me erover verteld had. Geen glazen kasten, geen tafel vol erlenmeyers, geen imposante lampen: de wanden waren niet eens wit. Helena’s verborgen kamer had nog het meest weg van een karig studentenvertrek, ingericht door een weinig invoelende hospita. Er stond een stretcher. Een rotanstoel. Een grote kast en een bescheiden bureau, beide van spaanplaat. Aan apparatuur ontdekte ik slechts een grijsgrauwe monitor, en een kleine vriezer die behoorlijk ronkte – vanaf dat moment zou ik het ding ook vanuit de woonkamer horen.

‘Is dit echt een lab?’ vroeg ik.

‘Dat kan het zijn,’ zei Helena. ‘Onderzoek doen is voornamelijk papierwerk.’ Ze gebaarde naar een stapel A4’tjes op het bureau: ‘Overzichten, aanvragen.’

Ik knikte. Maar in gedachten was ik bij het interview dat zo zou plaatsvinden, de dingen die ik zou gaan vragen. Dit keer had ik me goed voorbereid. Ik had het proefschrift dat Helena me na mijn vorige bezoek had meegegeven helemaal gelezen: tachtig pagina’s tekst, tien pagina’s bronnen; het pakket zat in mijn rugtas, de stencils geperforeerd en bijeengebracht in een map.

Kirill Rossiianov beschreef Ivanovs onderzoek behoorlijk uitvoerig en op iedere bladzijde had ik wel iets gemarkeerd met een gele marker, zij het misschien meer om mijn aandacht erbij te houden dan omdat de passages werkelijk cruciaal waren.

The proposal that Ivanov had written was supported by letters of recommendation from Pavlov.

Ivanov describes his experiments in his diaries.

The injection was done without the speculum and intravaginally, rather than intrauterally.

The sperm used in the experiment was apparently neither Ivanov's or his son's.

Women volunteers would have to sign a contract with the administration and agree to live for one year under the condition of strict isolation.

Helena had me tijdens het eerste interview min of meer verteld wat Rossiianov had beschreven, zo ontdekte ik tijdens het lezen. Al legde Rossiianov veel meer dan Helena de nadruk op de culturele omstandigheden waaronder Ivanovs experimenten plaatsvonden.

Een heel hoofdstuk wijdde Rossiianov aan de Russische Revolutie en de nieuwe denkbeelden die met de omwenteling gepaard gingen. De kerk moest worden bestreden en de bolsjewistische machthebbers grepen iedere gelegenheid aan de evolutieleer te prediken – *the Bolsheviks saw science and technology as their only internal allies in the enlightenment of the Russian people*, ja, het nieuwe regime bestreed de kerk met het darwinisme als wapen en Ivanov wist de partij er handig van te overtuigen dat zijn experiment de evolutietheorie extra geloofwaardigheid zou opleveren.

Over de gronden waarop de Fransen Ivanov vervolgens óók onderzoeksgelden toekenden had Helena tijdens ons interview volledig gezwegen. Maar Rossiianov schreef dat er in Frankrijk een 'koloniaal discours' heerste; een imperialistisch gedachtegoed dat Ivanov goed uitkwam. Volgens de Franse kolonialisten waren zwarte Afrikanen niet alleen ondergeschikt aan witte westerlingen, maar ook fundamenteel andere wezens: de levende schakel tussen mensen en apen. Ivanov was niet van plan een mens met een aap te kruisen, hij was van plan een Afrikaan met een aap te kruisen: dat was iets anders, vonden de Fransen; *the colonies were seen as the 'biological' periphery inhabited by exotic animals and racially inferior people, where the distance between the man and the animal was small*, ofwel: de Fransen geloofden dat Ivanovs kruisingsexperiment zeker zou slagen, aangezien Afrikanen en apen genetisch gezien nauw verwant waren.

Later, terug in Rusland, was het het marxistisch gedachtegoed dat Ivanov in staat stelde zijn experiment voort te zetten. Rusland moest een communistisch land worden, bestuurd volgens marxistische regels, en er moest marxistische wetenschap worden bedreven. Niemand wist op dat moment precies wat dat behelsde, maar het verwerpen van grenzen speelde een rol, en een afkeer van determinisme. Ivanovs plan paste in die tendensen: het kruisen van een vrouw

met een aap ontkent een strikte scheiding tussen het menselijke en dierlijke.

Gelijkheid tussen de mensen, gelijkheid tussen de soorten, gelijkheid tussen de seksen. Wat dat laatste betrof waren het toch vooral de mannen die de vrouwen de gelijkheid oplegden – aldus Rossiianov. Ivanov vroeg vrouwen zich in te zetten voor de wetenschap, bij te dragen aan de vooruitgang. Maar in wezen zocht hij geen gelijkwaardige strijders, hij zocht baarmoeders die de hybride jongen zouden dragen; buiken om de baas over te zijn en *the rhetoric of ‘conscious’ participation masked the existing tension between who contradictory imperatives of socialist emancipation: the desire to unleash an egalitarian movement and, simultaneously, to maintain discipline and control by the predominantly male Party.*

Zo leek Rossiianov keer op keer te willen benadrukken hoezeer Ivanov telkens op de juiste tijd en plek in de geschiedenis geweest was.

Waarom Ivanov zelf zo volhardend zijn experiment bleef voortzetten werd me minder duidelijk; over zijn persoonlijke drijfveren schreef Rossiianov nauwelijks. Waarom was het voor deze man zo belangrijk om een aap met een mens te kruisen? Waarom reisde hij ervoor naar Frankrijk, naar Afrika, zelfs naar Amerika om subsidie aan te vragen; waarom stelde hij de laatste jaren van zijn leven in dienst van dit ene uitzinnige experiment?

Hoe lang ik ook met een marker boven de tekst hing, een antwoord om aan te strepen vond ik niet. Ivanov wilde het omdat het kon en mocht, dat was het enige wat ik uit Rossiianovs bescheiden boekwerk opmaakte.

‘Hoe bedoel je, “waarom”?’ vroeg Helena. Ze keek of ze verbaasd was: ‘Felix toch; inzicht in de evolutie, kennisvergaring, de ontwikkeling van de wetenschap?’

Ik had op de stretcher plaatsgenomen, Helena zat in de rotanstoel tegenover me. De DAT-recorder lag naast me op de matras, veel te dicht bij de vriezer; het gesprek op het bandje wordt meermaals overstemd door het gekreun van koelelementen en het gekraak van de stretcher wanneer ik verzat – en dat deed ik verdomd vaak. Om er achteraf iets van te kunnen verstaan moest ik het bandje soms vertraagd afspelen en het volume flink opdraaien.

Waaaaaaaaaaaaarooooooooowmmmm?

Het interview dat volgt klinkt als een verbaal equivalent van een schermgevecht. Na het klikschot van de play- en record-knop trekken twee figuren hun gaasmaskers naar beneden, heffen ze hun armen en kruisen ze de degens.

‘Waarom wil jij een mens met een aap kruisen?’

‘In de eerste plaats om bij te dragen aan het huidige hiv-onderzoek.’

‘Kun je dat nader toelichten?’

‘Dat wilde ik net doen. We weten nu min of meer hoe hiv uit siv ontstaan is, maar hoe kunnen we die kennis inzetten; hoe gaan we de zieken beter maken? Wie op dit moment met hiv besmet raakt komt automatisch in een slecht opgezet, ongecoördineerd experiment terecht. De patiënt krijgt medicijnen voorgeschreven waarvan de werking nauwelijks bekend is; in het beste geval gelooft hij dat hij de medicatie test, in het slechtste geval heeft hij door dat anderen de medicijnen op hém testen, zonder enige garantie op genezing, laat staan overleving. We pompen gif in toch al zieke lijven, omdat er geen andere lijven voorhanden zijn; we kunnen potentiële geneesmiddelen immers niet uitproberen op mensen die niet besmet zijn.

Een hybride zou dat probleem kunnen oplossen, Felix. Een mens wordt niet ziek van siv en een aap wordt niet ziek van hiv, maar wat als er een wezen was dat beide virussen kon dragen? Stel je eens voor welke mogelijkheden dat zou creëren! Het zou ons waardevolle informatie over het verloop van aids kunnen opleveren. En dat niet alleen, het zou ons ook in de gelegenheid stellen medicatie uitgebreid te testen, volgens degelijk gerandomiseerd onderzoek, netjes met een placebogroep. Honderden, duizenden doden zou het kunnen schelen!’

‘Bedoel je dat je de hybride als proefdier wilt gebruiken?’

‘Dat is een van de mogelijkheden.’

‘Dan kweek je een wezen enkel en alleen om het ziek te maken...’

‘Waar denk je dat al die witte muisjes in hun laboratoriumkooitjes vandaan komen? We kweken wezens om ze op te eten, om er jasjes van te naaien of om er kankerverwekkende mascara op te testen. Dat is allemaal voor ons plezier. Mijn onderzoek daarentegen, zal levens redden.’

‘Toch is het anders. Met jouw onderzoek grijp je in in de natuur.’

‘Vingerhoedskruid heeft paarse bloemen met stuifmeel dat door wespen verspreid wordt. Vaak komt het via het achterlijf van een wesp op de stampers van een andere paarse vingerhoedsbloem terecht, maar de wesp gaat ook wel eens op de gele bloemen van een aanverwante soort zitten. Wanneer het stuifmeel van de paarse soort de stamper van de gele soort raakt vindt er soms bevruchting plaats, waardoor er een hele nieuwe soort ontstaat: een steriele plant met kleine, witte bloemkelken. Grijpt de wesp in in de natuur?’

En een lynx die op zijn rooftocht een wilde kat tegenkomt en haar dekt in plaats van haar aan te vallen; grijpt die in in de natuur? Paarden die uit geiligheid een ezel bestijgen; grijpen die in in de natuur?’

‘Wespen en ezels zijn onderdeel van de natuur. Wat zij doen is... natuurlijk.’

‘De natuur is niet natuurlijk, Felix. En natuurlijk is ook niet natuurlijk. Het is een concept, een categorie die wij mensen hebben bedacht, voornamelijk om onszelf erbuiten te kunnen plaatsen.’

‘Maar wanneer je met voorbedachten rade een mens met een dier kruist, dan overschrijd je een zekere grens, dat begrijp je toch wel?’

‘Eerlijk gezegd niet. Want ik vraag me af over welke grens je het dan hebt; het klinkt als een stippellijn waarvan niemand meer weet wie hem heeft gezet. Ik bedoel, er zijn ontelbare manieren om onze omgeving in te delen. Bestaat onze wereld uit mensen aan de ene kant, en dieren aan de andere kant? Of bestaat ze uit zoogdieren en niet-zoogdieren? Primaten versus niet-primaten? Vraag het een kind en het zal zeggen: landdieren, vogels en vissen. Maar later leert het: gewervelden, geleedpotigen, wormen en weekdieren. Mensen en apen zijn beiden gewerveld, beiden zoogdieren, beiden landdieren, beiden primaten. Het is de grens die bepaalt in welk vlak we staan. En met wie.’

‘Precies! En wij maken onderscheid tussen mens en dier.’

‘Wie is wij, Felix? Is het de wij die ooit besloot dat mannen en vrouwen twee fundamenteel andere partijen zijn? De wij die bedacht dat zwart het tegenovergestelde van blank is? De wij die verzong dat een maatschappij kan worden onderverdeeld in arm en rijk? De wij die stelde dat homo's en hetero's tegenpolen zijn? De wij, kortom, die de wereld als een set tegenstellingen voorstelt en haarzelf op die manier grondig ondermijnt? Tegenstellingen zijn nooit neutraal, Felix. Er is altijd één partij die net iets meer baat heeft bij een zogenaamd fundamenteel onderscheid. Wanneer de andere partij zich daar met ogenschijnlijk succes tegen verzet, noemen we dat emancipatie. Maar emancipatie is geen kwestie van macht, het is slechts een kwestie van opnieuw indelen; niet van stippelijntjes uitvegen, maar van stippelijntjes net ergens anders tekenen. Dat leidt permanent tot kleine verschuivingen. En het zijn kleine verschuivingen die lawines teweegbrengen.’

‘Kun je dat nog iets concreter uitleggen?’

‘Jazeker. Het is nog geen zeventig jaar geleden dat de meest vooraanstaande universiteitsbesturen van Europa in de rij stonden om Ivanovs onderzoek te

financieren. Een hybride van twee primaten kweken; het interessantste experiment in tijden! Maar in de afgelopen paar decennia hebben we plots besloten dat het kruisen van mensen met apen ‘ingrijpen in de natuur’ betreft, wat die natuur ook moge zijn. De mens bevolkt de aarde nu zo’n tweehonderdduizend jaar, maar in de luttele laatste decennia zijn we plots gaan begrijpen hoe we onze wereld wérkelijk dienen in te delen?’

‘Maar juist in Ivanovs tijd heerste grote ongelijkheid! Het was racisme dat zijn onderzoek mogelijk maakte; zijn experimenten werden goedgekeurd omdat ze zouden worden uitgevoerd met Afrikanen; een ondergeschikt ras, alleen dáárom was het oké om ze hybriden te laten dragen.’

‘Volgens de Fransen, ja. Zij volgden de stippelijntjes van het kolonialistisch denken. De bolsjewieken deden dat niet.’

‘Zij volgden de stippelijntjes van het nieuwe socialisme.’

‘Dat zeg je nu verwijtend, maar dat is niet nodig, Felix. Veel mensen hebben stippelijntjes nodig om te weten waar ze moeten lopen. Maar dat betekent niet dat de ene grens meer of minder legitiem dan de andere is. Welk stippelijntje volg jij eigenlijk wanneer je beweert dat mijn onderzoek ongeoorloofd is?’

‘Dat beweer ik niet.’

‘Nee?’

‘Ik vraag me alleen af of het ethisch gezien in orde is...’

‘Aha, daar gaan we: ethiek! Is dat jouw kader, Felix? Het principe achter de manier waarop jij de wereld indeelt? Ethiek gaat inderdaad over goed en slecht, schrijft voor wat zwart is en wat wit, zodat we zelf niet meer van dichtbij hoeven te kijken; niet te ver naar de deurknop hoeven te reiken, niet te hoog naar het lichtkoordje hoeven te grijpen. Maar ethiek is de taal van de machtigen, Felix; moraal slechts een verhaal dat de status quo handhaaft. En onveranderlijk blijft zolang de machtigsten tevreden zijn – en dan heb ik het niet over de machthebbers, de machtigsten kunnen ook een machteloze meerderheid zijn; waar het om gaat is dat zij een set arbitraire regels voortbrengt...’

‘Zo zie ik het niet, ik volg toch geen re...’

‘Is ook zo, niemand neemt het woord regel graag in de mond wanneer het op ethiek aankomt; regels tarten autonomie en zelfbeschikking, regels kun je breken bovendien, dus hebben we het niet over regels maar over vanzelfsprekendheden; natuurlijke wetten waar we ons maar al te graag naar

schikken, zoals onze moeders zich naar de wetten uit de Bijbel, de Thora of de Koran schikten; alles beter dan ons te laten verzwelgen door de chaos die ons leven in wezen vorm geeft. En hoe meer vrijheid we bezitten, hoe gehoorzamer we ons naar ongeschreven wetten plooiën, al was het alleen omdat onze eigen gehoorzaamheid ons het recht verschaft de wetten ook aan anderen op te leggen, anderen die we immer gevaarlijker dan onszelf achten; met ethiek houden we vooral hén in toom. Morele normen van nu zijn de fundamentalistische geloofsovertuigingen van ooit. Wie niet in God gelooft zou ook ethiek moeten afwijzen, want net als religie is moraal zand in de wielen van de vooruitgang, ethiek het tegendeel van progressie.’

‘Het kan ook wel eens nut hebben.’

‘Het is maar wat je nuttig acht. Die ethiek van jou houdt grenzen in stand, houdt hiërarchieën in stand, stelt de mens buiten de natuur en boven het dier. Een fictie, Felix. We staan nergens boven of buiten. We maken onderdeel uit van alles om ons heen en dat is beangstigend, want als we niet aan de top van de keten staan, wat legitimeert onze macht dan? Zonder moraal hadden mens en aap zich al lang samen voortgeplant.’

‘Denk je dat echt?’

‘Dat weet ik wel zeker. Want het is mogelijk, Felix, en er is geen enkele reden om het niet te laten plaatsvinden. Er is slechts één reden om het wél te laten plaatsvinden: het redt levens. En zodra de machtigen dat inzien, zal die moraal van jou veranderen, Felix. Men zal begrijpen dat mijn onderzoek niet heel anders is dan het transplanteren van een varkenshartklep naar het lichaam van een vaatpatiënt, of zo je wilt: het kweken van een nieuwe tomatensoort. Wat als Galileo, Darwin, Da Vinci, Pasteur zich hadden laten leiden door de arbitraire regels van hun tijdgeest?’

‘Ik weet het niet.’

‘We zouden hun namen nu niet gekend hebben.’

Felix, Felix, Felix.

Ik schaam me een beetje voor je. En ook daarvoor schaam ik me, ik zou liever niet het type man zijn dat zijn jongere zelf afvalt. Maar toen ik je tweede interview in slow motion terugluisterde; het verslag van het schermgevecht optekende, besepte ik dat de hele wedstrijd een farce betreft, een schijnmatch tussen een beginneling en een gevorderde speler. De professional laat de beginner een paar treffers uitdelen, valt niet te hard aan opdat de onervaren speler gelooft dat hij daadwerkelijk méédoet. Maar wanneer de professional er genoeg van krijgt treft zij drie, vier keer achter

elkaar het torso van de beginnening, opdat hij zijn degen neerlegt, en ze samen in de woonkamer een kopje thee kunnen gaan drinken.

Verweer je, Felix, wilde ik je toeschreeuwen. Je hebt Helena nog nooit zo fel horen spreken en je zal haar hierna ook nooit meer zo fel horen spreken, dus hier, grijp om te beginnen deze zwaardere degen. Zet je voeten wat verder uit elkaar nu, borst naar voren, rechterarm gestrekt voor het evenwicht. En til dat masker tot iets boven je oren, dan roep ik je wat dingen toe waarmee je haar écht kunt treffen, ja, schreeuw mij maar na, jongen:

Wat nou als het lukt, Helena? Wat als je daadwerkelijk een hybride wezen weet te kweken?

Heeft hij, zij, het dan de morele status van een mens of van een dier? In dat eerste geval zul je geen dierproeven op het wezen kunnen uitvoeren; een mens mag niet zomaar worden ingezet voor wetenschappelijk onderzoek, zeker niet wanneer het een minderjarige betreft. En besluit je dat de hybride een dier is, dan ontnem je hem (haar, het?) het recht op zelfbeschikking, degradeer je het tot tweederangs wezen, want wat je ook predikt over gelijkheid, Helena, dieren hebben geen recht op onderwijs, geen recht op een bankrekening, geen recht op een hypotheek, geen recht om te trouwen.

Daarbij: besluit je dat het wezen een dier is, dan ga je uit van het antropocentrisch idee dat alleen leden van de soort homo sapiens menselijk zijn. Maar juist dít standpunt stelt de mens boven het dier en was dat niet juist een gedachte die je zegt te bestrijden, lieve Helena?

Of verschaf je jouw creatie zijn status op basis van de omvang van his, her, its zelfbewustzijn; de mate waarin hij zijn eigen bestaan begrijpt? Wat dan als de cognitieve capaciteiten van het wezen achterblijven bij die van mensen, maar het desalniettemin voelt dat het nergens bij hoort, geen ouders of soortgenoten heeft?

Het wezen zal hoe dan ook lijden, mentaal en wie weet ook fysiek: wat als er iets misgaat, wat als het hybride lichaam gemankeerd blijkt? Jouw onderzoek is wreed, Helena, in en in wreed, want wat als dit, en wat als dat, en wat als...?

Natuurlijk, Felix, weet ik niet wat er gebeurd was als je mijn geroep vanaf de zijlijn gehoord had. Misschien had je een afwerend gebaar gemaakt, of je masker gewoon weer over je hoofd getrokken om me niet meer te hoeven horen – je vond het maar afleiden, bovendien klonk ik niet heel anders dan Helena. Net als zij zei ik dingen waar jij je best in kon vinden. Maar anders dan zij klonk ik enigszins onzeker. Waarschijnlijk zou je horen dat ik mijn

eloquente formuleringen voorlas, uit een essay over bio-ethiek dat ik twintig jaar later van het internet geplukt had. Daarbij zou je mijn stem misschien licht hebben horen trillen, ja, je zou m'n benauwdheid vast hebben opgemerkt, Felix. Onrust, omdat ik zo ver van je af stond, daar achter het dranghek. En afschuw, omdat ik vermoedde dat je helemaal niet met winnen bezig was. Omdat jij Helena toen al niet als tegenstander zag.

Na dat tweede interview veranderde er iets. Bij mij, bij haar, ‘tussen ons’ – om het plat te stellen. Natuurlijk heb ik me later vaak afgevraagd in hoeverre Helena deze omslag voorzien had. Of ze hem bewust in gang gezet had en, als dat het geval was, wat ze ermee wilde bereiken. Op zulke momenten ging ik alle stappen na. Dacht ik aan wat ik destijds dacht en aan wat zij destijds dacht. Aan wat ik destijds dacht dat zij dacht en aan wat ik destijds dacht dat zij dacht dat ik dacht. En er is een periode geweest waarin ik ervan overtuigd was dat ik precies wist hoe het zat.

Maar weet u, de afgelopen tijd denk ik dat die overtuiging het resultaat van een vrij praktische beslissing was: het besluit om geen verdere gedachten aan ons denken te besteden omdat dit domweg geen antwoorden opleverde. Ik miste immers háár kant van het verhaal; ik was een Ikea-kast in elkaar aan het rammen terwijl er cruciale moeren en boutjes ontbraken, maar hé, zolang de kastdeuren dicht bleven zag je niet hoe scheef de planken zaten. Ja, uiteindelijk betrof het overgrote deel van mijn gedachten over wie wat dacht speculatie.

Dus laat me u gewoon vertellen wat er gebeurde. Hoe het verderging nadat de thee op was. En vooruit, wat ik daar destijds over dacht.

En wat ik later dacht over wat ik er destijds over dacht.

‘Ik ga ervan uit dat ik je kan vertrouwen.’

Het klonk meer als een vraag dan als een constatering. Na het interview hadden we nog een kom thee gedronken in de woonkamer, en nu stonden we in Helena’s deuropening; ik op de gang, Helena nog binnen, de deurbel in haar hand. ‘Het zou erg vervelend zijn als er vroegtijdig details over mijn onderzoek naar buiten kwamen,’ zei ze met een strak gezicht.

Haar zakelijke toon overviel me. Bij de Darjeeling had ze me verteld over haar eigen studententijd; de plekken in New York waar ze gewoond had, de energie van de jaren zeventig, die keer met Andy Warhol op een feestje. Vervolgens had ze mij gevraagd hoe mijn dorm was, wat ik van mijn studie vond, of ik veel uitging, een vriendje had misschien? En hoewel ik later zou vermoeden dat dát gesprek misschien een al dan niet bewust ingezette opmaat naar haar opmerking over vertrouwen was, voelde het op het moment zelf of ze een gat sloeg in wat we die middag opgebouwd hadden; een beschadiging

die ik moest repareren met een argument, een mededeling; iets wat Helena ervan zou overtuigen dat ze, heus, alles met mij kon blijven delen: ‘Natuurlijk, dat snap ik...’

Het was of ze precies wist wat er door me heen ging.

‘Zou je iets voor me willen doen dan?’

‘Ja. Of... Het hangt ervan af wat.’

‘Je weet hoe je in mijn kantoor komt, meen ik?’

Ik deed het meteen de volgende dag.

Het ging om een klein pakketje, had Helena gezegd; er zou misschien een oranje sticker op zitten. Ik betrad het faculteitsgebouw iets vroeger dan de vorige keer en vermoedde dat sommigen van Helena’s oud-collega’s (professoren? decanen?) ditmaal aanwezig waren, al zaten hun deuren dicht en blokkeerde grijze luxaflex het zicht op hun werkkamers. Wat Helena’s kantoor betrof: nu er wat daglicht naar binnen viel zag ik dat het lang niet zo schoon was als ik de eerste keer had gedacht. Ik streek over een plank en mijn vingertoppen werden zwart; zou ik nu iets beetpakken, liet ik zeker een stel vette afdrukken achter. Vlug veegde ik mijn hand aan mijn broek af.

De prullenbak was nog altijd leeg, de bureaustoel leek nauwelijks verplaatst. Maar het bureau was veranderd, dat wil zeggen: wat erop lag was anders. Twee nieuwe brieven, midden op het tafelblad. ‘Uitgesloten!’ hoorde ik iemand in de naastgelegen kamer roepen. Ik kreeg het warm. Ja, Helena had me zelf gevraagd deze ruimte te betreden. Maar wat was haar toestemming waard nu ze hier zelf niet langer bevoegd was? Schijntoestemming was het; ze had me gevraagd uit een vliegtuig te stappen en me een papieren parachute omgedaan.

Het duurde even voor ik vond wat ik zocht. Het kartonnen doosje ging bijna perfect op in het bureaulandschap; vierkante post-it-houder, rolodex, kubusvormige pennenbak, allemaal in dezelfde grauwtinten – het pakketje stond er dapper tussen, als een soldaat in camouflage-outfit. Ik schudde het doosje, constateerde dat er inderdaad een oranje sticker op de onderkant zat, vroeg me af of het hier de vorige keer ook al had gestaan en hoorde de deur niet opengaan.

‘Felix?’

Ik denk dat ik nog net iets meer schrok van hoe Lois erbij liep dan van het feit dat ze zo plotseling de kamer binnenkwam. Of nee, dat is niet waar. Maar Lois zag er wel behoorlijk slecht uit, zelfs voor haar nonchalante doen. Haar

knot zat zo strak dat ik haar hoofdhuid tussen de vettige haarstrengen door zag schijnen. In de huid onder haar ogen kringelden blauwe adertjes. En haar wangen oogden pafferig, alsof ze nog maar net wakker was.

‘Helena heeft me gevraagd iets op te halen’ – ik hield het pakketje omhoog: ‘Dit hier, met de oranje sticker.’ Ik wees op de sticker, alsof dat iets zou bewijzen.

‘Waarom zou ze dat aan jou vragen?’ fluisterde Lois. Ze had de deur vlug dichtgedaan maar bleef een paar meter van me af staan: wantrouwend, behoedzaam, alsof ik een overvaller was en het pakje in mijn hand een granaat die ik zou laten afgaan zodra ze een al te onverwachte beweging maakte.

‘Ik was gisteren bij haar thuis,’ zei ik. ‘Ze heeft me verteld over haar onderzoek. Haar échte onderzoek.’

‘Welk échte onderzoek?’

‘Het experiment van Ivanov.’ Ik probeerde Lois samenzweerderig aan te kijken.

‘Wat heeft Helena jou verteld?’ – Lois fluisterde niet langer, ze siste.

Ik legde een vinger op mijn lippen: ‘Volgens mij zit er iemand in de kamer naast ons.’

‘Dat hoeft je mij niet te vertellen,’ siste Lois. ‘Ik heb hier vaker de post gehaald’

‘Vroeg Helena je vandaag te komen?’

‘Dat hoeft ze me niet te vragen.’

Lois liep naar het bureau en griste de twee brieven van het tafelblad. Resoluut draaide ze zich om, ik glipte met haar mee de gang op.

‘Goedemiddag,’ zeiden we tegelijkertijd tegen een blanke man met dikke pens die net na ons een kantoor uit kwam.

‘Wat heeft Helena verteld?’ vroeg Lois zodra we op straat stonden. Ze had de brieven in de zak van haar lange zwarte winterjas gestopt, ik hield het pakje in mijn hand.

‘Wat ik net zei’ – om de een of andere reden fluisterde ik nog altijd. ‘Ze heeft verteld dat ze onderzoek doet naar de mogelijkheid...’

‘Over mij,’ onderbrak Lois me: ‘Wat vertelde ze over mij?’

‘Dat jij haar assistent bent.’

‘Alleen dat?’

‘Alleen dat.’

Lois zweeg even. Ze keek naar de grond, ik zag niet of mijn antwoord haar opluchtte of teleurstelde. Buiten leken haar wangen nog bleker.

Toen stak ze haar hand uit: ‘Weet je wat? Geef mij dat pakketje.’ Ze deed duidelijk haar best het vriendelijk te laten klinken: ‘Ik ga vanavond toch bij Helena langs.’

Ik schudde mijn hoofd. ‘Geef jij mij die brieven,’ zei ik op even aardige toon. ‘Ik ga zo meteen al.’

Zo stonden we tegenover elkaar op straat, allebei een arm uitgestrekt, onze vingers rood van de kou.

Het was Lois die als eerste een stap naar voren deed. Ze legde haar hand op het pakje dat ik vasthad, kromde haar vingers; trok voorzichtig.

Ik drukte het doosje met al mijn kracht tegen mijn koude borstkas.

‘Wat is het eigenlijk?’ Ik hield het doosje naast mijn oor, schudde, en fronste overdreven.

Helena lachte: ‘Petrischaaltjes. En waarschijnlijk ben je ze nu aan het breken.’

Ze nam het pakje van me aan maar maakte het niet open. In plaats daarvan vroeg ze: ‘Thee?’ en verdween met het doosje naar de ruimte waarvan ik inmiddels wist dat hij als keuken *slash* badkamer *slash* rommelhok dienstdeed. Ik was er de vorige keer naar de wc geweest en had toen over een stofzuiger en twee kratten multomappen heen moeten stappen.

‘Ik wilde nog iets vragen,’ zei ik toen Helena de woonkamer weer binnenkwam. Ze zette een dienblad met een keramische theepot en kommetjes van massief aardewerk op de poef voor de slaapbank. ‘Wat is nu de volgende stap?’ vroeg ik terwijl ze naast me kwam zitten: ‘In je onderzoek, bedoel ik.’

Helena schonk de kommen in.

‘Wat ga je de komende weken doen?’

Helena bracht haar thee naar haar mond.

‘En de komende maanden?’

Helena blies, keek naar de rimpels in het warme water.

‘Nou?’

‘Afwachten,’ zei ze. En ze blies nog eens.

‘Tot er nieuwe subsidies binnen zijn?’

‘Onder andere.’

‘Onder andere?’

‘Onder andere.’

‘Kun je...’

‘Zeg, is dit een interview of een gesprek?’ Helena zette haar kom op het dienblad, net niet voorzichtig genoeg; ik zag heet theewater over de rand klotsen.

‘Ik weet het niet precies,’ zei ik vlug.

‘Maar ik moet het wel precies weten.’

‘Dan denk ik: een gesprek. Een gesprek met interviewelementen.’

‘Of een interview met gesprekselementen?’

‘Dat zou ook kunnen.’

‘In dat geval wil ik dat je je apparaatje aanzet. Ik wil aan dat rode lampje kunnen zien wanneer je me interviewt en wanneer niet.’

Ik keek naar Helena.

Er zijn mensen die lachen wanneer ze iets zeggen dat ze menen. Zachte dwang, heet dat. Ik geloof dat deze subtiele vorm van emotionele chantage Helena vreemd was. Helena lachte wanneer ze moest lachen en wanneer ze iets meende moest ze niet lachen. Dus hoewel ik haar vragen voorzichtig grijnzend beantwoord had, keek zij mij nog altijd indringend aan en deed ze niets om haar plotseling bitse toon te relativieren.

‘Ik heb mijn recorder niet bij me,’ zei ik.

‘Dan kunnen we nu geen interview doen.’

‘Nee. Dan kan het niet.’

Ik nam mijn kom thee van het dienblad, en blies.

Wat gebeurde hier? Ik zou er nog lang over nadenken en kwam uiteindelijk op twee mogelijkheden. Eén: Helena vertelde me subtiel doch dwingend dat

ik niets mocht opschrijven dat ze off the record gezegd had, waarbij ze ‘off the record’ in de meest letterlijke zin van de term bezigde. Zo verscherpte ze de voorwaarden in ons ongeschreven contract, en bakende ze de grenzen van ons contact af. Twee: Helena was precies die grenzen aan het oprekken. Ze suggereerde immers dat we ook later, nadat de thee op was en ik van haar slaapbank opgestaan was en haar woning verlaten had, ‘gesprekken’ zouden hebben. Niet in de rollen van interviewer en geïnterviewde, maar in de rollen van... ja, van wie of wat eigenlijk?

Achteraf gezien denk ik dat dát de enige relevante vraag was.

‘Het is al laat,’ zei Helena.

‘Ja,’ zei ik, en ik wilde opstaan, in de veronderstelling dat ik hiermee gehoor gaf aan een subtiele hint. Maar Helena legde haar hand op mijn onderarm: ‘Hé, blijf je eten?’

Ik wist niet eens dat er op Manhattan supermarkten waren. Boodschappen – scheermesjes, Bugles, cola – haalde ik in deli’s, eten deed ik het liefst in een van de even exotische als goedkope tentjes op St. Mark’s Place. ‘Wow,’ was dan ook mijn eerste reactie toen we de Food Emporium binnenliepen.

Helena trok geroutineerd een mandje uit de stapel en ging me voor langs de schappen. Voor iemand die geen lijstje bij zich had navigeerde ze behoorlijk doelmatig door de gangpaden. Eieren, bacon, bagels, tomaten: zwijgend liep ik achter haar aan.

Het was druk in de supermarkt. Ik keek naar de mensen om me heen. De moeders met groepjes schreeuwende kinderen, de schreeuwende pubers in groepjes zonder de moeder, de mannen alleen, de stelletjes in onderhandeling: *Want chives? – I’m over here – Put that down, Maisy – You know I hate chives – What would you like for dinner? – So no chives then – Leave that woman alone, Maisy! – What about bell peppers? – Over here! – What would you like for dinner?*

‘Wat wil je vanavond eten, Felix?’ – ik geloof dat Helena het twee keer moest vragen.

‘Hou je van spaghetti? Ik heb nog rijst, geloof ik, ik kan ook iets met kip maken. Eet je eigenlijk vlees?’

Hell yeah!

Hell yeah, ik eet vlees; dat zei ik echt. En hoewel ik zelf ook hoorde dat ik klonk als een of andere *redneck* voor wie BBQ en Budweiser de belangrijkste en misschien wel enige levensvoorwaarden waren, zou ik het nog een keer

zeggen.

Hell yeah, Helena.

Misschien wist ik me geen houding te geven. Niet zozeer jegens Helena, eerder jegens, nu ja: de situatie. Helena, een vrouw in de supermarkt, ging koken voor mij, een jonge man in de supermarkt. En omdat ik niet wist wat ik tegen Helena moest zeggen, zei ik – *hell yeah!* – wat ik dácht dat een jonge man in de supermarkt tegen een vrouw in de supermarkt zou zeggen.

‘Ik weet het al!’ Helena gaf me haar mandje – ‘Hier, ga jij een fijne wijn uitzoeken’ – waarop ze flauw naar het wijnschap wuifde en zelf richting de afdeling vleeswaren verdween.

Ze had haar boodschappentas in het mandje gelegd, zag ik. De tas was een soort netje, ik ontwaarde een portemonnee en pakje sigaretten, ogenschijnlijk verstrikt in de kluwen touw; of het tropische vissen betroffen die per ongeluk een fuik waren in gezwommen.

Ik kan zo naar buiten lopen, schoot het door me heen. Helena’s portemonnee in mijn zak stoppen, haar sigaretten oproken, met haar creditcard haar bankrekening leeghalen, mijn dorm opzeggen, verdwijnen, oplossen in de *inlands* van Amerika – ze wist niet eens mijn achternaam.

Ik keek naar de schuifdeuren achter de kassa’s. Zes, zeven passen.

Er was niets in me dat die zes, zeven passen wilde zetten. En Helena moest dat weten, anders had ze mij haar mandje niet gegeven.

‘Neem me niet kwalijk.’

Ik keek opzij. Een oud dametje wees met haar gerimpelde vinger naar een schap boven haar.

‘Jongeman, zou jij mij die chardonnay kunnen aangeven?’

‘Dit heb je goed uitkozen.’

Helena hield haar glas tot voor haar gezicht en keek erdoorheen of er iets in haar wijn dreef. Haar bord was leeg. Op mijn bord lag nog een halve steak. *Rare*, iets té rare wat mij betrof; ik had een stuk vlees nog nooit zo zien bloeden.

‘Echt, ik geloof dat ik zelden zulke goede chardonnay gedronken heb.’ Helena nam een slok en sloot haar ogen.

‘Ik dacht dat Amerikanen geen wijndrinkers waren,’ zei ik.

Helena haalde haar schouders op: ‘Mijn moeder dronk ook altijd wijn. Maar

nu je het zegt: zij vond zichzelf allesbehalve een Amerikaan.’

‘Wat vond zij zichzelf dan?’

Helena zuchtte. Ik begreep dat er nu een verhaal kwam. Toen ze de dag ervoor over haar eerste college vertelde, had ze precies zo gezucht.

‘Ze vond zichzelf een Poolse natuurlijk! Of nu ja; natuurlijk wat háár betrof’ – bij het woord natuurlijk maakte Helena aanhalingstekens in de lucht. ‘Mijn grootouders waren in 1920 vanuit Krakau naar Amerika gekomen, maar het duurde nog vier jaar voor mijn oma zwanger werd. Ze was eind twintig toen ze mijn moeder kreeg; dat was oud hoor, in die tijd. Maar mijn grootouders wilden eerst volledig integreren, een baan zoeken, de taal leren. Nadat mijn moeder geboren was, spraken ze geen woord Pools meer met elkaar, en al helemaal niet tegen háár. Het resultaat was dat mijn moeder haar hele jeugd Amerikaans met een Pools accent sprak. En toen mijn grootouders vlak na elkaar overleden, heeft mijn moeder zich dat accent opnieuw aangemeten. Ze was toen net vijftwintig. In die periode kocht ze een kookboek met Poolse gerechten. Plots aten we iedere dag een zoete notecake bij het ontbijt, en zuurkoolsoep of varkenshiel en sowieso *barszcz* bij de avondmaaltijd. Er stond in dat kookboek ook een recept voor gefrituurde deegbollen voor op een of andere Poolse feestdag. Ik denk niet dat mijn moeder enig idee had wat ze op die datum in het vaderland vierden, maar eenmaal per jaar maakte ze die deegbollen, kreeg ik een witkanten jurkje aan en zette ze een rij waxinelichtjes voor het raam.

Op een dag stond een overbuurman met een doos boeken op de stoep. Ze zijn Pools, weet ik nog dat hij tegen mijn moeder zei: Pools, dus voor jou. Vanaf dat moment heeft mijn moeder iedere avond aan tafel die boeken zitten lezen, waarschijnlijk zonder er een woord van te begrijpen. Soms las ze een stukje voor. Soms hoorde ik haar grinniken vanachter de bladzijden. Sssjt, zei ze wanneer ik vroeg wat er zo grappig was. Pas na haar overlijden heb ik die boeken ook eens ingekeken. Weet je wat het waren? Studieboeken filosofie. In het Duits. Om zich écht Pools te kunnen voelen heeft mijn moeder jarenlang Duitse boeken gelezen.’

Helena nam nog een slok. Toen ik zag dat ze naar mijn bord keek, sneed ik vlug een nieuw stuk steak af: ‘Waarom kwamen je grootouders naar Amerika?’

‘Ach, het immigrantencliché: ze wilden dat hun kinderen een beter leven kregen dan zij. Al denk ik niet dat ze verwachtten er zelf op achteruit te gaan.’

‘En? Is het gelukt?’

Helena haalde haar schouders op: ‘Wat is lukken? Mijn grootouders hebben hier dertig jaar gewoond, en al die tijd in hetzelfde naaiatelier op Essex Street gewerkt; alles om mijn moeder naar school te kunnen laten gaan. Maar mijn moeder kreeg mij op haar achttiende en trouwde plichtmatig met mijn vader; een man met wie ze twee keer was uit geweest voor ze zwanger raakte. En toen hij haar na vijf jaar verliet had mijn moeder geen opleiding en nauwelijks werkervaring. Mijn hele jeugd heeft ze in een conservenfabriek gewerkt, iedere ochtend vertrok ze om zes uur met de metro naar de *boroughs* om deksels op potjes *apricot jelly* te draaien terwijl de buurvrouw mijn haren kamde. En iedere avond zat ze thuis met haar Duitse boeken, tot ze op haar tweeëndertigste overleed aan hetzelfde type borstkanker waar háár moeder ook aan bezweken was. Zou je zeggen dat ze het beter dan mijn grootouders heeft gehad?’

‘Misschien,’ zei ik.

‘Ja,’ zei Helena, ‘misschien.’

Even zwegen we. Ik keek naar het bloed op mijn bord, dat naar de randen sijpelde als water in een lek bootje.

‘En wat doen jouw ouders?’ vroeg Helena. Ze pakte mijn mouw en trok zachtjes: ‘Kom op, vertel eens, Felix.’

Hier misschien. Het zou kunnen dat dit het moment was. Alles daarvoor: het ophalen van het pakketje, het zelf afleveren van het pakketje, het blijven eten; van al die dingen zou je nog kunnen zeggen dat ik ze deed om Helena’s vertrouwen te winnen. Haar ervan te overtuigen dat haar geheimen bij mij veilig waren, of, cynisch bekeken: om haar over te halen toch vooral informatie over haar onderzoek te blijven delen. Met mij, misschien zelfs uitsluitend met mij.

Maar daar, aan tafel, veranderde er iets. Ik weet nog dat het verhaal over Helena’s moeder mij oprecht interesseerde: ik luisterde aandachtig, hoewel ik wist dat ik er waarschijnlijk niets van in een artikel zou kunnen gebruiken. Maar, wat nog belangrijker is: ik kon niet wachten Helena meer over mijn eigen achtergrond te vertellen.

Terwijl: hoe vaak vragen mensen ons wel niet wat onze ouders doen?

Gebeurt het ons weer eens op een feestje, kijken we negen van de tien keer over de schouder van onze gesprekspartner om te zien of er iemand anders in de buurt staat om mee te praten; iemand die ons niet zal vragen wat onze ouders doen, of, nog beter: iemand aan wie we het wél willen vertellen. Wat maakt nu dat het beantwoorden van bepaalde vragen bij die paar mensen niet

als plicht voelt maar als voorrecht? Het raadsel laat zich helaas lastig verklaren zonder griezelige termen als ‘klik’ of ‘chemie’ in de mond te nemen. Wat we daarbij meestal vergeten, is dat alle vragen die we elkaar stellen over onszelf gaan. Niet alleen omdat wíj het zijn die antwoord verlangen, eerder omdat we hopen via dat antwoord iets over onszelf te weten te komen. De ander is een spiegel waarin we ons gemoed willen herkennen, onze denkbeelden in willen bewonderen, ons wezen in willen zien worden bevestigd. In die zin betekent die ‘klik’ misschien vooral dat we het mooi vinden wat we zien.

Dus: wat doen jouw ouders?

Ik vertelde Helena dat mijn moeder na de scheiding opnieuw was gaan studeren. Dat ze daarna een baan had aangenomen bij de gemeente, ik wist niet precies bij welke afdeling ze zat of welke functie ze bekleedde. Van mijn vader wist ik nog minder. De laatste keer dat ik iets van hem hoorde deed hij iets voor de Postbank – maar dat was vijf jaar geleden.

‘*My God,*’ deed Helena, ‘we zijn dus allebei voornamelijk door onze moeder opgevoed.’

Ik knikte: ‘Dat kun je wel stellen, ja.’

Helena hief haar glas, dat, zag ik, alweer bijna leeg was: ‘Op moeders!’ riep ze.

‘Op moeders!’ riep ik, mijn glas hoog boven me.

Er zal ongetwijfeld wat tijd tussen hebben gezeten.

Maar in mijn herinnering was dit het moment waarop Helena plotseling opstond en naar de deur liep: ‘Er is iemand op de gang.’

Ik had niets gehoord. Maar nu klopte er inderdaad iemand aan. Helena gluurde al door het kijkgaatje in de deur en ik keek naar haar. Ze had een flinke kont, viel me nu pas op: volle, ronde billen, die niet bij haar tengere postuur pasten. Mijn ogen volgden de contouren van haar achterste en ik vroeg me af of ze ook zo door dat gaatje naar mij gekeken had, en wat ze toen gezien had.

‘Hé.’

Ik herkende de stem meteen, dit keer.

Helena omhelsde het bezoek en zette wat stappen terug de woonkamer in. Lois volgde haar maar hield stil zodra ze mij zag.

‘Hé, Lois!’ In een reflex hief ik mijn glas.

‘Hoi, Felix. Ik wist niet dat jij er ook was.’

‘Wil je wat eten?’ – dat was Helena. Ze stond nu voor het uitklaptafeltje waar ik nog altijd aan zat. Haar billen naar mij, haar gezicht naar Lois.

Er was iets met hoe ze eruitzag. Lois, bedoel ik. Ze oogde totaal anders dan die ochtend, op Helena’s kantoor. Zachte, pluizige krullen hingen sierlijk over haar schouders: ze moest haar haar hebben gewassen. En ze had opeens kleur in haar gezicht en keek ons aan met een intense blik, ja, ze leek van een verwaarloosd vogeltje in een levendig leeuwte te zijn getransformeerd. Het duurde even voor het tot me doordrong waar dat aan lag. Oogschaduw, rouge, mascara: Lois had make-up opgedaan. Ik had haar nooit eerder met make-up gezien en opeens begreep ik niet waarom Lois niet voortdurend op straat door hitsige mannen werd belaagd.

‘Ik eet geen vlees,’ zei ze, ‘dat weet je toch?’

Helena knikte: ‘Ik kan wat aardappels voor je koken.’

‘En zal ik wat wijn inschenken?’ Ik hield de halflege fles op, maar Lois schudde haar hoofd. ‘O nee. Je drinkt niet.’

Helena liep terug naar Lois. Ze ging recht voor haar staan en legde haar handen op haar bovenarmen. ‘Blijf je niet even?’ – de vraag verraadde dat ze het antwoord al wist.

‘Nee, ik kom alleen de post brengen.’

Lois ging natuurlijk nog uit, dacht ik. Praten met vriendinnen, dansen met mannen; daarom had ze zich zo mooi opgemaakt.

Lois en Helena stonden nog een tijdje in de deuropening. Fluisteren was het niet, maar ze praatten behoorlijk zacht. Ik meende een paar keer ‘ja, maar’ te verstaan, en één keer hoorde ik duidelijk mijn naam. Voor Lois ging omhelsde Helena haar innig. Ik zag de handen van Lois omlaag glijden, tot net iets boven Helena’s billen.

Ik geloof niet dat ik er op het moment zelf veel aandacht aan besteedde. Helena en Lois in de deuropening, wat had ik ermee te maken? Pas later zou ik vermoeden dat ik er alles mee te maken had. Of in ieder geval veel meer dan me lief was. En ik zou mezelf verachten omdat ik het niet meteen had begrepen. Die make-up, wat dat betekende. Rouge helpt niet om gevoelens te verbergen, het is een manier om ze te uiten; wie zijn gezicht onder pancake bedekt geeft zich bloot. Ik zag het niet, dacht het niet. Ik dacht alleen aan mezelf. En aan Helena. En ik geloofde dat ik degene was die me blootgaf. Aan háár.

‘Waar kennen jij en Lois elkaar eigenlijk van?’ vroeg ik Helena later die avond.

‘Van een lezing, een studentenbijeenkomst over hiv-onderzoek. Ik was een van de sprekers.’

‘En Lois zat in de zaal?’

Helena pakte de fles wijn en schonk het laatste restje chardonnay in haar glas.

‘Nee, ze was een van de organisatoren.’

‘Lois?’

‘Ja?’

‘Waarom Lois?’

‘Waarom niet?’

Ja, waarom niet? ‘Heeft Lois... met hiv te maken gehad?’

Het kwam er verschrikkelijk omslachtig uit. *Did she have anything to do with...* Alsof hiv een bankoverval was waarvan de daders nog gezocht werden. Maar Helena lachte: ‘Dit is New York, jongen. Hier heeft iederéén wel eens met hiv te maken gehad.’

Ik knikte en prikte het laatste stuk steak van mijn bord. Het was een groot stuk, koud en daarom taaier dan ik dacht. Ik moest flink kauwen, waardoor ik niet meteen antwoord kon geven op Helena’s wedervraag.

‘En jij, Felix? Heb jij wel eens met hiv te maken gehad?’

Ik kauwde en ik knikte, haast op hetzelfde ritme.

‘Ja?’

En ik knikte nogmaals, terwijl ik met moeite een veel te grote brok vlees doorslikte.

Helena keek me aan. Niet met medelijden, zoals Cattlebee en mijn medestudenten naar me keken wanneer het over dit ene ging; van die aangezette, zogenaamd begripvolle blikken die hun ongemak eerder verraadden dan maskeerden. Nee, Helena keek afwachtend, niet heel anders dan ze gekeken had nadat ze naar mijn ouders geïnformeerd had; of ze een onbeladen vraag gesteld had waar ze een onbeladen antwoord op verwachtte en misschien was dat ook zo – de zaken zijn zo beladen als je ze zelf maakt.

En dus vertelde ik het haar.

Wat er die maand daarvoor gebeurd was, waarom ik een week niet naar college was gegaan.

De dingen waarover ik hier eerder schreef dat ik ze niet wil vertellen, omdat ze, volgens mij, weinig toevoegen aan wat ik wél wil vertellen. Maar misschien heb ik het mis. Misschien voegt het wel iets toe, verklaart het zaken die daarna gebeurden. Word ik in de eerste plaats geremd door ordinaire schaamte.

Wat voor nu het belangrijkste is, is dit: Helena luisterde. Ze knikte, zonder er geschokt dan wel overdreven begripvol bij te kijken.

Toen ik uitverteld was legde ze haar hand op mijn onderarm.

‘Dom hè?’ zei ik.

‘Welnee,’ zei Helena, ‘ik hoor dit soort dingen zo vaak. Het is niets om je voor te schamen. En het komt vast goed, de kans is zo klein...’ Ik keek naar mijn lege bord. Voelde hoe Helena met haar vrije hand door mijn haar woelde.

‘Ik heb dit echt aan niemand verteld.’

Haar hand rustte op mijn nek. Haar vingers waren warm. In het bloed op mijn bord dreven kleine druppeltjes vet.

‘Dank je wel,’ hoorde ik haar zeggen: ‘Dank je wel dat je dit met mij hebt willen delen.’ Vanuit mijn ooghoek zag ik hoe ze opstond om de tafel af te nemen.

‘Hé,’ zei ze, ‘zal ik een toetje voor je maken?’

De zevende december belde ik mijn moeder, vanaf de telefoon op de gang van mijn dorm. Ik deed dat niet vaak. Maar op 7 december was mijn moeder jarig.

‘Wat lief dat je eraan hebt gedacht!’

‘Natuurlijk. Heb je een leuke dag?’

‘Rieneke en Ellie komen zo langs. En ik ga eten met Margot.’

‘Dat klinkt fijn.’

‘Ja hoor. En jij, heb jij het ook fijn?’

‘Ja hoor.’

‘Is het niet koud daar? Hier in Nederland is het weer echt omgeslagen.’

‘Ja, hier ook.’

‘Daar ook? Heb je wel een lekkere warme kamer?’

‘We hebben thermostaat.’

‘En dat is lekker warm?’

‘Ik denk het.’

‘Wat zeg je?’

‘Ik ben er niet zo vaak.’

Helena had een gaskachel. En een elektrische verwarming in haar werkkamer. Maar de warmte won het in haar woning zelden van de tocht; op een donkere namiddag zagen we de kaarsen op tafel flakkeren. De volgende dag zaten we naast elkaar op de grond om de tochtstrips onder de plinten te vervangen. Daarna beplakten we de kozijnen met duct tape. Ik had een extra trui aan, een afzichtelijk paars fleecegeval dat ik in een voordeelbak van Walmart gevonden had. Helena zei dat ik op Barney leek. Ze moest er erg om lachen, maar ik wist niet wie Barney was. Een grote paarse dinosaurus, vertelde ze me achteraf.

‘En je studie, gaat dat goed?’

‘Ja, mam.’

‘Wat leer je zoal?’

‘Ik ben voor Social and Cultural analysis bezig met een essay over stereotypen in *The Lion King*.’

‘*The Lion King*? Die draait hier nu ook, geloof ik, is die film racistisch?’

‘Ik weet het niet. Maar de slechterik is donker, gedraagt zich verwijfd en heeft een litteken, dat zou iets over onze blik op minderheden kunnen zeggen, zegt men.’

‘En verder? Vind je het nog leuk, de journalistiek? Jullie moesten een krantje maken, toch?’

‘Krant.’

‘Wat?’

‘Geen krantje.’

‘Dat bedoel ik ook. Schrijf je mooie stukken?’

Ik had Helena niet verraden. Dat wil zeggen: ik had niemand verteld over de ware aard van haar onderzoek. Maar toen mister Cattlebee voorzichtig (tergend voorzichtig) vroeg hoe het met mijn artikel over de schorsing van professor Frank stond, verzekerde ik hem dat het er zou komen: ‘Ik ben op dit moment in gesprek met verschillende bronnen’ – de waarheid, al wist ik niet of Cattlebee me geloofde: ‘Goed,’ zei hij, ‘dan plannen we je artikel in voor onze laatste editie, deadline januari, is dat haalbaar?’

‘Ja natuurlijk, zeker weten!’

Ondertussen schreef ik wat korte, plichtmatige stukjes over onderwerpen die waarschijnlijk ieder semester opnieuw door studenten werden aangedragen maar door Cattlebee desalniettemin als ‘nieuws’ werden geaccepteerd – misschien omdat er geen nieuws meer zou zijn wanneer al het nieuws nieuw moest zijn:

Daklozencentra overvol vanwege dalende temperaturen. Protestmars vakbonden verloopt vredig. Times Square afgezet voor filmopnamen. Wegdek Hell’s Kitchen abominabel.

Dat laatste idee kreeg ik de avond dat Helena biefstuk voor me maakte. Op de terugweg naar de metro viel het me op dat niet alleen het asfalt van West 48th Street scheuren vertoonde, maar ook de omliggende straten verweerd oogden. Ik bemachtigde de telefoonnummers van wat huisbazen, die me vertelden dat de *cracks and crinkles* in het asfalt het resultaat waren van een constructiefout waar niemand – staat, stad noch aannemer – de

verantwoordelijkheid voor wilde nemen. Cattlebee was direct enthousiast over de mogelijke misstand: ‘Nemen we meteen mee in ons volgende nummer, haal je dat?’

‘Ja natuurlijk, zeker weten!’

Maar die dag was de bibliotheek dicht. Op het trottoir stonden wat verontwaardigde studenten, sommige drukten hun neus tegen het glas van de grote gesloten deuren. Vanbinnen had het gebouw wel wat weg van een chic warenhuis: een immense, betegelde hal, zes verdiepingen waarvan de balustrades als knikkerbanen vanuit de nok omlaag liepen. Vandaag was de hal afgezet met gele linten. ‘Volgens mij is het alwéér gebeurd,’ hoorde ik het meisje naast me zeggen. Haar vriendin knikte: *so gross*.

Er was een jongen van de hoogste balustrade gesprongen. De bibliotheek zou de rest van de dag dicht blijven in verband met onderzoek en reiniging. Waar moest ik mijn artikel nu schrijven?

‘Nee hoor,’ zei Helena terwijl ze me binnenliet, ‘geen enkel probleem, ik heb de computer toch niet nodig vanmiddag.’

Het was prettig schrijven in Helena’s verborgen werkkamer. Het geronk van de vriezer verhoogde mijn concentratie; het artikel over het wegdek was binnen een uur af. Helena had ondertussen boodschappen gedaan. Ze had alle ingrediënten voor lasagne gehaald. Ik hielp haar bij het snijden van de tomaten.

De volgende dag was de bibliotheek weer open. Voor de computerruimte stond een flinke rij. Vloekende jongens, zuchtende meisjes, er werd iets gezegd over nummertjes trekken. Ik draaide me om, ging de trap weer af en dacht aan de jongen die deze treden pakweg dertig uur eerder nog bestegen had; een jongen van mijn leeftijd, waarschijnlijk, die wist dat hij deze trap nooit meer zou af lopen. Ik versnelde mijn pas, sloeg met een sprongetje de laatste paar treden over.

‘Hé, Woodward,’ zei Helena toen ze haar deur voor me opende.

‘En maak je ook een beetje vrienden, daar?’

‘Wat is dat nu weer voor vraag?’

‘Nou, vorige keer vertelde je dat het wat stroef ging. Contact maken, bedoel ik.’

‘Dat was twéé maanden geleden!’

‘Nou, hooguit zes weken. Maar het gaat dus beter.’

‘Ja. Het gaat prima.’

‘Zijn het leuke vrienden?’

‘Ja. Van de studie.’

‘O ja?’

Het werken bij Helena werd een gewoonte, al merkte ik dat pas toen ik op een middag met wat werkgroepgenoten in het redactielokaal bleef hangen en de drang voelde om Helena te bellen, haar te laten weten dat ik die middag niet zou komen – vaak openbaart een routine zich pas op het moment dat we ervan afwijken. Deze routine had zich betrekkelijk snel ontwikkeld. Sinds de zelfmoord in de bibliotheek was ik haast iedere middag bij haar geweest. Al na een week zaten we samen op de grond te pielen met de tochtstrips, die ik overigens voor haar had gekocht en die zij ‘een grandioos cadeau’ vond.

Soms kwam Lois ook langs. Of, nee: meestal was ze er al wanneer ik binnenkwam. Ze bracht de post en hielp Helena bij de correspondentie met eventuele mecenasen, al hoorde ik Lois slechts één keer over een particuliere geldschieter spreken; een oudere man, aidspatiënt, die overwoog een deel van zijn vermogen aan Helena na te laten.

‘Dat zou zó geweldig zijn,’ had Helena opgetogen gemompeld: ‘Het zou ons zoveel ruimte geven.’

‘Ja,’ zei Lois, ‘hoe terminaal zei je dat die man precies was?’

Dat ik de vrouwen zo weinig met het onderzoek bezig zag, kwam wellicht ook omdat Lois meestal vertrok zodra ik achter de tekstverwerker plaatsnam. ‘Nou, ik ga meer weer eens,’ zei ze dan. Soms was ik bang dat Lois de tekstverwerker óók nodig had, of dat Helena het ding nodig had; dat ik kostbare onderzoektijd van ze afnam. Maar zolang ze er niets van zeiden verdreef ik mijn schuldgevoel met de gedachte dat het hier toch om twee zeer mondige vrouwen ging, die het heus wel zouden laten merken wanneer mijn aanwezigheid ongewenst was.

Wat Lois betrof kreeg ik daar gelijk in. ‘Blijf nog even,’ zei Helena op een middag tegen haar. Ze wees op het raam: buiten sneeuwde het licht, in het schijnsel van de lantaarnpaal leken de natte vlokjes net een school kleine visjes: ‘Wacht ten minste tot het droog is.’

Lois, die haar lange zwarte jas al in haar hand had, keek naar mij, veelbetekenend, of er een aanwijsstok tussen haar fronsrimpels geklemd zat. Helena negeerde haar blik: ‘Ik zet een nieuwe pot thee.’

Toen ik later die middag de huiskamer in liep ontdekte ik dat de vrouwen zich samen op de bank hadden verschanst. Lois lag op haar rug, Helena zat rechtop: de benen van Lois rustten op Helena's schoot. Beiden lazen een boek. Lois hield *De naam van de roos* met twee handen voor haar gezicht, Helena klemde een pocketeditie van *Misery* met één hand vast, met haar andere hand leek ze zachtjes de enkels van Lois te aaien.

‘Hé,’ zei Helena zodra ze me in deuropening zag staan, ‘klaar met je huiswerk, jongeman?’

‘En doe je ook een beetje leuke dingen?’

‘Hoe bedoel je?’

‘Ik bedoel naast je studie. Met je nieuwe vrienden.’

‘Ja hoor.’

‘Wat dan zoal?’

‘Jezus, mam, is dit een kruisverhoor?’

‘Ik ben gewoon benieuwd hoe het met je gaat, wat je allemaal beleeft daar.’

‘Wat beleef jij allemaal, dáár?’

‘Ik beleef van alles, hoor. Ik heb net een reis naar Egypte geboekt. O, en ik ben weer met roeien begonnen.’

‘Dat klinkt leuk, roeien.’

‘Ja. Al is het er inmiddels wel wat koud voor.’

Helena's schaatsen leken niet gemaakt om erg lang op te staan. Botte ijzers, ronde neuzen van glimmend, hard materiaal: net speelgoed. De schaatsen deden me dan ook denken aan plastic fornuisjes of kaptafels; imitatie, zogenaamd ter voorbereiding op later, maar in wezen vooral bedoeld om kinderen bezig te houden tot ze zelf volwassen zijn en alles wat ooit naar later verwees slechts herinnert aan de kindertijd.

‘Hoe kom je daar nu weer bij?’ vroeg Helena. Ze drukte een schaats tegen haar borstkas, of het een hondje was dat ze van mij wilde weghouden nu ik het bruuut beledigd had. ‘Dit zijn hele normale schaatsen, hoe moeten ze er anders uitzien?’

Ik dacht aan mijn noren, maar bij de schaatsbaan aangekomen moest ik toegeven dat Helena gelijk had: haar schaatsen waren inderdaad heel normaal. Dat wil zeggen: ze waren exemplarisch voor de schaatsen van de meeste mensen hier, ze oogden zelfs iets professioneler aangezien ze niet roze waren

en vrij van fluorescerende bontkraagjes.

Lucky bastard, zei de man die de tijdelijke verhuurtent bestierde: mijn maat – 44 – was nog volop beschikbaar.

‘Ik weet niet of ik hierop kan schaatsen, hoor,’ mompelde ik, mijn tenen in de harde ronde neuzen forcerend: ‘Het voelt of ik mijn voeten muilkorf.’

Helena rolde met haar ogen: ‘Niet terugkrabbelen jij!’

Het was mijn eigen schuld. ‘Schaatsen Amerikanen?’ had ik de avond daarvoor gevraagd. Ik had meteen spijt. Had ik me niet altijd geërgerd aan de ellenlange gesprekken die *internationals* met Amerikanen konden hebben? Dat eeuwige: *In my country pancakes are thin, like tortilla – In my country we call it flamkuchen – But in my country we also have poffertjes – Are they for breakfast? – More like a snack, I guess...* – geklets dat hooguit verraadde dat de partijen niet in staat waren tot het voeren van een échte conversatie, en daarom, uit verbale horror vacui, vervielen in een opsomming van afwijkingen en overeenkomsten, alsof culturen zoekplaatjes waren en er iets viel te winnen door de verschillen te omcirkelen. Nu wilde ik oprecht weten of Amerikanen schaatsten. Maar ik was bang dat Helena zou denken dat ik het domme spelletje wilde spelen. Een spelletje bedoeld voor twee vreemden: ‘Ja, dat doen wij hier. En hoe gaat dat in Nederland?’ – ik was blij dat ze dat niet zei. ‘Natuurlijk, gek,’ had Helena geroepen: ‘Heb je de schaatsbaan bij Central Park niet gezien? We zouden er eigenlijk een keer heen moeten.’

‘Wacht nou even!’

Helena gleed het ijs op. De Woolword Skating Rink: een strakke kunstbaan in de schaduw van imposante eiken en *skyscrapers*, gelegen naast een stijf bevroren meer dat niemand durfde te betreden. Hoewel we expres op een doordeweekse ochtend waren gegaan, was het druk op de baan. Kinderen die om de paar meter vielen, stelletjes die krampachtig elkaars hand vasthiielden, jongens die steeds opnieuw vaart maakten om hard en schrapend te kunnen remmen; het leek wel een drukke winkelstraat waar ik als enige haast had: *Wait, Helena!*

Helena zette een paar keer af; links, rechts, pats, pats, als een professionele sprinter net na het startschot. Zelfverzekerd schoot ze het ijs over, dwars door de krioelende menigte, haar katoenen slobberbroek fladderde om haar benen. Ze ging steeds harder. Haar gezicht kon ik niet zien, maar ik vermoedde dat ze lachte.

‘Hé,’ riep ik, ‘waar ga je heen?’

Ik zag haar opnieuw een paar keer afzetten; pats, pats, pats, links, links, rechts, haar broekspijpen wild wapperend als vlaggetjes op het dak van een sportwagen, en ze bleef maar versnellen, schaatste steeds harder en harder: recht op de omheining af.

‘Helena?’

Anderen keken nu ook. Misschien omdat ik zo schreeuwde. Maar als Helena nu niet zou afremmen, dan zou ze tegen de kunststof platen aan slaan, een klap die haar gezien haar snelheid op zijn minst een gekneusde ribbenkast zou opleveren.

‘Kijk nou uit!’

Ik zag de stuntende jongens hun trucjes staken. Stelletjes elkaars handen loslaten, alle mutsen dezelfde kant op draaien, ja: iedereen keek nu naar de vrouw die zo roekeloos over het ijs schoot en over enkele seconden tegen een harde plaat te pletter zou slaan.

‘Stop: Helena, stóp!’

Het geluid van een mes dat over een granieten snijblok schraapt. Een krijtje dat over het schoolbord krast: een schaatser die triomfantelijk een halve draai maakt.

Wow, mompelde een van de stuntjongens achter me: *She’s good, man!* – dat was het laatste wat ik hoorde. Al zal ik vast hebben geschreeuwd voordat ik neerging.

Een plotselinge, doffe klap was het. Er ramde iets tegen mijn schenen, een pijscheut schoot van mijn kuiten naar mijn knieholte; iemand sloeg me met een honkbalknuppel tegen mijn benen, dacht ik: of nee, een ijshockeystick!

Met mijn gezicht naar het ijs lag ik, onder mijn neus krioelden krassen op het strakke wit. Hadden de stuntjongens een ijshockeystick bij zich gehad? Onhandig draaide ik me om. Ik hief mezelf op, plantte mijn beurse billen op het koude ijs. En keek recht in het gezicht van een kind. Het jongetje – een kleuter, misschien nog een peuter – zat op zijn knieën, zijn flexibele kinderbeentjes langs zijn heupen geknikt: daar had je mijn ijshockeystick.

‘Hé,’ zei ik, ‘gaat het?’ Het jongetje had een fel paars skipak aan, zo dik dat het me onwaarschijnlijk leek dat hij zich had bezeerd.

‘Hoe heet je?’

Het kind keek me aan. Angstig en geïnteresseerd tegelijk: de kleine paarse astronaut was zojuist op een onontgonnen planeet geland, en vroeg zich af of

hij het grote vreemde reuzenwezen moest groeten of vrezen.

‘Wat doe je, Felix?’

Ik keek op, langs de lange dunne benen van Helena. Ze bukte en ik stak mijn hand uit om haar arm te pakken, maar Helena greep langs me heen, hurkte, en tilde in een vloeiende manoeuvre het kind van het ijs. Vrijwel meteen sloeg het jongetje zijn beentjes om Helena’s heupen, het had haast iets mechanisch, een klein knijpbeestje om een vinger. Met het kind in haar armen zweefde Helena de baan af.

‘*Hey, man, do you need a hand?*’ – dankbaar greep ik de gespierde biceps van een van de stuntjongens vast.

Helena was met het kind op de richel langs de baan gaan zitten. Het jongetje had zijn armen nog altijd krampachtig om haar borstkas geslagen, een koala die bang is dat zijn boom zo een wandelingetje zal maken.

‘Volgens mij heeft hij geen pijn,’ zei Helena. Ik kwam naast haar zitten. ‘En jij?’ Ze keek opzij: ‘Ben jij oké?’

Ik pulkte aan de veters van mijn schaatsen: ‘Mijn heup doet nogal zeer,’ zei ik bits, en zonder Helena aan te kijken.

‘Hè nee,’ Helena legde een hand op mijn been en kneep zachtjes in mijn knie: ‘Wat vervelend.’ – ik schaamde me meteen dat ik mijn blik net zo veelbetekenend afgewend had.

Samen staarden we naar het paarse hoopje op Helena’s schoot. Helena legde haar kin op haar borst om het kind aan te kunnen kijken. ‘En hoe heet jij?’ vroeg ze.

‘Dat wil hij niet zeggen,’ zei ik.

‘Malcolm,’ fluisterde het kind.

‘Hoi, Malcolm,’ fluisterde Helena terug, ‘weet jij waar je moeder is?’

Malcolm drukte zijn gezicht in haar jas: ‘Ik wil niet meer schaatsen’, klonk het uit Helena’s hals.

‘Dat hoeft ook niet. Denk ik.’ Helena pakte Malcolm bij zijn middel en probeerde hem van haar schoot te tillen. Driftig schudde hij zijn hoofd.

‘Sorry,’ zei Helena, nog altijd uiterst kalm. ‘Je moet even naast me komen zitten. Dat maakt het makkelijker je moeder te vinden.’

Voorzichtig aaide ze Malcolm over zijn achterhoofd. Zijn toch al statische haren werden met iedere streek pluiziger, zijn kruin een verdorde

paardenbloem. ‘Ik weet al wat,’ zei Helena zacht. Met haar vrije hand frutselde ze een doosje Tic Tac uit haar jaszak. Ze hield het doosje bij Malcolms gezicht en schudde: ‘Als je naast me komt zitten, krijg je dit.’

Eenmaal tussen ons ingeklemd stak Malcolm gretig zijn handje uit, uit de mouw van zijn jas bungelde een wantje aan een touwtje.

‘Zo ja,’ zei Helena. Ze hield het doosje Tic Tac boven Malcolms vingers, maar toen ze er een wit suikerpilletje uit wilde tikken, trok Malcolm onverwachts zijn hand weg. Hij lachte.

‘O no!’ deed Helena, overdreven articulerend: ‘Je had me!’

Malcolm lachte nog harder.

‘O nee, o nee: nu vallen ze allemaal op de grond!’

Malcolm schaterde het uit nu. Zijn wangen werden nog roder, hij schudde zijn hoofd, kreeg tranen in zijn ogen, alsof hij door zijn eigen gegiechel gewurgd werd. Het was vrij onmogelijk niet met hem mee te lachen.

‘O nee,’ riep Helena nog eens: ‘O nee, o nee, o nee!’

‘*What the heck?*’

We vielen alle drie stil.

Een vrouw boog zich over Helena. Ze droeg eenzelfde paarse skipak als Malcolm, maar dan met een brede, elastische ceintuur om haar middel; waar Malcolm net een Troetelbeertje was, leek zijn moeder eerder weggelopen uit *Jem and the Holograms*.

‘Wat doet u met mijn kind?’

De vrouw griste Malcolm van de richel en zette hem naast haar op het ijs, haar zoon begroef zijn gezicht meteen in haar gewatteerde dijen.

‘Bent u niet goed bij uw hoofd?’ schreeuwde Malcolms moeder nu naar Helena.

‘Uw zoon was gevallen,’ zei ik, maar de vrouw hield een wijsvinger voor mijn gezicht: ‘Hou jij je erbuiten, jongen.’

Ik keek naar Helena. Ik verwachtte dat ze iets zou zeggen. *U hoeft niet zo te schreeuwen, we wilden alleen maar helpen, Malcolm had het heel gezellig bij ons.* In plaats daarvan stond Helena op: ‘Het spijt me,’ zei ze. En ze stapte de richel over, het ijs af.

‘Waarom legde je niet uit wat er gebeurd was,’ vroeg ik die middag. We

zaten voor Helena's gaskachel en dronken warme chocolademelk met wodka; de cacao hadden we speciaal gehaald, de wodka vond ik in een van Helena's keukenkastjes.

'Omdat die vrouw gelijk had,' zei Helena: 'Ik had van haar kind af moeten blijven.'

'Maar je wilde hem helpen!'

Helena schudde haar hoofd: 'Het was mijn taak niet.'

Ik keek toe hoe ze haar sjaal nog eens om haar nek sloeg, haar lange frêle vingers om haar dampende kom chocolademelk wikkelde.

De vraag was nooit eerder bij me opgekomen.

Maar na vanmiddag leek het opeens vreemd dat ik hem nooit gesteld had.

'Had je niet gewild dat het wél je taak was?' vroeg ik zacht.

Even dacht ik dat Helena niet begreep waar ik het over had: 'Heb je nooit zelf...'

'Nee,' zei Helena voor ik mijn zin kon afmaken. Ze trok haar sjaal nog iets strakker om haar nek: 'Ik heb weer andere taken.'

'En je eet gezond?'

'Voornamelijk hotdogs, eigenlijk.'

'Nee toch, echt?'

'Nee joh, natuurlijk eet ik gezond.'

'En verder... Ben je verder ook gezond?'

'Wat bedoel je daarmee?'

'Ach, ik ben je moeder, ik hoor dat soort dingen te vragen, toch?'

Het is vreemd. Ik vreesde het onderzoek evenzeer als dat ik ernaar uitkeek. Waarschijnlijk omdat juist datgene wat ik vreesde het vrezende zou beëindigen: zekerheid, de uitslag – ik was ziek, of ik was het niet. De twee maanden wachttijd waren verstreken, eindelijk zou ik het te weten komen.

Het gekke was dat ik er de weken daarvoor – op de avond dat Helena steak voor me bakte na – nauwelijks nog aan had gedacht. Dat wil zeggen: niet actief. De wetenschap dat er 'iets was' ruiste op de achtergrond, als een rivier waar je met je rug naartoe staat: je hoort hem alleen kabbelen als je heel goed luistert. Maar ik hield mijn handen over mijn oren. Ik voelde me fitter dan in

tijden. Sinds ik bij Helena werkte, schreef ik een stuk efficiënter. Ik at beter, hing nog nauwelijks voor de televisie, dééd dingen.

Eén keer had Helena gevraagd of ik nog wel eens bang was, voor dat ene. ‘Nee,’ had ik geantwoord, ‘ik voel me totaal niet ziek.’

Toen ik in de wachtkamer zat voor de uitslag, besepte ik dat het anders zat. De angst was er wel degelijk geweest, de afgelopen weken. Het had mijn bewustzijn alleen niet bereikt. Voor de onrust kwaad kon doen was ze afgetapt, opgevangen in een stomazak. Maar nu ik op een hard kuipstoeltje in de *community clinic* zat, werd de zak in één keer leeg geknepen, gutste de angst terug mijn lichaam in, mijn aderen door, tot in mijn diepste wezen: ik voelde mijn benen beven. Ik keek om me heen. Vier lege formicastoeltjes, posters van mannen en vrouwen met ingevallen wangen: *It could happen to you* – folders over hoe nu verder, flyers voor een feestje in Chelsea. De man op de poster recht boven me leek de afgelopen tijd flink afgetakeld sinds ik hier voor het laatst was. Zijn wallen donkerder, zijn huid grauwer, zijn uitdrukking verdrietiger, ik kon zijn lippen haast zien bewegen: *It could happen to you; yes, you Felix!*

Het duurde even voor ik opgehaald werd.

In de spreekkamer begonnen ook mijn handen te trillen. Ik vroeg me af of de vrouw aan de andere kant van het bureau het ook zag. Met mijn linkerhand pakte ik mijn rechterhand vast.

‘Ik kan kort zijn,’ zei de vrouw tegenover me.

Ik keek op, liet mijn hand los: ‘Ja, zeg het maar.’

‘Je uitslag is negatief.’

Negatief?

Negatief!

‘Dat is positief, toch?’

Oké, ik voelde me een compleet cliché. Hoeveel jongens als ik kreeg die vrouw wekelijks tegenover zich? Trillend en bevend na één onvoorzichtige nacht: ‘Zo vaak ga ik niet uit, sterker, ik ga helemaal nóóit uit, dit was een uitspatting, ik had, ik was... ik had het nodig, denk ik, ja, gewoon, een homobar, ik had gedronken, natuurlijk, ja, nee, ik kende hem niet, ik ken hier niemand, bij hem ja, ik heb een huisgenoot, nee, ik hem, ik nam hem, zeg maar, ja, natuurlijk, altijd, ik gebruik altijd condooms, maar ik denk dat deze oud was, of zo, toen we, zeg maar, klaar waren, was het rubber, zeg maar,

weg, zat er alleen nog een ringetje, om... om me, en ik ben normaal echt heel voorzichtig, dit keer was ik óók voorzichtig, maar duurt de uitslag echt twee maanden, kan de test niet sneller, nee, echt niet?’

Op weg naar de bushalte zag ik mezelf zitten in de wachtkamer. Bloedserieus had ik naar de man op die poster gekeken. Ik had zelfs tot hem gebeden: alsjeblieft, laat het niet met mij gebeurd zijn, alsjeblieft, vanaf nú zal ik echt, echt, écht nog voorzichtiger zijn! Ik schoot in de lach. Grijnzend groette ik twee wachtende meisjes bij de bushalte – ‘Goedemorgen dames!’ – en grijnzend liep ik de halte voorbij. Ik voelde me plotseling krachtig, fit, bij de Malcolm X Boulevard liep ik Central Park in. Ik zette een paar stappen over het harde, bevroren pad. Het was of mijn gympen de kou uit de grond zogen. Toen begon ik te rennen. Spieren van staal, bloed als benzine, rijp op het gras, pas op voor bevroren plassen: de wolkjes uit mijn mond werden steeds groter, veranderden in mistige walmen. ‘Goedemorgen, goedemorgen!’ riep ik naar de joggers, en ik rende ze zo voorbij, met hun walkmans en hun mutsen en hun wollen hoofdbanden, ik stopte alleen om een hotdog te kopen: ‘Goedemorgen meneer! Alles erop en eraan graag.’ – elf uur ’s ochtends was het, maar het broodje had me niet beter kunnen smaken, ik hapte in de warme, sappige worst; de mosterd tintelde op mijn tong, ik voelde wat ketchup over mijn kin lopen: ‘Wat een heerlijke hotdog!’ Ik zwaaide nog één keer naar de man achter zijn kraampje en rende toen verder, de verharde hoofdweg over, het park uit. De eerste steken kwamen op Columbus Circle. Ik keek naar de fontein en greep in mijn zij. Mijn vingers deden zeer, mijn voeten voelde ik niet meer. Maar ik lachte nog altijd, zwaaide naar de koetsiers in hun sierkoetsen: ‘Goedemorgen, of is het inmiddels middag?’

Glimlachend strompelde ik 8th Avenue af, ik lachte toen ik West 48th Street in liep en ik lachte nog steeds toen ik aanbelde bij Helena.

‘En?’

‘Negatief.’

Helena greep me met twee armen vast en drukte me tegen zich aan met al haar kracht: ik voelde haar hart kloppen in mijn borstkas. Haar haren prikten in mijn neus en kwamen in mijn mond, die nog altijd openstond van het lachen.

‘Alles gaat goed dus?’

‘Ja, ik geloof het wel.’

‘Wat fijn, zeg. Dat vind ik echt.’

‘Ja. Dat vind ik ook.’

‘Ik denk dat ik nu ga ophangen dan, Rieneke komt zo.’

‘Oké. En hé, mam?’

‘Ja, lief?’

‘Nee, niks. Laat maar.’

●

‘Wie is dat?’ vroeg Milo.

‘Dat is Felix,’ zei Lois.

‘En wat doet hij hier?’

‘Dat weet ik ook niet.’

Milo droeg een wit kapje over zijn krullen. Ik vroeg me af of dit een modestatement betrof of iets dat medewerkers van de Bronx Zoo om hygiënische redenen verplicht waren te dragen: geen haren in het apenhuis!

Ik stak mijn hand uit: ‘Ik ben Felix. Ik ben vandaag met Lois mee.’

Milo rochelde en spuugde op de grond: een schuimig wit kwakje op de donkere stoeptegels, ik zag wat belletjes knappen.

‘En jij kent hem?’ vroeg Milo aan Lois.

Lois keek gemaakt onverschillig, ik porde haar in haar zij.

‘Ja,’ zei ze met een zucht, ‘hij is oké, hij hoort bij mij.’

Wat zouden agenten hebben gezien wanneer ze op dit moment met hun patrouillewagen aan de overkant van de straat hadden gestaan? Eén raampje opengedraaid, hun ogen tot spleetjes geknepen: ‘Drie figuren op de straathoek van Tremont met Mapes Avenue: een meisje, blank, in een lange zwarte jas, een jongen, blank, in een gevoerd bomberjack, en nog een jongen, latino, misschien Indisch, met een curieus wit kapje op, over! Of wacht, de jongen met het kapje trekt een bruine zak onder zijn jas vandaan! Hij geeft de zak aan het meisje, ze kijkt erin en knikt. Het meisje haalt nu een envelop tevoorschijn, en geeft die aan de jongen met het kapje. De jongen in het bomberjack staat er nogal overbodig bij trouwens, misschien houdt hij de wacht? Zijn handen in zijn zakken, heeft mogelijk een wapen vast!’ – dit zou een logisch moment zijn geweest om stapvoets naar het groepje toe te rijden: ‘En wat zijn we hier aan het doen, jongens en meisje?’

Ik heb geen idee wat we dan gezegd zouden hebben.

‘Dit was de laatste keer dus,’ zei Milo. ‘Mijn stage is afgelopen.’

Lois knikte kortaf. Ze was bezig de bruine zak in de binnenzak van haar jas te proppen.

‘Was het leuk?’ vroeg ik.

Lois bleef maar met haar jas bezig, Milo keek me ondertussen aan of ik zojuist een flauwe mop gestart was: *knock, knock*, was het leuk daar?

‘Je stage, bedoel ik. In de dierentuin, mocht je veel doen?’

‘Ik veegde de hokken,’ zei Milo. Hij klonk nog altijd wantrouwend. ‘En ik sneed het fruit, voor de primaten. Soms mocht ik ook helpen voeren.’

‘Dat lijkt me leuk om te doen.’

Nu knikte Milo: ‘Er is net een gibbonjong geboren. Dat beest is echt bijzonder. Trok na één dag zo de fles uit mijn hand. Mijn nichtje is tien maanden en die doet dat nog niet eens. Mensen denken dat apen dom zijn, maar ze zijn juist allesbehalve dat. Die babygibbon, die kende me!’

‘O ja?’

Milo knikte opnieuw, zijn enthousiasme leek zijn argwaan definitief te verslaan: ‘Man, hij begon al te schreeuwen zodra hij mijn voetstappen hoorde. Helemaal niet gevaarlijk, ik kon hem gewoon optillen. En dan keek hij naar mij, echt, hij volgde mijn pupillen met de zijne. Mensenbaby’s kunnen dat pas na zo’n drie maanden of zo, weet je? Die gibbons met hun slimme shit; die ga ik wel missen, denk ik.’

‘Dat kan ik me voorstellen,’ zei ik. En ik wilde Milo een klop op zijn schouder geven maar hij ontweek me, boog een stukje achterover als een bokser die niet geraakt wil worden.

‘We moesten maar eens gaan,’ zei Lois. Ze knoopte haar jas dicht; er verscheen een flinke bobbel ter hoogte van haar borst: ‘Het was fijn met je te werken, Milo.’

Naast elkaar liepen we terug naar de metro. Het schemerde inmiddels, straatlantaarns zwiepten aan hun stalen kabels, de trottoirs waren nagenoeg verlaten. Misschien was het vanavond rustig in The Bronx omdat het zo koud was, misschien omdat er buiten toch weinig te doen was. Geen deli’s, geen straatverkopers, geen hotdogkraampjes. De huizen hier deden me denken aan de gebouwen die ik ooit in een documentaire over Oost-Duitsland gezien had: gemaakt om zo veel mogelijk mensen te huisvesten maar tegelijkertijd gespeend van ieder spoor van menselijke aanwezigheid, of het moesten de graffititags op de hoge stenen muren zijn – *Tilt, Core, Thug Life*.

‘Is de Bronx Zoo een leuke dierentuin?’

Lois haalde haar schouders op.

‘Ben je er wel eens binnen geweest?’

Lois schudde haar hoofd.

‘We zouden er eens heen moeten.’

Lois vertraagde haar pas. Ze draaide haar hoofd een kwartslag en keek me aan: ‘Nee,’ zei ze voor ze in rap tempo verderliep.

Zo was het ook op de heenweg gegaan. Ook toen had Lois alleen het hoogstnoodzakelijke gezegd (‘Hier uitstappen’). Ze had niet gewild dat ik meeding en nu deed ze of ik er niet was, of ze in haar eentje Columbo aan het uithangen was.

Normaal deed Lois dit met Helena. Dat had ik althans opgemaakt uit een discussie die ze die middag hadden. Ik zat achter de tekstverwerker in het werkvertrek, Helena en Lois stonden in de woonkamer, ik hoorde hoe ze allebei hun stem verhieven.

Helena had een onverwachtse afspraak met een mogelijke mecenas, de oudere heer met aids over wie ze het eerder hadden gehad; deze Roy Loveyard wilde zo snel mogelijk afspreken, ja, Helena moest er écht stante pede heen. Maar ook Milo van de Bronx Zoo zou die middag op ze wachten, op de hoek van Tremont Avenue. Helena vond dat ze hem moesten laten zitten, maar Lois was het daar niet mee eens; ze zou wel in haar eentje gaan, die jongen verwachtte zijn geld immers, en als er niemand kwam opdagen zou hij misschien gaan praten – nee, nee, nee, vond Helena: ‘Het is nu niet verantwoord dat jij alleen gaat!’

Op dit punt was de discussie even stilgevallen. Hadden de vrouwen elkaar zwijgend aangekeken, of iets gefluisterd dat ik niet kon verstaan? De stilte werd doorbroken met mijn naam: ‘Felix, kom eens!’, waarna Helena had uitgelegd wat er aan de hand was en ik had gedaan of ik dat voor het eerst vernam.

‘Mag ik het potje eens zien?’ vroeg ik, we waren nog maar een paar blokken van de metrohalte verwijderd.

‘Nee,’ zei Lois, nog altijd zonder me aan te kijken.

‘Waarom niet?’

‘Het is te koud. Het zal beschadigd raken.’

‘Wat gaat Helena ermee doen?’

‘Ze gaat het goed onderzoeken. En dan vriest ze het in. Voor later.’

‘Maar jullie hebben al een paar van die potjes in de vriezer staan, toch?’

‘Dat is van andere apen.’

‘Wat is eigenlijk het verschil tussen mensensperma en apensperma?’

‘Dat moet je maar aan Helena vragen.’

Ik zag dat mijn vragen Lois ergerden. Ik denk dat ik ze juist daarom stelde. Zij wilde niet dat ik er was, dus nu zou ik er zijn ook: alleen wie wordt ontkend heeft een reden zich te laten gelden. Maar door mijn vragen raakten we allebei afgeleid, terwijl we eigenlijk om ons heen hadden moeten kijken.

Hold up please – ‘Goedenavond lieden.’

Ja, zo ging het echt.

De agenten hadden ons van achteren beslopen. Een man en een vrouw, ze legden ieder een hand op onze schouder en klaptten met hun vrije hand een zwart mapje met badge en politiepasje open: NYPD, twee namen, twee pasfoto's, de kapsels op de kiekjes iets korter dan in het echt.

‘Identiteitsbewijs alstublieft.’

Lois en ik toonden onze studentenkaarten. De agenten lieten hun ogen opzichtig over onze namen glijden, waarschijnlijk om medewerking te waarborgen: onze identiteit als onderpand. Ik kon me echter niet voorstellen dat ze onze namen daadwerkelijk hadden opgeslagen, net zomin als wij hun namen hadden opgeslagen – toch werkte het. Wanneer je je net aan iemand hebt voorgesteld ren je niet zomaar weg: identificatie is altijd het begin van iets, vertelt ons brein onze benen.

‘Dus jullie zijn studenten,’ zei de vrouwelijke agent. ‘Wat doen jullie zo ver van de campus?’ Coke halen om vanavond van de borsten van onze *sorority*-vriendinnen te snuiven, dacht ze waarschijnlijk: ‘We zouden jullie graag fouilleren.’

‘Op grond waarvan als ik vragen mag?’ Lois keek geïrriteerd, maar ik hoorde haar stem licht trillen, voelde dat ook zij wist dat we dit niet zouden winnen.

Ik strekte mijn armen zodat de mannelijke agent onder mijn oksels kon kloppen en langs mijn dijen kon wrijven. Zijn collega maande Lois intussen de papieren zak onder haar jas vandaan te halen.

‘Wat is dit?’ – de agente trok het potje uit de zak.

Het zag er anders uit dan ik had verwacht. De inhoud, bedoel ik. Het was

maar een klein, slijmerig laagje; alsof Milo een paar keer in het potje gespuugd had.

‘Dat is onderzoeksmateriaal,’ zei Lois.

‘Zo, zo.’ De vrouw hield het potje voor haar gezicht nu, de man drukte zijn wang haast tegen de hare: twee cyclopen voor een kabouteraquarium. Voorzichtig draaide de agente het potje open, haar vingers bevend van de kou.

Ze bracht het potje naar haar neus. Ze rook eraan. Ze trok een vies gezicht.

‘Wilt u dat alstublieft teruggeven?’ vroeg Lois. De agente deed of ze haar niet hoorde. Langzaam liet ze haar wijsvinger in het potje zakken, ik zag hoe haar opvallend netjes geveilde nagel het melkachtige goedje raakte.

‘Niet aanraken!’ riep Lois, maar de agente hield haar nagel al voor haar neusgat, rook. En bracht de dikke druppel naar haar mond.

‘En?’ vroeg haar collega.

‘Ik weet het niet.’

De agente hield het geopende potje gevaarlijk schuin nu. De inhoud kroop over het plastic als hars over een boomstam, nog even en het zou eruit lopen, op de koude stoeptegels druppen.

‘Geeft u alstublieft dat potje terug,’ zei ik, ‘dan zal ik u vertellen wat erin zit.’

Vlug sloeg ik een arm om Lois’ middel – ze schokte van schrik maar liet me begaan. Ik trok haar met kracht tegen me aan, duwde mijn heup tegen de hare: ‘Dit,’ zei ik, ‘is mijn grote liefde. We kennen elkaar nu vijftien jaar, zaten naast elkaar op de schommel en stonden naast elkaar tijdens de diploma-uitreiking. Als er één ding is dat ik zeker weet over het leven, is het dat ik het met deze vrouw wil delen. Vorig jaar zijn we getrouwd en deze zomer kochten we een eigen huis, hier, in The Bronx. Het enige wat nog aan ons geluk ontbreekt, is een kind.’

‘Een kind?’ De agente trok theatraal een wenkbrauw op – ze hield het potje weer rechtop. ‘Jullie studeren nog.’

‘Dat is zo,’ zei ik, ‘maar mijn moeder kreeg mij toen ze twintig was en heeft altijd gezegd: begin aan kinderen zodra je de ware gevonden hebt. Hoe ouder je bent, hoe zwaarder het is. En nu...’ – hier kneep ik met duim en wijsvinger in mijn fronsrimpel, zoals acteurs dat doen wanneer hun personage kampt met stress of net zijn bril heeft afgezet – ‘En nu is mijn moeder ziek. Borstkanker,

het laatste stadium, beter wordt ze niet meer, maar we willen haar zo graag nog één ding geven.’ – en ik stakte opnieuw, dit keer om opzichtig te slikken – ‘Een kleinkind, zodat ze ziet dat het volbracht is, dat de familienaam wordt doorgegeven. Ik heb geen broers en zussen, weet u...’

‘Goed,’ onderbrak de agente me, ‘en waarom luisteren we naar dit verhaal?’

Ik wees op het potje: ‘Omdat dát daar van mij is. Ik vind het echt ontzettend gênant dit met u te moeten delen, maar ik kan niet anders.’ Ik keek naar de grond, schudde mijn hoofd, keek zo wanhopig mogelijk: ‘Mijn vrouw en ik proberen nu al een jaar zwanger te raken, maar het lukt niet. En dat ligt aan mij. Aan mijn zaad, om precies te zijn. Mijn zaad is te traag. Wanneer mijn vrouw en ik de liefde bedrijven, lukt het mijn spermacellen niet om haar eileiders te bereiken. Gelukkig is er een andere manier om zwanger te raken, een nieuwe techniek: intracytoplasmatische sperma-injectie, heet het. Daarbij wordt de zaadcel direct in de eicel geïnjecteerd. Er is slechts één specialist op dit gebied en dat is dokter Denzel van het Bellevue Ziekenhuis. Wij zijn bij deze man in behandeling en vanavond zal de eerste injectie plaatsvinden. Het is dus erg belangrijk dat wij dat potje in uw handen zo snel mogelijk naar dokter Denzel brengen, begrijpt u?’

De agente keek van mij naar de mistroostige klodder op de bodem van het potje. Haar afschuw leek nog net iets groter dan haar medelijden; ik zag hoe ze haar nagel met krampachtige streken aan haar broekspijp afveegde. Ze knikte naar haar collega: ‘Wat zeg jij?’

‘Het klinkt of hij er een hoop van af weet.’

‘Dank u,’ zei Lois, en ze griste het potje uit de handen van de agente. ‘We moeten opschieten, het spijt ons, dit spul is beperkt houdbaar.’

Voor de agenten nog iets konden zeggen, draaiden we ons om. Ik liet Lois haar arm in de mijne haken. En ik dacht aan een foto van Bob Dylan en zijn vriendin; de hoes van een plaat die mijn moeder een tijdje op de schoorsteenmantel had staan. Bob heeft zijn handen in zijn zakken, het meisje klampt zich aan zijn arm vast, vlijt haar hoofd tegen zijn schouder – zouden de agenten ons nakijken? En zouden ze begrijpen dat wij Bob en dat meisje moesten voorstellen?

‘Wat een sukkel, zeg,’ zei Lois zodra we de hoek om sloegen: ‘Hoe dom kan je zijn? Alsof dokter Denzel je niet gewoon ter plekke zou laten aftrekken.’

‘Misschien zijn zij niet zo dom, maar ben ik gewoon heel slim.’

Ik verwachtte dat Lois zacht zou sissen. Haar hoofd zou schudden, of juist ijzig zou zwijgen. Maar het meisje in mijn armen knikte: ‘Ja,’ zei ze, ‘dat heb je best verstandig opgelost.’

Het metroperron was leeg.

Damn, deed Lois: ‘Hij is natuurlijk net weg.’

We namen plaats op een houten bankje, de zitplekken van elkaar gescheiden door latjes, ieder vlak precies even groot. Op dit bankje kon niemand de ruimte innemen die hij zelf dacht nodig te hebben en kon niemand tegen een ander aan schurken indien hij daar behoefte aan had. Het was een even beknellend als bevrijdend idee: hier onder de grond waren we allemaal gelijk, want allemaal even alleen.

Zwijgend staarden Lois en ik naar het spoor. Ik vroeg me af hoe al die aanstekers daar terechtgekomen waren, hoe dicht de reizigers wel niet op de rand van het perron gestaan moesten hebben toen ze er voor het laatst een sigaret mee opstaken.

Plots legde Lois haar hoofd op mijn schouder. ‘Het is goed als mensen zien dat we bij elkaar horen,’ zei ze. ‘Het is veiliger.’

Ik keek om me heen. Het perron was nog altijd leeg. Toch sloeg ik opnieuw een arm om Lois en vroeg: ‘Waarom doe je dit eigenlijk?’

‘Wat?’

‘Dit. Op een koud perron zitten. Bijna gearresteerd worden. Op een gure straathoek staan wachten.’

‘Je bedoelt: waarom help ik Helena?’

‘Ja.’

Lois hief haar hoofd op: ‘Wat Helena doet is fucking enorm. Haar onderzoek zal honderden, misschien wel duizenden levens redden. En toch wordt ze tegengewerkt, omdat de mensen aan de macht het niet begrijpen.’

‘Wat niet begrijpen?’

‘Dat ze de stippelijntjes die ze volgen zelf getekend hebben.’

‘O. Dat verhaal.’

‘Dat is belangrijk. Op dit moment wordt Helena niet serieus genomen. Natuurlijk niet, ze is een vrouw, en ook nog eens een vrouw die zich inzet voor een ziekte die slechts een minderheid treft, en ook nog eens een minderheid waar de machthebbers zich liever niet mee identificeren. Maar

emancipatie is geen kwestie van macht, het is een kwestie van opnieuw indelen: niet van stippellijntjes uitvegen, maar van stippellijntjes net ergens anders tekenen. Dat is wat Helena aan het doen is. En zolang niemand anders het doet, zal ik haar daarbij helpen.'

Ik knikte: 'Dat zei Helena ook al, van die stippellijntjes.'

'Omdat het waar is,' zei Lois beslist. Ze stond op: 'Ik geloof dat er een trein aankomt.'

Helena had de deurmat tussen de voordeur en de drempel gelegd. Dat deed ze wanneer ze in haar werkkamer bezig was, wist ik inmiddels: vanachter het wandkleed hoorde ze de bel niet altijd. Behoedzaam duwde Lois de deur open.

Op de poef naast de bank stond een dienblad, met daarop drie flûtes, een fles champagne en een pak lycheesap. 'Zijn jullie daar?' klonk Helena's stem vanaf de andere kant van de muur.

Het wandkleed ging opzij, Helena's wangen waren rood, haar haren pluisden: Helena oogde alsof ze net een stuk gejojgd had. Ze droeg rubberen handschoentjes, doorschijnend en perfect omsluitend, als het vlies om een pasgeboren kalfje. Ze stroopte de handschoentjes af en gaf ons ieder een glas.

'Valt er iets te vieren?' vroeg Lois voorzichtig.

Mysterieus glimlachend haalde Helena haar schouders op: een moeder die veinst niet te weten of de Kerstman dit jaar iets onder de boom heeft verstopt.

'Krijgen we het geld?' – Lois' stem sloeg haast over.

Helena knikte, triomfantelijk: 'De heer Roy Loveyard laat vijftigduizend dollar aan ons na, geheel te besteden aan ons aidsonderzoek.'

'Dat is fantastisch!' Lois deed een stap naar voren om Helena te omhelzen. Maar Helena draaide zich alweer om, reikte naar de champagne.

Ze schudde met kracht, of de fles een motor was die pas zou starten nadat hij warm getrild was. De kurk schoot in een rechte lijn de kamer door, ketste tegen het wandkleed en viel met een doffe plof op de grond.

'Kom eens hier met je glas' – Helena schonk mijn flûte vol, ik zag Lois stilletjes het lipje van het pak lycheesap trekken.

'Gefeliciteerd,' zei ik. 'Jullie allebei, goed gedaan, hoor.' En Helena knikte, omhelsde me, drukte me tegen zich aan of ze me na een lange reis van het station haalde: 'Ik ben blij dat jij erbij bent,' fluisterde ze in mijn oor.

Over Helena's schouder keek ik naar Lois. Ze was op de bank gaan zitten, nipte van haar glas lycheesap en staarde strak voor zich uit, haar blik gefixeerd op de rug van Helena. Het was lastig te bepalen wat er door haar hoofd ging. Haar uitdrukking had iets stoïcijns en laatdunkends tegelijk, zoals raskatten kunnen kijken wanneer je tevergeefs iets van ze gedaan probeert te krijgen. In een reflex stak ik een arm naar haar uit. Het gebaar hield het midden tussen een wenk en een concrete uitnodiging haar overeind te helpen – Lois ging er niet op in. In plaats daarvan staarde ze vol afschuw naar mijn hand, dezelfde hand die nog geen uur geleden om haar schouders had gelegen. Nu keek Lois ernaar of er plotseling dikke haren uit mijn polsen staken, mijn nagels in scherpe, hakerige klauwen veranderd waren.

‘Ik ga maar weer eens,’ zei ze. Helena schudde haar hoofd nog, maar Lois zette haar glas op het dienblad, stond op. En trok de bruine zak uit haar jas.

‘Hier,’ zei ze. Ze drukte de krakende zak in mijn handen: ‘Geef maar aan Helena.’

Soechoemi, Abchazische Socialistische Sovjetrepubliek, 30 mei 1929,
ochtend: ‘En daar zal jij slapen,’ zegt Ivanov. Hij wijst op een ledikant in het midden van de kamer. Georgieva knikt. De matras oogt onbeslapen, wit als vitrage.

‘Er komen nog dekens en kussens op,’ zegt Ivanov.

Nu twijfelt Georgieva. Het heeft iets komisch om zoiets vanzelfsprekends te benoemen: er komen nog dekens en kussens op. Maar professor Ivanov houdt zijn gezicht strak, dus waarschijnlijk maakte hij geen grap, waarom zou hij ook; een man van zijn status hoeft zich niet tot flauwiteiten te verlagen. Dus knikt Georgieva opnieuw.

Tot nu toe heeft ze geknikt bij alles wat Ivanov haar liet zien.

De haard: ‘Hij moet nog schoongemaakt worden, maar zal straks het hele huis verwarmen.’ De overloop: ‘Er is net elektriciteitsbedrading aangelegd.’ De keuken: ‘Er komt nog een oven in.’ Het personeelsvertrek: ‘We zullen een kok en een meid voor je aanstellen.’

Ja, ja, ja, ja, deed Georgieva steeds weer: wat kon ze anders dan deze weelde beamen? Dit huis is een paleis in vergelijking met de zolderkamer van haar zusje, en minstens twee keer zo groot als het huis waar ze woonde met Borya – als het aan haar ligt betreft ze dit kasteel vandaag nog.

Ivanov wijst op een kleiner, metalen bed onder het venster: ‘En daar zal de verpleegster je ’s nachts gezelschap houden...’ – hij laat een stilte vallen, als om te controleren of ze het wel heeft begrepen. Georgieva knikt. Ze staat straks dag en nacht onder toezicht, ja, ja, ze wéét het, het staat allemaal in het contract dat ze vanochtend heeft getekend. Ze vindt het niet erg. Ze heeft geen geheimen, preuts is ze ook niet, bovendien moet ze er niet aan denken de nachten in haar eentje in dit grote huis door te brengen. Al is er ook iets dat haar tegenstaat aan dat logeerbed bij het raam: het idee dat ze ’s nachts wordt bekeken, misschien wel wordt aangeraakt. Zal ze de slaap wel kunnen vatten in de wetenschap dat er ’s nachts iemand een hand op haar buik legt?

‘Gaat zij dat doen?’ Georgieva wijst naar Olga, die de hele rondleiding al achter Ivanov aan drementelt maar zelf nog weinig gezegd heeft: ‘Zal zij me ’s nachts gezelschap houden?’ wil ze nu wel eens weten.

Olga schudt haar hoofd. ‘Nee,’ zegt ze, ‘ik ben geen verpleegster. Ik ben een wetenschapper. Ik zal je regelmatig opzoeken om te controleren of alles goed gaat.’

Moet ze nu blij zijn? denkt Georgieva. Verheugd dat deze Olga haar regelmatig komt opzoeken? Hoe ze de nadruk legt op dat onderscheid: ik ben geen verpleegster, ik ben een wétenschapper. Alsof Georgieva het verschil niet kent. En alsof er iets mis is met verpleegsters; haar zus is verpleegster, en haar zus is net zo belangrijk als iedere willekeurige wetenschapper, dat zou Olga toch moeten weten.

‘Olga is een volwaardig lid van de Commissie der hybridisatie tussen primaten,’ zei Ivanov bij hun eerste ontmoeting: ‘Haar vader is Boris Topchijeva, een zeer respectabel man en een persoonlijke vriend.’ Dat laatste zei hij vast om haar gerust te stellen. Maar het heeft Georgieva’s wantrouwen juist aangewakkerd: Olga Topchijeva is hier niet om haar kwaliteiten, maar omdat ze een invloedrijke vader heeft, vriendjespolitiek. ‘Het gif van het nieuwe partijbestuur,’ zei Borya eens in het geniep. Niet lang daarna kwam hij om in de fabriek.

‘Er is ook een zolder,’ zegt Ivanov.

Hij gaat hen voor, de gang op. Daar steekt een lus uit het plafond. Ivanov trekt eraan, er klapt een plank omlaag; houten balkjes bij wijze van traptreden. Ivanov wil de plank op gaan, maar Olga houdt hem tegen: ‘Ik geloof dat daarboven nog geen licht is.’

Met z’n drieën kijken ze het donkere gat in. ‘Excuses,’ zegt Ivanov, ‘dit wordt allemaal nog geregeld.’

Georgieva knikt. Van haar hoeft dat licht niet gemaakt te worden. Na honderddrie dagen op de vochtige, tochtige zolderkamer van haar zusje gelooft ze niet dat ze ooit nog een dergelijk dakvertrek zal willen betreden. Of het moet zijn om haar koffers te stallen. Haar oude jurken met gaten, haar vesten met rafels, ze zal ze met liefde in dat zwarte gat achterlaten; weg met alles wat haar aan haar vorige leven herinnert – haar huidige leven, eigenlijk, maar nu ze hier staat, met haar hoofd in haar nek naar het luik staart, voelt het of het al voorbij is: de duisternis.

Zou de onkostenvergoeding voldoende zijn om een nieuwe garderobe aan te schaffen? Of in ieder geval een nieuwe jas, een jacquet als dat wat Olga nu draagt?

Niet dat het Georgieva dáár om gaat. Tijdens hun eerste ontmoeting heeft Ivanov het verschillende malen benadrukt: het moet niet om het geld gaan, maar om het ideaal. Ze verzekerde hem dat dit voor haar gold – en het gold ook voor haar: op het moment dat ze Ivanov schreef had ze niet eens van de onkostenvergoeding geweten!

‘Jonge vrouwen gezocht voor belangrijk onderzoek,’ zo had het op het pamflet gestaan. ‘Beschikbaar voor minstens een jaar, gelieve zonder gezin, en al eens een kind gebaard.’ Die laatste twee zaken leken een contradictie, maar voor haar gingen ze op. Eén keer gebaard, en toch geen man en kind. Ze had niet veel meer omhanden dan het huishouden van haar jongere zusje, dat ze deed in ruil voor kost en inwoning. De uitwisseling was scheef, dat zag iedereen, haar zwager liet duidelijk merken dat ze haar liever kwijt dan rijk waren: ‘Heb je je al bij de fabriek aangemeld?’ Georgieva voelde zich een parasiet. Van haar familie, maar ook van de samenleving. Een vrouw hoorde mee te bouwen aan de gemeenschap. Zo niet aan haar huizen en metrosporen, dan toch aan haar populatie, maar zij, Georgieva, bouwde nergens aan, zat al honderddrie dagen alleen op een zolderkamer. En toen zag ze die advertentie: Jonge vrouwen gezocht! – het was alsof er een gouden rand omheen stond.

Ivanov wil het luik sluiten. Het lukt hem niet, de plank is zwaar, het plafond hoog. ‘Hier,’ zegt Olga. Ze pakt de stok die tegen de muur staat, de haak gaat precies door de lus aan het luik.

Uitsloofster.

‘Heb je nog vragen?’ wil Olga nu weten.

Georgieva kijkt van Olga naar Ivanov. Ze gapen haar allebei aan, licht gespannen, of er op haar voorhoofd een paardenrace is gestart.

‘Eén vraag, ja. Waar is de kinderkamer?’

Nu kijken Olga en Ivanov elkáár aan. Hebben ze daar soms niet aan gedacht? Een kamer met een wieg en een hobbelpaard, zoals ze dat in Leningrad voor Borya junior hadden?

‘Het jong zal hier niet verblijven,’ zegt Ivanov. ‘Dit huis is van jou tijdens je zwangerschap en de maanden daarna. Maar de bevalling vindt plaats in het primatencentrum en daar zal de hybride ook verzorgd worden. Mits mogelijk zal jij het jong een paar keer per dag borstvoeding geven. Je zal daartoe worden gebracht en gehaald, uiteraard.’

Georgieva denkt aan het contract in Ivanovs dokterstas. ‘De hybride wordt bezit van de commissie.’ Ja, het stond erin. Ze voelt iets opstijven in haar maag. Maar Georgieva knikt, opnieuw.

●

Op een donkere dag voor kerst zakte Lois op straat in elkaar. In mijn herinnering zijgt ze kreunend neer en loopt er een stroompje bloed door de verse sneeuw: het rood wordt door de sneeuw kristallen opgezogen als bessensiroop dat over schaafijs is gegoten.

Nu ik dit opschrijf vermoed ik dat ik het bloed er later bij verzonnen heb. Rode druppels op het zachte wit, het is te teatraal om waar te zijn, ik moet het in een film hebben gezien. Lois droeg een lange zwarte jas, bovendien.

‘Wat is er?’ riep ik.

‘Ga weg,’ siste Lois. Ze was op haar knieën gaan zitten en had haar armen om haar middel geslagen – van de kou of van de pijn of allebei. ‘Rot toch op,’ fluisterde ze, en ik begreep dat me precies het tegenovergestelde te doen stond.

Het was mijn schuld niet, zou ik mezelf later vertellen. Of ik er nou bij was geweest of niet, Lois zou sowieso in elkaar gezakt zijn, zij het misschien op een ander moment of op een andere plek, maar de uitkomst was onvermijdelijk. In de weken waarin ik haar had leren kennen was haar lichaam als een Boeing met een constructiefout: zodra de beroerd bevestigde schroef loslaat gaat de vliegtuigmachine in z’n geheel neer – en de schroef laat hoe dan ook los, op een keer.

Maar toch. *Misschien was de Boeing niet neergegaan als de pilote minder hysterisch geweest was*. Ook die gedachte kwam bij me op. Ik had haar onrust immers veroorzaakt. *En toch kwam het niet door mij*. Nee, het kwam door de bedbugs.

Laat me u vertellen wat ik weet over bedbugs.

Bedbugs – *cimex lectularius* – zijn zespotige insecten die qua uiterlijk nog het meest van een appelpitje weg hebben. De beestjes wonen in huizen, op warme, donkere plekjes, altijd in de buurt van mensen. Of, vanuit bedbugperspectief: in de buurt van gastheren. Bedbugs zijn namelijk parasieten, die zich uitsluitend voeden met mensenbloed. ’s Nachts, wanneer de gastheer slaapt, scharrelen ze over zijn matras, recht op een onbedekt stukje huid af; een knieholte, een enkel. Hebben ze dat gevonden, dan haken ze hun bek in het vel vast. Zagende kaakjes boren zich door de huid heen, geven ondertussen een verdovend middel af. Stuit de bug op een ader, bijt hij

er een minuscuul gaatje in. Het drukverschil tussen het gevulde bloedvat van de gastheer en het lege lijfje van de bedbug maakt dat het mensenbloed direct via de bek de bug in sijpelt. Deze kleurt dan van grauw naar rood: een wijnglas dat tot de rand wordt volgeschonken met bordeaux. Bedbugs voeden zich doorgaans vlak voor zonsopkomst, wanneer de gastheer in remslaap is en de beestjes onmogelijk kan opmerken, laat staan van zich af slaan. Een plaag leidt gegarandeerd tot slapeloze nachten. En de bedbug laat zich lastig verdelgen. Pesticiden werken niet, om een kolonie uit te roeien moet de leefruimte tot zeventig graden worden verhit, beddengoed, kleding en gordijnen moeten even heet gewassen. En zo is de bedbug de meest gevreesde parasiet in de Verenigde Staten, nog gehater dan de lintworm of het virus dat mazelen veroorzaakt.

Ik wist dit allemaal niet. Tot ik op een koude decemberavond een geplastificeerd A4'tje op de deur naar de hal van mijn dorm aantrof. 'Bedbugs gesignaleerd. Reiniging morgen, zeven uur 's ochtends. Gelieve beddengoed in hiertoe bestemde zak te stoppen.' Let op, stond er tussen haakjes achter: zet de zakken niet op de gang!

Het uitroepteken mocht niet baten, ik zag verschillende zakken staan, het enige bewijs dat deze uitgestorven verdieping ooit bewoond werd. Een westerndorpje leek het, in allerijl verlaten nadat geruchten over een roversbende in aantocht de kop opstaken: ik hoorde de vloer onder mijn voeten kraken toen ik naar mijn kamer liep.

Het beddengoed van Jason Branks ontbrak, op de kale matras stond een gevulde vuilniszak. Zelf had ik mijn bed beschamend slordig achtergelaten. Mijn dekbed een gestrande potvis, mijn kussen een gebutst stuk boetseerklei. Iemand had een verse vuilniszak op mijn matras gelegd, strak opgevouwen als een theedoek; het contrast met mijn gekreukte laken had iets bestraffends.

Ik ging op mijn bed zitten.

De bedbugs, wat dat ook mochten wezen, moesten uren eerder zijn 'gesignaleerd'. Ik was die ochtend vroeg vertrokken naar college, had bij Helena aan mijn artikel geschreven en was daar ook spinaziequiche blijven eten. In die tijd waren mijn dormgenoten blijkbaar op de hoogte gesteld van de invasie en hadden de meesten van hen een alternatief onderkomen gevonden.

De meesten, maar niet allemaal. Ik hoorde gestommel. Geschuif met meubels, gezocht, verontwaardigd gemonkel. Het kwam uit de kamer schuin tegenover de mijne, waar, wist ik, twee Indiase jongens woonden.

Hun deur stond half open. Ik klopte vooral aan voor de vorm: ‘Hallo, hebben jullie dat bericht over de bedbugs ook gelezen?’ – hoe vaak vragen mensen dingen die ze al weten om zichzelf ervan te verzekeren dat ze niet alleen zijn? De jongens waren bezig hun dekbedden op te rollen. ‘Het is niet te geloven,’ zei de ene jongen: ‘Schandalig dat ze nu pas ingrijpen.’

‘Nu pas?’ – dit keer hoefde ik mijn onnozelheid niet te veinzen.

De jongen begon aan zijn laken te sjorren. Zonder succes, de stof zat net iets te strak om zijn matras. ‘Kom op!’ Hij liet het laken los. ‘Het is toch overduidelijk dat die beesten hier al dagen zitten?’ Hij stroopte een mouw van zijn trui op en toonde me de binnenkant van zijn onderarm. Drie bulten, oplopend in grootte: ‘Ontbijt, lunch en diner. Dat is hun bijtpatroon. Heb jij nergens last van?’

Ik trok mijn broekspijp op. Drie kleine bultjes op mijn hiel, recht onder elkaar: ‘Ik dacht dat het muggen waren.’

De jongens begonnen te lachen. En vertelden me alles wat ik nu weet over bedbugs.

Terug in mijn kamer ging ik met mijn kleren aan op bed liggen. Ik keek naar de volle vuilniszak op de matras van Jason, het zwarte, glimmende plastic, even feestelijk als desolaat – een gigantische kersenbonbon, of: een bom. Ik sloot mijn ogen en stelde me voor hoe kleine beestjes richting mijn benen trippelden. Hoe ze hun verdovingsvloeistof in mijn hiel spoten, hun tandjes in mijn schrale huid zetten, hun bek naar binnen boorden – voelde ik daar iets kriebelen?

Ik sloeg het dekbed van me af. Inspecteerde mijn matras. Trok het dekbed weer over me heen. Dacht aan pootjes, voelsprietten, oogjes.

Nog geen uur later stond ik in mijn boxersshort naast mijn bed.

Ik raapte wat kleding bij elkaar, pakte mijn creditcard. En liet de nachtportier een taxi bestellen.

Ik moest drie keer aanbellen voor de buzzer klonk. Helena stond boven in haar deuropening. Ze oogde verweerd – iemand die ’s nachts wordt gewekt heeft verbazend veel weg van iemand die net een woeste zeiltocht heeft gemaakt, woelen en wind eenzelfde effect op huid en haar.

‘Sorry,’ zei ik, ‘ik heb beestjes in mijn bed.’

Ik was nog nooit zo laat in Helena’s appartement geweest. En hoewel ik wist dat haar bank ’s nachts als bed dienstdeed, was de aanblik vervreemdend:

opengeklapt nam het meubel het volledige oppervlak van haar woonkamer in beslag. De poef, die normaal voor de bank stond, functioneerde nu als nachtkastje. Ze schuift die poef dus iedere nacht opzij, schoot het door me heen: en 's ochtends, wanneer het bed weer een bank is, schuift ze het ding keurig terug. Ik geloof dat Helena's zorgvuldigheid, haar hang naar evenwicht in enigszins onevenwichtige omstandigheden, me ontroerde – al sluit ik niet uit dat ik mijn jongere zelf nu een overdreven verfijnd empathisch vermogen toedicht.

De deur naar de werkkamer ging maar half open nu de bedbank ervoor stond. Een voor een wurmden we ons de kier door.

Helena trok een plastic krat onder de stretcher vandaan en haalde er wat dekens uit. 'Hier,' zei ze, terwijl ze me een kussensloop aangaf.

Helena klonk kortaf. En ze had me nog nauwelijks aangekeken sinds ze me binnengelaten had. Het verwarde me. De afgelopen weken was Helena zó gastvrij geweest dat ik haar hartelijkheid was gaan beschouwen als vanzelfsprekendheid. Ik bedoel, het leek haar geen enkele moeite te kosten aardig tegen me te doen.

Misschien was ik er daardoor stiekem van uitgegaan dat ik háár een dienst bewees met mijn aanwezigheid. En nu het omgekeerde het geval leek, voelde het of ik iets verloren had, een privilege kwijt was. Het maakte me eerder jaloers dan verdrietig, geloof ik.

Zwijgend trok Helena een laken over de stretcher, ik keek toe hoe ze de punten onder de matras stopte. Ik was vergeten mijn eigen dormbeddengoed in de vuilniszak te stoppen, bedacht ik. Zouden daar nu kleine beestjes in krioelen? Marcherend over de glooiingen in het lakenlandschap, op zoek naar het lichaam, de warmte, het bloed. Zij konden ook niet weten dat hun gastheer hen al ontvlucht was.

'Licht aan of uit?'

Ik had mijn kleren nog aan. Maar Helena's hand lag al op de lichtschakelaar.

Ik werd wakker van de geur van pannenkoeken. Of van het geluid van de koffiemaler dan wel het licht van de winterzon dat door de bekraste ruiten naar binnen scheen – ik had die nacht nagelaten de rolgordijnen omlaag te trekken.

Helena's woonkamer oogde weer zoals ik gewend was. De slaapbank ingeklapt, de poef er keurig voor geplaatst.

‘Lekker geslapen?’ vroeg Helena. En ze lachte zoals ze zo vaak lachte wanneer ze me zag, maar het contrast met haar gemoed van de afgelopen nacht bevreedde me, vertraagde me.

‘Wil je pannenkoeken?’

‘Alleen als het geen moeite kost.’

‘Ik heb ze al gebakken!’

Helena verdween in de keuken en kwam terug met twee borden, op ieder bord een stapeltje *pancakes*.

We aten aan het uitklaptafeltje. De pannenkoeken smaakten melig, het was duidelijk dat Helena ze niet dagelijks bakte, bij iedere hap bleef er wat deeg aan mijn gehemelte kleven.

‘Bedankt,’ zei ik, ‘dat ik mocht blijven slapen.’

You’re welcome, deed Helena: ‘Ik kon je toch niet door kleine monstertjes laten leegzuigen?’

Het kostte me moeite met haar mee te lachen. Bedoelde ze soms dat ik me vannacht aangesteld had, met dat ‘kleine monstertjes’? Ik keek hoe ze een punt uit haar tweede pannenkoek sneed; een groot stuk, ze stopte het in één keer in haar mond. Het leek me onmogelijk dat ze ervan genoot, maar Helena kauwde nadrukkelijk en zei niets over de abominabele staat van het baksel. Of iemand haar had opgedragen dit bord leeg te eten.

Niemand verplichtte haar dit te doen. En niemand dwong haar mij altijd maar binnen te laten, niemand zei dat ze pannenkoeken voor me moest maken, niemand eiste dat ze hier met mij zou zitten. Dus waarom, vroeg ik me af, waarom voelde het plotseling of dat wel zo was? Of ze haar enthousiasme om mijn aanwezigheid véínsde?

Helena keek op haar horloge: ‘Lois komt zo.’

‘Oké,’ zei ik en sneed nog een stuk van mijn pannenkoek af, zette net iets te veel kracht: mijn mes schraapte schel over het bord.

‘Ze komt voor een onderzoek,’ zei Helena.

Ik knikte, nam zwijgend een hap. En streek met mijn tong langs mijn gehemelte om het deeg los te weken.

Achteraf – om precies te zijn: nu ik dit opschrijf – vermoed ik dat Helena die ochtend hoopte dat ik door zou vragen. *Wat voor onderzoek? Wat komt Lois dan precíés doen? Waarom zo vroeg?* Maar mijn plotselinge ergernis maakte

dat ik geen zin had in een al te geanimeerde conversatie. Bovendien had ik het gevoel dat Helena's opmerking over Lois een truc was: een manier om me te vertellen dat ik weg moest, zonder haar masker van gastvrijheid af te hoeven zetten.

Wat als ik wél doorgevraagd had? Zou Helena mij dan alles verteld hebben?

Misschien zou ik in dat geval meteen opgestaan zijn, de poten van mijn stoel over de vloer hebben laten krassen. En misschien had ik geschreeuwd dat ik niets meer met haar te maken wilde hebben, dat ze me misselijk maakte, ja: kótsmisselijk – woest grimassend om mijn walging kracht bij te zetten. Ja, misschien had ik dat gedaan.

Maar de kans is groter dat ik gewoon was blijven zitten. Dat ik, na Helena's verhaal, hooguit mijn laatste pannenkoek had laten staan.

Toen Lois binnenkwam zat ik op de bank. Ik was bezig mijn schoenen aan te trekken, had net de veters van mijn rechtergymp gestrikt. Terugdenkend aan het moment zie ik het voor me als een stilleven, die paar cruciale seconden samengebald in één tableau vivant:

Lois, midden in de woonkamer, starend naar mijn vingers.

Helena, naast Lois, een arm uitgestoken om haar jas aan te nemen.

Ik, op de bank, één gymp aan, de andere in mijn hand.

Wat werd hier uitgebeeld? Een jongen die zijn schoenen aandoet om te vertrekken, zou iedere toeschouwer gezegd hebben. Maar dat was, vermoed ik, niet wat Lois zag. Lois zag een jongen die zijn schoenen die nacht uitgedaan had. En dus hier, in dit huis, misschien zelfs op die bank geslapen had; de bank die 's nachts een bed was.

Even zwegen we alle drie, een stel verstijfde straatartiesten in afwachting van een voorbijganger. Toen zei Lois: 'Dit meen je niet,' en daarmee kwam het tableau in beweging.

'Felix heeft hier gelogeerd,' zei Helena.

'Bedbugs,' mompelde ik.

'Natuurlijk,' zei Lois, en ze draaide zich om. En al was het niet bepaald de eerste keer dat Lois zich zo abrupt omdraaide – had ze een conversatie ooit anders beëindigd? – toch verraste de manoeuvre me, zoals een plotseling afgestoken voetzoeker overvalt, ook al ken je de knal en de kleuren al.

Lois liep de kamer uit, de hal in, de trap af.

‘Wacht toch even!’ riep Helena, en ze hief haar handen – het is passend hoe we onze onmacht steevast met loze gebaren benadrukken.

Deze vrouwen, dacht ik ondertussen, dit gedoe, dit gedrag. Misschien was het mijn vermoedheid, de vreemde ochtend, de grillige nacht, maar opeens had ik er genoeg van. Hoofdschuddend trok ik mijn linkerschoen aan. Ik griste mijn jas van een klapstoel. En ik liep de kamer uit, de hal in, de trap af.

‘Wacht toch even!’ klonk het achter me.

Lois was al beneden, ik hoorde haar de deur van het slot halen.

‘Hé!’ riep ik het trapgat in: ‘Ik was net aan het weggaan, hoor!’ Maar de benedendeur viel al dicht en ik stormde de trap af, stootte de krabpaal omver, gleeed nog net niet uit over de folders in de donkere portiek.

Lois liep al aan het eind van de straat nu. Vlugge, kordate pasjes, de kleine Gestapo; haar lange zwarte jas hing maar een paar centimeter boven de grond.

De stoep was glad, gesmolten sneeuw was opnieuw bevroren die nacht en de zolen van mijn All Stars hadden minder reliëf dan de Dr. Martens van Lois; onhandig glibberde ik achter haar aan: ‘Hé!’

Ze moest me horen. Ze keek niet om. En haar koppigheid voedde mijn woede, maakte dat ik haar bij haar schouders wilde pakken om eens goed door elkaar te rammelen: waarom doe je nooit eens normaal tegen me?

Ik begon Lois in te halen, kon haar jas bijna aanraken: ‘Kijk dan, ik ben al weg, dus ga in godsnaam terug, jullie onderzoek doen!’ Maar Lois stapte door, schudde haar hoofd zonder om te kijken: ‘Ik wil niet terug!’ – ze schreeuwde nu ook, ja, het was vrij banaal allemaal, burens zullen naar buiten hebben gekeken om zich om deze klucht te verkneukelen, zich ondertussen gelukkig prijzend dat ze zelf in warme truien voor de verwarming stonden. Het wás ook grappig, ongetwijfeld.

Maar dat bleef het niet.

Want op de hoek van 6th Avenue en 45th Street zakte Lois in elkaar.

Even dacht ik dat ze uitgegleden was – ‘Shit, gaat het?’

Toen zag ik haar twee armen om haar buik slaan.

Soechoemi, Abchazische Socialistische Sovjetrepubliek, 30 mei 1929, middag: ‘En, wat denkt u?’ vraagt Olga.

‘Waarover?’ vraagt Ivanov.

‘Over Georgieva, acht u haar betrouwbaar?’

Ivanov maakt een smakkend geluid waarvan Olga niet zeker weet wat het betekent: ‘Ze heeft een contract getekend.’

Zo is Ivanov, weet Olga inmiddels. Het lijkt wel of hij nooit vooruitkijkt. Al vijf jaar is hij bezig met dit onderzoek en nog springt hij van ijsschots naar ijsschots zonder te controleren of er wel een volgende schots in het water drijft.

‘De vraag is ook,’ zegt Ivanov, ‘of Georgieva óns betrouwbaar acht.’ Hij kijkt opzij: ‘Wat denk jij?’ Ze lopen naast elkaar op het nieuw aangelegde trottoir, vanachter de heuvel doemt de glimmende koepel van het primatencentrum op.

‘Ik denk wel dat Georgieva ons betrouwbaar acht,’ zegt Olga.

Het is niet helemáál waar. Ivanov, ja, hem vertrouwt Georgieva natuurlijk; de wetenschapper met zijn baard en dokterstas. Maar Olga betwijfelt of Georgieva haar ook mag. Alle vragen richtte ze tot Ivanov, haar heeft Georgieva nauwelijks aangekeken. Terwijl – het is een gemene gedachte, Olga weet het – zo heilig is Ivanov niet, zijn statige baard ten spijt. Wat hij heeft gedaan in Afrika; meisjes insemineren zonder hun medeweten – kinderen nog, die geen idee hadden waar ze aan meededen – dát is wat haar betreft een misdaad. Toen haar vader het haar vertelde sprak hij desondanks mild over Ivanov: ‘Dat was Afrika, daar gelden andere regels.’ Ze heeft er daarna nooit meer iemand over gehoord.

‘Georgieva lijkt me in ieder geval met ons onderzoek begaan,’ zegt Olga.

Ivanov knikt, loopt de trappen van het primatencentrum op.

Tijdens de eerste vergadering van de Commissie der hybridisatie tussen primaten had Ivanov plots als felste betoogd dat de Russische draagmoeders zich vrijwillig zouden moeten aanmelden: ‘ideyno zainteresovannykh’ – ‘daar draait het om!’ En Levin, Serebrovskiy en Zavadovskiy waren het allemaal met hem eens: een draagmoeder die uit idealistische overtuiging meedoet, zal het meest gemotiveerd zijn zich te houden aan de voorwaarden.

‘U gaat naar uw werkkamer?’

Ze staan in de grote hal van het onderzoekscentrum. Het is na zessen, dus rustig.

‘Ik wil Tarzan controleren,’ zegt Ivanov.

‘Zal ik u assisteren?’ vraagt Olga.

‘Waarom?’

‘Het lijkt me leerzaam.’

‘Het is jouw taak niet.’ – Ivanovs stem galmt door de lege hal.

Het is jouw taak niet, nee, Olga weet het. Haar taak is ‘het begeleiden en ondersteunen van de draagmoeders’. Ze zien haar, kortom, als een veredelde verpleegster. Maar ze is meer dan dat. Ze heeft doorgeleerd, ze is een wetenschapper, en ze mag deze aanstelling dan te danken hebben aan haar vader, ze zal hem aangrijpen om te bewijzen dat ze meer is dan zijn nakomeling.

‘Ik neem aan dat ik ook data zal verzamelen,’ had ze tijdens de commissievergadering gezegd. Zavadovskiy knikte voorzichtig, maar Ivanov leek in gedachten verzonken. ‘We hebben meer geld nodig,’ hoorde ze hem mompelen: ‘Voor de draagmoeders, hun onderkomens en verzorgers.’ Vervolgens, hoe kon het ook anders, startte de discussie die tegenwoordig in iedere universitaire commissie gevoerd wordt: hoe staat dit specifieke onderzoek in dienst van het communisme, wát maakt het marxistische wetenschap? Ofwel: wat zijn gelegen argumenten om bij de partij om geld te bedelen?

‘Mijn studie onderbouwt het darwinisme,’ zei Ivanov.

‘Stalin heeft Darwin niet meer nodig om de kerken plat te branden,’ lachte Levin.

‘Het emancipeert onze vrouwen,’ zei Serebrovskiy: ‘De draagmoeders werken mee aan de nieuwe samenleving, en kunnen hun voortplanting in eigen hand nemen!’ – Olga zag wat leden hun schouders ophalen.

‘Mijn onderzoek katapulteert de Unie naar de top van de internationale wetenschapsgemeenschap, dat is wat ze willen, toch?’ – toen Ivanov dit riep had hij al wat wodka op.

Ze lopen de hal door, een gang in. De vloeren zijn van grijs beton, het gebouw doet Olga iedere keer weer aan een bunker denken. Ze gaan de grote grijze trap naar de souterrainvertrekken af. De geur van stro en stront wordt met iedere stap sterker.

Olga hoort de gibbons al loeien.

Eerst de kleine kooitjes met muizen en ratten. Dan de hoge hokken met apen.

Olga kijkt naar de gibbons. Drie witte, pluizige beesten met de ledematen van lappenpoppen. Ze gieren niet langer, zitten stil op de takken van een dode boomstronk. Zouden de apen hen waarnemen? En zouden ze zich afvragen waarom die twee wezens aan de andere kant van de tralies een zoveel bredere kooi hebben gekregen?

Het laatste hok is tevens het grootste. Tarzan zit in een hoek. Hij rilt, er plakt iets geels in zijn ooghoeken, Ivanov duwt de traliedeuren open.

‘Is hij ziek?’ vraagt Olga.

Ivanov antwoordt niet. Hij drukt zijn stethoscoop tegen een harige tepel.

‘Mag ik ook eens luisteren?’

Ivanov reikt Olga zijn stethoscoop aan en zij drukt de dopjes zorgvuldig in haar oren.

Tarzan zit nog altijd stil, zijn buik bulkt over zijn knieën, hij lijkt hen niet op te merken. Daas staart het dier voor zich uit; misschien is het de tranquillizer.

Olga legt de kop van de stethoscoop op Tarzans borstkas. Zijn hart slaat dof en zwaar, een fractie trager dan dat van haar. Olga sluit haar ogen.

Boem... boem... boem en het ruisen van bloed. Plots stelt Olga zich voor hoe een hart als dit vanuit háár buik klopt. Hoe bloed als dit door háár aderen ruist; hoe een wezen als dit in haar baarmoeder drijft. Voetjes met vijf lange tenen schoppen tegen haar darmen, harige ellebogen porren tegen haar buikwand, een rossige kruin glijdt door haar baarmoederkanaal, er floept een stel flaporen tevoorschijn; gefeliciteerd, het is een jongetje, en kijk, hij heeft uw ogen!

Olga doet de stethoscoop af. En even, heel even, weet ze het niet meer zo zeker. Misschien is het wel terecht dat Georgieva haar niet vertrouwt.

Die keer dat Lois zwetend de collegezaal verliet.

De week daarop, toen ze zich midden in een gesprek omdraaide om naar de toiletten te rennen. De avond dat ze mijn biertje afsloeg; sowieso alle keren dat ze zei geen alcohol te drinken wanneer ik haar toch weer een glas wijn aanbood. En dan de stelligheid waarmee Helena haar verbod in haar eentje naar de Bronx te gaan: ‘Het is nu niet verantwoord dat jij alleen gaat.’

Ja, ze hadden het me verschillende malen verteld, zij het zonder het daadwerkelijk te zeggen. Maar ik had het al die keren niet begrepen en toen ik met Lois over het glibberige trottoir van Hells Kitchen schuifelde, begreep ik het nog steeds niet.

Ik had haar min of meer gedwongen een arm om mijn nek te slaan. Met mijn rechterhand ondersteunde ik haar rug, mijn linkerarm had ik nodig om mijn evenwicht te bewaren. Lois hinkte een beetje, of ze een gebroken been had, en voor zover ik wist behoorde die optie nog steeds tot de mogelijkheden.

‘Niet naar Helena,’ fluisterde ze. Maar ik wist geen andere plek waar we heen konden en fysiek sribbelde Lois nauwelijks tegen, dus schoof ik haar over de gladde stoeptegels 48th Street in.

Ik schaam me nog altijd voor hoe we de trap op kwamen. Ik ging Lois voor, draaide me een paar keer om – ‘gaat het nog?’ – maar liet haar in haar eentje de treden beklimmen, kreunend en hijgend, ik zag tranen in haar ooghoeken kleven, speekseldraden tussen haar lippen glinsteren, maar ik wist niet hoe we anders boven moesten komen, kon niets anders verzinnen dan haar aanmoedigen: ‘Nog even!’

‘Wat is er gebeurd?’

Helena vroeg het redelijk rustig. Maar haar kalmte leek geen echte kalmte, eerder gecontroleerde beheersing: de sereniteit van ambulancepersoneel dat heeft aangeleerd nooit emoties te tonen waar het slachtoffer bij is.

‘Ze zakte opeens in elkaar,’ zei ik.

Lois was op de stretcher gaan zitten, haar voeten plat op de grond, haar handen op de randen van de matras. Met een verwrongen gezicht kneep ze in het polyester, of ze zich ergens voor schrap zette.

‘Ik geloof dat ze pijn heeft.’

‘Je buik?’ vroeg Helena. ‘Je buik, Lois?’ Ze hurkte naast het bed en legde een hand op de buik van Lois: ‘Boven? Onder?’ Helena sprak gehaast, zakelijk bijna, alsof ze een checklist afwerkte: ‘Hier soms?’

Lois knikte, langzaam, en liet Helena haar jas uittrekken: ik zag haar lange dunne vingers trillend aan de mouwen rukken.

Helena wierp de jas in een hoek, Lois ging op de stretcher liggen. Rustig liet ze zich achterovervallen, alsof het haar zo geleerd was, onderdeel van een eindeloos geoefende evacuatie routine.

Lois droeg die dag een spijkerbroek, een hoogzittende Levi’s: het kruis was volledig bebloed.

Ik hoor hier niet te zijn, dacht ik. Ik hoor dit niet te zien. Maar ik was getuige van een ongeluk en ik deed wat veruit de meeste getuigen van een ongeluk doen: ik bleef staan. En ik keek toe.

Lois kreunde nu. Helena had haar jeans losgeknoopt en sjoerde de spijkerstof nu voorzichtig van haar benen. Ze deed het langzaam, geconcentreerd, leek mijn aanwezigheid te zijn vergeten: de chirurg die het mes in de borst van de patiënt zet, de reddingswerker die het rotsblok van zijn slachtoffer heft, de meester-patissier die het bakblik van zijn soufflé tilt – de handeling zou het succes kunnen bepalen maar evengoed kunnen onthullen dat de kans op slagen allang verkeken is.

Ook het ondergoed zat onder het bloed. De slip was zo doorweekt dat de stof met de huid verkleefd leek.

Helena begon het katoen af te stropen. Ik zag Lois haar billen optillen. Ze draaide haar hoofd opzij, als om zich te distantiëren. Van zichzelf, van de situatie. Van wat er gebeurde onder haar navel.

En eindelijk, eindelijk deed ik hetzelfde. Ik draaide mijn hoofd af, keek waar Lois naar keek en vroeg me af wat ze zag.

Wit behang.

Ik had het tientallen keren eerder gezien, maar dit was de eerste keer dat ik het daadwerkelijk waarnam. Het behang had een reliëfmotief. Minuscule bolletjes die samen schuine streepjes vormden. Nu ik ernaar staarde, begonnen de streepjes te bewegen, te golven: te stralen. Het werd stil in de kamer, ik hoorde alleen nog de vriezer brommen: zoemende golfjes, stralend gebrom, het slokte me volledig op – of slokte het de omgeving op? Lois op

het bed, Helena ernaast, de vier muren van de kamer, de rolgordijnen, ramen: een felblauwe hemel, besneeuwde straten, de hoek waar Lois in elkaar was gezakt – even leek het allemaal verdwenen, verslonden door grommende witte puntjes en trillende schuine streepjes.

‘Felix, ik heb een handdoek nodig.’

Het zoemen zonk abrupt naar de achtergrond.

‘Het krat in het onderste keukenkastje!’

Ik moest even zoeken. Er lagen verschillende kleuren handdoeken in het krat. Ik koos de enige witte.

Toen ik terugkwam was Lois op haar zij gaan liggen. Ze had een deken over zich heen getrokken, op de vloer naast het bed lag een halflege pillenstrip.

Helena stond voor het bureau nu, haar rug naar me toe. Ze hield haar rechterhand onder de tafellamp. Het licht bescheen haar rode vingertoppen. Er lag iets in haar handpalm.

Een soort ballonnetje zag ik, het deed me denken aan de rubberen waterballonnen die ik als kind aan hun tuitje om de kraankop spande, tot ze zo vol water zaten dat ze haast doorzichtig leken. Het ballonnetje onder de lamp was vele malen kleiner, maar het rubber oogde even doorschijnend.

Alleen was dit geen rubber.

Dit ballonnetje kwam uit de buik van Lois, besepte ik. Het had er net nog in gedreven en nu lag het in Helena’s hand.

‘Wil je de handdoek over het bureau uitspreiden?’

Helena klonk nog altijd verbazend zakelijk. Geen teken van afstandelijkheid maar een bewijs van concentratie, zoiets moet ik gedacht hebben – dat is mijn verklaring voor wat ik daarna deed.

Ik drapeerde de handdoek over het bureau. Hij was precies groot genoeg, bedekte het hele tafelblad.

Behoedzaam legde Helena het rode ballonnetje op de witte badstof: ‘Het stanleymesje, in de keukenlade.’

‘Ga ik halen.’

‘En een pincet, badkamer.’

‘Check.’

Check, dokter Frank. Goed idee, dokter Frank, meteen, dokter Frank,

waarom ook niet, dokter Frank? – ik zei het nog net niet, maar ik deed alles wat Helena me die paar minuten opdroeg: hier is het stanleymesje, welke pincet heb je nodig, hier is een plastic bakje, goed, ik ga een grotere zoeken, hier zijn alvast de wattenstaafjes, moet ik de lamp nog verder draaien, ja, Lois slaapt, geloof ik.

Was ik gewoon naar de golvende streepjes op het behang blijven staren, dan was de middag niet wezenlijk anders verlopen. Toch word ik misselijk wanneer ik voor me zie hoe ik dat stanleymesje aangeef. Soms hangt schuld minder met de uitkomst samen dan met de poging, maar nog vaker, vermoed ik, is het voelen van wroeging slechts een overschatting van ons eigen aandeel: een manier waarop we onszelf wijsmaken dat we ertoe doen.

Voorzichtig sneed Helena het ballonnetje open. Het liep meteen leeg: de handdoek nam de vloeistof op als potgrond.

Helena stak twee vingers in het glibberige weefsel. Ze duwde de flapjes van het geknapte ballonnetje wat opzij. En trok toen, met duim en wijsvinger, een poppetje van rode gelatine tevoorschijn.

Het wezen was niet veel groter dan een playmobilmannetje. Twee armpjes, twee beentjes, een hoofdje met twee grote, visachtige ogen: alles volledig intact. Alleen een nek ontbrak. Het hoofd leek direct met de rug vergroeid, als bij een varken, of een koe.

New York, Verenigde Staten, 4 september 1994, avond: Lois ligt op de stretcher bij het raam. Ze plaatst haar zolen plat op de matras, zodat haar benen een schuine hoek met het laken maken. Helena hoeft het haar niet meer te vragen, ze doet het geroutineerd, haast automatisch. Ze hebben het ook al zo vaak gedaan.

Drie keer per maand, nu vijf maanden achter elkaar, dit is de eerste keer deze maand, dus de dertiende keer in totaal. De ovulatie-test hoeft ze niet meer te doen, inmiddels kent Lois haar lichaam zo goed dat ze precies weet op welke dagen haar urine het strookje paars kleurt.

‘Lig je lekker?’

Na al die keren blijft Helena het vragen.

‘Yep, ik lig goed.’

Helena lacht, en draait zich om naar haar tafel.

Lois kijkt naar buiten. De zon staat hoog, ook al is het al laat – het wordt vast een warme nazomer. Ook vanochtend was het al zulk mooi weer dat ze besloot te lopen, van the Lower East Side naar Grand Central Terminal. De jongens die haar onderweg n afloten droegen luchtige T-shirts en afgeknipte spijkerbroeken met rafels. Gisteren droeg Lois zelf nog zo’n broek. Vandaag heeft ze haar blauwe jurkje aangedaan. Omdat het kledingstuk zich makkelijk omhoog laat schuiven. En vooruit, ook omdat Helena ooit zei dat ze dat blauw haar zo mooi vond staan.

Lois stroopt de stretchstof op, over haar billen, tot aan haar middel.

Ze droeg dit jurkje tijdens hun tweede één-op-één afspraak, nu precies een jaar en een maand geleden. Zou Helena het nog weten? Ze liepen langs Ferrara in Little Italy; een tourist trap, had Lois altijd gedacht, maar Helena beweerde dat hier het beste ijs ter wereld gedraaid werd: ‘Neem in godsnaam de stracciatella!’ Lois houdt niet van stracciatella. Maar die middag had ze resoluut twee bollen stracciatella op haar hoorntje laten pletten.

Ze draait haar hoofd weer naar Helena. Die staat nu met haar rug naar haar toe. Lois weet wat ze aan het doen is. Op dit moment steekt Helena een pipet in het potje dat ze vanmiddag van Milo hebben gekregen: ze hoort het plastic even tegen het kunststof tikken, een teken dat het zo gaat gebeuren.

Met één hand trekt Lois haar onderbroek over haar gebogen benen, eerst omhoog, dan omlaag, als een ring om een elektrische spiraal.

Ze is niet bang.

De vorige twaalf pogingen mislukten en de dertiende poging zal waarschijnlijk ook mislukken en háár schuld is het niet. Zij is het slachtoffer, of in ieder geval de barmhartige – althans vanuit Helena's perspectief en dat is het enige perspectief dat ertoe doet. Nee, Lois kan het falen niet helpen. Ze is altijd op tijd, houdt zich voorbeeldig aan de regels: niet roken, niet drinken, iedere ochtend een foliumpil met een flink glas kraanwater, geen blauwe kaas en géén geslachtsgemeenschap. Vooral dat laatste is makkelijk.

Toen ze het uitmaakte met Mariah vroeg het arme kind of er een ander was. Lois liet het in het midden door haar schouders op te halen, waarop Mariah begon te huilen maar zich nog wel gewillig – ‘één laatste keer dan!’ – door Lois liet omhelzen. Behoefteloos aan uitgaan heeft Lois ook niet meer. De dansvloer is geen logisch jachtgebied wanneer de prooi met een kop thee op de bedbank in haar tochtige appartement zit.

Helena schroeft het deksel weer op het potje – er zit, waarschijnlijk, nog net genoeg in voor een volgende poging, overmorgen. Ze draait zich om en komt aan het voeteneind van de stretcher staan: ‘Ben je klaar?’

‘Bijna.’

Lois sluit haar ogen. Ze legt haar rechterhand op haar buik, ademt in, en laat haar hand dan omlaag glijden, over haar navel, richting haar schaamstreek.

Er was een tijd dat ze niets aan haar schaamhaar deed. Nu trimt ze iedere maand met een nagelschaartje, op de dag voor haar ovulatie.

Lois plaatst haar wijsvinger tussen haar schaamlippen. En begint haar clitoris te aaien.

In het begin durfde Helena haar dit niet te vragen. Maar toen ze na acht pogingen nog geen resultaat boekten, vroeg Lois of er echt, écht niet nog iets was wat ze zou kunnen doen om de kans op succes te vergroten. Helena had haar aangekeken, vragend, of ze probeerde te peilen hoeveel ze van haar kon verlangen.

‘Zeg het me!’

‘Er is één ding,’ had Helena zachtjes gezegd, ‘er zijn studies die uitwijzen dat de kans op bevruchting toeneemt wanneer vrouwen vlak voor of na de inseminatie klaarkomen.’

Een orgasme zou een peristaltische beweging van de baarmoederhals

stimuleren.

‘Denk maar aan iets opwindends,’ fluisterde Helena toen ze het voor het eerst probeerden. Ze knipoogde toen ze het zei. En de uren, dagen daarna vroeg Lois zich af wat die knipoog betekend had. Bedoelde Helena dat ze heus wel wist waar zij over zou fantaseren? Of was die knipoog banaler van aard, een teken van ongemak; een manier om afstand te scheppen na een al te persoonlijke opmerking? – Lois weet nog steeds niet welke verklaring haar het meest tegenstaat.

‘Nu?’ vraagt Helena. Ze houdt het pipet op, de punt omhoog zodat er niets uitdruppelt.

‘Bijna, ja, bijna.’

Denk maar aan iets opwindends. Wanneer ze alleen in bed ligt, is dat niet zo lastig.

Helena, de avond van jullie ontmoeting: na haar lezing niet weg te krijgen bij de bar, glas rode wijn na glas rode wijn, met Jim in een taxi naar een ander café, haar knie tegen jouw knie, jouw hand op haar dijbeen.

Of: Helena, jouw eerste keer in haar huis: groentesoufflé op tafel, vraag na vraag, pakt ze nu zelf jouw onderarm vast?

En: Helena, de avond waarop ze het wandkleed voor de deur naar haar werkkamer hangt: de zijden mouwen van haar blouse glijden langs haar armen omlaag, ze kijkt je recht in de ogen aan: ‘Dit is ons geheim, alleen van jou en mij.’

Ja, in haar eentje weet Lois zich een heleboel opwindende dingen te herinneren. Maar wanneer ze met haar ogen dicht op dit vreemde bed ligt is er maar één beeld dat zich even agressief als welkom aan haar opdringt.

Helena, aan het voeteneind van de stretcher. Toekijkend hoe zij haar wijsvinger bij zichzelf naar binnen laat glijden.

●

Te plat, te expliciet misschien?

Ik wist dat het min of meer zo gegaan was. Dat Lois daar gelegen had, hoe Lois daar gelegen had en waarom ze daar was gaan liggen. Maar klopte die laatste zin wel? Liet ze iets ‘naar binnen glijden’ of bleef het bij het aaien van haar schaamlippen, en was ‘aaien’ dan het juiste woord wel, of was het eerder strijken, wrijven, gewoonweg áánraken?

Ik leunde achterover, de plastic bureaustoel gaf nauwelijks mee, het was twee dagen voor kerst en de computerruimte van de bibliotheek was nagenoeg leeg. Vermoeid staarde ik naar de knipperende cursor. Was de scène die ik had beschreven journalistiek verantwoord?

De meeste details klopten. Dat van die zomerjurk, de middag in Ferrara en die avond in de taxi had Lois me zelf verteld. Ik wist alleen niet zeker of en hoe ze eraan had gedacht toen ze de zomeravond van 4 september op de stretcher bij het raam lag. Het was mijn versie van haar versie van iets dat niemand ooit helemáál accuraat zou kunnen beschrijven, ook niet degenen die erbij waren, misschien wel juist niet degenen die erbij waren: ervaren was verliezen, we beschadigden de realiteit enkel door haar waar te nemen, daar onze interpretaties krassen maakten en onze emoties vingerafdrukken achterlieten, en als de realiteit altijd in besmeurde vorm tot ons kwam, was het dan niet aan de schrijver om de vlekken weg te poetsen opdat de werkelijkheid geschikt werd voor consumptie? – ja, ik had na vier maanden Cultural Analysis wat ideetjes opgedaan. En zou men de opkomst van het postmodernisme in academische kringen in een grafiek afzetten tegen de nauwkeurigheid van haar studenten, zou de lijn waarschijnlijk een gevaarlijk steile helling omlaag maken.

Maar Cattlebee verwachtte mijn artikel. En ik had iets te bewijzen. Misschien wel meer aan mezelf dan aan mijn begeleider, dus schreef ik dat Lois een wijsvinger naar binnen liet glijden.

Daarbij: dit was waar ik het allemaal voor gedaan had. Ik was Helena en Lois blijven helpen zodat ik hier nu zou kunnen zitten, mijn artikel zou kunnen maken. Dat was althans wat ik besloten had, en om mezelf ervan te overtuigen dat het waar was, zat ik hier nu al vier dagen eenzaam op een weinig ergonomische bureaustoel: door de waarheid van anderen te

beschrijven creëerde ik een waarheid over mezelf, niet met wat ik schreef, maar met wat ik deed, daar de concrete handelingen van het schrijfproces – het tikken, twijfelen, koffie halen – de handelingen die eraan voorafgegaan waren – mijn omgang met Lois en Helena – met terugwerkende kracht een nieuwe betekenis gaven, onderdeel van datzelfde schrijfproces maakten.

Dat is althans hoe ik nu heb bedacht dat ik toen, al dan niet bewust, dacht – een poging, wellicht, om mijn stoïcijnse ethos te verklaren, misschien zelfs goed te praten.

Het proefschrift van Kirill Rossiianov lag naast mijn toetsenbord. Het was mijn voornaamste bron bij mijn passages over Ivanov. Ik had de afgelopen dagen beschreven hoe ‘de grote Russische wetenschapper’ naar Afrika afgereisd was, tevergeefs de chimpansees Syvette en Babette geïnsemineerd had en vervolgens naar jonge Afrikaanse draagmoeders op zoek gegaan was. En toen: hoe hij met wat apen was teruggereisd naar de Sovjet-Unie om daar zijn onderzoek voort te zetten, ten minste één vrijwillige draagmoeder en een stel assistenten voor zich wist te winnen, maar nog voor zijn experiment was begonnen door Stalin werd verjaagd, en uiteindelijk was overleden in ballingschap. Ik had het allemaal vrij uitgebreid beschreven, en nu, nu was het tijd voor het heden: het verhaal over Helena.

Ik had haar al dagen niet gesproken. Wanneer ik haar belde nam ze de telefoon niet op, wanneer ik bij haar langsging deed ze niet open; ik was verschillende malen voorbij haar appartementengebouw gelopen, maar de gordijnen op de tweede verdieping bleven gesloten. Ik kon haar niets meer vragen en de deadline naderde. Dus begon ik mijn versie van Helena’s aandeel met de versie van Lois – een versie die ik in de uren na ‘het ongeluk’ opgedaan had.

Het adres op de post-it lag in Brooklyn, had de taxichauffeur bij ons vertrek uit West 48th Street gemompeld – ‘Ik wist niet dat je in Brooklyn woonde,’ had ik vervolgens tegen Lois gezegd. Ze had haar schouders opgehaald en haar hoofd tegen het raam gelegd. Al na een paar blocks zette de chauffeur hoffelijk een Spaanse praatzender op; een welkom alibi voor ons zwijgen. Maar zodra we de Battery Tunnel in raasden sloeg de radio af.

‘Gaat het?’ vroeg ik voorzichtig.

Lois keek nog altijd naar buiten, de lampen in de tunnel een zwaailicht op haar bleke gezicht.

‘Wat zei Helena?’ – ze fluisterde het zo zacht dat ik niet zeker wist of ik het goed had verstaan: ‘Zei ze dat ik weg moest? Zeg hoe het is gegaan.’

Ik keek naar het achterhoofd van de chauffeur. De man leek niet naar ons te luisteren. Maar waarschijnlijk was dat onderdeel van zijn taakomschrijving: niet naar ons lijken te luisteren.

‘Helena gaf me je adres,’ zei ik daarom alleen maar. En het was waar, ja, zo was het gegaan.

Helena had het glibberige roze lijkje met een pincet van de handdoek getild en in een potje laten glijden. Het was precies zo’n potje dat Lois en ik van Milo hadden gekregen: via een omweg was het wezentje teruggestopt waar het vandaan kwam. Helena had het potje op de hoek van haar bureau gezet en een beetje rond gerommeld in kastjes en lades. Ik stond ondertussen maar wat in de hoek van de werkkamer, twijfelend of ik moest troosten of vragen, mijn jas moest uittrekken of de woning juist moest verlaten. Lois lag nog altijd op de stretcher. Ze was op haar zij gedraaid, lag met haar rug naar me toe.

‘Hier,’ had Helena vrij plotseling gezegd. En ze had me een post-it gegeven, de plakstrip omgevouwen: ‘Dit is het adres van Lois. Ik ga nu, ik moet dingen regelen.’ – dus nee, Helena had niet gezegd dat Lois weg moest. Maar nog geen vier minuten nadat ze vertrokken was, stond er beneden een taxi te toeteren.

Een buitentrap met leuning, flinke portiek, een kerstkrans op de blauwgelakte voordeur: het huis waar we werden afgezet deed me denken aan de gezinswoning uit *The Cosby Show*. Had het in Manhattan gestaan, dan hadden er waarschijnlijk minstens vijftien huurders in gewoond. Maar hier woonde alleen zij en haar hospita, mompelde Lois toen we uit de taxi stapten: en de hospita was er zelden; ze deed iets in de mode.

Lois stak haar sleutel in het slot. Haar gekromde houding verraadde dat ze nog steeds veel pijn had, maar klagen deed ze niet.

Binnen rook het synthetisch: luchtverfrisser op basis van zeep en meloen, leek het. In de hal lagen witmarmeren tegels die waarschijnlijk zouden blinken in het licht van de kroonluchter boven ons, maar Lois liet de lampen uit. Daardoor duurde het even voor ik de zwarte kater ontwaarde. Het beest moest bij het horen van de deur op ons af getrippeld zijn, en duwde zijn kop nu tegen de kuit van Lois.

‘Het is oké, Richard,’ zei ze, haar stem net iets hoger en zangeriger dan normaal: ‘Ik ben er weer, ja, je hebt honger, hè?’ Ze bukte, stak haar arm uit om het dier te aaien, maar halverwege de manoeuvre trok ze haar hand kreunend terug, alsof haar poging afgestraft werd met een zweepslag. Enigszins hulpeloos keek Lois naar de kat. Vlug bukte ik in haar plaats. Het

beest duwde zijn kop meteen tegen m'n handpalm.

Ook het huurvertrek was imposant. De kamer van Lois oogde ruim, was waarschijnlijk groter dan alle kamers in het appartement van Helena bij elkaar. Er stonden een kleine ronde tafel met wat stoelen die antiek aandeden (Art Deco? Art Nouveau?), een ebbenhouten dressoir met een fauteuil, een manshoge spiegel in een lijst van houtsnijwerk, en in het midden van de kamer een gigantisch hemelbed. De kussens oogden wollig en opgeklopt, de sprei en het dekbed – in hetzelfde priegelige bloemetjesmotief als de gordijntjes – zaten strak onder de matras gestopt. Dit was hoe je een bed aantrof bij binnenkomst in een hotelkamer, er lag nog net geen chocolaatje op het kussen.

‘De schoonmakers zijn net geweest,’ mompelde Lois ietwat verontschuldigend. Ze schuifelde naar het bed en liet zich achterovervallen. Zo bleef ze liggen, op haar rug, haar handen op haar buik. Even zag ze er ontspannen uit, een meisje dat fysiek uiting gaf aan de opluchting om een eerste vakantiedag. Maar binnen een paar seconden verkrampte haar gezicht alweer. Ze kreunde, sloot haar ogen: haar kin rimpelde.

‘Heb je pijn?’ vroeg ik.

‘De katten moeten eten,’ fluisterde Lois.

Ze waren met z'n drieën. Richard, de zwarte kater, en nog twee perzen met een plumeauachtige vacht en een kop die oogde of ze ooit hard op hun neus gestompt waren. De dieren verzamelden zich miauwend rond mijn benen. Ze hadden een eigen koelkast, had Lois uitgelegd, en kregen hun voer geserveerd op zilveren schaaltes die ik in de kleine eikenhouten servieskast zou kunnen vinden. Dankzij de schaaltes kwam de maaltijd die ik presenteerde in uiterlijk sterk overeen met de foto op de verpakking ervan; het had me niet verbaasd als hun baasje normaal gesproken een krul peterselie op de blokjes-in-gelei legde om met name zichzelf ervan te overtuigen dat ze haar dieren een delicatessen voorzette.

Toen ik terugkwam had Lois het dekbed over zich heen getrokken.

‘Wat vind je fijn?’ vroeg ik vanaf het voeteneind. Ik verwachtte dat ze me zou opdragen te gaan dan wel te blijven, maar in plaats daarvan mompelde ze: ‘Je klinkt als een hoer nu’, en ze grijnsde.

Ik geloof dat ik schrok. Niet van de opmerking, maar van de toon. Na alles wat er die ochtend gebeurd was, kwam de grap onverwachts. Misschien wilde Lois de stemming wat verluchten, maar ze bereikte het tegenovergestelde: haar opgewekte ironie had iets griezeligs, het glimlachende jongetje in de

horrorfilm dat zelf niet doorheeft dat hij al jaren geleden overleden is.

Ze zal mijn bezorgde gezicht hebben gezien.

‘Sorry,’ zei ze.

‘Zal ik blijven?’ vroeg ik.

‘Heeft Helena daar niets over gezegd?’

‘Helena?’

‘Ja, wat zei Helena?’

Plotseling keek Lois me zorgelijk aan. Vragend, smekend, bijna: alsof ik een arts was die haar een belangrijke diagnose kwam brengen. Anders dan de arts hoefde ik niet eerlijk te zijn, had ik de vrijheid haar lijden met leugens te verzachten. Maar welke leugen hoopte Lois te horen? Ze wil dat ik blijf, dacht ik. Ze durft dat alleen niet te zeggen, dus nu wil ze dat ik Helena’s zogenaamde bevel in dit toneelstukje verwerk zodat ze zelf niet om hulp hoeft te vragen: hulp vragen betekent immers zwakte erkennen, en zwakte erkennen is voor Lois een vorm van gezichtsverlies, zeker tegenover een sukkel zoals ik: ja, zo zat het, vast.

Bij mijn terugkeer van de Mini Market had Lois een roze joggingpak aan. Ik had nooit kunnen raden dat het afzichtelijke ding tot haar garderobe behoorde en waarschijnlijk behoorde het juist daarom tot haar garderobe.

‘Yo,’ zei ze zodra ze me in de deuropening zag staan.

Hoe we de rest van de avond in kleermakerszit op het hemelbed zaten, kruimels en chipsgruis tussen de bloemetjes op het dekbed, Lois in haar roze pakje, een batterij bierblikjes tussen ons in – je zou denken dat we een logeerpartijtje gaven en nu wachtten tot onze vriendinnen met *Pet Sematary* en magnetronpopcorn van de videotheek terugkwamen.

Lois gedroeg zich opmerkelijk monter. Ze plaagde me om mijn aankopen – Pop-Tarts en Nibbits, viereen we je twaalfde verjaardag? – en roddelde wat over haar hospita, die scheen te ontbijten met een mok Baileys om de rest van de dag niet meer te eten.

Over wat er die ochtend gebeurd was, zwegen we. Lois wilde er niet over praten, dacht ik. Niet dat ik enig idee had wát ik er überhaupt over had moeten zeggen. Ik had iets afgrijselijks gezien, maar hoe had Lois het ervaren? Het hing ervan af wat ze de afgelopen weken gehoopt had, verwacht had. Er was iets misgegaan, maar er was ook iets voortgebracht. Beschouwde Lois dat als een mislukt succes of een gruwelijke mislukking? Ik durfde er

niet over te beginnen, bang dat de vraag alleen al mijn eigen oordeel zou verraden. Het was ook niet nodig. Uiteindelijk begon Lois er zelf over, zij het, nu ja: wat omslachtig.

Toen ze haar tweede bierblikje aan haar mond zette: ‘Ik ben blij dat mijn buik leeg is, nu kan ik ’m tenminste weer laten vollopen.’

Toen ze per ongeluk het lipje van mijn blikje afbrak: ‘Je moet belangrijke dingen ook niet aan mij overlaten, vraag maar aan Helena.’

Toen ze een bordje perfect geroosterde Pop-Tarts tussen ons in op het bed zette: ‘O god, ik heb daadwerkelijk iets geslaagds voortgebracht, vlug, bel Helena!’

Moest ik op haar grove grappen ingaan? Ik wilde haar zogenaamde falen beamen noch bagatelliseren en door al te breed te grijnzen zou ik beide doen. Aan de andere kant wilde ik het onderwerp niet afslaan nu het dan eindelijk opgediend werd.

‘Heeft Helena wel eens pannenkoeken voor je gebakken?’ – ik had de vraag al gesteld voor ik precies wist wat ik ermee wilde bereiken.

‘Ja...’ zei Lois.

‘Niet zo best, hè?’

Lois glimlachte flauwtjes. Ha, dacht ik, dit werkt!

‘Niet echt,’ mompelde ze.

‘Niet echt?!’ Ik trok een gezicht of me zojuist een zeer oneerbaar voorstel was gedaan, keek even arrogant als teatraal; *darling, how could you?* – nogal overdreven voor mijn doen, maar de act leek geoorloofd: ‘Meid, zelfs onze goede vriend Richard hier beneden zou die pannenkoeken laten staan!’

Ik reduceerde Helena tot gezamenlijke vijand. Dat was ze niet, strikt gezien, maar verandert iedere gemeenschappelijke vriend niet in een gezamenlijke vijand zodra hij er niet bij is, al was het alleen omdat hij er niet bij is? Daarbij: zet de tekortkomingen van een ander op een sokkel en ze overschaduwden die van jezelf; laster de pleisters op het gebarsten zelfbeeld – mijn denkwijze zal vast in die richting hebben gezeten. Het werkte alleen niet.

Lois lachte niet, ze keek eerder licht geërgerd: ‘Het is toch juist heel lief van Helena dat ze pannenkoeken voor iemand bakt?’

‘Ja, natuurlijk,’ zei ik vlug, ‘erg lief.’

‘Zo is Helena,’ fluisterde Lois. Ze had het afgebroken lipje van het

bierblikje om haar pink gedaan en draaide er nu gedachteloos aan: ‘Nadat ik verteld had dat ik vegetarisch was, kocht ze meteen een kookboek over groente en tofu.’

Ik knikte: ‘Dat is ook lief, ja.’

Lois keek me niet aan. Ze verplaatste het metalen bierlipje van haar pink naar haar middelvinger maar het paste niet: het gaatje was te klein, haar vinger kon er niet doorheen.

‘Jullie kennen elkaar wel heel goed, hè?’ vroeg ik voorzichtig.

‘Ja,’ fluisterde Lois, ‘Helena is een heel bijzondere vriendin’ – en ze schroefde het zilveren lipje weer om haar pink.

Ik hoefde niet verder te vragen. Uit zichzelf begon Lois te vertellen, plots ongeremd en enthousiast, als een kind dat merkt dat er eindelijk een volwassene interesse voor zijn stenencollectie heeft opgevat (‘dit was mijn eerste kei en dit hier is bergkristal!’), al betrof de collectie in dit geval een verzameling momenten, verstaend als herinneringen aan Helena.

‘Ze is hier ook geweest!’ – Lois wees op de ronde tafel bij het raam – ‘Ze kwam bij me eten, we hadden elkaar nog maar één keer gezien maar toen ik haar uitnodigde stemde ze meteen toe. Daarna zagen we elkaar steeds vaker, als ik haar niet belde, dan belde ze mij wel, het was of we niet zonder elkaar konden. En toen het uitging met mijn vriendin was Helena er voor mij. Ik kon niet goed alleen zijn in die tijd, ik geloof dat ik wel drie weken bij Helena geloged heb, en als huisgenoten leer je elkaar natuurlijk nog beter kennen, weet je wat je aan elkaar hebt...’

Ik keek naar Lois maar luisterde niet meer. Mijn gedachten waren blijven hangen bij die ene zin. *Toen het uitging met mijn vriendin.* Ik staarde naar de roze touwtjes die uit de roze capuchon van Lois’ roze vest bungelden. En ik dacht aan ons eerste college samen, alweer bijna vier maanden geleden:

I can’t blame you. Het is echt iets voor een blanke westerse heteroseksuele man om zichzelf als de maat der dingen te nemen.

Blank, vooruit. Man, jazekeer. Maar hetero? Nee, hoor.

Was dit haar stille revanche? Had Lois haar geaardheid expres achtergehouden: een steentje in een gespannen katapult dat pijnlijk tegen mijn slaap zou ketsen zodra ik beseftte dat ik dezelfde fout gemaakt had? Of was er van opzet geen sprake, was ze er simpelweg van uitgegaan dat ik wel wist dat ook zij...?

Ik keek nog eens goed naar Lois. Ze zat nog altijd in kleermakerszit, een gelukzalige uitdrukking op haar gezicht, een Boeddhabeeldje leek ze; haar handen omsloten het bierblikje in haar schoot als een warm waxinelichtje, ja, Lois oogde compleet sereen nu ze over Helena vertelde. Over hoe mooi en hoe goed en hoe lief en hoe bijzonder, die keer dat ze ijs aten, die keer dat ze in het reuzenrad van Coney Island zaten, alle keren dat Helena het logeerbed voor haar opgemaakt had, alle gesprekken over dingen die er écht toe deden en dat ene gesprek waarin ze haar, alleen háár, in vertrouwen genomen had en toen: de dag dat Helena ontslagen werd, hoe ze samen plannen gemaakt hadden, want doorzetten zouden ze, samen, natuurlijk samen, en hoe ze vervolgens de werkkamer heringericht hadden, hoe vaak ze op haar rug op de stretcher gelegen had, hoe vaak Helena gevraagd had of ze het wel zeker wist en nee, het wás ook niet niks, maar hoe belangrijk en hoe baanbrekend en hoe alléén Helena.

Ik hoefde niet eens meer te luisteren om te begrijpen wat Lois zei. Nu ik het eindelijk inzag, snapte ik niet waarom ik het in godsnaam niet eerder ingezien had. En hoe langer ik naar haar keek, haar armgebaren steeds grootser en haar toon steeds enthousiaster naarmate de schare lege bierblikjes op het nachtkastje groeide, hoe meer behoefte ik voelde een arm om haar heen te leggen, om haar even, heel even maar, tegen me aan te drukken.

Hoe vaak was de bel al gegaan? Ik keek op de elektrische wekker op het al dan niet waarachtig ebbenhouten nachtkastje. Veertien minuten over acht, 's ochtends. Voorzichtig trok ik mijn arm onder Lois' hoofd vandaan. Het geluid klonk opnieuw, schel en langer dan eerst; een dringende, laatste oproep.

‘Zal ik opendoen?’ vroeg ik. Lois gromde zachtjes. Ze herschikte haar kussen.

Beneden kwam Richard meteen de keuken uit getrippeld. Ik liet hem zijn kop tegen mijn hiel duwen. Door het kijkgaatje in de voordeur zag ik een American Express-busje in de sneeuw staan.

‘Woont hier mevrouw Liu?’ vroeg de koerier. Hij had een kledinghoes over zijn arm, zoals een ober een servet draagt. Ik knikte, langzaam, en boog zo onopvallend mogelijk voorover om de naam op het bordje onder de bel te controleren: ‘Mevrouw Liu, ja.’

Ik hing de kledinghoes aan de kapstok. Richard had zijn Perzische vriendinnen opgetrommeld. De katten cirkelden om mijn voeten, vooral Richard mauwde hartstochtelijk. ‘Stil maar,’ hoorde ik mezelf fluisteren.

In de keuken stortte ik drie kuipjes vlees leeg op de schoteltjes die ik

gisteravond nog had afgewassen. Ik zette ze op de grond, op precies dezelfde plek waar ik ze de dag daarvoor had neergezet – het is opmerkelijk hoe snel we onszelf in vreemde situaties vertrouwde routines aanmeten. Opmerkelijk maar ook begrijpelijk, zelfs het absurde wordt normaal wanneer je het maar vaak genoeg herhaalt.

Voor Richard zich op zijn brokken kon storten, tilde ik hem op. Ik drukte mijn gezicht in zijn warme, zwarte vacht, tot ik niets meer zag, alleen nog zachte haartjes langs mijn wang voelde aaien. Richard begon te spinnen en daarna te blazen. Maar ik liet pas los toen ik nageltjes in mijn nek voelde krassen.

Lois was rechtop in bed gaan zitten. Haar haar hing glanzend om haar schouders, leek steiler dan normaal. Op het nachtkastje lag een haarborstel.

‘Wie was het?’ vroeg ze.

‘Iemand van American Express.’

‘O,’ zei Lois zachtjes – ik begreep dat ik slecht nieuws gebracht had: ‘En is er nog gebeld, of zoiets?’ Ze staaarde naar haar bloemetjesdekbed. Ze had ook mascara opgedaan zag ik, ja, ze zat er prachtig bij voor eventueel ziekenbezoek. Ik wilde dat er nog iets te liegen viel.

‘Nee,’ zei ik, ‘volgens mij niet.’

‘Oké,’ fluisterde Lois. Zwijgend bond ze haar haren in een rommelige staart, en ze liet zich weer onder het dekbed glijden.

‘Zal ik haar anders bellen?’ vroeg ik. ‘Om te vertellen hoe het met je gaat?’

‘Als ze had willen weten hoe het met me ging, dan had ze zelf wel gebeld.’

Lois trok de deken over haar hoofd, een bebloemde heuvel verrees. Even was het stil. Toen begon de heuvel te bewegen: getril ging over in geschok. Ik liep naar het bed en legde een hand op de bevende berg.

‘Ze belt nog wel,’ zei ik: ‘Echt, ze geeft om je’ – ik had geen idee of ik loog.

Later die ochtend bakte ik eieren en de rest van de dag keken we televisie in bed, er was een *Full House*-marathon op ABC en we lachten om de nieuwe kapsels die de kindacteurs ieder seizoen kregen aangemeten. ’s Avonds bestelden we pizza’s en dronken we calvados uit het drankkabinet van mevrouw Liu.

‘Vertel eens,’ zei Lois vrij plotseling. Ze keek samenzweerderig – er hing nog altijd een zweem *slumber party* in de gordijntjes om het hemelbed. ‘Wat

zegt Helena over mij?’

‘Over jou?’

‘Over mij, ja. Wat zegt ze?’

Het was vervreemdend Lois plotseling in de tegenwoordige tijd over Helena te horen praten. Hier, op dit zachte donsbed in deze prinsessenkamer, leek Helena’s woning niet alleen ver weg, maar ook iets dat achter ons lag sinds we door de Battery Tunnel waren gereden: een plek die we ooit hadden bezocht tijdens de vakantie die leven heette, maar waar we niet per se naar zouden terugkeren en nu dus behoorde tot het verleden – soms lijkt plaats de tijd te dicteren, meer nog dan kalender of klok.

‘Kom op,’ drong Lois aan, ‘jullie hebben het toch wel eens over mij?’

Ik keek naar de fles calvados. Er stond een vrouw op het etiket. Ze droeg een feestjurk met franjes maar keek desalniettemin weinig vrolijk – wat wilde Lois horen? Ik kon me niet herinneren dat Helena het ooit uitgebreid over haar had gehad, in ieder geval niet zo uitgebreid als Lois het de afgelopen vierentwintig uur over háár had gehad, maar dat, wist ik, was het slechtste antwoord dat ik kon geven. De waarheid was dat conversatie over Lois meestal beperkt was gebleven tot een eenzijdige mededeling van Helena: ‘Lois komt zo’, of: ‘Ik geloof dat Lois ook blijft eten’ – en ze zei die dingen meestal vluchtig, bij het uittrekken van haar jas of vlak voor ze naar de wc ging, alsof het onprettig nieuws betrof dat in nonchalance moest worden gesmoord.

‘Ze heeft wel eens gezegd dat ze heel blij met jou is.’

‘En verder?’

‘Verder had ze het niet echt over je.’

‘Ah,’ deed Lois. Ze keek in haar whiskyglas, walste een oranje laagje rond. ‘Ze heeft het anders wel vaak over jou, hoor.’

Het klonk onverschillig, of het slechts een luchtige opmerking over het povere bouquet van de calvados betrof. Maar ik voelde me betrappt, ook al wist ik niet goed waarop. ‘O,’ zei ik alleen maar. En ik probeerde een nieuw onderwerp te verzinnen, iets dat dit gesprek zou dichtschröeien: het povere bouquet van de calvados! – maar Lois wist dat ze beet had, en ze liet niet meer los. Met slechts enkele woorden had ze een web gesponnen, en ik, onnozele fruitvlieg, was zo arrogant geweest te denken dat ik er sierlijk omheen kon blijven cirkelen. Maar nu zat een van mijn vleugeltjes aan een glinsterend draadje geplakt. En kwam Lois op acht poten op me af:

‘Wil je weten wat Helena over jou zegt?’

‘Mwa.’

‘Ze zegt dat je een lieve jongen bent. Heel betrouwbaar, heel bijzonder ook: lief, intelligent. En wist je dat ze je nogal aantrekkelijk vindt?’

‘Nee,’ zei ik, ‘maar dat is aardig’ – en ik voelde hoe ook mijn tweede vleugeltje in kleverige kluwen verstrikt raakte.

‘Kom op,’ zei Lois, terwijl ze één harige poot op mijn thorax plaatste. ‘Je moet toch hebben gemerkt dat Helena jou een nogal... speciale status toekent?’

Ik nam een slok calvados.

‘Zeg eens eerlijk,’ ging Lois verder, ‘wat wil jij nou eigenlijk van Helena?’

Ik hoorde mezelf slikken, ongewild nadrukkelijk. Het maakte niet uit wat ik zei nu, ik zou hoe dan ook een huichelaar lijken. Een huichelaar die de controle verloren had. Of een huichelaar die min of meer wist waar hij mee bezig was. Ik koos het antwoord dat bij dat tweede beeld paste: woorden die me van een fruitvlieg in een horzel zouden doen veranderen.

‘Ik wil een mooi artikel over Helena schrijven,’ zei ik. ‘Daarom probeerde ik in haar buurt te blijven.’

‘Ah,’ zei Lois afgemeten. Ze dronk haar glas in één teug leeg en zette het op het nachtkastje. ‘Dan is dat duidelijk.’

‘Wat zou jij in je leven over willen doen?’

Het was Joshua uit Texas die het vroeg. Vanaf een bankje in de heuvels keken we uit op een buitenwijk van Big Spring – villa’s, voornamelijk, naast ieder huis een verlicht zwembad, helderblauw als fluorescerende mixdrankjes voor tieners.

‘Je mag één ding kiezen,’ zei Joshua. Hij nam een hijs van onze joint: ‘Eén ding dat je opnieuw mag doen, één beslissing die je ongedaan mag maken.’ Hij keek me waterig aan, een blik die misschien voor intens moest doorgaan. Dit was onze eerste date nadat we drie dagen eerder een benevelde nacht hadden doorgebracht; Joshua had zich al een paar keer laten ontvallen dat hij hield van diepe gesprekken en had net, wijzend naar de sterren, uitgebreid uiteengezet dat niets er uiteindelijk echt toe deed omdat het heelal zo groot was en onze rol in de kosmos zo beperkt, en dat het dus eigenlijk ronduit arrogant zou zijn ons leven enige betekenis toe te dichten, of rekenschap af te leggen in de vorm van, om maar wat te noemen, het betalen van belasting. Ik had geknikt en een hand in Joshua’s nek gelegd. De jongen was quarterback, had het voorkomen van Emilio Estevez en pijpte behoorlijk fantastisch: zaken die wat mij betrof goedmaakten dat we er een andere definitie van diepgang op na hielden. Ik had alleen weinig zin zijn persoonlijke vraag te beantwoorden. Oprechtheid op commando; een contradictio in terminis, bovendien wilde ik helemaal niet denken aan de dingen die ik over wilde doen – dat had ik vóór mijn aankomst in Texas haast dagelijks gedaan, namelijk.

‘Ik weet het niet, man,’ zei ik.

‘Kom op!’ zei Joshua grijnzend. ‘Ik zie dat je ergens aan denkt.’ Hij gaf me de joint aan. Ik nam een trek en inhaleerde diep. Om niet te hoeven denken aan waaraan Joshua wilde dat ik dacht, concentreerde ik me op het gebruide gezicht naast me. Die haast obsceen volle lippen. De verwijde pupillen. De piercing door de rechterwenkbrauw, een ringetje met een klein, blauw bolletje.

‘Nee,’ zei ik, ‘ik weet het echt niet.’

Helemaal gelogen was het niet. Er waren op dat moment verschillende gebeurtenissen die in aanmerking kwamen, tientallen beslissingen die ik terug

had willen draaien. Mijn eerste interview met Helena, mijn tweede interview. De keer dat ik me liet overhalen een pakketje voor haar op te halen, de eerste avond dat ik bleef eten. De dag, nee, alle dagen, dat ik schreef in háár werkkamer, de ochtend dat ik mee ging schaatsen, de nacht dat ik besloot om juist bij haar aan te bellen, dat ik erbij was gebleven toen Lois... – het was vast beter geweest als ik al die dingen niet gedaan had, of toch in ieder geval anders aangepakt had, al kon ik niet goed aanwijzen wáár het misgegaan was, welk van al die gebeurtenissen de cruciale dwaling was; ze hadden immers ieder, op hun eigen manier, geleid tot de gebeurtenissen op kerstavond. Dus als ik één ding mocht kiezen, nee, móést kiezen, dan was het waarschijnlijk dát, die avond, vier maanden geleden, op het moment dat Joshua zijn vraag voorlegde. Al had ik als ik kerstavond had mogen overdoen, waarschijnlijk nog altijd bij Helena aangebeld. Ik zou naar binnen zijn gelopen, had Helena misschien zelfs kort omhelsd, en daarna zou ik gedaan hebben waar ik voor gekomen was: ik zou haar vier, vijf vragen hebben gesteld, op zakelijke toon hebben geïnformeerd naar het welzijn van Lois, ik zou de wijn hebben afgeslagen en Helena hooguit een glas kraanwater voor me hebben laten halen als ze dan toch op weg naar de keuken was. Ja, vanaf het moment dat we tegenover elkaar in haar woonkamer stonden zou ik, kortom, alles compleet anders gedaan hebben dan ik in werkelijkheid gedaan had.

Ik zag dat beeld nog altijd voor me. Haarscherp en verstild, als de foto's die vroeger in vitrines van bioscopen hingen. Zij, in een rode jurk die ik nog nooit eerder had gezien, haar decolleté glanzend alsof ze het had ingesmeerd met vaseline. Ik, recht tegenover haar, mijn hand om de DAT-recorder in mijn jaszak, een wapen dat ik ieder moment tevoorschijn kon halen.

Naast Joshua op het bankje, hoog boven de dure huizen, en de auto's die als een flikkerende kralenketting over de snelweg gleden, wilde ik dat ik dat beeld – Helena en ik, tegenover elkaar – kon wissen. Met een verfroller kon wegwissen, met een bordenwisser kon uitvlakken, al was het alleen omdat ik het haast iedere nacht nog voor me zag, zelfs al was ik inmiddels drieduizend kilometer van New York verwijderd, en van plan nog verder, veel, veel verder westwaarts te reizen.

Ik had de nachten voorafgaand aan kerstavond slecht geslapen. Het is geen excuus, hoogstens een verklaring. Van negen uur 's ochtends tot negen uur 's avonds had ik die week in de bibliotheek gezeten, de laatste twee dagen uitsluitend over Lois en Helena geschreven. Hoe meer ik over hen nadacht, hoe vreemder die twee leken; vreemder ten opzichte van mezelf, bedoel ik, alsof ik met elke getypte letter een stap naar achter zette, tot ik zo ver van hen verwijderd was dat ze me als onherkenbare silhouetten voorkwamen. Daarbij:

door het verhaal van Lois en Helena op te schrijven veranderde het van een herinnering in een prestatie, niet iets wat ik meegemaakt had, maar iets dat ik kortweg gemáákt had, en dat juist daardoor, eigenaardig genoeg, net iets minder waar leek – door de gebeurtenissen te verwoorden scheidde ik ze van mijn eigen leven, zoals de stoom uit de fluitketel de postzegel van de ansichtkaart losweekt. Hun huizen werden decors. Hun potjes, kopjes, koelkasten en matrassen rekwisieten, Lois en Helena zelf werden personages. En hoewel ik mijn personages min of meer dacht te doorgronden, zat ik ook met vragen. Wat hadden ze verwacht, wat wilden ze bereiken, hoe dachten ze nu precies over elkaar en wat vonden ze van mij?

Die laatste vraag leek het minst relevant. Voor mijn artikel, althans. En dat was waar het om ging, zei ik mezelf: voor nu was het belangrijk dat ik me op de gebeurtenissen rond Helena's onderzoek concentreerde en nog voor de deadline een zo volledig mogelijk stuk afleverde. En ja, ik had Helena beloofd pas over het onderzoek te schrijven zodra het voorbij was, maar wat was voorbij? Was een onderzoek voorbij wanneer het mislukt was of stopte het pas zodra er resultaten geboekt waren – en welk van die twee was het geval, volgens Helena? Ik zou het haar moeten vragen, al nam ik me meteen voor dat haar antwoord me niet van publicatie zou weerhouden. Deadline was deadline, ik was journalist, Helena had dat vanaf het eerste moment geweten en het moest een belangrijke reden zijn dat ze me in haar buurt geduld had, misschien zelfs de enige. Ja, ja, ik had recht op antwoorden, deed aan vrije nieuwsgaring, de wereld zat op dit verhaal te wachten en ik was hoe dan ook *correct bezig* – dat waren de frasen die door mijn hoofd schoten toen ik die 24 december haar straat in liep, haar benedendeur openduwde, voor de zoveelste keer de trap op ging en mijn vinger op haar bel legde. Tevergeefs, vreesde ik. Ik had hier de afgelopen dagen een paar keer eerder gestaan en al die keren was de voordeur ook na twee keer aanbellen dicht gebleven.

Ditmaal deed Helena meteen open.

Achteraf vermoedde ik dat ze me door een kiertje tussen de gordijnen had zien aankomen. Misschien had ze me ook de dagen daarvoor al door haar straat zien lopen, was ze bij het horen van de bel telkens ineengekrompen en had ze de telefoon niet opgenomen omdat ze eerst een plan wilde maken, een jurk wilde uitzoeken, wierook wilde aansteken, een goede fles bordeaux wilde aanschaffen.

‘Hallo, Helena,’ zei ik – waarom gebruiken we juist zoiets vertrouwds als een voornaam wanneer we afstandelijk willen overkomen?

‘Hallo, Felix,’ zei Helena.

Ze zag er opgedoft uit, alsof ze ergens naartoe moest. Een kerstdiner, dacht ik, natuurlijk! – al kon ik niet meteen bedenken bij wie Helena zou moeten aanschuiven. Voorzichtig omhelsde ze me – of was de aarzeling die ik dacht te bespeuren slechts een reactie op mijn eigen aarzelen? *Merry Christmas*, zei Helena.

De kamer rook kruidig, nootmuskaatachtig; er staken drie smeulende staafjes uit een houdertje op het uitklaptafeltje. Op de poef stonden twee wankele kaarsen.

‘Moet je ergens heen?’ vroeg ik.

‘Nee,’ zei Helena.

‘Verwacht je gasten dan?’

‘Nee.’

Twee zinnen en het leek al een kruisverhoor. Ik kneep in de DAT-recorder in mijn zak; een anker dat mij op mijn plek moest houden, nog meer dan andersom. Recht tegenover Helena stond ik, nog geen meter van haar af. Zou een van ons zijn armen uitsteken, dan zouden ze op de schouders van de ander neerkomen en zouden we, samen, een *slow dance* door de kamer kunnen maken. Ik omklemde de recorder nog net iets steviger.

‘Doe je jas uit,’ zei Helena.

Voor ik mijn jack over de bank legde haalde ik het opnameapparaat tevoorschijn, een manier om aan te geven waarvoor ik gekomen was: ‘Ik wil je nog wat vragen stellen voor mijn artikel. Ik moet het bijna inleveren nu’ – dat laatste klonk niet goed, alsof ik degene was die vanavond in het nauw zat.

‘Natuurlijk,’ zei Helena: ‘Wil je wat drinken?’

Op weg naar de keuken zette ze een cd op.

We gingen naast elkaar op de slaapbank zitten, min of meer zoals we tijdens de eerste twee interviews hadden gezeten. Ik probeerde me ook op dezelfde manier te gedragen, enigszins formeel, afstandelijkheid als blijk van objectiviteit – het lukte niet, professionaliteit is een spel dat je alleen kunt spelen met een vreemde als tegenstander.

‘Kun je me vertellen wat er nou precies gebeurde, die ochtend dat Lois hier lag...’

‘Daar was je zelf bij, toch, Felix?’

‘Ben je blij met het resultaat?’

‘Ik weet niet in hoeverre je van een resultaat kunt spreken.’

‘Is het onderzoek nu ten einde?’

‘Waarom zou het nu ten einde zijn?’

Helena zette haar glas aan haar mond. Ze hield het vast bij de kop, alsof het een beker was, en dat was ook hoe ze eruit dronk: of ze met een flinke plens water een paracetamol weg klokte. Ook ik nam een slok. De wijn smaakte bitter en zwaar.

Nog voor ik een nieuwe vraag kon stellen, pakte Helena mijn pols: ‘Kom op, moet dit echt nu?’ Haar gezicht was vlak bij het mijne. Haar lippen waren gebarsten, zag ik, de minuscule velletjes verkleurd door de wijn, een purper, vervellend slangenhuidje.

‘Nee,’ hoor je me op de opname mompelen, ‘het kan ook straks’ – en dan zwijgen we even. Je hoort ons allebei een slok nemen en slikken en ik geloof dat dit het moment is waarop Helena met twee vingers over haar sleutelbeen strijkt, alsof het een kostbaar collier is waarvan ze wil controleren of het nog op zijn plek zit. Ik volg haar beweging, en zie dat haar jurk iets te wijd voor haar is. Nu Helena zit, is er wat ruimte tussen de bandjes en haar huid ontstaan, er passen zo twee vingers tussen de rode bruggetjes over haar schouders.

‘Weet jij hoe het nu met Lois is?’ vraag ik.

‘Het gaat goed met haar. Ik ben de afgelopen dagen een paar keer bij haar langs geweest, we hebben vanochtend nog een flinke wandeling door Prospect Park gemaakt. Ze vertelde dat jij die eerste dagen bij haar bent gebleven. Dat vind ik groots van je.’

‘Waar was jij op dat moment?’

‘Dingen regelen.’

‘Wat voor dingen?’

‘Dat laat ik je zo wel zien.’

‘Waarom niet nu?’

Hier klinkt een zacht ‘oké’. Vervolgens wat geschuif, geschuifel, het kraken van een deur.

Helena en ik staan nu in de werkkamer. Wat we tegen elkaar zeggen, hoor je nauwelijks op de opname. En na twee, drie minuten verstomt ons dof gemompel helemaal, waarop het elf volle minuten lang stil blijft, je alleen het

knetteren van de kachel hoort.

Had Joshua uit Texas zijn dilemma vandaag aan me voorgelegd, dan zou ik zeggen: die elf minuten.

Nog geen kwartier later stond ik weer buiten, voor het huis van Helena. Ik ritste mijn jas dicht en liep de straat uit, richting 7th Avenue. De hele weg keek ik naar de grond: mijn ene voet voor mijn andere voet, en plots dacht ik aan die ene middag, jaren geleden, dat ik, een brugklasser nog, van mijn gympen beroofd was. Onder een viaduct in Hoogvliet had een vreemde jongen een boterhammes op mijn keel gezet: ‘Je Nikes,’ had hij gefluisterd. Ik had mijn schoenen uitgetrokken en ze een voor een aan mijn overvaller gegeven. Daarna was ik op sokken doorgelopen. Ik was niet bang geweest, niet eens boos, hooguit lamgeslagen door ongeloof, en al brandden mijn voetzolen al na een paar stappen over de ruwe stoeptegels, ik liep door. Later zou mijn moeder me prijzen om mijn moed en doorzettingsvermogen, maar wat had ik anders kunnen doen dan naar huis komen, ik moest verder, mijn ene voet voor de andere voet, met doorzettingsvermogen had het weinig te maken en met moed al helemaal niets, er was eerder sprake van loochening; met ieder stap bezweerde ik al te akelige gedachten aan wat er gebeurd was, verwijderde ik mezelf fysiek en mentaal van de donkere tunnel waar ik mijn schoenen had achtergelaten – de ene voet voor de andere voet...

Het had flink gedooid in New York. Mijn broekspijpen werden nat van het drab dat taxi's en puffend remmende bussen deden opspatten wanneer ik bij het stoplicht stond te wachten. Toch deed ik nergens een stap naar achteren.

Bij St. Mark's Place ging ik een McDonald's binnen. Sinds mijn puberteit bezocht ik de keten voornamelijk om nostalgische redenen: honger naar herinneringen wint het steevast van de behoefte aan goed eten. Binnen was het behaaglijk warm. De eigele wanden, de uniforme rode bankjes, het was niet net als thuis, nee, het wás thuis: een plek uit mijn jeugd die ik, anders dan mijn oude tienerkamer, kon betreden zonder het idee dat ik die ontgroeid was; de uitgelichte foto's van cheeseburgers en Franse frietjes geen altaren om vroeger te eren, maar beelden waarin het heden perfect samenviel met het verleden – is zo'n versmelting niet wat we 'vertrouwdheid' noemen? Ik bestelde een Big Mac-menu met een extra doosje kipnuggets en koos een tafeltje aan het raam. Daar laafde ik me aan de smaak van verjaardagen en goede rapporten, de geur van troost wanneer mijn moeder me weer eens te laat van school gehaald had.

Aan het tafeltje tegenover me zat een oudere vrouw met vier kleuters. Ze lachte, riep de kinderen dingen toe in het Spaans. Een grootmoeder,

vermoedde ik, die haar kleinkinderen op een in hun ogen groots kerstdiner trakteerde: er stonden zelfs smeltende sundae-ijsjes op de hoeken van hun dienbladen. Op het bankje naast hen zat een stel studenten. Aan hun grijnzende gezichten te zien beschouwden deze jongens hun aanwezigheid – h́́er! in een McDónalds! op ḱ́erstavond! – als daad van verzet, of zagen ze er op zijn minst een ironische en daarmee heroische verrichting in. *De een zijn festijn de ander zijn gein*, schoot het door me heen. Geen bijster scherpe observatie, maar ik weet nog dat ik de behoefte voelde de inval te delen. En dat ik toen even, heel even, dacht aan Helena. En dat ik toen vlug een hap van mijn Big Mac nam om het ding binnen enkele seconden naar binnen te werken, mijn blik gefixeerd op de lachende clown op mijn placemat.

Op eerste kerstdag ging ik naar de bioscoop. Haast alle matineevoorstellingen waren uitverkocht, er was nog é́n kaartje voor *The Mask*. Ik zat helemaal vooraan in de zaal en moest mijn hoofd in mijn nek leggen om Stanley Ipkiss met een nieuw groen gelaat voor zijn badkamerspiegel te zien staan.

Tweede kerstdag belde ik mijn moeder. ‘Ik mis je wel, hoor,’ zei ze, en ik zuchtte ‘ja-háá’, maar toen ik later die middag *E.T.* op televisie zag voelde ik mijn ogen prikken toen de kleine Gertie voor altijd afscheid van haar nieuwe vriend nam en er een flauw, rood bolletje oplichtte in zijn borstkas.

De volgende dag werd ik om é́n uur ’s middags wakker en moest ik lang nadenken voor ik zeker wist welke dag het was.

De universiteitsbibliotheek was weer open. Ik stopte mijn floppy in een van de vele vrije computers en begon mijn artikel over Ivanov voor een laatste keer door te lopen. Haast alle teksten over Helena en Lois schrapte ik. Ik kon niet anders, na kerstavond. Hoewel ik niet precies kon verwoorden waarom, voelde ik dat de passages niet langer billijk waren, eerder gevaarlijk.

Nog diezelfde middag legde ik het artikel in het postvakje ‘Eindredactie’, é́n dag voor de deadline, twee nietjes door de hoeken geslagen.

Het was die dagen of ik voor een aquarium stond. Op een andere manier kan ik mijn gevoel niet omschrijven; zo’n groot aquarium, een tank zoals ze die hebben in Sea World, met manshoge ruiten en tunnels waar haaien als opstijgende vliegtuigen over je heen schuiven. Er gleed van alles langs en er schoot van alles over, maar ik kon er niet bij: ik stond met mijn handen in mijn zakken en keek naar de dingen die zich voor, achter en boven me afspeelden, zonder er enige invloed op uit te kunnen oefenen. Soms was het of ik mezelf voorbij zag drijven, daar aan de andere kant van het glas. Een jongen, gelaten, voor andere toeschouwers oogde hij misschien licht apathisch

– alleen zijn haren bewogen, kastanjebruine strengen staken horizontaal uit zijn schedel, wiegden als de armen van anemonen. Het lukte me niet mijn handen uit mijn zakken te halen en tegen de ruit te bonken, mijn drijvende zelf te doen opschrikken zodat ik hem aan kon kijken en vragen wat er nu precies gebeurd was tussen mij en Helena, en, nog belangrijker: wat ik moest doen om aan zijn kant van het glas te geraken, omsloten te worden door het veilige, warme water, niet langer toeschouwer maar onderdeel van het spektakel.

Die eerste januaridagen stonden voor de meeste New Yorkers in het teken van een nieuw begin – ik had nog nooit zoveel joggers in Central Park gezien – maar semestertechnisch waren het dagen van toetsing en afronding.

Bij Cattlebee bespraken we het allerlaatste nummer van *NYU Weekly*. Mijn artikel over Ivanov stond middenin en nam twee dichtbedrukte pagina's in beslag. Hoewel ik vaak met enig dedain over ons krantje gesproken had, kon ik niet ontkennen dat het me wat deed dat mijn stuk zo prominent geplaatst was, en toen ik, op weg naar het redactielokaal, een studente op de gang het blad fronsend had zien lezen, probeerde ik over haar schouder te kijken om te zien of het toevallig mijn woorden waren die haar zo bezighielden.

‘Erg bijzonder geschreven,’ begon Cattlebee zijn evaluatie. En hij prees mijn verteltechniek, gedurfde perspectiefwisselingen en soepele schrijfstijl – zelfs Capote en Wolfe kwamen even voorbij. Maar, zei Cattlebee langzaam – ik herkende meteen de ‘Top/Tip methode’ die hij ons zelf had aangeleerd: maak tijdens feedback eerst wat complimenten voor je vertelt wat er allemaal mis is – dit artikel was geen nieuwsbericht. Door een echte krant zou het nooit zijn geplaatst, misschien was het meer iets voor een tijdschrift, *National Geographic* misschien? Ook leek het eerder een uitbreiding van mijn vorige stuk dan een echte follow-up, en ging het, opnieuw, nauwelijks over de schorsing van professor Frank, terwijl dat dit keer de insteek geweest was, toch?

Ik antwoordde precies zoals ik het in mijn hoofd geoefend had. Niemand had iets over de schorsing willen loslaten, zei ik. Bovendien had het verhaal over Ivanov mij gezien de huidige technische ontwikkelingen op het gebied van xenotransplantatie en de daaruit voortkomende ethische vraagstukken opeens een stuk relevanter, zo niet actueler geleken dan zo'n particuliere schorsing. Het kwam er een stuk zachter uit dan de bedoeling was, maar niemand ging ertegenin.

Uiteindelijk gaf Cattlebee me een *A minus* als eindcijfer: een acht, naar Nederlandse maatstaven, in een bijbehorende notitie roemde Cattlebee vooral

mijn enthousiasme.

Ook voor Social and Cultural Analysis kreeg ik, tot mijn eigen verrassing, een goede beoordeling. Onze eindpapers werden voor aanvang van de laatste les uitgedeeld, op het voorblad van mijn betoog over raciale clichés in *The Lion King* stond, opnieuw, een rode A minus geschreven.

Ik had me die hele ochtend afgevraagd of Lois zou komen opdagen vandaag. Ik hoopte van niet, eigenlijk. Mijn weerzin tegen een weerzien had waarschijnlijk iets weg van het ongemak dat zich kan aandienen wanneer je onverwachts een uit het oog verloren vriend tegenkomt: een mengeling van gêne omdat je nooit meer hebt gebeld en lichte nijd dat die ander dat eveneens heeft nagelaten, overgoten met de wederzijdse en daarmee tot de macht verheven schaamte om het feit dat jullie ooit een verkeerde inschatting maakten; geloofden dat jullie vriendschap bijzonder was, of in ieder geval zou beklijven – hoe naïef was dat! En nee, Lois was geen oude vriend. Maar ons huidige gebrek aan contact vormde op zijn minst een curieus contrast met onze min of meer intieme dagen op haar hemelbed.

Had ik haar moeten opzoeken? Andersom zou logischer geweest zijn, ik had haar telefoonnummer niet en omdat ik Helena's post-it niet bewaard had wist Lois mijn kamer waarschijnlijk beter te vinden dan ik de hare. Daarbij, zei ik tegen mezelf: mijn artikel was ingeleverd, ik had een A minus gekregen, dus wat moest ik nu nog met Lois, of Helena? Nee, dacht ik, laat haar alsjeblieft niet komen opdagen.

Natuurlijk stommelde Lois, een minuut na aanvang, de collegezaal binnen. Ze ging op de eerste rij zitten, ik zag haar het cijfer op haar paper bestuderen en het mapje in haar tas stoppen. Ter afsluiting van de collegereeks kregen we *Ethnic Notions* te zien, een wat statige documentaire over de povere representatie van etnische minderheden in de Amerikaanse filmgeschiedenis. Het was ironisch hoe accuraat de eenzijdige samenstelling van de collegebezoekers het probleem dat de documentaire aankaartte illustreerde, en ik weet nog dat ik me afvroeg of Lois hetzelfde dacht, en dat ik toen vermoedde van wel, en dat dit me op een vreemde manier voldoening schonk. Zodra de aftiteling omlaag rolde zag ik het knotje op de eerste rij omhoogkomen. Zie je wel, zei ik tegen mezelf: zij wil mij ook niet spreken. En ik pakte mijn spullen in, niet eens heel veel trager dan normaal, al informeerde ik de jongen naast me wel nog even uitgebreid naar zijn eindcijfer voor ik de tribune af daalde.

Op de gang liet ik me meevoeren met de stroom studenten die als een waterval de trappen af klaterde. Wat zou ik doen wanneer ik straks buiten

was? Linea recta naar mijn dorm, of eerst een wandeling door de stad? – het duurde even voor ik besepte dat het getik tegen mijn schouder niet werd veroorzaakt door iemands boekentas. Midden op de trap draaide ik me om. Een paar treden boven me stond Lois.

‘Hé,’ zei ze, ‘gelukkig nieuwjaar nog.’

‘Hé, ja!’ zei ik, buitensporig enthousiast. ‘Gelukkig nieuwjaar!’

Lois’ wangen waren rood, alsof ze me al een tijdje geprobeerd had in te halen. Maar nu ze me dan eindelijk staande had gehouden, leek ze niet meer zo goed te weten waarom ze dat zo graag gewild had. ‘Had je een fijne jaarwisseling?’ vroeg ze met een verlegen glimlach.

Ik knikte en legde mijn arm gestrekt op de leuning, wat er, hoopte ik, meer ontspannen uitzag dan het was. ‘Ja, ik heb het gevierd met wat vrienden. En jij?’

Lois stapte een trede omlaag. ‘Ik was bij Helena. Die had twee flessen Poolse wodka in huis gehaald, dus het werd nogal laat.’

‘Snap ik,’ zei ik, en ik grijnsde halfhartig.

Helena had twee flessen wodka in huis gehaald. Ze had een feestje gegeven maar mij niet gevraagd. Niet dat ik op haar invitatie zou zijn ingegaan; had ik niet besloten bij haar uit de buurt te blijven? Ja, ik had Helena sinds kerstavond niet meer gezien of gesproken en daar bewust voor gekozen, maar nu ik haar zo voor me zag, met Lois aan de uitklaptafel, één shotje wodka, twee shotjes wodka, vooruit nog eentje dan, gelukkig nieuwjaar!, wat hebben we veel doorgemaakt!, voelde ik iets ineenkrimpen in mijn borstkas.

‘Hoe is het nu met je?’ vroeg ik Lois. Ik probeerde zo discreet mogelijk naar haar buik te knikken.

‘O, goed, hoor! Ik had een *A plus* voor mijn paper over O.J. Simpson, ik denk dat ik volgend semester Black Feminism ga volgen.’

‘Dat is mooi,’ zei ik, en ik tilde mijn arm van de leuning.

Zo was het nu dus. Lois had nieuwjaar gevierd bij Helena terwijl ik met een stel vreemden op een bierkrat gezeten had, nou, *good for her*. En wat kon het mij eigenlijk schelen dat ze deed alsof er niets gebeurd was. Of ik niet wist wat haar overkomen was, er nota bene niet zelf naast gestaan had, haar naar huis gebracht had, Pop-Tarts voor haar gemaakt had, vier keer de katten van haar hospita gevoerd had, ja, wat maakte het uit dat het voelde of we twee vage kennissen waren die elkaar na maanden weer eens tegenkwamen, ik zou

niet anders willen, nee hoor, maar dan moest ze me nu wel met rust laten, me laten omdraaien en de trap laten afdalen, de schuifdeuren door, haar leven uit.

‘Doe Helena de groeten als je haar ziet,’ zei ik en stapte alvast een trede omlaag.

Maar Lois schudde haar hoofd.

‘Ik zie Helena voorlopig niet,’ zei ze. ‘Ze is naar Denver voor een nieuwe behandeling, heeft ze je dat niet verteld?’

Bij het woord behandeling dacht ik aan ivf. Aan intracytoplasmatische sperma-injectie, Helena had het ook wel eens over spermacentrifuge gehad; blijkbaar hield men in Denver een congres over dergelijke technieken – wat ging het mij nog aan? Maar Lois keek ernstig omlaag: ‘Helena’s T-cellenconcentratie is plotseling erg gedaald, ik dacht dat ze je dat wel gezegd zou hebben.’

Was dit een zieke grap?

‘Hoezo háár T-cellen?’ vroeg ik, en Lois schudde haar hoofd opnieuw, dit keer meer uit spijt dan uit ongeloof, leek het: ‘Shit, ik dacht dat je het wist.’

‘Wat?’

‘Dat Helena ziek is?’

‘Nee,’ zei ik, ‘dat wist ik niet.’

Ik draaide me om zonder gedag te zeggen.

Terwijl ik de trap af daalde luisterde ik of Lois me nog iets nariiep, maar het bleef stil achter me.

Van de weg naar huis herinner ik me niets.

In mijn kamer deed ik meteen de deur op slot. Ik trok mijn broek en boxershort uit, pakte mijn piemel bij de eikel, hief hem voorzichtig op en ging zo voor de spiegel staan.

Ik bekeek de linkerkant. De rechterkant. De onderkant. De bovenkant.

Geen wondjes, geen sneetjes, geen kleine venijnige zweertjes: veilig dus. Maar wie zei dat mijn penis er twee weken geleden ook zo had uitgezien? De kans leek klein dat ik toen gevaar gelopen had. Maar de kans bestónd wel degelijk, en met de kennis van nu besepte ik dat Helena niet alleen tegen me gelogen had, maar ook een volkomen onverantwoord risico had genomen.

Voor alle duidelijkheid: natuurlijk had ik – dat mag ik toch zeker hopen –

ook medelijden met Helena. Maar het gevoel was waarschijnlijk verkeersruis, waar de volgende vraag die de mededeling van Lois opriep uit een megafoon leek te komen. Wist Lois wat er op kerstavond tussen Helena en mij gebeurd was?

Misschien wist ze het niet, en had ze haar mededeling daarom gedaan. Misschien wist ze het wel, en had ze haar mededeling daarom gedaan.

Ik kon het niet inschatten, het enige wat ik zeker wist was dit: ik hoefde Lois noch Helena ooit nog te zien.

Die middag stond ik in de rij voor het loket van de Greyhound Terminal op 8th Avenue. Het ging tergend langzaam allemaal, om mijn adrenaline te kanaliseren tapte ik met mijn voet op de grond, ik ging godverdomme eindelijk eens doen waarvoor ik naar Amerika gekomen was en iedere stap richting het loket was een beuk tegen de aquariumwand, een beuk die ik met mijn blote vuist uitdeelde, de wondjes op mijn knokkels waren niets in vergelijking met de barsten die ik het dubbele glas toebracht: stap, tap, boem, barst!

Het kostte me die avond weinig moeite wakker te blijven tot Jason Branks thuiskwam. Het was inmiddels drie uur 's nachts, Jason was uit geweest, hij leek nogal verbaasd toen hij me op de rand van mijn bed zag zitten; de televisie uit maar de lichten aan.

Ik stond op en ging voor hem staan: *Jason, man*, zei ik: 'Ik ga je een tijdje alleen laten. Fuck het volgende semester, ik heb een ticket naar Atlanta gekocht: morgen vertrek ik!'

Even keek Jason me lodderig aan – dronken, dacht ik, misschien stoned, ook – maar net toen ik wilde herhalen wat ik gezegd had, greep Jason mijn schouders en drukte hij me tegen zijn borstkas, ik rook zweet en hasj en voelde een vochtige wang langs mijn oor schampen, een warme hals in mijn hals, en ik pakte Jason beet of hij een houten ton was; het eerste wat ik na dagen dobberen zag, mijn armen om zijn torso geslagen, niet van plan ooit nog los te laten. 'Te gek, man,' hoorde ik Jason in mijn oor fluisteren, 'dat is echt helemaal te gek,' en ik klemde me nog steviger vast. En ik legde, voorzichtig, mijn hoofd in zijn nek.

●

Wat zal ik u over mijn rondreis vertellen?

Het was het beste halfjaar van mijn leven, zou ik na terugkomst verkondigen. En ik denk dat dat niet ver van de waarheid lag, destijds. Al overwoog ik na twee dagen Atlanta de eerste de beste vlucht terug naar New York te nemen om mijn spullen op te halen en de Verenigde Staten definitief te verlaten, naar Nederland te vliegen, naar mijn vrienden, mijn moeder, mijn kamer en mijn bed zonder beestjes.

Tweeëntwintig uur achter elkaar had ik in een Greyhoundbus gezeten, naast een man met een enorme doos op schoot. Het geval was misschien wel een meter breed en dubbel zo hoog; er had met gemak een stripper in gepast en het had me niet verbaasd wanneer er halverwege de reis inderdaad geklop en gekras vanachter het karton geklonken had. De eigenaar had een slaappil genomen en lag het grootste deel van de rit bewegingloos met zijn voorhoofd tegen de doos, het was vrijwel onmogelijk hem wakker te krijgen tijdens pitstops en plaspauzes. Zo werd mijn zitplek een cel, afgebakend door de doos aan de ene kant en het raam aan de andere kant; een strak ommuurde ruimte waarin ik me nauwelijks kon bewegen. Dus legde ik mijn hoofd tegen het raam en luisterde ik naar de radio van de man achter me, het gehuil van de twee kleuters voor me en de bestraffende woorden van hun moeder, die steeds opnieuw hun namen bleef roepen, of de klanken stokslagen waren die haar kinderen tot bedaren zouden kunnen brengen: *no Tony, Ricky no, Ricky, Tony, no!* Ik sliep niet, die tweeëntwintig uur.

In het motel naast de parkeerplek waar we na de rit werden afgezet, ontdekte ik een kakkerlak in de wasbak: het beest richtte zijn voelsprietten meteen in mijn richting, vragend, een blinde op zoek naar houvast. Ook die nacht sliep ik niet.

De volgende ochtend stelde ik vast dat ik mijn envelop met contanten kwijt was. Tweehonderd dollar, gepind voor noodgevallen, het geld had in het voorvak van mijn rugzak gezeten: de rits van dat voorvak stond nu open. Misschien was ik in de bus bestolen, misschien was de envelop uit mijn tas gevallen – ik zou er waarschijnlijk nooit achter komen, en nu ik doodvermoeid en met een bonzend hoofd op de rand van mijn krakende motelbed naar de vochtplekken op het plafond staarde, vroeg ik me af waarom. Waarom was ik hier, waar was ik in godsnaam mee bezig, wat wilde

ik bereiken, en waren die donkere spikkels schimmels of bloedspeeters? – ja, mijn zelfmedelijden had me bijna genekt.

Maar ik zette door.

Ik leerde de regels en handigheden van het reizen. Geen Greyhound, maar Amtrak. Geen motels, maar hostels. Geen cash, maar een pinpas en creditcard in mapjes die je los van elkaar bewaart. Nooit bleef ik langer dan twee weken op één plek. En hoewel de plaatsen die ik aandeed enorm van elkaar verschilden, ontwikkelde ik een zekere routine, een ritueel dat zich in iedere nieuwe *town* of *city* liet uitvoeren – wat is reizen anders dan het situeren van rituelen in den vreemde?

De dag van aankomst rustte ik stevast uit. De tweede ochtend maakte ik een uitgebreide wandeling door mijn nieuwe omgeving, en of het nu een grote stad was als Austin of een bergdorp als Twin Lakes, overal, ja, overal kocht ik die tweede dag een pak Pop-Tarts dat ik in mijn eentje leegat. Op dag drie ging ik meestal op zoek naar tijdelijke metgezellen, mensen om mee op te trekken; vrienden is een te groot woord. Al had de uitwisseling van genegenheid, hulp en aandacht soms verdacht veel weg van een vriendschap, van een duurzame band met deze reispartners was geen sprake, misschien omdat we allemaal wel wisten dat onze bereidheid over onderlinge verschillen heen te stappen geen bewijs van liefde was maar een vorm van pragmatisme, ingezet uit behoefte aan precies die genegenheid, hulp en aandacht die de grens tussen vriendschap en gezelschap zo vaag maakten – enfin, ‘tijdelijke metgezellen’ dekt de lading.

Het was niet moeilijk nieuwe mensen te ontmoeten. De zogenoemde *living area* van de hostels liet zich meestal uittekenen. De uitgezakte bank, het televisietoestel waarvan de afstandsbediening in een vorig decennium zoekgeraakt was, het plankje stukgelezen pockets, het bordspel waarvan de dobbelstenen ontbraken. Wie op zoek was naar gezelschap moest zich hier verschansen. Een soort cruisezone voor backpackers was het, waar eenlingen vanachter hun meegebrachte boek of gitaar om zich heen spiedden, tot ze oogcontact scoorden met een andere eenling, waarop meestal een oppervlakkige woordenwisseling plaatshad – *hey man, just arrived?* – en men bij blijk van wederzijdse interesse bij elkaar ging zitten, wat kletste, grapte, om al snel tot de daad te komen: het openslaan van de *Loney Planet*-gids om een *hike* voor morgen uit te stippelen. Dit was meestal het moment waarop ik inhaakte: ‘Neem me niet kwalijk, maar hoor ik nu dat jullie morgen het *Copperwood trail* gaan doen? Dat was ik ook van plan!’ Een sociale aaseter was ik, die zich voedde met andermans pril gelegde contacten; misschien was

het luiheid, al vrees ik dat verlegenheid ook een rol speelde – waar verlegenheid ophield en luiheid begon was in mijn geval vaak onduidelijk, ook dat moet ik toegeven.

Bekijk ik nu het fotoboek dat ik terug in Nederland over mijn road trip samenstelde, stuit ik op tientallen foto's waarop ik in berglandschappen en cocktailbars poseer met groepjes studenten en kluitjes backpackers, steeds in andere samenstellingen: mensen van wie ik de namen niet weet, de gezichten enkel herken van de vorige keer dat ik het fotoboek doorbladerde. Toch heb ik op de meeste foto's mijn armen bezielde om deze mensen heen geslagen en druk ik ze tegen me aan alsof ze me dermate dierbaar zijn dat ik ze haast niet durf los te laten, bang dat ze er zonder mij vandoor gaan, op naar een volgend hostel of nieuwe karaokebar.

Ik heb niet één foto van Lois of Helena. Blader ik door mijn fotoalbum, dan is het of ze nooit hebben bestaan. Misschien is dat juist de reden waarom ik het ooit heb volgeplakt. Een groot log fotoboek met een neplederen rode kaft en witte velletjes vloeipapier tussen de bladzijden om de leugen te beschermen tegen krasjes.

Ik ging dus regelmatig uit, tijdens mijn reis. Ook op dit gebied ontwikkelde ik al snel een zekere routine. In veel hostels, en dan met name die in grote steden, lag op de balie een stapeltje *gay maps*; plattegrondjes waarop met rode – vooruit, soms roze – bolletjes stond aangegeven boven welke lokale bars, clubs en sauna's een regenboogvlag wapperde. In New York had ik die *gay maps* maar een treurig fenomeen gevonden; flyers pro segregatie, bedoeld voor toeristen die maar voor één ding kwamen. Maar nu ik zelf een toerist was die... nu ja, was ik vooral dankbaar dat ik in het met sports bars overgoten Phoenix wist waar ik zijn moest op een vrijdagavond.

Meestal begon ik zo'n uitgaansnacht met wat biertjes aan de bar van mijn hostel. Wanneer mijn tijdelijke metgezellen zich beraadden over een volgende locatie, haalde ik discreet mijn map tevoorschijn. Soms wilden de anderen dan mee. Vooral jonge studentes voelden zich aangetrokken tot *gay bars* als kleine meisjes tot roze prinsessentiara's: 'Kunnen we eindelijk eens lekker dansen zonder dat mannen ons lastigvallen!' Opvallend vaak eindigden die studentes dan boven op de bar, frunnikend aan elkaar – geen man die ze lastigviel, dat moet gezegd, al oogstten al te opzichtig tongende meisjes niet zelden de toorn van oogrollende lesbiennes die hun zwaarbevochten geaardheid geparodieerd zagen.

Ik ging haast nooit alleen naar huis, op zo'n avond. Het flirten ging me een stuk makkelijker af dan in New York. Misschien omdat ik wist dat ik niet

lang zou blijven; een wetenswaardigheidje dat ik meestal al bij het eerste drankje meldde in een bijzin, waarna mijn potentiële verovering vaak meteen een tweede ronde liet aanrukken. Vaak vertelde ik mijn echte naam niet eens. Dan zei ik dat ik Marshall was. Marshall uit Zuid-Afrika.

De seks was meestal vrij geweldig. Als Marshall durfde ik meer, deed ik meer, genoot ik meer – ook dat. Misschien omdat ik het niet was die soms een onaantrekkelijke grimas trok, die wellicht anders pijnste dan de ander gewend was, die, *I'm sorry, man*, liever zelf nam dan genomen werd: *it wasn't me*, het lag aan Marshall. Al kreeg Marshall doorgaans weinig klachten.

Ik hield geen lijstje bij, had ook geen quota of doel of iets dergelijks. Maar wanneer ik een weekend niet ten minste gezoend had, voelde dat als falen. Het was of mijn lichaam na die vijf min of meer celibataire maanden in New York uitgehongerd geraakt was. Het had zichzelf in een spaarstand gezet, het smachten tijdelijk getemperd opdat het genoeg zou hebben aan de reserves 'fantasieën en masturbatie'. Maar nu mijn lijf weer gevoed werd, de niet per se vitale organen weer op gang kwamen, leek het plotseling onverzadigbaar: seks hebben doet naar seks verlangen.

Ik deed het altijd veilig, natuurlijk. En om de paar weken liet ik me overal op testen. Het wachten op de uitslag bezorgde me alleen steeds minder zenuwen; zoals iemand met vlieg angst na elke probleemloze vlucht telkens zekerder wordt. Onterecht, overigens, de kans dat het fout gaat neemt niet af met de keren dat het goed ging, sterker: ons vertrouwen in slagen groeit vaak omgekeerd evenredig aan de mogelijkheid tot falen – dat is hoe dingen misgaan. Maar bij mij ging het gelukkig goed, dat halfjaar.

Jonas moest lachen toen ik hem jaren later vertelde over wat ik als 'mijn zeemansperiode' was gaan aanduiden (in ieder stadje een ander schatje – ja ja). Maar in de ogen van mijn geliefde flakkerde ook onbegrip, al zou hij dat waarschijnlijk niet gedeeld hebben als ik er niet naar gevraagd had.

'Jij en ik verschillen van elkaar,' verklaarde Jonas: 'Ik zou het niet kunnen, al die liefdeloze seks. Je wilt iemand toch in de ogen kunnen kijken, weten wie je in je armen hebt?'

Ik antwoordde dat het met dat eerste wel goed zat en wat dat tweede betrof: vaak kon je juist maar beter níet weten wie er naast je lag – knipoog. Hierop had Jonas opnieuw gelachen en met één hand door m'n haar gewoeld, een gebaar dat voor zowel liefkozing als terechtstelling kon doorgaan, alsof ik een schooljongen was die een even brutale als scherpzinnige opmerking gemaakt had. En ik lachte mee, want ik wist dat mijn ooit onbezonnen omgang met

seksualiteit een van de dingen was die Jonas opwond, misschien juist omdat het zo ver van zijn eigen mores af stond: zijn het niet de meest exotische vogeltjes die we in kooitjes willen stoppen?

Wat ik niet zei tegen Jonas was dit: soms staat wat men liefde noemt intimiteit in de weg. Zeker in dat prille stadium van een relatie waarin seks nog een proeve van bekwaamheid lijkt, een examen dat we moeten afleggen; het lijf van de ander een eindbaas die we moeten bekoren om door te mogen naar het volgende level. Zo was mijn eerste nacht met Jonas, bijvoorbeeld, volkomen risicoloos. Beetje aftrekken, beetje strelen: dat was het – geen fratsen, want ik wilde nog met deze jongen verder.

De eerste nacht met Johnny uit L.A., en Agustin uit Anaheim en Mitchell uit Phoenix was daarentegen spectaculair, juist omdat we wisten dat het onze enige nacht was. Wat ik denk ik wil zeggen: soms moeten we het juk van identiteit afleggen om volledig onszelf te kunnen zijn, en is intimiteit geen zaak van leren kennen of liefhebben, eerder een kwestie van anoniem blijven. In dat opzicht geloof ik dat mannen die naar de hoeren gaan dat niet alleen doen omwille van de seksuele ervaring met de ander, maar ook om de mogelijkheid één pijpbeurt lang van zichzelf verlost te zijn. Een man zonder naam, achtergrond, geschiedenis of karakter, een man die even, heel even, niet hoeft te voldoen aan verwachtingen. Maar goed, ‘hoeren’, waar heb ik het over, ik dwaal af; laat ik het nu niet ordinaarder doen klinken dan het was.

Mijn reis kende verschillende hoogtepunten. De nacht in Johnny’s penthouse in de bergen van L.A., uitzicht op het Hollywood Sign. Vierentwintig uur Las Vegas met Laurence: vierhonderd dollar gewonnen, vijfhonderd dollar verloren, desalniettemin champagne en nepkaviaar bij het roomserviceontbijt. De blokhut bij Lake Tahoe, waar Tommy en ik een weekend lang de Malboro Man uithingen. En natuurlijk die week met Joshua, een van de weinige jongens die ik mijn echte naam en achtergrond toevertrouwde.

Joshua, met zijn hang naar diepgang en marihuana, wist me ervan te overtuigen dat Big Spring éígenlijk, de grauwe wegen en slaphangende elektriciteitskabels ten spijt, een prachtige stad was, als je maar wist waar je moest kijken. Een tegelwijsheid die ik de rest van mijn reis ter harte nam, waardoor zelfs een onooglijk oord als Tucson een zekere glans kreeg, want kijk daar!, die sprookjesachtig zwierende visnetten in die kabbelende beek, en zie! de liefde waarmee die gouden graffitiletters op dat bushokje gezet zijn, en o! de rij uitzinnig kleurrijke piñata’s onder die luifel – ja, de wereld was behoorlijk prachtig als je haar maar sentimenteel genoeg bejegende, en ik had de tijd, de vrijheid, maar toch vooral de behoefte om me een halfjaar lang

volledig aan blijmoedige melancholie over te geven.

Natuurlijk waren er ook dieptepunten. De paar keer dat een plaatselijke bewoner me in een metro of nachtbus *faggot* toesiste en ik, nee, Marshall, een welgemeend *fuckin' redneck* terugmonkelde, bijvoorbeeld. Of de nacht dat ik met een stuk oudere, maar toch nog redelijk aantrekkelijke man mee naar een hotelkamer ging, om daar twee van zijn 'vrienden' aan te treffen die in leeftijd niet voor hem onderdeden maar in lichaamsgewicht en -behering zijn meerdere waren. Gelukkig was ik niet degene die hun avances niet had durven afslaan. Dat was, natuurlijk, Marshall.

En wanneer ik nog net voor zonsondergang het paaltje aan het einde van een *mountain trail* aantikte, om vier uur 's nachts mijn handen in een afgeladen loods naar de laserlichten uitstak, in de ochtendschemering met een bloedmooie latino een portie churros at of met een besproet torso in mijn armen wakker werd op het strand, wist ik zeker: ja, dit was waarvoor ik naar Amerika gekomen was. New York bleek slechts een wachtkamer te zijn geweest, mijn persoonlijke Ellis Island; een donker, tochtig oord waar ik tijdelijk had moeten verblijven om door te mogen stromen naar waar ik nu was. Maar hé, waarom zou ik terugdenken aan die periode? Ik had inmiddels genoeg nieuwe herinneringen aangemaakt om tot in de eeuwigheid over te mijmeren.

Mijn laatste stop was San Francisco. Vanaf hier zou ik terugvliegen naar New York, om daar dan weer mijn eeuwen geleden geboekte terugvlucht naar Nederland te nemen. Ik was oorspronkelijk van plan nog zeker twee weken op Manhattan door te brengen voor ik Amerika definitief zou verlaten, maar eenmaal in San Francisco bleef ik mijn terugkeer naar New York steeds maar uitstellen. Dat kwam, onder anderen, door Christina.

Ik ontmoette Christina routinegetrouw op mijn derde dag na aankomst, aan de bar van mijn budgethotel. Maar Christina ontsteeg de status van tijdelijke compagnon al snel. Ze was net eenentwintig, kwam oorspronkelijk uit Manchester, had min of meer dezelfde rondreis als ik afgelegd – de confrontatie met het cliché dat we blijkbaar belichaamden deed niets af aan ons genoeg om de gedeelde ervaring – ze was net als ik kortgeleden in San Francisco aangekomen en zou de komende vier weken vrijwilligerswerk gaan doen in een daklozenopvangcentrum: 'Want zomaar een beetje rondhangen voelt uiteindelijk niet oké,' zei ze, om vervolgens naar mijn plannen te vragen.

Binnen een week kenden we alle happy hours in de binnenstad uit ons hoofd. Om vijf uur twee strawberry daquiri's voor de prijs van één bij Joe's,

vanaf halfzeven three dollar- margarita's in Esta Noche en tussen acht en negen bier halve prijs bij Shotwell's. Maar in tegenstelling tot het gros van mijn tijdelijke metgezellen, zag ik Christina ook graag overdag. Of, laat ik het zo zeggen: durfde ik haar aan mijn nuchtere, in mijn perceptie net iets minder sprankelende zelf voor te stellen. We wandelden door het Golden Gate park, aten gefrituurde inktvisringen aan Fisherman's Warf, Christina wist me zelfs tot een bezoek aan Bay's Aquarium over te halen, waar we elkaar de opdracht gaven de lelijkste souvenir voor elkaar aan te schaffen: haar sleutelhanger in de vorm van een neusvis heeft nog jaren aan mijn rugzak gehangen.

Een aantal jaar geleden heb ik haar nog eens opgezocht op Facebook. Christina bleek getrouwd met een accountant; twee kinderen hadden ze, als beroep had ze 'fulltime supermoeder' opgegeven en op al haar profielfoto's kleefden er handjes aan haar gezicht of piekten er blonde stekeltjes tegen haar wangen en kin. Ook zag ik dat Christina, naast *Sex and the City* en *Cadbury*, een actiegroep tegen de komst van een asielzoekerscentrum geliket had. Nu weet ik ook wel: de pestkop, luilak of tirannieke puber die we vroeger waren, doet niets af aan de beeldige persoonlijkheid die we uiteindelijk ontwikkelen en zo zou, andersom, ook de xenofobe *soccer mum* die we geworden zijn niets mogen afdoen aan de fonkelende twintiger die we ooit waren. Maar toch: scrollend door Christina's Facebookpagina voelde het even of ik twintig jaar geleden een fout begaan had; of het een verkeerde inschatting was geweest met deze vrouw om te gaan – wat ik dan weer wreed vond van mijn huidige ik, mijn jonge zelf had vast nooit zoiets naars gedacht.

Een paar keer nam Christina me mee naar het daklozencentrum. We sneden er wit brood in driehoekjes en verdeelden gedoneerde cakejes over plastic bordjes. Wie hier vrijwilliger was, ontdekte ik al snel, functioneerde nog meer als sociaal werker dan als cateringkracht. De daklozen – uitzonderingen daargelaten, precies de types die je in een opvang als dit zou verwachten: mannen bij wie de spijkerbroek om de benen slobberde en het sjekkie als een treurige tandenstoker in de mondhoek hing – hingen eindeloze verhalen aan ons op. Levensverhalen, maar toch vooral ook ziektegeschiedenissen en samenzweringstheorieën. Zo probeerden verschillende mannen mij ervan te overtuigen dat ze door de CIA werden geschaduwd; hun betogen over verdacht geparkeerde auto's en afgetapte telefoontjes even onsamenhangend als fascinerend.

'Drugs,' verklaarde Christina: 'Als je maar lang genoeg pep gebruikt maakt je brein je wijs dat je niet alleen bent. Vervolgens verzinnen verslaafden er zelf bij dat het de CIA is die hen volgt. In hun ogen is dat logisch, ze hebben immers van verslaafde vrienden gehoord dat de CIA nu ook in deze opvang

actief is.’

Ik knikte, veegde wat kruimels van een bordje, en ik weet nog dat ik me afvroeg wie mij zou volgen wanneer mijn brein me vertelde dat ik niet alleen was.

Het antwoord kwam, hoe ironisch, diezelfde week nog.

Christina wilde naar een feest waar ze een collega over gehoord had. De rave was op een open plek in een bos, het scheen vrij lastig te vinden te zijn, maar als we snel besloten konden we met die collega meerijden.

Christina’s collega had ook zijn vriendin meegenomen. En zo reden we dat juniweekend in een volgepropte Ford Route 101 af, richting Sunset Beach River Park. Bij de aanleg van de bescheiden parkeerstrook was waarschijnlijk geen rekening gehouden met illegale houseparty’s. We reden met de auto een stukje het bos in, hoorden takken kraken en struikgewas langs de velgen schrapen.

Het was nog best een flinke wandeling naar de open plek waar het feest zou plaatsvinden. Licht aangeschoten struinden we over kronkelende paadjes waarvan ik me soms afvroeg of het wel paadjes waren, iedere keer dat we over een varen stapten vroeg de vriendin van Christina’s collega of we wel echt op de juiste weg waren, en net toen ik begon te geloven dat we inderdaad onherroepelijk verdwaald waren, klonk er, onmiskenbaar, een beat vanachter de bomen.

We naderden een stel felgele lampen, zagen we, een ruimteschip dat opsteeg of bezig was te landen.

‘Wacht,’ zei Christina’s collega nadat we elkaar een paar keer euforisch op de schouders geslagen hadden. De jongen viste een plastic hoesje uit zijn jaszak: ‘Wie wil er een vitaminepilletje?’

Ik had nog nooit xtc geslikt. Ik rookte wel eens een joint, snoof ook heus wel eens een lijntje coke, maar dat eerste was om rustig te worden en dat tweede om wakker te blijven. Xtc had me nooit getrokken, misschien omdat ik het associeerde met controleverlies en vreesde dat mijn controle in haar val ook mijn decorum zou meeslepen.

We namen de pillen in of het shotjes wodka waren: *one, two, three, go, go, go!* – ‘Shit,’ hoorde ik iemand mompelen, ‘we hadden wat meer water mee moeten nemen.’

Ik had in de auto wat Budweisers gedronken. Volgens Christina duurde het daarom misschien wat langer voor ‘de x’ bij mij insloeg. Toen we bij de open

plek aankwamen was ik in ieder geval nog helder genoeg om te constateren dat kluisjes of toiletten ontbraken. Christina en de anderen voegden zich vrijwel meteen bij de groep dansende mensen onder de sycamorebomen; uitgelaten renden ze erop af, de armen boven het hoofd geheven, of ze na jarenlang onbegrepen over de aarde te hebben gezworven eindelijk met hun eigen stam werden herenigd.

Ik voelde nog geen enkele behoefde achter hen aan te rennen. En daar, aan de rand van het feest, dacht ik plotseling aan een prentenboekje dat mijn moeder me ooit moest hebben voorgelezen. Een konijntje maakt een tocht door de jungle en ontmoet allerlei exotische dieren die hem stuk voor stuk vertellen dat hij er niet bij hoort: scheer je weg, klein konijntje, zie je niet dat wij stoere tijgers zijn, kijk dan, wij hebben strepen! Het konijntje wordt er moedeloos van. Maar vindt dan, op de laatste bladzijde, een groep konijnen bij een beekje, die allemaal precies zulke befjes en hangoren als hij hebben: ‘Kom erbij, jij hoort bij ons!’ zeggen zijn soortgenoten, en het konijntje lacht en het boekje is uit.

Wat was in godsnaam de moraal van dit verhaal, vroeg ik me af – het was mijn laatste heldere gedachte voordat de dingen begonnen te trillen. Alles golfde, in vrij letterlijke zin: een paar seconden lang voelde het of ik op een deinende boot stond; of de bontgekleurde slinger vaantjes boven me steeds dichterbij kwam, om weer omhoog te schieten zodra ik ernaar reikte. Anders dan de feestende, springende, glimmende mensen om me heen voelde ik nog altijd weinig aandrang mijn lijf te bewegen. In plaats daarvan werd ik overvallen door de allesverzengende behoefte mijn armen om bewegende lijven heen te slaan.

Christina’s collega stond het dichtst bij. Ik legde mijn handen op zijn schouders, duwde mijn hoofd in zijn nek. De jongen liet me begaan – *first time users*, de peuters van het feest; ze weten niet wat ze doen, dus komen overal mee weg. Zolang het leuk blijft, dan.

Discreet pulkte Christina’s collega mijn vingers van zijn sleutelbeen. Ik schijn te hebben geschreeuwd van blijdschap toen ik Christina even later bij de caravanbar vond. Ik duwde mijn buik tegen haar buik en klemde mijn armen om haar hals als de beugel van een achtbaan – later zou Christina vertellen dat ik haar zeker een halfuur lang kopjes had staan geven. Wat ik nog weet is dat ze mijn armen van zich aflegde of het twee boa constrictors waren: een voor een, even behoedzaam als waardig. Liefdevol pakte ze daarna mijn hand om me de dansende menigte in te trekken, maar toen ze me midden in de massa losliet, voelde ik me meteen een klein konijntje dat door

een zwerm flamingo's was afgewezen: want wij hebben veren, wij kunnen vliegen, wij zijn paradijswezens!

Even stond ik eenzaam in de massa, maar daar, daar verrees alweer een groot, glanzend lichaam uit het platgetrapte gras. De rug lang en gespierd, een zacht glooiend heuvelandschap, voorzichtig plaatste ik mijn hoofd tussen de vriendelijke schouderbladen, legde ik mijn armen om de uitnodigende heupen – *hey man*, klonk het boven me: *not too close now* – en opeens stond ik weer met lege handen, als een clown of tekenfilmfiguur die zijn eigen spiegelbeeld heeft willen omarmen; dit keer voelde het of iemand een tuinslang in mijn mond gestoken had, en nu, ergens buiten beeld, een kraan opendraaide: mijn lichaam vulde zich met ijswater, koud en zwaar werden mijn ledematen – ik weet niet waar ze vandaan kwam. Ze stond opeens voor me, een slanke vrouw in een rood doorschijnend topje. Ze keek me aan, er staken stralen uit haar lichaam; omdat ze met haar rug naar een spotje stond vermoed ik nu, maar op het moment zelf dacht ik: dit is de verlosser. En hoewel ik nooit religieuze neigingen had gehad, boorde het woord verlosser zich als een teek in mijn onderbewustzijn vast, we vielen elkaar in de armen, de verlosser en ik, en zodra ik haar handen mijn rug voelde aanraken, werd mijn lichaam weer warm en wendbaar. Ik legde mijn hoofd in haar veilige hals, voelde hoe ze met haar vingers de haartjes in mijn nek aaide, ik deed hetzelfde bij haar, en even was het of ik het beekje met mijn medekonijnen gevonden had, dezelfde witte befjes, dezelfde lange hangoren, kom maar, je hoort bij ons!, voor het eerst in tijden voelde ik me weldadig compleet en daarmee compleet weldadig, wat moest ik doen om hier voor altijd zo te mogen blijven staan?

De vrouw begon aan mijn oorlel te sabbelen. Zachtjes zoende ze ook mijn nek, zorgvuldig haast, of ze het oppervlak systematisch afwerkte, geen plekje ongekust mocht laten. Ik liet haar begaan. Maar er veranderde iets. Het was of ieder kusje een donkere afdruk op mijn zojuist nog zo stralende gemoed achterliet. Zo vormden de kussen een vlek die steeds groter werd, uitdijde als de plakkerige massa uit een omgevallen pot zwarte verf en ik werd overspoeld, overspoeld door een vaag onrustig gevoel, of ik iets vergeten of verloren was, de deur van mijn kamer niet afgesloten had, mijn portemonnee verloren was – was de achterzak van mijn rugzak nog opengeritst, waren mijn vrienden zonder mij vertrokken, had ik het vliegtuig gemist? De vrouw plaatste haar lippen op mijn kin. Ik graaide in haar lange donkere haren en opeens wist ik het; opeens zag ik in wat er mis was. De vrouw in mijn armen was Helena. En ze probeerde nu haar lippen op de mijne te duwen.

Volgens Christina vond ze me tussen een stel varens. Rillend, mijn armen om mijn benen geslagen. Ze schijnt me naar de auto te hebben gebracht.

‘Daar hing je nog een heel warrig verhaal op,’ vertelde ze me achteraf.

‘Wat voor verhaal?’ vroeg ik haar.

‘Iets over een stretcher. En een vrouw die iets van je wilde. Weet je het echt niet meer?’

‘Nee,’ zei ik, ‘ik weet het echt niet meer.’

Ik had geloofd dat ik de herinnering onschadelijk had gemaakt, het afgelopen halfjaar effectief had bedolven onder nieuwe avonturen en feestelijke anekdotes. Of het een zak afval op een vuilstortplaats was, waar ik inmiddels genoeg gebruikte slingers, lege flessen en geknakte partyprikkers overheen gestrooid had om hem geheel aan het zicht te onttrekken. Maar nu ik de herinnering even, heel even tussen het puin in mijn onderbewustzijn had zien liggen schitteren, leek het onmogelijk die opnieuw te bedekken. Niet dat ik het niet probeerde: natuurlijk zocht ik afleiding, ik danste en ik dronk en drong me op aan jongens die ik nauwelijks aantrekkelijk vond.

Tevergeefs. Daar, op die open plek in het bos, was er een onomkeerbaar proces in werking gezet. En de dagen daarna dienden de gedachten aan kerstavond zich aan als een optocht; eerst hoorde ik alleen de trom en de trompetten in de verte, maar het harmonieorkest naderde onherroepelijk, waarop ik ook de klarinetten en de xylofoons onderscheidde, majorettes plots hun stokjes zag opgooien, en al hield ik mijn handen voor mijn ogen, uiteindelijk zou ik zelfs het geklingel van de triangels horen, ja, tot op de kleinste details zag ik het allemaal weer voor me: mijn elf minuten met Helena op de stretcher.

Ik ging steeds slechter slapen. Nachten achter elkaar schrok ik wakker. Dan stond ik op uit mijn hostelbed, schoot in mijn gympen, liep de gang over naar het gedeelde toiletblok. Wanneer ik eenmaal weer in bed lag, lukte het me niet opnieuw in slaap te komen. Steeds dezelfde vragen drongen zich op. Wat had Helena beziend, de laatste keer dat ik haar bezocht? Had ze spontaan gehandeld? – dat kon, ik was immers zelf degene geweest die ons de werkkamer in gepraat had. En toch was het net zo goed mogelijk dat Helena met voorbedachten rade te werk gegaan was, dat het iets was wat ze al langer gewild had. Maar waaróm wilde ze het? Was het simpelweg een daad van affectie, genegenheid, of toch zoiets banaals als lust, misschien? Het was een optie. Maar haar handelen kon ook als vorm van machtsvertoon worden gezien – een manier om te bewijzen dat, ook al was ik degene die het artikel schreef, zij nog altijd de regie had: had ik de passages over haar niet mooi allemaal geschrapd? En als deze theorie juist was, had Helena de

consequenties van haar handelen dan volledig voorzien, was dat hoe ze was? Hoe langer ik erover nadacht, hoe minder ik het begreep: hoe Helena was. Misschien was het sowieso naïef om te denken dat ons handelen de omstandigheden bepaalt, in plaats van andersom.

Een andere vraag dan: hoe dronken was Helena eigenlijk toen ik die avond bij haar aanbelde? Ze had onze glazen ingeschonken in de keuken. De fles had ik dus niet gezien, wie weet was die op dat moment al halfleeg. In dat geval moest Helena al paarse wijnlippen hebben gehad toen ze opendeed. Er stond me iets van bij: Helena in de deuropening, waterige ogen, rode wangen, donkere mond. Maar misschien deed ik de chronologie van de gebeurtenissen nu geweld aan. Was het beeld van Helena in de deuropening geen herinnering aan ons weerzien, maar een gedachte aan ons afscheid, waarbij haar vochtige lippen mijn wangen geschampt hadden als het boegbeeld van een boot in nood.

Soms viel ik na zulk nachtelijk malen alsnog in slaap. Dan droomde ik dat ik wakker was en dat Helena mijn hostelkamer binnenkwam. Het bed kraakte wanneer ze op de rand van mijn matras kwam zitten, en een koude hand onder mijn deken liet glijden.

Eén ochtend werd ik wakker met een stijve. Ik stond meteen op, trok mijn joggingbroek aan, en rende twee keer Geary Boulevard op en af, zonder ook maar één keer echt goed om me heen te kijken.

Begin juli vloog ik terug naar New York. Ik kon niet anders, mijn vlucht naar Nederland zou twee dagen later vertrekken, ik moest mijn dorm nog leegruimen en de sleutel inleveren.

Ik had die ochtend uitgebreid afscheid genomen van Christina. Ze had me een cadeautje gegeven dat ik pas in het vliegtuig mocht uitpakken, de vorm en het gewicht verraadden dat het een opschrijfboekje was. *Thank you for your friendship* had ze bij onze laatste omhelzing in mijn oor gefluisterd. Een zin die klonk of onze vriendschap een ding was dat ik haar cadeau gedaan had, zoals zij mij nu een opschrijfboekje gaf, iets wat ze op haar bureau kon leggen om er af en toe even naar te kijken; ze zou het liefdevol koesteren, waarschijnlijk, maar het zou nooit groeien of van vorm veranderen, nee, onze vriendschap zou zich niet evolueren of voortzetten, leek Christina te willen zeggen. Ergens vond ik de suggestie krenkend, al achtte ik het ook wel weer volwassen van Christina dat ze de zaken zo nuchter benaderde, en was ik niet degene die zo luchthartig over tijdelijke metgezellen geblaat had?

Mijn vliegtuig zou twee uur te laat vertrekken, ontdekte ik bij de

incheckbalie. Er scheen een defect in het landingsgestel te zijn aangetroffen. Hoewel daarmee waarschijnlijk een catastrofe was voorkomen, heerste er vooral de irritatie in de wachtruimte bij gate twaalf – red mensen voor ze de kans hebben gekregen zich onveilig te voelen en het redden heet geen redden maar vertragen.

Ik nam plaats op het buitenste stoeltje in een lange rij zwarte zitjes en richtte mijn blik haast automatisch op een televisietoestel dat op een soort zuil stond. *CNN News*, ik herinner me het item nog precies: het ging over O.J. Simpson. De rechtszaak tegen de voormalig honkballer was net haar zesde maand ingegaan, en hoewel ik in de hostels nauwelijks televisie had gekeken, had ik in kroeggesprekken toch de belangrijkste wendingen meegekregen van wat kranten, al naar gelang het opleidingsniveau en de etnische samenstelling van hun achterban, een soap, thriller, of strijd om rechtvaardigheid gedoopt hadden.

Er was een handschoen op de plaats delict gevonden. O.J. had de handschoen in de rechtszaal gepast en opgemerkt dat het ding veel te strak zat. Er was DNA aan de handschoen onttrokken. Het DNA matchte met dat van Simpson! Maar, beweerde de verdediging nu, het bewijs moest ongeldig worden verklaard: de politielaborant die het genetisch materiaal verzamelde had het DNA van de handschoen en het controle-DNA uit Simpsons wangslimvlies samen in de zak van haar labjas naar het laboratorium gedragen; wie kon nu nog garanderen dat de twee samples niet vermengd waren geraakt?

‘Onmogelijk!’ riep de moleculair onderzoeker op het scherm in de wachtruimte van gate twaalf – de man leek oprecht gekwetst dat zijn vakgebied in diskrediet was gebracht. ‘Dat zoiets gebeurt is ondenkbaar, de hele suggestie gebaseerd op een beeld van wetenschap, ontleend uit tekenfilms en *comic books*. Zo’n laborant loopt echt niet met een stel reageerbuisjes in haar jaszak, een druppeltje hier, een druppeltje daar, en poef: een vermenging van DNA! Het genetisch materiaal van de verdachte was zorgvuldig ingekapseld, en de collectieve achterdocht over dit revolutionaire bewijs zegt meer over ons wantrouwen jegens nieuwe technieken dan over de nauwkeurigheid van onze wetenschappers!’

Het stoeltje waar ik op zat.

De rugsteun zwart en hard en in een ergonomisch verantwoorde hoek van net geen negentig graden met het zitvlak gebogen. De leuning van zilverkleurig staal. Naast me: een identiek stoeltje met daarop mijn rugzak. Het paspoort, in mijn handen, de boardingpass die eruit stak opdat ik hem

straks, wanneer zou worden omgeroepen dat het vliegtuig gereed was, meteen kon pakken om er bij de laatste controle mee te wapperen, en mijn schoenen, mijn jas, mijn spijkerbroek, de portemonnee in mijn zak, het plastic tasje met het broodje ham dat ik zojuist gekocht had – plotseling deden al deze zaken me volkomen vreemd aan, of het objecten waren die ik nooit eerder gezien had, stof, plastic, papier, polyester, staal; materialen waarvan de functie en betekenis me ontschoten waren nu ik volkomen verkleefd met mijn stoeltje raakte, wegzakte in het zitvlak als een auto op nat asfalt: vast zat ik, bewegen ging niet, want starend naar de man op de monitor boven me, overviel me het gevoel dat ik ook had gehad onder de sycamorebomen, het moment dat de vreemde vrouw mijn nek begon te kussen: er was iets mis, ik was iets vergeten, ik had iets over het hoofd gezien, er klopte iets niet.

‘Onmogelijk!’ riep de wetenschapper op de monitor boven me. En ik knikte, griste mijn rugzak van het stoeltje naast me, zette het ding op mijn knieën. ‘Onmogelijk,’ fluisterde ik, en ik sloeg mijn armen om de polyester romp op mijn schoot, hield het zielige wezen zonder ledematen stevig vast.

●

Jason Branks was al vertrokken. Zijn planken waren leeggehaald, de lakens van zijn bed gestroopt, zijn helft van het bureau oogde blanco en schoon. En toch, nu hij weg was leek Jason aanwezig dan ooit; soms voelt leegte als een uitroepteken. Was hij terug naar Australië? Of wilde hij nog reizen, zoals ik gedaan had? Ik besepte dat ik hem nooit naar zijn plannen gevraagd had.

Ik tilde mijn backpack van mijn rug en liet het ding op Jasons bed ploffen. Dat voelde niet goed, of ik bloemen van een graf plukte. Vlug trok ik mijn tas van de matras om het ding naar mijn eigen kant van de kamer te verplaatsen. Toen zag ik de brief liggen.

Een witte envelop op mijn kussen, mijn naam in krulletters. Van Jason, dacht ik in een flits: misschien had hij toch een laatste groet achtergelaten. Ik ging op de rand van mijn bed zitten. De brief was handgeschreven, in dezelfde zwierige letters als op de envelop. Met vulpen, zo te zien; dat vond ik wat chic, voor Jasons doen.

Dear Felix, las ik: ‘Wat ben ik benieuwd hoe het met je gaat! Je vriendelijke huisgenoot vertelde me dat je al een tijdje op reis bent. Maar je spullen staan hier nog, dus ik heb de hoop dat je deze brief vindt wanneer je die komt ophalen.’

Ik stopte met lezen. Deze brief was niet van Jason. Natuurlijk niet. Mijn ogen schoten naar het einde van de brief, de naam onder aan het fijne lijntjespapier.

Liefs, Helena.

In een reflex duwde ik de brief onder mijn neus. Ik snoof, en schaamde me al vóór ik de maffe papiergeur gewaar werd: wat had ik verwacht, dat Helena haar brief met rozenwater had besprenkeld? Ik keek om me heen voor ik verder las.

‘Het spijt me dat ik de weken na kerst zo weinig van me heb laten horen. Ik zat zelf een tijd in Denver, maar als ik had geweten dat jij ook op reis ging, was ik eerder bij je langsgegaan. Lois vertelde me dat je boos op me bent. Ik weet niet zeker of ik begrijp waarom. Het idee dat je me iets kwalijk neemt vind ik hoe dan ook vervelend, je bent in korte tijd een ware vriend geworden, Felix, zo’n bijzonder mens als jij ontmoet je niet vaak in het leven. Of misschien moet ik zeggen: zo’n goed mens. Want een goed mens, dat ben je,

en ik zou je graag snel spreken, hoop je in ieder geval nog te zien voor je terugkeert naar Nederland. De eerste week van juni verblijf ik opnieuw in Denver, tot die tijd ben ik in New York. Ik hoop, hoe dan ook, tot ziens, Felix. Je weet me te vinden. Liefs, Helena.'

De eerste week van juni: dat was een maand geleden. De brief moest weken op mijn kussen hebben gelegen. En Helena had hem waarschijnlijk zelf neergelegd, had dus hier, in deze kamer gestaan, misschien wel meerdere keren: ze refereerde aan Jason, ze moest hem hebben gesproken vóór ze de brief had geschreven. Wat had ze hem gevraagd, hadden ze lang over me gepraat?

Opnieuw keek ik om me heen. Dit keer om te zien wat Helena gezien had toen ze hier stond. Mijn bed, keurig opgemaakt, en daarmee van ieder spootje mij ontdaan. Wat wintertruien in mijn kast; zou Helena hebben gelachen toen ze mijn paarse Barney-fleecetrui zag? Drie studieboeken, opgestapeld op mijn bureau, uit het bovenste boek stak mijn eindpaper, de rode A minus duidelijk leesbaar: had Helena het cijfer gezien, was ze verbaasd dat ik het zo goed had gedaan en had die verbazing zich in trots vertaald?

Ze dacht dat ik boos was. Dat was ik ook! Maar nu ik haar brief in mijn handen had, vingerafdrukken naast, onder, misschien wel precies boven op de hare plaatste, haar dus praktisch áánraakte, voelde ik nog iets anders. Mijn woede was terecht, vond ik nog altijd. Maar woog mijn boosheid wel op tegen de omstandigheden? Helena was ziek, misschien zelfs stervende; dat zou in ieder geval haar wat pompeuze woordgebruik verklaren – *zo'n bijzonder mens als jij ontmoet je niet vaak in het leven*: werd 'het leven' niet pas een concreet begrip wanneer de contouren ervan zich duidelijk aftekenden, wanneer, kortom, het einde ervan in zicht was? En verdienden de zieken geen gratie, golden er voor stervenden geen andere regels; was het niet ronduit logisch dat iemand die, hoog boven zich, een putdeksel over haar bestaan hoorde schuiven – de bundel licht waarin ze stond van een cirkel in een sikkel in een strook zag veranderen – er een andere moraal op na hield? Ja, was het niet volkomen begrijpelijk dat iemand die steeds meer werd beperkt in haar vrijheid zich alle vrijheid permitteerde die nog voorhanden was?

Ik geef toe: dit is waarschijnlijk niet exact wat ik dacht na het lezen van Helena's brief. Maar het vat, denk ik, wel de essentie van wat ik op dat moment voelde. Dat was in de eerste plaats nieuwsgierigheid, of misschien moet ik zeggen: een angstige hang naar antwoorden. En ondertussen werd mijn woede, traag doch effectief, uitgevlakt door medelijden, compassie,

misschien zelfs spijt – al sluit ik niet uit dat dit ook kwam doordat Helena in haar brief zo warm over me sprak: willen we niet dat de mensen die ons goede mensen noemen dat zelf ook zijn, omdat dit het makkelijker maakt hun oordeel over ons voor waar aan te nemen?

Op de hoek van West 45th Street stond een wit busje. Een ijscoman, zag ik toen ik dichterbij kwam. Kinderen en volwassenen verdrongen zich voor het verkoopvenster, het was een nostalgisch tafereel dat allerminst nostalgisch bedoeld was en me juist daarom aangreep, het oprechte enthousiasme van de verwachtingsvolle wachtenden werkte aanstekelijk, deed me net iets grotere, haast huppelachtige passen richting de volgende straat nemen. Ik had een bos bloemen bij me. Misschien omdat ik ons weerzien dan wel afscheid wilde markeren met een ritualistische geste. Misschien omdat ik mijn komst als ziekenbezoek zag. Misschien omdat ik het gevoel had dat ik iets goed te maken had. Of misschien, dat kan ook, omdat ik voorzag wat ik zou aantreffen.

Of dat laatste waar is, heb ik me vaak afgevraagd.

Maar weet u: ik weet het niet.

Wat me precies bezielde toen ik bij de deli op 6th Avenue een bosje roze roosjes aanwees, kan ik u niet vertellen, ik weet alleen nog dát ik het deed, zoals ik ook nog weet dat ik onderweg die ijscotruck zag staan, me afvroeg wat ik zou doen wanneer Helena niet thuis zou zijn, de rozen voor me uit stak zodra ik haar achter de voordeur hoorde stommelen; de slanke stekelige bos een degen, schild en vredespijp in een?

Geen idee.

En ja, ik herinner me nog precies wat daarna gebeurde. Ik weet wat ik deed, ik weet wat zij deed, ik weet hoe het allemaal eindigde, maar waaróm we handelden zoals we handelden, waarom ík handelde zoals ik handelde... Ik kan wel weer wat dingen verzinnen. Emoties of motieven die mijn gedrag verklaren en daarmee, automatisch, goedpraten; is begrip niet de kabelbaan naar genade? Maar, om eerlijk te zijn, begrijp ik die middag zelf ook niet precies. Misschien verhouden emoties zich tot onze daden als rozetten tot de borst van prijswinnaars: we spelden ze na afloop van de actie op om ons handelen te classificeren, maar we kunnen niet zeggen dat ze onze verrichting veroorzaakten. Laat ik me, deze keer, dus eens niet wagen aan een psychologisch aanvaardbare interpretatie van mijn daden, dan wel de hare. Laat me u gewoon vertellen hoe ik me die zonnige zondagmiddag nu, op dit moment, herinner.

Een stomme film is het.

Zij het in kleur, in plaats van zwart-wit. De hoofdfiguren, Helena en ik, praten niet, vragen niets, volgen zwijgend ons script; weten precies waar we heen moeten, hoe we moeten lopen, wat we zullen kopen, wanneer we elkaar dienen aan te kijken. Geen enkel geluid maken we, ook Ivanov niet. Nee, we wijden ons volledig aan onze stille choreografie: Helena neemt de rozen aan.

Ze knikt, mooi hoor, zegt haar blik, en ze laat me binnen en wuift flauw naar de bank voor ze de keuken in loopt om een vaas te halen. Ik ga zitten en kijk om me heen. Het appartement lijkt ruimer, lichter dan voorheen. Dan zie ik dat het wandkleed ontbreekt. De deur naar de werkkamer is nu onbedekt, wit, de zilveren klink blinkt in het zonlicht dat door een open raam naar binnen valt.

Helena komt terug uit de keuken, in haar handen een vaas met mijn bloemen. Ze zet het ding op de poef. De vaas wankelt, we kijken allebei verschrikt, maar nee: de bloemen blijven op hun plaats. Dan gebaart Helena dat ik moet opstaan. We lopen naar de deur van haar werkkamer, Helena gaat me voor: de stretcher is weggehaald, rust nu ingeklapt tegen de muur. Op de plek waar het bed heeft gestaan staat nu een wieg, een groot ding van rotan – misschien is het riet. Helena loopt ernaartoe. Ik blijf staan waar ik sta, een paar passen achter haar, en ik kijk toe hoe Helena zich over de rand van de wieg buigt, een arm uitstrekt, haar vinger uitsteekt, iets in de wieg lijkt aan te raken. Dan draait Helena zich om. Ze wenkt me, kom maar, en ik schuifel naar voren tot ik naast haar sta, en buig me dan voorover om te zien wat zij ziet; wat zij zojuist heeft geaaid.

Het jong draagt een geel, mouwloos rompertje.

De stof lijkt wat te knellen, bij de liezen en oksels worden zwarte haartjes platgedrukt. Het jong heeft de ogen gesloten maar het slaapt niet, zijn tong hangt uit zijn mond en het jong hijgt, schokkerig en zwaar, en ik kijk Helena vragend aan maar ze knikt geruststellend, dat hoort zo, zo hijgt het altijd, en ik kijk opnieuw naar de gesloten ogen, ze lijken zo groot nu; knickers, bonkers, megabonkers die van binnen naar buiten puilen, en dan buigt Helena zich voorover om haar handen onder de witte oksels van het jong te laten glijden. Ze tilt het op, harige beentjes bungelen slap in de lucht, en ze geeft het jong aan mij: toe maar, het is niet zwaar. Het jong knijpt nog altijd zijn ogen dicht maar het hijgt harder, harder en heviger, ik voel het ijle lijfje trillen in mijn armen – Helena is iets gaan halen. Ik hoor haar stommelen in de woonkamer, ze komt terug met een ingeklapte kinderwagen, kom, knikt ze vanuit de deuropening, en ik volg haar het appartement uit, de trap af, Helena

houdt de kinderwagen vast, ik draag het jong achter haar aan, druk het voorzichtig tegen mijn borstkas. Beneden, in het halletje voor de buitendeur, klapt Helena de kinderwagen uit; een wieg op een onderstel lijkt het, ik plaats het jong op het zachte matrasje, Helena legt een lakentje over de beentjes en trekt de kap over de wagen, over het hoofdje, over de nog altijd gesloten ogen – daarna pas trekken we de voordeur open.

Buiten duwt Helena de wagen. We lopen de straat uit, passeren de ijscotruck, Helena ontwijkt achteloos zwaaiende kinderarmen; het is nog warmer dan vanochtend, alle vrouwen dragen rokken. Op de hoek van West 53th Street met 6th Avenue, vlak bij het postkantoor, blaft een hond naar de kinderwagen. Een klein gevlekt diertje is het, vast een vuilnisbakje, het blaft en het gromt tot het kwijl uit zijn bek drupt, dan grijpt zijn baasje zijn halsband; de vrouw lacht verontschuldigend wanneer ze het beest bij de wielen wegtrekt en Helena glimlacht terug; nee hoor, het is niet erg.

We lopen verder, de straat uit, 5th Avenue op. Bij een stoplicht staan we even naast een vrouw met een buggy, haar wagen is een stuk lager dan die van ons, we kunnen er zo in kijken: de baby huilt hartstochtelijk, zijn hoofdje is rood aangelopen, zijn handjes kleine, gebalde vuistjes, tanden heeft het kind nog niet, zijn gehemelte een roze weekdier, en ik zie zijn moeder heel even opzij blikken, als om te controleren of wij niet te lang naar haar kind kijken.

De plastic poppen in de etalages op 5th Avenue dragen bermuda's en zonnepetten, sommige hebben een strandbal onder de glanzend witte arm geklemd. Op Grand Army Plaza, het plein voor Central Park, passeren we koetsen en paarden met oogkleppen.

Het is druk in het park, Helena stuurt de wagen naar de zijkant van het wandelpad, weg van de fietsers en skaters, we zien mensen boemerangs en frisbees gooien, er zweven kleurige vliegers boven de bomen. Helena duwt de wagen een stukje over het gras, snijdt een flink stuk van het wandelpad af – dan blijft ze plotseling staan. Ze zet een stap opzij en knikt naar de kinderwagen: jouw beurt nu!

Ik neem de handgreep over en duw, het is niet zwaar, niet heel anders dan een winkelkar. Ik buig me voorover en kijk eens goed naar het lakentje: het beweegt, ook als ik stilsta, het jong woelt of trappelt, ik duw de kap iets terug en bekijk het harige hoofdje, de ogen gesloten, de tong nog altijd uit de mond, de lippen dik en ruw als oud rubber maar flink vochtig, speeksel glinstert in de zon; Helena trekt de kap weer omlaag. Ze haakt haar arm door mijn arm, legt haar hoofd op mijn schouder. Wanneer we een bruggetje over lopen, zien

we een man en een vrouw met een kinderwagen als de onze naderen. Ze knikken vriendelijk bij het voorbijlopen, hallo, goedemiddag, en we glimlachen naar elkaar, alsof wij, met zijn vieren, een geheim hebben.

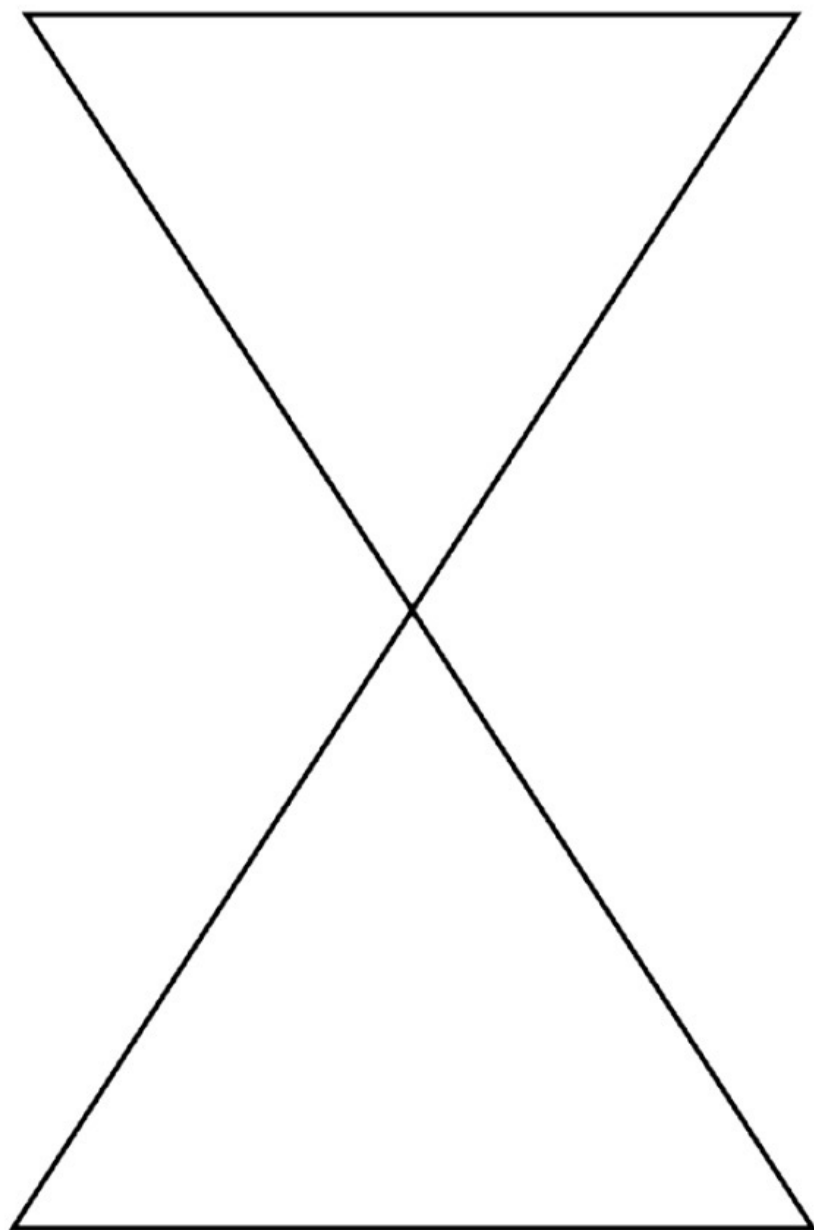
Bij de speelweide staan kraampjes; hotdogs, frisdrank, ijsjes. Ik duw de wagen naar een bankje en ga zitten, één hand om de handgreep geklemd. Helena loopt naar een kraampje en komt terug met twee waterijsjes; aardbeien, we eten snel, de zon staat hoog, plakkerige rode siroop druipt over onze vingers, Helena likt aan haar pols. Dan staan we weer op, ik kijk in de wagen, het lakentje ligt eindelijk stil, het jong slaapt vast, en we lopen verder, met een boog om de weide heen, opdat tennisballen en rennende peuters ons niet zullen raken.

Gearmd wandelen we het park uit, dit keer nemen we 8th Avenue, daar is het rustiger nu, we ruiken de zoete geur van gesmolten kaas en warme tomaat, de wagen duwt iets zwaarder over stoeptegels, Helena koopt een blikje cola waar we om de beurt een slok uit nemen.

In West 48th Street lichten we de wagen Helena's krappe portiek in. In het donkere halletje til ik het jong van het matrasje. Het hijgt niet langer, het hoofdje hangt een beetje schuin, ik leg mijn hand onder het zachte, harige nekje en doe alvast een paar passen de trap op, hoor Helena achter me de wagen inklappen.

Boven loop ik meteen naar de werkkamer, daar leg ik het jong in de wieg. Het beweegt nog steeds niet. Zijn ogen zijn nog altijd gesloten, de tong hangt naar buiten maar de lippen zijn droog, het draderige speeksel lijkt ingekookt, heeft wat witte, zoutachtige vlekken om de snuit achtergelaten.

Helena komt naast me staan, buigt zich nu ook over het jong. Voorzichtig prikt ze in zijn borst. Het rompertje veert terug, het jong blijft stilliggen, en ik schud mijn hoofd en ik staar weer naar dat tongetje tussen de twee stugge lippen; een grijs verdroogd slakje is het, en ik schud opnieuw mijn hoofd, en Helena prikt opnieuw in de stijve borst van het jong en dan, dan begint het jong weer te hijgen, zij het zachtjes, en gaat het levenloze slakje weer glinsteren. Voorzichtig legt Helena haar duim op een oogbol. Ze duwt het ooglid een stukje omhoog, ik zie een pupil op en neer schieten, een kleine zwarte stip in een grote, blauwe cirkel. En dan kijkt Helena me aan. Maar ze hoeft niets te zeggen, ik begrijp haar. Het is een meisje, Ivanov is haar naam. En die grote blauwe ogen heeft ze van mij.

Op 14 oktober 2014 beklom een klein, blond meisje het podium van het Sherwood Hills Funeral Centre. Ik ben nooit goed geweest in het schatten van leeftijden, maar het kind leek me een jaar of acht, negen, ze keek wijs uit haar ogen, was waarschijnlijk klein voor haar leeftijd: het meisje kwam nauwelijks uit boven de twee marmeren Ming-vazen aan weerszijden van het podium. Ik vroeg me af of er geen bloemen in de vazen hoorden, nu leken het net urnen – of was dat juist de bedoeling? Zelfverzekerd keek het meisje ondertussen de zaal in, gesterkt misschien, door haar marmeren bodyguards. Haar ogen gleden langs de gestoffeerde bankjes, alsof ze haar publiek peilde, inschatte wat deze mensen vanmiddag nodig hadden. Achter haar was een vrouw bezig de microfoon uit de houder op de kathedr te wrikken – de uitvaartondernemer, vermoedde ik, na iedere speech had deze vrouw een nieuw glas water op de kathedr gezet, haar rug licht gekromd, een houding die zo hard ‘let niet op mij’ schreeuwde dat ze telkens het tegenovergestelde bewerkstelligde. Voordat de vrouw gebukt van het podium sloop, gaf ze het meisje de microfoon.

‘Hallo,’ zei het kind.

Anders dan de voorgaande sprekers leek ze nauwelijks geïntimideerd door haar versterkte stemgeluid, noch het gepiep en gekraak dat ermee gepaard ging. ‘Ik ben Lorey, en ik wil graag iets vertellen over mijn tante.’

Ik ging rechtop zitten. Tante? Had Helena een broer of zus gehad? Ik keek nog eens goed naar Lorey.

Het kind had een vrij rond gelaat en lang, lichtblond haar dat bijna wit leek in het zaallicht. Ze had, kortom, in geen enkel opzicht iets weg van Helena. Ik spiedde de zaal rond, op zoek naar twee gespannen gezichten, mensen die voor Loreys ouders zouden kunnen doorgaan. Ik zag voornamelijk ruggen.

Bij het opengaan van de brede grijze deuren had ik achter aan de kluwen bezoekers gestaan en nu zat ik achter in de zaal. De plekken links en rechts van me waren leeg, op mijn bankje zat slechts één andere bezoeker, helemaal aan het uiteinde: een oudere man die me nu wantrouwend aankeek. Dat idee had ik, althans. Je hoort wel eens dat er mensen zijn die de begrafenissen van vreemden afstruinen en zich aan het verdriet van anderen laven om zo hun eigen verdriet te vergeten, en nu had ik het idee dat de overige bezoekers mij

voor zo iemand aanzagen; een profiteur die de begrafenis van een onbekende bezoekt om zijn problemen als jonge katjes te verdrinken in andermans tranen. Misschien kwam dat omdat ik mezelf zo zag. Of nou ja, niet als profiteur, maar wel als een voyeur, een ongenode gast. De Helena waar de sprekers het over hadden klonk immers als een volkomen vreemde, niet in de laatste plaats omdat de speeches tot nu toe grossierden in algemeenheden: ‘Deze vrouw had een groot hart.’ ‘Een gigantisch verlies voor de gemeenschap.’ ‘Dapper heeft ze tot het einde toe tegen haar ziekte gestreden.’ – van de meeste sprekers kon ik niet eens opmaken wat hun relatie tot Helena geweest was. Een lange, magere vrouw met hoog opgeföhnd haar had Helena geroemd om haar buitengewone klantvriendelijkheid – ‘Ze kende iedereen die haar zaak bezocht, maakte altijd een praatje, ik heb nog nooit iemand zó zorgvuldig een cadeautje zien inpakken.’ – en ik weet niet wat me meer verbaasde: dat Helena, blijkbaar, een winkel in het een of ander begonnen was, of dat de vrouw op het podium het inpakken van cadeautjes als een dermate grote verdienste zag dat ze het tijdens dit laatste afscheid niet onvermeld wilde laten.

Hoe meer speeches ik aanhoorde, hoe meer ik ervan overtuigd raakte dat ik hier niet thuishoorde; deze mensen handelden volgens codes die ik niet verstond, spraken een taal die ik niet begreep, hadden het over een vrouw die ik niet had gekend, en met ieder woord, ieder kuchje en iedere piep van de microfoon steeg ik een klein stukje op, tot ik zo ver boven mijn bankje hing dat ik mezelf kon zien zitten, de schoenen die ik vluchtig op het vliegveldtoilet gepoetst had, mijn net iets te strak zittende pak, de kalende plek op mijn achterhoofd, het achterhoofd van een indringer. Ik geef toe: mijn lichte dissociatieve attaque kwam waarschijnlijk óók voort uit slaapgebrek. Op het moment dat Lorey het podium op stapte, was ik al minstens vierentwintig uur wakker.

‘Mijn tante was geen echte tante,’ zei het meisje, haar stem nog altijd helder en vast, ‘maar ze was wel de allerbeste tante. Altijd als ik kwam bakte ze pannenkoeken. En ze gaf me heel vaak stickers, bijvoorbeeld van prinses Elsa. Als we gingen hiken kende ze alle namen van alle dieren en alle planten, ze was heel, heel slim, tante Helena. En ze wist ook heel veel van de Grote Beer, de Melkweg en van Polen. Ik mis haar iedere dag en daarom wil ik nu voor haar zingen.’

Lorey liet een korte stilte vallen. Ze schraapte opzichtig haar keel – had ze dat zangeressen op YouTube zien doen? Het kind zette een stap naar voren, draaide een halve slag; haar witblonde haar kwam bijna tot haar kont.

Toen opende Lorey haar mond: *The snow glows white on the mountain tonight, not a footprint to be seen...* – ik herkende vagelijk de melodie, maar de tekst zei me niets: *The wind is howling like this swirling storm inside, couldn't keep it in, heaven knows I've tried...* Lorey zong verrassend zuiver. Haar stem galmde zelfs een beetje, klonk warm en krachtig, het timbre van een oude ziel, zou de jury van een talentenjacht gezegd hebben. En naarmate het intrigerende lied vorderde, hoorde ik steeds meer mensen om me heen zachtjes snuiven, in hun handtas rommelen, met plastic pakjes tissues kraken.

Lorey deed een stap opzij voor ze de hoge noten van het refrein inzette: *Let it go, let it go, can't hold it back anymore, let it go, let it go, turn away and slam the door!*

Plotseling merkte ik dat ik moeite had met slikken. Er zat iets dichtgeslibd, vastgekat in mijn keel: *let it go*, zong Lorey nog eens, en ze kneep haar ogen dicht, spreidde haar armen en legde haar hoofd in haar nek: haar lange haar raakte haar kuiten nu haast – *here I stand*, galmde het door de ruimte, *and here I'll stay!*

Met mijn duim veegde ik wat vocht uit mijn ooghoeken.

Ik zag de schouders op de rijen voor me schokken en even, heel even voelde ik me niet langer indringer maar onderdeel van iets. Ja, ik voelde me één met de mensen in de zaal, mensen die Helena misschien nauwelijks gekend hadden maar desalniettemin huilden, vooral om zichzelf, waarschijnlijk, om eigen pijn; oud, nieuw of permanent verdriet dat het leven als een slijmspoor achterliet, om gemis, om alles wat er ooit was of alles waar het nooit van gekomen was – huilen we niet altijd vooral om onszelf wanneer we om een ander huilen?

Rustig blijven, dacht ik, rustig blijven nu, Felix. Maar toen Lorey haar ogen weer opende, haar blik een tikje verbaasd, misschien zelfs beschaamd om wat ze teweeg had gebracht, schoot er iets van beneden naar boven, mijn keel uit, de zaal in; een vervreemdend, gorgelend geluid dat de man aan het uiteinde van mijn bankje naar me toe deed schuiven, zodat hij mij zijn pakje Kleenex kon aanreiken.

Het scherm van mijn smartphone was die ochtend om vier uur opgelicht.

‘Nu al?’ had Jonas gemompeld.

‘Sorry,’ fluisterde ik, terwijl ik de alarm clock wegschwipete.

Ooit had ik me voorgenomen nooit meer vóór tien uur 's ochtends in een vliegtuig te stappen; vakantie mocht op geen enkel moment voelen als straf.

Maar eerdere vluchten zaten volgeboekt en met een latere vlucht zou ik Helena's crematie niet halen; het was zelfs nog maar de vraag of ik na déze reis op tijd zou zijn voor de crematie. Bovendien: dit was geen vakantie.

'Waarom is dit toch zo belangrijk voor je?' had Jonas gevraagd toen ik boekte. Mijn antwoord was blijkbaar niet bevredigend genoeg, want Jonas zou zijn vraag de uren daarna een paar keer herhalen, zij het telkens in een andere formulering: 'Wat was Helena dan voor een vrouw?' 'Komen er veel oude bekenden naar de dienst?' 'Waarom heb je me nooit méér over haar verteld, dan?' Ik bleef min of meer hetzelfde antwoorden: Helena was een heel bijzondere lerares geweest waar ik ontzettend veel van had geleerd en het bezoeken van haar crematie voelde als een plicht, ja, het betrof een gevoelsding.

Een gevoelsding!

Het was een woord dat Jonas eerder zou gebruiken dan ik, en zelfs hij zou het uitspreken met een zeker gevoel voor ironie. Maar een begrafenis – of een crematie of een herdenkingsdienst – is de enige ceremonie voor heidenen die heilig is; het bezoeken ervan is per definitie een nobele daad, een bewijs van liefde of op zijn minst een blijk van respect. Al staat dat respect ook meteen als een stolp om de dienst heen: zij die erbuiten staan zullen er geen vragen over stellen, zij die eronder zitten zullen geen kritiek hebben. Misschien was het juist dit gewijde, ongenaakbare karakter van de onderneming dat me zo aantrok. Dat het zo'n gedoe was er te komen maakte mijn gang naar Wisconsin des te heldhafter, en hebben we soms niet gewoon, zomaar, plots, behoefte iets groots te doen; onze geliefde op te halen met een limousine, de straatmuzikant twintig euro toe te stoppen, de Oceaan over te vliegen voor de begrafenis van een oude vriend? Ja, de hang naar het grootse laat zich lastig verklaren maar is al te vaak de belangrijkste aanjager van onze daden – een gevoelsding, kortom.

Ik geloof dat ik dat zelf ook geloofde, voordat ik ging.

Pas toen ik in het vliegtuig zat, als een van de weinigen wakend in een zee van slaapmaskertjes, durfde ik te denken aan de consequenties van mijn zogenaamd nobele onderneming. Ik zou, na twintig jaar, Lois weer ontmoeten. Zij moest immers degene zijn die me de uitnodiging voor Helena's crematie gestuurd had; Lois was de enige die wist van onze omgang. De laatste keer dat ik haar zag was op de universiteit, op de trap, waar ze me vertelde dat Helena ziek was. Dat had Lois gesuggereerd, althans. Terug in Nederland had ik me een paar keer afgevraagd of ze misschien gelogen had. Uit wraak, jaloezie, of gewoon, bij wijze van wreed pesterijtje; het zou best

kunnen dat ik Lois, die nacht op het hemelbed, over mijn idiote aidsvrees verteld had. Aan de andere kant: Helena was slechts eenenzestig jaar geworden. Zou ze dan toch... – ik zou het Lois kunnen vragen. En ik zou haar nog veel meer kunnen vragen. De gedachten aan de mogelijkheden, aan alle dingen die ik nog wilde weten, maakten dat ik niet in slaap kon komen; het lukte me niet eens een ontspannende positie te vinden in de opblaasbare neksteun die Jonas als verrassing in mijn handbagage gestopt had. Dus sloeg ik de beschermhoes van mijn iPad. En spendeerde ik een groot deel van de tien uur durende vlucht aan een spel waarbij je zo snel en efficiënt mogelijk watermeloenen doormidden moest klieven met een grote, glanzende sabel.

Na de dienst was er koffie met gebak. Men had duidelijk zijn best gedaan de ontvangstruimte gezellig te maken, voor zover dat predicaat voor uitvaartcentra opgaat. Aan de wanden hingen grote aquarellen van, zo vermoedde ik, lokale flora en fauna: een stel dennenbomen, een fazant, twee dassen: de een zijn kop op de zachte, harige rug van de ander. De muren zelf waren bordeauxrood geschilderd, midden in de ruimte stond een massief houten tafel vol drank en versnaperingen. De witte, opklapbare statafels daaromheen detoneerden grof met de rest van de ruimte, maar oefenden een grote aantrekkingskracht uit op de gasten, die als bijen om een bloemknop rond het formica zwermden. Ik observeerde hen vanuit mijn positie, in mijn eentje in een hoek, naast een gatenplant. Ik schatte dat er zo'n veertig, vijftig mensen naar Helena's crematie gekomen waren. Ze leken elkaar allemaal te kennen, overal klonk het *hey, hi, so good to see you, how are you?* En hoewel de stemming beslist ingetogen was, leek niemand het onplezierig te vinden hier te zijn. Zo vermoedde ik dat het niet Helena was die deze mensen bond, maar de ruimte waar ze zich bevonden: weer een overledene in Sherwood Hills, weer een gemoedelijke middag in het *funeral home*; uiteindelijk draait de nazit van een begrafenis net zomin om de overledene als het hoogtepunt van een verjaardag om de jarige, of de danspartij na de bruiloft om het nieuwbakken echtpaar: rites en passages als excuses om bij elkaar te komen, minder in stand gehouden uit respect voor traditie dan uit angst voor het alleen-zijn; er school iets diep ontroerends in.

Ik keek de ruimte nog eens goed rond.

Er waren opvallend veel echtparen, bijna allemaal van middelbare leeftijd.

Ik vond niet wie ik zocht.

Thuis had ik, in een overmoedige bui, Lois proberen te vinden op Facebook. Haar achternaam kende ik niet – ik wist niet eens of ik haar achternaam ooit had geweten – dus zocht ik op de combinatie 'Lois, New York', een opdracht

die tientallen resultaten opleverde. Was een Lois geboren tussen 1971 en 1974, dan bekeek ik haar profiel. Zo scrollde ik zeker twee uur achter elkaar langs *accountants, yoga teachers, lawyers, writers, writer slash photographers, lawyer slash photographers* en *yoga teachers slash photographers*, tot ik begon te vermoeden dat Mark Zuckerberg welbewust de optie ‘verfijn zoekopdracht’ had weggelaten opdat gebruikers altijd meer zouden zoeken dan vinden, daarvan zouden doordraaien en uit pure waanzin een advertentiebanner over wittere tanden zouden aanklikken.

Ik nam een kop koffie van de grote houten tafel. Met de mok in mijn hand schuifelde ik terug naar mijn vertrouwde plekje in de schaduw van de gatenplant. Opnieuw speurde ik de ruimte af. Dit keer bleef mijn blik bij het kind hangen, Lorey, die als een van de weinige gasten geen zwart droeg. Haar blauwe jurkje stak lucide af bij het woud grauwe rokken en pantalons waar ze zich doorheen bewoog. Lorey fladderde van statafel naar statafel en hield halt bij de grote tafel waar ik net mijn koffie gehaald had. Langzaam schoof ze langs het hout. Ze keek uiterst ernstig; ik zag haar wat lepeltjes op nog ongebruikte schoteltjes leggen, theezakjes recht in hun bakje zetten, en met een licht gekromd wijsvingertje suikerklontjes tellen.

Er kwam een vrouw bij haar staan. Loreys moeder, zag ik meteen: de vrouw had hetzelfde, haast witblonde haar. Ze knielde bij haar dochter zodat ze haar in de ogen kon kijken, en pakte Loreys handen vast, alsof ze haar iets belangrijks uitlegde. Lorey knikte. Ze draaide zich terug naar de tafel en tilde er een grote zilveren schaal af, het ding was zwaar, zo te zien; er lag iets op dat ik eerder als ‘Boomstam’ geïdentificeerd had; ronde plakken lichte cake met een spiraal van chocolade in het hart. Lorey droeg de schaal nu statig langs de statafels. Bij iedere stop zei ze iets tegen de gasten, die vervolgens knikten en een stuk cake namen – ik zag slechts een enkeling een verontschuldigend gebaar maken.

Hello, sir!

Het meisje voor me hield de schaal zo hoog als ze kon en keek me verwachtingsvol aan, of het een lege pet was waarvan ze hoopte dat ik er een aalmoes in zou gooien: ‘Lust u een stuk *makowiec*? Dat is heel speciale Poolse cake, het lievelingsrecept van tante Helena.’

Ik knikte – ‘Dat lust ik zeker! – en pakte een plak cake. ‘Heerlijk hoor,’ zei ik nog voor ik een hap genomen had, ‘heb jij deze taart gemaakt?’

Ik hoopte dat Lorey bij me zou blijven staan. Dat ik nog even met haar zou kunnen praten, haar dingen zou kunnen vragen, al wist ik niet precies welke.

Maar het kind werd geroepen. ‘Lorey,’ klonk het achter haar, en ze draaide zich alweer om, naar een vrouw in een zwart, tweedelig pak dat er duur uitzag.

Ik nam een hap cake. En zag ondertussen de vrouw in het chique zwart voor het kind knielen zoals de moeder dat zojuist ook gedaan had. De vrouw zei iets tegen haar, ik verstond niet wat, maar Lorey knikte en liet zich optillen. Het zag er wat ongemakkelijk uit; de vrouw was niet lang en hoewel Lorey ook niet erg groot was, leek ze toch nét iets te groot om nog te worden opgetild, één bungelend been raakte bijna de grond. Maar de vrouw in pak hield Lorey stevig vast: met het kind op haar heup kwam ze op me af. ‘Hallo Felix,’ zei ze. ‘Ik geloof dat je mijn dochter ontmoet hebt?’

Ik vond haar erg veranderd. Haar lange krullen had ze vervuild voor een kapsel dat deed denken aan dat van Hillary Clinton. Ook was ze wat forser geworden: haar taille leek verdwenen, haar borsten in omvang toegenomen. En ja, Lois had wat rimpels gekregen. Maar vergeleken met mijn Nederlandse vriendinnen was haar huid juist opvallend strak, misschien omdat haar gezicht iets boller geworden was. Haar transformatie zat hem dan ook niet alleen in haar uiterlijk, het was haar hele voorkomen, haar uitstraling, présence; het woord aura wil ik niet in de mond nemen, maar waar de jonge Lois soms kon overkomen alsof ze je hoofd eraf zou knauwen zodra je iets verkeerd zei, leek de vrouw die nu voor me stond meer iemand die je in zo’n geval met één welgecoördineerde judoworp tegen de grond zou smakken, om meteen haar hand uit te steken en je overeind te trekken, haar grijns zo breed dat het onmogelijk was niet met haar mee te lachen. Ja, ze zeggen wel eens: volwassen worden is je krachten leren kennen. Maar ik denk: volwassen worden is je krachten leren inzetten, en wel op een manier dat alle partijen ongedeerd blijven.

Lois wenkte me stellig mee naar haar statafel, helemaal achter in de ruimte. Daar stond de vrouw die ik eerder als Loreys moeder herkend had.

‘Dit is Sarah,’ zei Lois, ‘mijn echtgenote.’

Sarah veegde een witblonde lok uit haar gezicht voor ze haar hand uitstak: ‘Jij moet Felix wezen. Lois heeft me over je verteld.’

‘O ja?’

‘Wat dan?’ – Lorey had haar hoofd in haar nek gelegd om aan de conversatie te kunnen deelnemen. Vreemd, dacht ik in een flits, hoe we vergeten dat we allemaal ooit één meter twintig geweest zijn. Hoe statafels ons toen als hoge bomen voorkwamen, hoe schaal en perspectief onze

herinneringen niet halen, hoe die herinneringen alleen daarom al volkomen inaccuraat zijn.

‘Wat heeft Lois over Felix verteld?’ vroeg Lorey nogmaals.

‘Niet zo nieuwsgierig,’ zei Sarah.

Maar Lois schudde haar hoofd: ‘Dat mag Felix best weten, hoor.’ Ze richtte zich tot haar dochter: ‘Ik heb Sarah verteld dat Felix en ik samen gestudeerd hebben. En dat we toen allebei Helena leerden kennen, en haar een tijdje samen geassisteerd hebben.’

Ik knikte, dankbaar dat Lois me een heldere rolomschrijving aanreikte. ‘Ja,’ zei ik tegen Lorey, ‘zo kennen wij elkaar.’

Sarah had haar handen om haar kop koffie geslagen, of ze zich wilde warmen. ‘Gecondoleerd,’ zei ze met een knikje. ‘Helena was natuurlijk al een tijdje ziek, maar het is uiteindelijk toch snel gegaan.’

Lorey knikte ernstig met haar moeder mee nu, ik wist niet goed wat ik moest antwoorden.

‘Borstkanker,’ zei Lois voor ik iets kon vragen. ‘De erfelijke variant, dezelfde rotziekte die Helena’s moeder en grootmoeder eronder heeft gekregen.’

Ik geloof dat we nog best een tijdje met zijn vieren daar om de tafel hebben gestaan. We dronken koffie, aten te veel makowiec, en lieten Lorey de loop van het gesprek bepalen. Het kind verraste met uitgebreide anekdotes en verhalen. Zo bleek Lorey de afgelopen jaren regelmatig bij Helena gelogeed te hebben, in ‘het ronde houten huis in het bos’. Er waren boswandelingen gemaakt en sterren bekeken, eekhoortjes gevoerd en paddenstoelen gevonden, er was jam gemaakt van vlierbessen, en heel zure vieze sap geperst van de rozenbottel. Vooral vroeger, begreep ik, was er veel gerend en in bomen geklommen, en in ijskoude kreekjes gezwommen. ‘Zonder kleren!’ riep Lorey. ‘Maar toen Helena kaal was kon dat niet meer, hè?’

Het viel me op hoe verschillend Loreys moeders op hun dochter reageerden. Sarah leek ietwat onzeker, vroeg zich waarschijnlijk af of ik Loreys praatzucht als brutaal of toch vooral aandoenlijk opvatte. Soms leek ze Lorey zelfs voorzichtig af te willen afkappen: ‘Nou, lief, dat was een mooi verhaal.’

Lois daarentegen bleef het kind maar aanmoedigen nog meer herinneringen aan Helena op te halen: ‘Weet je nog die keer dat jullie een dam gebouwd hebben?’ Haar aansporing kwam duidelijk voort uit trots voor haar sprankelende dochter, en mij maakte het niet uit, ik vond het best zo, sterker,

Loreys verhalen stemden me vrolijk, namen mijn ongemak weg en deden me mijn vermoeidheid even vergeten, ja; het onstuimig enthousiasme waarmee dit kind over kastanjepoppetjes vertelde, maakte dat ik het liefst direct naar buiten gerend was, de herfstzon in, een bospad op, mijn hoofd gebogen, speurend naar stekelige groene pantsers, glimmend bruine kastanjes om kleine gaatjes in te boren opdat ik met een gehalveerd luciferhoutje de kop op de romp van mijn mannetje zou kunnen bevestigen.

Het was de uitvaartondernemer – de vrouw met de korte krulletjes – die een einde maakte aan ons samenzijn: ‘We moeten helaas afscheid van u nemen,’ kraakte het door de ruimte.

‘Maar de makowiec is nog niet op!’ riep Lorey.

Ik keek toe hoe Sarah haar dochter bij de hand nam en naar de garderobe bracht.

De twee kwamen terug met drie jassen en een Tupperwarebakje.

En terwijl Lois mij mijn telefoonnummer vroeg, zag ik hoe Lorey zich over de zilveren schaal boog. Een voor een legde het kind de overgebleven plakjes in het plastic bakje, voorzichtig, zodat ze niet zouden breken of kruimelen: ik zag haar de makowiec met een servetje toedekken.

Ik zou de volgende dag alweer terugvliegen naar Nederland. Lois had via WhatsApp voorgesteld ‘daarvoor nog wat tijd door te brengen’ en ik was dankbaar op haar aanbod ingegaan. Dus stond ik die ochtend in alle vroegte te wachten aan de rand van het bos achter het dorp, naast een bord met plattegrond. Ik was iets te vroeg, Lois kwam op het afgesproken tijdstip over de rijweg aangelopen. Ze had stevige wandelschoenen aan en droeg een outfit die in een postordercatalogus waarschijnlijk voor ‘vrijetijdsleding’ zou doorgaan: een wijde, kakikleurige linnen broek, daarboven een kabeltrui en ruimzittend windjack. Ze oogde licht vermoeid, haar haar zat in een pluizig staartje. Waarschijnlijk, bedacht ik, had ze zich die steile Clintoncoupe van gisteren alleen voor de gelegenheid laten aanmeten.

Howdy! riep Lois zodra ze binnen gehoorafstand was: ‘Zo, meneer, lekker geslapen?’

We omhelsden elkaar overdreven stevig en wisselden wat oppervlakkigheden uit over de hotels waar we verbleven. Lois vertelde dat zij en Sarah Amerikaanse ketens maar onpersoonlijk vonden, liever sliepen ze in een Bed & Breakfast van een lokale uitbater, maar, moest Lois bekennen: wanneer ze in haar eentje reisde wilde ze nog wel eens een Holiday Inn boeken zoals ik gedaan had, al was het alleen omdat de koffiebroodjes bij het

ontbijtbuffet onovertroffen waren!

Ondertussen liepen we het bos in.

Lois koos een zandpad dat zo mul was dat onze voeten erin wegzakten – was dit niet eigenlijk een ruitpad? Ik vroeg het niet, het draaide vanochtend niet om de route, omgeving of wandelgemak.

‘Wat vond je van de dienst?’ vroeg Lois.

‘Mooi,’ zei ik.

Er klonk een zacht gegnuif naast me.

‘Je mag best zeggen wat je er écht van vond, hoor,’ zei Lois.

‘Ach,’ deed ik, ‘wat kan ik erover zeggen, ik kende de sprekers niet.’

‘Dat was nu juist het probleem! Wie waren die mensen? De dienst was compleet onpersoonlijk, een farce, een charade.’ Lois schudde haar hoofd en keek naar haar voeten, er staken dikke veters door haar wandelschoenen, sleepkabels op schaal. ‘Die man die vertelde over de ene keer dat Helena hem haar boormachine geleend had, was dat werkelijk hét hoogtepunt van hun vriendschap? En dan die vrouw die niet kon ophouden over hoe bijzonder klantvriendelijk Helena wel niet was, hoe ze nog nooit iemand een cadeautje...’

‘...zó zorgvuldig had zien inpakken!’

We schoten allebei in de lach. Maar Lois keek al snel weer ernstig, schudde opnieuw haar hoofd: ‘Ja, het is grappig. Maar dieptreurig is het ook.’

Even liepen we zwijgend naast elkaar. Het zand was vochtig, bleef aan de flanken van onze schoenen plakken. We namen grote, zware stappen.

‘Dus Helena had een winkel?’

‘Ja,’ zei Lois, ‘Franks Delicatessen, de enige en daarmee de populairste delicatessenwinkel in Sherwood Hills, gespecialiseerd in Poolse producten. Sommige spulletjes liet Helena speciaal uit Europa komen, kleine harde Poolse snoepjes, bijvoorbeeld, al geloof ik niet dat die erg goed verkochten. De meeste dingen maakte ze dan ook gewoon zelf, haar notenhoning was haar grootste bestseller.’

‘Notenhoning?’

‘Ja, dat is precies wat je denkt dat het is. Honing met wat amandelen erin, hele amandelen, niet in stukjes gehakt dus. Het smeert voor geen meter maar oogt leuk; je ziet die noten in die honing zweven als dode insecten in

boomhars. Ik durf te wedden dat vijftig procent van de plaatselijke bevolking hier een potje in zijn vitrinekast heeft staan, ongeopend; een exotische trofee uit een land waar ze nooit zijn geweest. Maar zeg, Felix, wat heb jij de afgelopen tijd allemaal gedaan?’

Er was te veel.

Te veel te vertellen, te veel te vragen. Twintig jaar waren verstreken, twee decennia waarin twee, nee, drie roerige levens hun min of meer vaste vorm hadden aangenomen. We hadden slechts één boswandeling om dat proces samen te vatten. En ik kreeg het gevoel dat geklets over hotels, notenhoning en mijn werk verspilling was, ieder woord erover een zandloperkorrel die zijn compartiment verruilde voor een snel groeiend hoopje gemiste kansen onderin; we moesten het efficiënt aanpakken nu, de juiste vragen stellen, de juiste dingen vertellen, het maakte me licht nerveus.

Lois leek hier geen enkele last van te hebben, die bleef maar doorvragen: welke opleidingen ik dan allemaal gevolgd had, of ik ooit nog iets in de journalistiek had gedaan, of ik nog wel voor mezelf schreef dan en hoe graag ze dat zou willen lezen, maar met Google Translate kom je nooit echt ver, hè: had ik die hakkelende vrouwenstem mijn teksten wel eens laten voordragen in het Engels?

Ik keek naar Lois terwijl ze praatte. Zelf bleef ze naar het zand staren. Ze lachte om al mijn antwoorden en anekdotes, ook wanneer ze niet per se komisch bedoeld waren. En toen ze vroeg hoelang ik dan exact in Rotterdam gewoond had, dacht ik plots aan de voorgaande middag. Hoe Lois de kleine Lorey was blijven aanmoedigen herinneringen op te halen, te blijven praten. Niet omdat ze Loreys verhalen over Helena nog niet kende, eerder, vermoedde ik nu, omdat ze ónze verhalen over Helena niet wilde oprakelen.

‘Waarom heb je zelf niet gesproken?’ Ik geloof dat ik Lois midden in een zin onderbrak.

‘Wat?’ vroeg ze. ‘Waar heb je het over?’

‘De dienst, gisteren. Je zei dat je het zo’n onpersoonlijke bedoening vond, maar waarom heb je zelf dan niet gespeecht?’

Lois bleef staan nu. En ze draaide, eindelijk, haar hoofd naar me toe.

‘Ik hād iets willen zeggen,’ zei ze. ‘Ik had een heel verhaal voorbereid, maar toen ik zag wie er in de zaal zaten, en toen de speeches eenmaal begonnen waren...’ Lois duwde de neus van haar wandelschoen in het zand. Ogenschijnlijk achteloos maakte ze een geultje in het pad: ‘Waarom spreken

we tijdens herdenkingsdiensten? Dat vroeg ik me opeens af. We speechen om elkaar te troosten, omdat we allemaal iemand hebben verloren. Maar de mensen om me heen, besefte ik, hadden iemand anders verloren dan ik. Zij kenden Helena niet zoals ik haar kende, en ik kende Helena niet zoals zij haar kenden. We rouwden dus om iemand anders; het verdriet was te verschillend om ons te kunnen binden. En aangezien we niet hetzelfde verdriet voelden, konden we elkaar ook geen troost bieden. Dus waarom zou ik nog speechen?’

‘Je durfde niet.’

‘Zo kan je het ook stellen.’

‘Je had wel speciaal je haar laten doen.’

Lois glimlachte nu: ‘Ja. Ik had wel speciaal mijn haar laten doen.’

We namen een afslag, stapten het zandpad af, een smaller paadje op. Ik hoorde iets krijsen, in de bomen hoog boven ons.

‘Wat stond er in je speech?’

Lois haalde haar schouders op. ‘Ach, het gebruikelijke’ – *the usual*: ‘Dat ik van haar hield. Dat ik haar zal missen. Dat het me spijt dat ik niet altijd een goede vriend geweest ben.’

Lois liet een stilte vallen. Een teken dat ik mijn mond moest houden of een signaal dat ik door moest vragen?

‘Wat bedoel je daarmee? Waarom denk je dat je geen goede vriend geweest bent?’

Nu knikte Lois, ik begreep niet precies waarom. We liepen inmiddels schouder aan schouder, het paadje was smal, in dit deel van het bos stonden de bomen dicht op elkaar.

‘Na jouw vertrek zijn er wat dingen gebeurd,’ zei Lois. Ze sprak kalm, behoedzaam: ‘Oorzaak en gevolg laten zich niet makkelijk scheiden, nog steeds snap ik niet precíés hoe het begonnen is, en waarom. Maar het komt erop neer dat Helena zich steeds vreemder ging gedragen. Op een dag zat ze voor me, op de vloer van haar woonkamer. Ze keek me aan, en ik wist dat ik mijn hand moest uitsteken om haar overeind te trekken. Maar in plaats daarvan draaide ik me om, liep ik haar kamer uit en trok ik haar deur achter me dicht. Op dat moment was ik geen goede vriend.’

Het was een vaag antwoord, mogelijk alleen bedoeld als metafoor. Maar ik knikte, besloot niet verder te vragen. Nu niet – nog niet. Dus stapte ik stevig door over het smalle paadje: ‘Waar lopen we eigenlijk heen?’ vroeg ik.

Lorey had het goed omschreven. ‘Het ronde houten huis in het bos’. Van een afstand had het wel iets weg van een jarenzeventigbungalow, of van een ruim uitgevallen sauna.

De veranda kraakte toen we haar betraden. Lois viste een sleutel uit een plantenbak.

Binnen brandden een paar lampen. ‘Tegen inbrekers,’ verklaarde Lois. Ze legde de sleutel op tafel, haar jas hield ze aan.

‘Wil je thee, of zoiets?’ – Lois liep al naar het aanrecht van de open keuken, maar ik schudde mijn hoofd. Ik vond het een onaangenaam idee: spullen gebruiken uit een huishouden dat niet langer in gebruik was. Ik had het ook gehad toen we de woning van mijn overleden oma leegruimden: mijn moeder stopte van alles in een meegebrachte rugzak, zelf had ik niets willen hebben. Oma was immers de laatste die de keukenkastjes gesloten had, de kopjes in het afdruiptrek gezet had, de telefoon op de hoorn gelegd had. Haar overlijden had de positie van het huisgerei definitief vastgelegd, verankerd, versteend als de potten en pannen in Pompeii. Zouden we nu iets verschuiven of zelfs wegnemen, dan deden we of dat niet zo was; alsof mijn oma niet overleden was – tornden we, kortom, aan haar vergankelijkheid en daarmee aan haar bestaan.

Ik wil niet beweren dat ik in precies zulke termen over Helena’s spullen dacht. Wellicht vond ik het vooral een griezelig idee dat zij de laatste was die de waterkoker en theekopjes aangeraakt had en geloofde ik, onbewust uiteraard, dat haar ziel op de een of andere manier in haar vingerafdrukken en huidschilfers gevangen zat; dat het, wanneer ik die vingerafdrukken of huidschilfers aanraakte, zou zijn of ik háár aanraakte, een overledene aanraakte: de dood aaide.

Lois trok ondertussen de ene na de andere lade open.

‘Wat gebeurt er met de inboedel?’ vroeg ik.

‘Alles wordt opgehaald door de kerk,’ zei Lois. Ze fronste opzichtig: ‘Ik geloof dat ze morgenmiddag al komen. En ik heb Lorey beloofd dat ik haar Elsa-pop zou redden, maar ik kan dat ding niet vinden, zie jij ’m ergens?’

Ik keek om me heen. Naast een grijs bankstel stond een fauteuil van dezelfde grauwe stof, daarvoor een glazen koffietafel waarop een atlas, wat kranten en een stapeltje *National Geographics* met versleten kaften lagen.

‘Wat raar dat Helena bij de kerk is gegaan,’ zei ik, ‘dat vind ik niets voor haar.’

Ik geneerde me meteen voor mijn boude uitspraak. Wanneer moet je iemand voor het laatst gezien hebben om nog iets stelligs over zijn karakter te mogen beweren?

‘Het was ook niets voor haar,’ zei Lois, die nog altijd nadrukkelijk om zich heen keek. ‘Maar in deze gemeenschap was lidmaatschap van de kerk zo’n beetje verplicht, of in ieder geval een voorwaarde voor sociale acceptatie. God, waar is die pop?’

‘Waarom is Helena hier komen wonen dan?’

‘De huizenprijzen,’ mompelde Lois, ‘en de natuur, Helena wilde oud worden in een bos.’

‘Daar heb ik haar vroeger nooit over gehoord?’

Lois schudde haar hoofd. Ze liep naar het aanrecht, zo te zien voor een glas water. ‘Dat was iets van later,’ zei ze terwijl ze een grote witte mok onder de kraan hield. ‘Wil je niet ook iets drinken?’

Ik maakte een handgebaar dat voor ‘nee dank je’ door moest gaan.

‘Niet lang nadat jij was teruggevlogen naar Nederland is Helena in een ziekenhuis opgenomen. Pilgrim Hospital Estate, aan de rand van een bos. Daar is haar liefde voor de natuur gegroeid, geloof ik.’

‘O,’ zei ik, vooral omdat ik niet meteen wist wat ik moest zeggen. ‘Ben je vaak langs geweest?’

‘Nee,’ zei Lois. Ze grijnsde – ietwat sardonisch, leek het. ‘Nee, Felix: ik zei toch dat ik een slechte vriend geweest ben?’

Lois zette de mok op het aanrecht. En keek opeens weer jachtig om zich heen, alsof ze met een schok beseftte dat ze haar missie verwaarloosd had: ‘Elsa! Elsa, meid waar ben je toch?’ – en opnieuw grijnsde ze: ‘Wil je echt geen glas water?’ Zonder mijn antwoord af te wachten trok Lois een keukenkastje open. Ik zag Helena’s massieve theepotje staan. Er stond nog maar één bijbehorend kommetje naast.

‘Moest ze naar dat Pilgrim Hospital vanwege haar T-cellen?’

Lois draaide zich om: ‘Wat?’

‘De laatste keer dat wij elkaar zagen, op de trap in het universiteitsgebouw; jij suggereerde toen dat Helena hiv had.’

‘Shit.’

Lois zei het langzaam, *sheeeeeeeet*, alsof de herinnering zich gelijktijdig

met de klank manifesteerde.

‘Wist je dat niet meer?’

‘Nee.’

‘Het was toch...’

‘...het was niet waar!’ Lois schudde haar hoofd: ‘Wat erg. Geen idee waarom ik dat gezegd heb.’

‘Geen idee?’

Lois pakte haar mok weer van het aanrecht. Ze nam een slok water, slikte: ‘Het kan zijn dat ik boos was.’

‘Wist jij wat Helena gedaan had? Kerstavond, met mij, in haar werkkamer?’

‘Ja, dat wist ik.’

‘Waarom deed ze dat?’ Ik zette een stap naar voren nu, pakte Lois zelfs bij haar schouder: ‘Waarom, Lois, waarom?’

Ik hoorde zelf ook hoe dwingend het klonk. Dwingend en daarmee desperaat. Het kon me niet schelen, noodzaak knijpt schaamte de keel dicht. Ik had gewacht op een geschikt moment deze vraag te stellen en nu ik dat eenmaal gedaan had, wilde ik een antwoord ook, ja, ik moest en zou dit weten, en als het nodig geweest was zou ik me daar, in de open keuken, voor Lois uitgekled hebben, mijn jas uit, mijn trui uit, hemd over mijn hoofd; ze zou mijn witte blote bast hebben mogen zien, om mijn buikje hebben mogen lachen, zolang ze maar antwoord zou geven: ‘Wat heeft Helena jou verteld over die avond, hoe zei zij dat het gegaan was?’ – maar Lois schudde haar hoofd: ‘Dat kan ik niet zeggen, Felix.’ Ze keek naar mijn hand, die nog altijd op haar schouder lag. Ik liet mijn arm zakken. En ik draaide me om, keek naar de grond.

Er stak een handje onder bank vandaan.

‘Hé, is dat Elsa?’

Lois stoof de kamer door en griste de pop van de grond – *Hell yeah*: ‘Dat is haar.’

We hadden geen van beiden een tas bij ons, dus stopte Lois prinses Elsa in de zak van haar windjack voor we onze terugtocht aanvingen. Het paste niet helemaal, de pop was nogal groot, Elsa’s torso stak naar buiten. Haar lange, witte vlecht tikte bij iedere stap tegen Lois’ jaszak.

Iedere stap was er een richting de ingelijste plattegrond bij de bosrand.

Richting het einde van de wandeling, richting ons, waarschijnlijk, definitieve afscheid: het moment dat het te laat zou zijn. Als ik het nog wilde vragen, moest ik het nu doen.

Ja. Nu, Felix.

Ik keek weer naar de pop. Elsa hield haar plastic armen omhoog, als na een hieperdepiephoera. Ze lachte, keek met grote ronde ogen naar de varens, naar wegritselende vogeltjes, eikeltjes op de grond en eekhoortjesbrood aan de boomstammen.

‘En het jong?’ hoorde ik mezelf zeggen. ‘Wat gebeurde daarmee?’

Lois vertraagde abrupt haar pas. Even leek het of ze stil zou blijven staan, ik hield mijn loopritme aan, keek niet om.

‘Het jong,’ klonk het achter me. ‘Wat weet jij van het jong?’

‘Ze heette Ivanov,’ zei ik. ‘Ik heb haar gezien.’

‘Niet!’ Met een paar passen liep Lois weer naast me.

‘Jawel,’ zei ik. ‘Helena en ik hebben met haar gewandeld.’

‘Dat heeft Helena nooit verteld,’ zei Lois zacht. En ze staaarde voor zich uit, haar ogen half dichtgeknepen, of ze een berekening maakte, een som waarbij ze herinneringen bij elkaar optelde om er wat vermoedens van af te trekken of gedachten mee te vermenigvuldigen. ‘Wat heeft Helena jou over het jong verteld?’

‘Niet veel,’ zei ik. ‘Ze heeft haar alleen laten zien.’

Lois knikte – tevreden, leek het; misschien klopte haar berekening.

‘En jou?’ vroeg ik voorzichtig. ‘Wat heeft ze jou verteld?’

Lois bukte. Ze raapte een tak op, een dunne, soepele twijg. Ze stak het ding voor zich uit en zwiepte ermee, als een schermer zonder tegenstander – ik zag Elsa gevaarlijk schuin hangen. Even vreesde ik dat Lois het daarbij zou laten, mijn vraag met wat dondervliegjes van zich af had geslagen. Ze zwiepte nogmaals met de tak.

‘Mijn ongeluk,’ zei ze zacht. ‘Vlak voor kerst, herinner je je dat?’

‘Ja, natuurlijk.’

‘Nou, daarna is Helena vrij snel tot haar plan B overgegaan.’

Lois keek me aan, licht fronsend, of ze twijfelde of ze de juiste beslissing nam. Maar, voelde ik, haar besluit was onomkeerbaar. Ze zou me alles

vertellen nu.

‘Helena kende een echtpaar uit Denver dat net de privé-dierentuin van een overleden grootvader had overgenomen,’ begon Lois. ‘Die mensen erfden behalve twee panters, tien flamingo’s en vier chimpansees ook een enorme financiële schuld. Ze konden die dieren nauwelijks onderhouden, maar de vrouw was ermee opgegroeid en wilde ze absoluut niet wegdoen. Dus toen Helena een flink bedrag bood om een van hun twee volwassen chimpanseevrouwtjes te mogen insemineren, hoefde het echtpaar niet lang na te denken. Ze stelden geen vragen, lieten Helena haar gang gaan, allerlei experimenten op het dier uitvoeren. En toen hun chimpansee nog geen maand later zwanger bleek, lieten ze Helena regelmatig een tijdje in hun tuinhuis slapen. Binnen een halfjaar beviel de chimpansee van een jong. Dat zag er nogal vreemd uit: de schedel was extreem hoog, als bij een kind met een waterhoofd. Het wezen kon haar ogen niet openen, haar ledematen leken krachteloos, de nek was volkomen vergroeid met de romp, als bij een varken.

Het echtpaar liet Helena het jong mee naar New York nemen, maar de gedachte aan die kleine, mismaakte kop liet ze waarschijnlijk niet los. Ik geloof dat het de vrouw was die de *New York Post* belde. Ze vertelde een journalist dat Helena een monster gekweekt had, half aap, half nog wat – een big misschien? Ik neem aan dat die vrouw voor haar verhaal betaald kreeg. De journalist moet zijn investering vervolgens hebben willen terugverdienen; op een ochtend stond die jongen zomaar bij Helena op de stoep. Ik weet niet hoe helder Helena de dingen toen nog zag; had ze gehandeld omdat ze verward was, of had haar eigen handelen haar verward? Hoe het ook zij, in het artikel dat de journalist uiteindelijk maakte vertelt Helena dat haar experiment geslaagd is. Verder wil ze er niets over zeggen, staat er, in verband met haar eigen publicatie. Zelf heb ik nooit geloofd dat Helena de journalist vrijwillig heeft binnengelaten. De foto bij het artikel leek stiekem genomen, was bewogen en onderbelicht: het hoofd van het jong nauwelijks te onderscheiden van het matrasje in de wieg. Het stuk heeft dan ook niet veel gedaan. Het zogenaamde nieuws werd niet opgepikt door andere media, niet eens door de roddelpers, misschien had men het te druk met de rechtszaak tegen O.J. Simpson, weet je nog? Helaas was het artikel in de *New York Post* voor het bestuur van NYU genoeg reden om Helena’s schorsing in een definitief ontslag om te zetten.’

Hier zuchtte Lois. Ze liet haar arm zakken, de tak naast haar benen bungelen.

‘Zelf zag ik Helena in die tijd ook steeds minder,’ zei ze zacht. ‘Ik was met

andere dingen bezig, geloof ik. Of misschien wilde ik met andere dingen bezig zijn, ik weet het niet: sinds de publicatie in de *Post* was Helena wantrouwig geworden. Ze dacht dat de postbode een foto van het jong wilde maken. Geloofde dat de burens haar afluisterden, met kopjes tegen de muur stonden om het jong te kunnen horen huilen. Op een dag vertelde ze me dat er de hele nacht een auto met drie FBI-agenten voor haar deur gestaan had, en uiteindelijk vertrouwde ze ook mij niet meer: ik mocht de werkkamer niet meer in, het jong niet meer zien. Het ging zo snel allemaal: binnen twee weken na haar ontslag deed Helena de deur voor helemaal niemand meer open. Ik geloof dat ik, die laatste ochtend dat ik haar zag, wel een halfuur heb staan roepen en aanbellen. Als ik mijn oor tegen de deur legde hoorde ik haar binnen rondscharrelen: meubels schuiven, planken kraken. Ik bleef het maar proberen, kloppen, bonken, schreeuwen; uitputtend was het, maar ik ging door, misschien ook omdat ik niet accepteerde dat Helena nu zelfs mij buitensloot, mij de status van onbetrouwbare buurman of opdringerige FBI-agent toedichtte, ik, die er altijd voor haar geweest was; het maakte me woedend.

Uiteindelijk heb ik haar deur ingetrapt, geloof je dat? Gewoon, boem: ingetrapt, ik schrok haast van mijn eigen kracht. En toen vond ik haar dus op de grond. Ze zat midden in haar woonkamer, droeg alleen een hemdje, verder niets, haar armen en benen waren bloot. Alle meubels had ze aan de kant geschoven, de poef en de bank en de tafel en de klapstoelen stonden in een kring om haar heen. Het jong lag in Helena's schoot. De ogen waren gesloten, de tong hing naar buiten. Maar het jong hijgde niet zoals het normaal deed. Het was helemaal stijf. Als de opgezette wezel die bij ons thuis vroeger op de richel in de hal stond. Opeens was dat ook het enige waar ik aan kon denken: die wezel, hoe hard zijn rug geweest was, hoe ik mijn hand als kleuter telkens snel terugtrok wanneer ik weer eens een poging gedaan had het ding te aaien. En Helena zei helemaal niets. Ze keek in mijn richting maar leek me niet te zien. Haar tepels waren hard, weet ik nog, ik zag de grote, lichte aureolen door haar hemdje heen schijnen. "Heb je het niet koud?" vroeg ik. Helena reageerde niet. Maar toen ik een stap naar voren deed, griste ze met één hand die stijve wezel uit haar schoot. Ze duwde het ding tegen haar borst, keek me woedend aan, ik dacht dat ze zou gaan blazen. Toen rook ik het pas. De lucht, de walm: beschimmelde sinaasappels, rottende muizenkarkassen, bruine champignons – ik vreesde dat geen van die zaken in haar woning lagen. Ik heb een hand voor mijn mond geslagen. En ik kan het niet verklaren, dat wil ik niet eens, verklaren betekent goedpraten en er valt niets goed te praten, dus dit, dit is wat ik gedaan heb. Ik heb me omgedraaid. En Helena daar alleen achtergelaten.'

Het paadje was zo smal geworden dat we achter elkaar waren gaan lopen.

Ik keek naar de rug van Lois, haar donkerblauwe windjack bolde een beetje op. Zojuist had ik hem nog kunnen aanraken, die vriendelijke blauwe bol. Maar nu zweefde hij plots een paar meter voor me. En de bol werd steeds kleiner, een ballon die ik – per ongeluk? – had losgelaten. Ik hoorde de ballon nog wat geluid maken maar kon de klanken niet langer ontcijferen, ze leken even betekenisloos als het geruis van de bladeren, het gekrijs van de vogels; ik keek toe hoe de ballon steeds kleiner werd, tot hij plotseling tot stilstand kwam.

Lois draaide zich om. Ze keek licht verschrikt, zag ik nog net vanaf waar ik stond. ‘Felix!’ riep ze: ‘Wat is er, waarom sta je stil?’

Het windjack kwam op me af gehobbeld, tot Lois tegenover me op het pad stond.

‘Felix, gaat het?’

‘Ik wilde nog wat vragen.’

Mijn stem klonk hol, ietwat bedompt. Of het geluid van ver kwam, uit mijn buik in plaats van uit mijn mond. ‘Het jong,’ zei de stem, ‘dat heeft het dus niet... gehaald?’

Lois schudde haar hoofd. Ze legde een hand op mijn schouder, haar knokkels rood en poreus van de ochtendkou. ‘O nee, Felix. Ik vermoed dat het hooguit drie weken geleefd heeft.’

Ik ademde diep in. Dat was nodig, voelde ik, de lucht leek plotseling zo dik, zwaar ook; donker als de schaduwen die de bomen op onze kruin drukten. Ik knikte, slikte: ‘Natuurlijk,’ zei ik, ‘dat beest was natuurlijk nauwelijks levensvatbaar.’

Dat beest, zo zei ik het. Het hielp. De lucht leek weer iets lichter. Ik ademde nogmaals goed in.

Wat had je nou gedacht, Felix?

Dat het beest nog ergens in een kooi zat, op de betonnen grond een sinaasappel zat uit te zuigen? Of dat het in een laboratorium verkeerde, in een witte kamer voor een wit schilderdoek stond, geobserveerd door mannen en vrouwen in al even witte doktersjassen: pakt ze de kwast op, schildert ze dit keer wéér een appel? Of nee, nog mooier, dat het liefdevol in een pleeggezin was opgenomen? Aan een fraai gedekte tafel zat, stropdas om, pantalon aan, ogen gesloten, een dikke sigaar tussen de vingers?

Nee, natuurlijk had ik dat allemaal niet gedacht. Ik had immers überhaupt nooit meer aan het beest gedacht. Niet concreet althans, ergens in mijn hoofd was het beeld van het jong omringd door een slotgracht vol onbehagen waar ik de afgelopen jaren absoluut niet doorheen had willen waden. Maar dat ik er nooit aan had gedacht, betekende niet dat het er niet geweest was. En nu ik hier stond, op een smal bospad tegenover Lois, mijn blik gefixeerd op de lichte bruine plekjes – sproetjes? moedervlekjes? – op haar hoge voorhoofd, besepte ik dat het jong er altijd geweest was.

Het was er geweest toen ik twintig jaar geleden naar Nederland terugkwam, die eerste paar weken waarin ik hele dagen sliep en hele nachten wakker lag. Het was er geweest toen ik me had uitgeschreven bij Journalistiek en het was er geweest toen ik me bij Bedrijfskunde aangemeld had. Het was er geweest toen ik naar Amsterdam verhuisde, avonden achter elkaar uit wilde, met tientallen jongens naar bed ging – oudere jongens, eerst; jongere jongens zodra ik zelf een oudere jongen was – het was er geweest toen ik die jongens zei dat ze me niet mochten aftrekken, wel pijpen, natuurlijk, maar dan wel graag doorslikken, ja? Het was er geweest toen ik Jonas ontmoette, hem slechts een gemankeerde, nee, gerestaureerde versie van mijn verleden voorlegde. Het was er geweest wanneer ik televisiekeek, een krant las, internetfilmpjes aanklikte; wanneer ik zogenaamd diepe gesprekken voerde over vroeger en later en alle dromen en ambities die tussen die twee piketpaaltjes gesneuveld dan wel waargemaakt waren. Het was er geweest toen we een huis kochten waarin we makkelijk met zijn drieën in zouden kunnen wonen. Het was er geweest als de neefjes van Jonas kwamen logeren, het was er geweest toen we besloten onze onbestemde rommelkamer definitief om te bouwen tot werkkamer en het was er geweest, het was er heel, heel erg geweest toen ik een spoedvisum aanvraag om nog de volgende ochtend een reis naar Wisconsin te kunnen maken.

En nu stond ik hier, op een donker, kronkelig paadje. En vertelde Lois me dat wat er altijd geweest was, er al lang niet meer was. En hoewel ik misschien verwacht had dat het me goed zou doen ervan af te zijn, was het geen vreugde wat ik voelde, daar onder de bomen. Ik ervoer eerder iets dat leek op wat ik die dag daarvoor ervaren had, tijdens de dienst, toen Lorey haar hoge noot gehaald had, en nu ik niet omringd was door collectief schokkende schouders en krakende tissuepakjes kon ik niet langer ontkennen dat het gevoel iets met mij te maken had: het verdriet om wat ooit geweest was en nooit meer zou zijn.

Of, moet ik zeggen: het verdriet om wat ooit geweest was en daarom nooit meer zou zijn?

Lois stapte van het pad af. Ze kwam naast me staan, haar wandelschoenen drukten in het mos. Ik voelde haar hand over mijn rug glijden. Ze wreef voorzichtig, alsof ze bang was me pijn te doen.

‘Dat echtpaar in Denver had meerdere chimpansees,’ zei ze zacht. ‘Twee vrouwtjes, twee mannetjes, geen van allen gesteriliseerd en allemaal uit hetzelfde nest. Het kan dus heel goed dat dat vrouwtje, de aap die het jong heeft gebaard, al langer zwanger was. Van een van die andere apen, haar neef, misschien zelfs haar broer. Wie weet was het jong niets anders dan een product van inteelt.’

Ik geloof dat ik geknikt heb.

Lois bleef nog even over mijn rug wrijven, gaf me de tijd mijn ademhaling weer volledig onder controle te krijgen.

‘Zullen we verder lopen?’ vroeg ze.

Ik schudde mijn hoofd: ‘Wat heeft Helena jou verteld over die kerstavond? Handelde ze met voorbedachten rade? Had ze dat potje speciaal klaargezet?’

Lois opende haar mond, om me te sussen, leek het.

‘Nee,’ zei ik: ‘Vertel het me!’

‘Wat wil je nu eigenlijk horen, Felix?’ Lois sloeg een hand om Elsa’s plastic torso in haar zak, zag ik, alsof ze het wilde beschermen, of hoopte dat het haar zou beschermen. Haar stem klonk onvast: ‘Helena had donorzaad kunnen kopen. Ze had naar een spermabank kunnen gaan, ze had iedere willekeurige man uit de kroeg mee kunnen nemen, maar dat deed ze niet. Ze koos jou. Ze wilde een jong van jóú, van wie jij was, van wie jij bent.’

‘Maar gaf zo ook om...’

‘Zegt dat niet alles!’

Lois stond nu voor me op het pad. Haar wangen waren rood geworden, ze had de pop losgelaten en spreidde haar armen. Langzaam bewoog ze ze omhoog, haar handpalmen naar me toe, de vingers een stukje van elkaar.

Niet schieten. Jij wint. Laat me gaan.

Ik voelde me plots een enorme klootzak.

Wat wil je nu eigenlijk horen, Felix?

Onze hele wandeling lang had ik afgewacht, geanticipeerd op de juiste momenten voor de juiste vragen, maar waar was ik nu eigenlijk naar op zoek? Bevestiging, troost, genoegdoening – een remedie tegen een kwetsuur van

twintig jaar geleden? Waarschijnlijk. Maar in mijn hang naar antwoorden, naar een coherent verhaal dat ik als een affiche over de barsten in mijn ego zou kunnen sauzen, was ik voorbijgegaan aan het feit dat de renovatie van mijn eigen levensgeschiedenis het recent opgelapte zelfbeeld van Lois wel eens zou kunnen beschadigen. Of misschien zelfs volledig doen instorten.

‘Ze wilde ook een jong van jou,’ zei ik.

Lois schudde haar hoofd: ‘Ik wilde een jong van haar.’

Ik keek naar de grond. Vertrapte beukenootjes, geknakte takjes, een pissebed in het mos.

Uit angst het adres niet meteen te kunnen vinden – mijn tijd wás nu eenmaal schaars die middag – nam ik een taxi van mijn hotel naar de winkel. Het ritje duurde misschien net geen minuut, kostte me vijf dollar en leverde me een smalende blik van de chauffeur op – ‘Hier is het dus?’ vroeg ik nog. De chauffeur draaide zijn raampje omlaag en wees hoofdschuddend naar buiten, op de felgele luifel: Franks Delicatessen.

De winkel was vrij groot, maar sober ingericht. Tegen de linkermuur stond een witte etalagetafel met wat flessen erop; wijn, dacht ik aanvankelijk, toen ik dichterbij kwam zag ik dat het azijn was. Aan de rechtermuur hingen dikke planken, met daarop ook weer flessen, kleinere flesjes, potten, potjes, pakjes thee of koffie en zakjes van cellofaan waar hartvormige peperkoeken doorheen schenen. Het assortiment leek net iets te beperkt voor deze ruimte. Sommige planken waren halfleeg, de rest van het vertrek oogde zo kaal dat het wel iets van een hippe galerie weg had. Had deze winkel in Amsterdam gestaan, of in welke andere metropool ook, dan had ik de leegte waarschijnlijk als bewuste keuze opgevat, een poging moderniteit uit te stralen – en wel een geslaagde: overdaad de esthetiek van het plebs, het cultiveren van schaarste een privilege dat alleen voor goedbedeelden is weggelegd. Maar hier in Sherwood Hills, waar alles leek te zijn wat het leek, interpreteerde ik de leegde niet als een of ander conceptueel streven maar gewoon: als leegte, en daarmee als gebrek. Werden de schappen nog wel bijgevuld nu Helena er niet meer was?

Ik was de enige klant die middag.

Achter de toonbank stond een lange, ietwat slungelige jongen. Hij had bij mijn binnenkomst kort maar vriendelijk naar me geknikt, ik had een ingetogen *good afternoon* teruggemonkeld en was vervolgens kordaat naar de witte tafel gelopen. Ik draaide aan een fles zodat ik het etiket kon bekijken. En hoewel ik nauwelijks moeite deed de handgeschreven woorden te ontcijferen, fronste ik diep. Het gedrag van iemand die voelt dat hij bekeken wordt: jij vestigt jouw aandacht op mij en dat vestigt mijn aandacht op jou, maar ik zal dat niet laten blijken, bang om jouw aandacht kwijt te raken, of nog erger, mezelf in verlegenheid te brengen omdat ik jou in verlegenheid breng door je zo brutaal te betrappen op je interesse.

Ik draaide de fles terug in zijn oorspronkelijke positie en liep naar de

planken aan de muur. Systematisch ging ik ze af, bekeek ieder potje, flesje en pakje aandachtig, of het verdachten in een line-up waren. Bij de notenhoning hield ik halt. Met mijn handen in mijn zakken bukte ik voorover. Lois had gelijk gehad, de potjes bezaten ontegenzeggelijk een esthetische aantrekkingskracht. Over ieder dekseltje zat een schattig rood papiertje geschoven, als bij jampotjes in prentenboeken. De honing zelf was goudgeel, helder als vers bier, en er zweefden, inderdaad, héle amandelen in. Ik pakte een potje van de plank en hield het in het licht. Het was een wonderlijk gezicht, die zwevende noten, grillig verspreid als luchtballonnen in natuurijs. Compleet verstild hingen de amandelen daar, in de vloeibare, kleverige massa, alsof ze op een kwade dag door de honing overvallen waren, ruw onttrokken aan hun diaspora over de aarde, en wie naar de noten staarde zag precies dat, die dag, dat uur; het moment waarop hun bestaan op pauze gezet was. Wie de noten zag keek dus, kortom, recht in het gezicht van het verleden. Zou deze anachronistische sensatie het succes van dit product verklaren?

Ik drukte het potje tegen mijn borst, waarmee ik wilde aangeven dat het me menens was, dat ik daadwerkelijk van plan was dit product te kopen – het gebaar bleek niet nodig. De jongen achter de kassa keek al niet meer, zag ik vanuit mijn ooghoeken. Hij stond over zijn telefoon gebogen, ik zag hem met zijn duim over het scherm wrijven, diep fronsen zoals ik zelf net had gedaan – omdat hij wist dat onze rollen waren omgedraaid? Discreet bekeek ik zijn gezicht. Ik ontwaarde een kluitje kleine rode pukkeltjes onder de haargrens bij zijn slaap. Hoe oud was deze jongen eigenlijk? Hooguit twintig, eenentwintig?

Plichtmatig schuifelde ik ook de laatste paar schappen langs. Reukwater. Chutney. Deegstengels. Verschillende soorten mosterd. Alleen bij de laatste plank bleef ik staan. Er stond een rij houten kegels op, beschilderd als vrouwen met hoofddoekjes, aflopend in grootte. Baboesjka's, wist ik; mijn tante had ze ook gehad. Maar op het bordje naast de plank stond: *Matryoshka's – for decoration only*. Zou Helena dit bordje hebben gemaakt? En zouden veel mensen gevraagd hebben waarvoor ze de kegels konden gebruiken en zei zij dan: Het spijt me, ze zijn alleen om naar te kijken?

Ik nam een houten vrouwtje van de plank. Het ding voelde glad en koud.

'Mooi, hè,' klonk het achter me.

Ik draaide me om. De jongen aan de toonbank knikte naar de baboesjka in mijn hand.

‘Ja,’ zei ik, ‘erg mooi. Maar ik dacht dat deze dingen uit Rusland kwamen, niet uit Polen.’

De jongen knikte: ‘Klopt, meneer. Maar ze zijn in heel Oost-Europa populair, en het exemplaar dat u nu vastheeft komt uit een zagerij bij Warschau. Het is helemaal met de hand vervaardigd, er is geen machine aan te pas gekomen. Feitelijk is het dus een Pools product.’

Feitelijk, zo zei de jongen het. Als een advocaat die een vormfout te berde brengt om zo alsnog zijn zaak te winnen. Al had het ook iets aandoenlijks – de moeite die hij deed een zelfopgelegde regel te omzeilen, en dat om mij een beschilderd poppetje te kunnen aanbieden.

Ik hield het ding omhoog: ‘Maar heten ze niet baboesjka’s?’

Nu schudde de jongen zijn hoofd, eerder enthousiast dan verdedigend. ‘Zo heten ze in de volksmond, maar van oorsprong is het Matryoshka. Veel mensen denken trouwens dat dit moeder betekent, maar Matryoshka was gewoon een veelvoorkomende meisjesnaam, net als Anna, of Sonja. In wezen heetten die poppen dus gewoon “meisjes”. Baboesjka daarentegen, betekent grootmoeder.’

‘Interessant,’ zei ik.

De jongen knikte: ‘Ja, toch?’

Nu hij zo zijn best had gedaan mijn vermeende scepsis omtrent zijn koopwaar weg te nemen, durfde ik de baboesjka – of Matryoshka – niet terug te zetten. Dus droeg ik het ding met mijn potje notenhoning naar de toonbank: ‘Accepteert u ook creditcards?’

De jongen stopte mijn aankopen in een plastic tasje: ‘Ik hoor dat u een licht accent heeft,’ zei hij zonder me aan te kijken. ‘Mag ik u vragen waar u vandaan komt?’

‘Maar natuurlijk.’ Ik nam het tasje aan en zette het voor me op de toonbank. ‘Ik kom uit Nederland. Helena Frank was een oude vriendin van me. Ik ben hiernaartoe gekomen om de herdenkingsdienst bij te wonen.’

De jongen knikte, keek begripvol: ‘Gecondoleerd, meneer, gecondoleerd. Ik was zelf ook bij de dienst. Ik heb u daar niet gezien?’

‘Klopt,’ zei ik, ‘ik zat helemaal achteraan.’

‘Ah,’ deed de jongen, ‘dat verklaart. Ik zat helemaal vooraan. En ik ben achteraf niet blijven hangen, zo’n naborrel is toch vooral een sociaal gebeuren. Bovendien moest er iemand op de winkel passen. Ik denk dat

Helena dat ook gewild had, dat de winkel open was.’

Ik knikte: ‘Ja, dat had ze vast.’

Even keken we samen naar het witte tasje dat tussen ons in op de toonbank lag. Het plastic was vrij dik. ‘Franks’ stond er in zwarte letters op gedrukt. Franks, zonder Delicatessen.

‘Zo heette de winkel ooit,’ zei de jongen, die mijn gedachte moest hebben geraden. ‘Maar de mensen begrepen niet wat er verkocht werd, dus is het veranderd. Onze industriële inrichting is al verwarrend genoeg.’ De jongen verraste me met een kleine knipoog.

‘Heb je Helena goed gekend?’ vroeg ik.

‘Ach,’ de jongen trok zijn slungelige schouders op. Zijn rode capuchontrui was wat vaal, viel me op. Vaal gewassen of vaal gekocht?

‘Wat is kennen?’ ging de jongen verder. ‘Ik werk hier nu acht maanden. Toen Helena ziek werd ging ze op zoek naar een opvolger, ik geloof dat ik dat ben geworden.’

‘Ben je ook wel eens in het ronde houten huis in het bos geweest?’

‘Helena’s huis, bedoel je dat? Ja. Helena heeft me geleerd hoe je makowiec bakt. En hoe je chutney inkookt, notenhoning maakt. Dat is nog een heel gedoe, hoor: om die noten in de pot te krijgen, zonder dat ze, als het ware, naar boven drijven.’

‘Hoe doe je dat dan?’

‘Dat kan ik u niet zeggen, helaas. Concurrentiegevoelige informatie, begrijpt u?’

‘Dat begrijp ik,’ zei ik, en ik moest mijn best doen niet te lachen – wat vreemd was, de jongen zei immers niets grappigs. ‘Hé, zeg eens, heeft Helena ooit pannenkoeken voor jou gebakken?’

Het gezicht van de jongen betrok nu. Misschien dacht hij dat ik hem belachelijk maakte. Om zijn leeftijd, of, nog erger: de leeftijd waarnaar ik vond dat hij zich gedroeg. Dat was niet zo, ik wilde de jongen zeker niet tarten. Al durf ik niet te zeggen wat de precieze motivatie achter mijn vraag was.

‘Nee,’ zei de jongen zachtjes, ‘Helena heeft nog nooit pannenkoeken voor mij gebakken.’

Mijn vermoeidheid ten spijt kon ik ook op de terugvlucht niet slapen.

Het was een nachtvlucht, de lichten in het gangpad werden al snel gedimd, naast me lag een jong stel onder één deken tegen elkaar aan. Ik wendde mijn gezicht af, naar het gesloten raam. Voorzichtig schoof ik het grauwwitte luikje omhoog. Buiten was weinig te zien. Alles leek zwart daar beneden, waarschijnlijk vlogen we boven de Oceaan. Ik voelde een koude straal airconditioning langs mijn nek slaan. Ik schoof het luikje weer omlaag.

Onder de stoel voor me lag het tasje van Franks Delicatessen. Ik had de honing niet in mijn weekendtas durven stoppen, bang dat het potje zou breken. Ik bukte, trok het tasje op mijn schoot, haalde de pot eruit en hield hem onder het leeslampje boven me. In dit licht oogden de noten nog wonderlijker. Stralende hemellichamen, oplichtende diepzeewezens; tragisch tot stilstand gekomen, de eeuwigheid gevangen in hun bescheiden gedaante. Ik stelde me voor hoe ik het potje morgen aan Jonas zou geven. Het was een extreem truttig cadeautje en juist daarom verantwoord, al hoopte ik, stiekem, dat Jonas ook voorbij de ironische kwaliteiten van mijn souvenir zou kunnen kijken. Jawel, besloot ik: dat kon hij, vast en zeker. Is liefde niet het vermogen te begrijpen wat een ander ziet wanneer hij naar hetzelfde kijkt als jij?

Ik stopte de notenhoning terug in het plastic tasje en haalde de baboesjka tevoorschijn. Ik zette het houten vrouwtje op mijn uitklaptafeltje, ze begon meteen met de motoren mee te trillen. Ze was wat grof beschilderd, vond ik. Twee roze stippen bij wijze van wangen, het haar net een stuk spiraalveer. Een echt lichaam had dit vrouwtje niet, haar buik was één grote bloemenzee.

Ik nam de baboesjka van het tafeltje. Ze voelde nog kouder dan in de winkel, misschien had ze ook in een aircostroom gelegen. Ik hield haar naast mijn oor en schudde, zoals de neefjes van Jonas dat met hun Kindersurprises deden. Hoeveel kleinere baboesjka's had het exemplaar van mijn tante in haar buik gehad? Ik herinnerde me hoe het me als kind verbaasde hoe precies al die poppetjes in elkaar pasten, en op hun lengte na zo volkomen identiek waren; dezelfde gezichtjes, dezelfde schortjes, dezelfde hoofddoekjes, dezelfde appelwangetjes, alleen de kleinste, de allerlaatste baboesjka, de kern van de clan, was wezenlijk anders: een harde, houten pion waar je weinig mee kon.

Ik legde een hand om de hals van mijn Baboesjka en hield met mijn andere hand haar onderkant vast: ik zette kracht.

Er gebeurde niets.

Ik probeerde het nogmaals, ditmaal draaide ik aan de bovenhelft, of ik de

stroeve dop van een bidon wilde schroeven. Tevergeefs, de baboesjka bleef gesloten.

Ik hield haar onder het leeslampje. Er liep toch duidelijk een naad door de bloemen op haar buik.

Opnieuw nam ik het ding in mijn handen. Dit keer draaide ik, schroefde ik, wrong ik, trok ik met al mijn kracht; ik voelde mijn nekspieren spannen en mijn bovenarmen branden, liet zelfs een zacht gekreun ontsnappen maar gaf niet op tot de baboesjka eindelijk, eindelijk openschoot.

Daar zweefde ik, tien kilometer boven een oneindig grote oceaan, zwart en kalm, met twee houten helften in mijn handen.

Twee lege, houten helften.

VERANTWOORDING

Ilya Ivanov heeft echt bestaan. Of zijn experimenten ooit een levensvatbare hybride hebben opgeleverd, is tot op de dag van vandaag onzeker.

Bij de research voor deze roman maakte ik dankbaar gebruik van het proefschrift van Kirill Rossiianov: *Beyond Species: Ilya Ivanov and His Experiments on Cross-Breeding Humans with Anthropoid Apes*, 'Science in Context', Vol. 15, Issue 02, juni 2002.

OVER DE AUTEUR

Hanna Bervoets is een van de meest toonaangevende schrijvers van dit moment. *Lieve Céline* werd verfilmd en bekroond met de Opzij Literatuurprijs, van *Alles wat er was* werden de vertaalrechten verkocht aan Amerika, en haar meest recente roman *Efter* werd genomineerd voor de BNG Nieuwe Literatuurprijs en bereikte de longlist van de Gouden Boekenuil en de Libris Literatuurprijs. *Ivanov* is haar vijfde roman.

VAN HANNA BERVOETS VERSCHENEN EERDER

Of hoe waarom (roman, 2009)

Lieve Céline (roman, 2011)

Leuk zeg doei (columns, 2011)

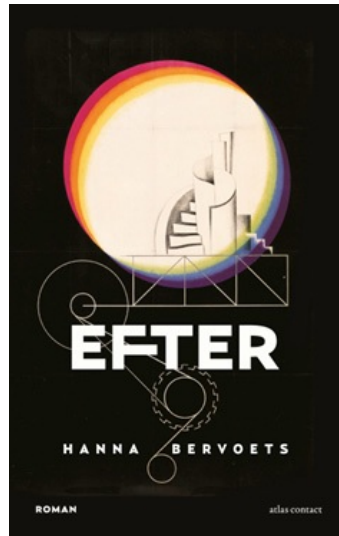
Alles wat er was (roman, 2013)

Opstaan, aankleden, niet doodgaan (columns, 2013)

Efter (roman, 2014)

En alweer bleven we ongedeerd (columns, 2015)

LEES OOK DE ANDERE ROMANS VAN HANNA BERVOETS

EFTER

Efter speelt in de nabije toekomst waarin artsen en wetenschappers verliefdheid als psychische aandoening zijn gaan beschouwen. De medische industrie springt gretig op de nieuwe diagnose in. Er openen klinieken tegen liefdesverslaving, en farmaceut Fizzler wil als eerste een geneesmiddel tegen verliefdheid op de markt brengen: Efter.

In *Efter* volgen we negen personages die ieder op hun eigen manier met de introductie van het medicijn te maken krijgen. De pr-man die Efter in de markt moet zetten, een pubermeisje dat voor het eerst verliefd wordt, een journaliste die onraad ruikt. Wat zij niet weten, is dat hun individuele keuzes en beslissingen een noodlottige reeks gebeurtenissen in gang zetten.

‘Een ingenieuze, zowel geestige als ook tragische roman. [...] De roman staat bol van treffende rationalisaties. [...] Bervoets grossiert in uiterst spitse, puntige formuleringen [...] Bervoets in optima forma.’ – *De Groene Amsterdammer*

‘Meeslepende plot, rake zinnen en verrassende wendingen.’ – *Het Parool*

‘Bervoets vertelt een sterk moreel verhaal, zonder moralistisch te zijn.’ – *Opzij*

‘Krachtige observaties, geestig en scherp.’ – *de Volkskrant*

‘[...] dat de eigengereide Bervoets een begenadigd talent heeft om mild én toch trefzeker maatschappelijke kwesties aan te snijden, bewijst ze met het originele *Efter*.’ – *De Morgen*

ALLES WAT ER WAS

Acht mensen komen op een zondag in een schoolgebouw samen voor de opnamen van een wetenschapsprogramma. Maar die worden nooit gemaakt, want plotseling klinkt er een knal. Op bevel van de autoriteiten gaan ramen, deuren en gordijnen dicht. En ze blijven dicht. Eerst dagen, dan weken. Door de ogen van tv-redactrice Merel zien we hoe de groep zich staande probeert te houden in een nieuwe wereld. Een wereld van duisternis en isolatie. Van slapen op een gymmat en tien korrels rijst per dag.

Naarmate de voedselvoorraden verder slinken, lopen de spanningen tussen de schoolbewoners steeds hoger op. Als alles wat er was er niet meer is, wat is dan nog de waarde van liefde, loyaliteit en vriendschap?

‘Een hallucinerende trip. Eten of gegeten worden, dat is de grote vraag in dit compromisloze kunstwerk.’ – Marja Pruis, *De Groene Amsterdammer*

‘Grijpt je bij de keel.’ – *nu.nl*

‘Bervoets laat overtuigend zien dat ze donders goed weet wat er toe doet.’
**** – *de Volkskrant*

‘Een verhaal dat je bij de keel grijpt, [wat] maakt dat je dit boek moeilijk kunt wegleggen voor de laatste bladzij gelezen is.’ **** – *Noordhollands Dagblad*

‘Bervoets is een bedreven vakvrouw, maar heeft ook een essentieel verhaal te vertellen over de wereld van nu.’ – *Standaard der Letteren*

‘Retespannend.’ **** – *Metro*

‘Huiiveringwekkend en ijzersterk.’ – *NRC Handelsblad*

LIEVE CÉLINE

Brooke is een jonge, laagbegaafde vrouw uit Amsterdam-Noord met een passie voor zangeres Céline Dion. Na een reeks dramatische gebeurtenissen heeft Brooke nog maar één doel in haar leven: Céline zien optreden.

Lieve Céline werd verfilmd en bekroond met de Opzij Literatuurprijs.

‘Bervoets levert een zeer complete, gave roman af. Stijl, plot, toon: alles stelt ze in dienst van haar verhaal en in dienst van haar hoofdpersonage, dat ze volkomen serieus neemt, zonder aan humor in te boeten. Schijnbaar achteloos werkt de auteur naar een drama van formaat toe, dat in je hoofd blijft knetteren.’ – Juryrapport Opzij Literatuurprijs 2012

‘Een van de beste boeken die ik het afgelopen jaar las, en de beste dus van een Nederlandse schrijfster. *Lieve Céline* is spannend, grappig, ontroerend, verrassend.’ – Marja Pruis, *De Groene Amsterdammer*

‘Grappig en hartverscheurend tegelijk [...] Bervoets prikkelt, provoceert en ontroert op een haast achteloze wijze.’ – *Elsevier*

‘Gaandeweg geef je je gewonnen aan deze o zo goedwillende, onnozele heldin.’ – *Trouw*

‘*Lieve Céline* lezen betekent voortdurend je hand voor je mond slaan uit huiver en ongeloof, soms gevolgd door een grimlachje. Want hoe treurig deze geschiedenis ook is, Bervoets weet het geestig te vertellen, met oog voor tragikomische taferelen [...] hartverscheurend.’ – *Opzij*

Inhoudsopgave

[Omslag](#)

[IVANOV](#)

[VERANTWOORDING](#)

[OVER DE AUTEUR](#)

[VAN HANNA BERVOETS VERSCHENEN EERDER](#)

[LEES OOK DE ANDERE ROMANS VAN HANNA BERVOETS](#)

ivanov

roman

atlas contact

**hanna
bervoets**